

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXVIII Nr. 7-8 IULIE — AUGUST 1969

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

**Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României**

VICEPREȘEDINȚI :

**P. S. Dr. Antim
Episcopul Buzăului**

**P. S. CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos**

MEMBRI :

**P. S. Dr. ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal**

**P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolitan**

REDACTOR RESPONSABIL :

**P. C. Pr. PETRE F. ALEXANDRU
Consilier cultural mitropolitan**

C U P R I N S U L

Pag.

† JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, <i>Mesajul către clerul și credincioșii din Arhiepiscopia Bucureștilor cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de la eliberarea Patriei noastre</i>	745
† ANTIM, Episcopul Buzăului, <i>Scrisoare adresată credincioșilor cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de la eliberare</i>	747
† CHESARIE, Episcopul Dunării de Jos, <i>Scrisoare-Pastorală la aniversarea eliberării României, 23 august 1969</i>	749
REDACȚIA, <i>A XXV-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist</i>	754

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. CONSTANTIN PÎRVU, <i>La Duminică a IX-a după Rusalii</i>	760
--	-----

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (iulie-august)</i>	764
O.B., <i>Știri ecumenice</i>	771

ARTICOLE ȘI STUDII

Diac. Asist. ION BRIA, <i>Sensul activ al speranței creștine</i>	777
PARASCHIV V. ION, <i>Congresul catolicilor germani de la Essen, din 1968, și problema autorității în Biserică</i>	788
PETRESCU AL. VICTORIA, <i>Din activitatea de stareț a Sfântului Ierarh Calinic</i>	797
LUCIAN PREDESCU, <i>Contribuții la «Pravila de la Orăștie» și «Leviticul de la Belgrad»</i>	803
Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, <i>Bucureștii de altădată și istoria unui tablou de Grigorescu</i>	809
Pr. ILIE POPESCU, <i>Biserica din Crevedla Mare</i>	811

DOCUMENTARE

PAVEL CHIHAIA, <i>Construcții monastice în jurul bisericii «Negru-Vodă» din Cîmpulung-Muscel</i>	820
Prof. DIMITRIE G. IONESCU, <i>Cartea Românească și vechi biblioteci în orașul și județul Buzău: 1431—1700</i>	835
Pr. CLEMENT-POPESCU, <i>Șaptezeci de ani de la zidirea Bisericii «Sf. Nicolae și Sf. Ecaterina» din Bucureștii-Noi</i>	844
Pr. ILIE G. DIACONESCU, <i>Reliefuri și inscripții pe cruci de piatră leudale în nord-vestul Ungrovlahiei</i>	853
Arhim. GRIGORIE URÎTESCU, <i>Minăstirea Văleni-Argeș</i>	882
Diac. P. I. DAVID, <i>Un ecumenist al secolului al XVI-lea, umanistul Nicolae Olahul</i>	909

VIATA BISERICESCA IN CUPRINSUL MITROPOLIEI

REDACȚIA, Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	931
ASISTENT, † Pr. Vasile Băjenaru	933

EPISCOPIA BUZĂULUI

CRONICAR, <i>Viața bisericească în cuprinsul Eparhiei Buzăului</i>	934
--	-----

RECENZII

Alexandru Mares, <i>Un octoih românesc din secolul al XVI-lea</i> , în rev. «Limba română», (XVIII), 3, 1969, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 239—251	939
I. L. Georgescu și Roman Stanciu, <i>Mînaștrea Cernica</i> , Ed. Meridiane, București, 1969, 60 p. + 16 ilustrații, de N.S.	940
H. Marot, <i>La X-e conferențe de Lambeth et l'Unité</i> , în «Irenikon», tome XLIII, nr. 2/1969, p. 177—198, de PARASCHIV V. ION	942
Ioan Karmiris, <i>Vechi biserici anticalcedoniene și baza reunirii lor cu Biserica Ortodoxă Catholică</i> , Atenă 1965, 190 pagini (retipărire în Biserica «Teologia», de IOAN I. ICA	947
<i>Studii și cercetări de Istoria Artei, seria artă plastică</i> , tomul 16, nr. 1, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 160 p., de IOAN F. STĂNCULESCU	950
Panait I. Panait, <i>Constantin Vodă Brîncoveanu</i> , de Pr. ION ST. CRISTACHE	955

ANEXĂ

Pr. ION RUNCU, <i>Cîntările Sfintei Liturghii</i>	XXV—LXIII
---	-----------

M E S A J E

CUVÎNT CĂTRE CLERUL ȘI CREDINCIOȘII DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR LA A 25-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII PATRIEI NOASTRE

Iubiți tii duhovnicești,

Poporul nostru este în sărbătoare : toată suflarea românească din Patria noastră prăznuiește în aceste zile 25 de ani de la eliberarea sa. A trecut deci un sfert de veac de când Patria noastră a început să-și creeze o viață nouă, urcînd mereu de atunci pe drumul luminos și drept care o duce spre culmile progresului.

Drumul primului sfert de veac al vieții celei noi nu a fost ușor. Dar prin muncă stăruitoare, poporul nostru a izbutit ca, în 25 de ani de la istoricul 23 August 1944, să facă din Țara sa o țară mîndră și înfloritoare.

Nu vom încerca să vă înfățișăm, iubiților, în scurtul nostru cuvînt de astăzi, toată bogăția de înfăptuiri din ultimii 25 de ani. Dar nu putem să nu ne mărturisim deschis bucuria noastră și a întregii Biserici Ortodoxe Române, văzînd bilanșul bogat al marilor înfăptuiri ale popoului.

Ne bucurăm văzînd cum au răsărit pe tot întinsul Țării fabrici după fabrici, cum s-a creat adică o puternică industrie, care, nu numai că sporește bunurile Țării, dar angajează la muncă creatoare atîtea brațe ale cetățenilor Patriei. Ne bucurăm cînd vedem că lumina electrică a pătruns în cele mai îndepărtate sate. Ne bucurăm cînd vedem că fața Țării s-a schimbat, că orașe noi au apărut pe harta sa și că toate orașele și satele se îmbogățesc cu construcții noi, făcînd ca cetățenii să locuiască în case și în condiții civilizate. Ne bucurăm cînd vedem că neștiința de carte a dispărut și că toți cetățenii Patriei își îmbogățesc mințile și sufletul în tot felul de școli. Ne bucurăm cînd vedem că toți cetățenii Patriei trăiesc în pace și muncesc laolaltă pentru prosperitatea Țării, făcînd să dispară dezbinările sufletești de altădată ajungîndu-se astfel la unificarea sufletească a tuturor.

Cine vine astăzi în România găsește o țară civilizată și în plin avânt de neconținută înălțare.

Datorită acestei munci uriașe și progresului la care a ajuns Țara și datorită atitudinii cinste pe care Conducerea Patriei noastre o are în politica sa externă, în problema păcii și în cea a împreună-viețuirii pașnice a tuturor popoarelor din lume, indiferent de credințele lor religioase ori de orînduirea lor socială, Țara noastră se bucură astăzi de un frumos prestigiu și de o deosebită cinstită în fața întregii lumi.

*

Toate acestea, ca și atîtea altele multe și mărețe înfăptuiri din ultimul sfert de veac, cum v-am spus, fac ca o dată cu Țara întreagă, și Biserica noastră strămoșească să se simtă astăzi în sărbătoare. Ea este fericită că și ea a fost alături de popor în tot acest răstimp, în împlinirea acestor drepte și sfinte năzuințe ale sale, că și ea a îndemnat pe fiii săi să muncească cu drag pentru prosperitatea ei. Ea este fericită că în climatul cel nou creat în Țara noastră, de pace, de libertate deplină și de muncă înfrățită a tuturor, și ea a putut să militeze neîncetat pentru împlinirea idealurilor sale de pace și bunăînvoire între oameni. Dînd exemplu de înțelegere a poruncilor evanghelice, Biserica noastră trăiește în pace și colaborare cu toate Cultele religioase din țară ca și cu toate Bisericile Ortodoxe și celelalte Culte creștine de peste hotare, și se bucură acum cînd vede că tot în acest ultim sfert de veac s-a împlinit unificarea Bisericii noastre Ortodoxe, prin revenirea la sînul său a fraților noștri greco-catolici din Transilvania.

Participînd cu toată bucuria și cu toată inima alături de întregul popor român la sărbătorirea unui sfert de veac de la începutul vieții celei noi din Patria noastră, Biserica Ortodoxă Română mulțumește lui Dumnezeu, în primul rînd, pentru binefacerile revărsate în acest răstimp peste Țara noastră și peste poporul român, rugîndu-L să ne dăruiască ajutorul Său și în veacurile viitoare, spre înălțarea lor continuă și spre slava numelui Său.

Iar Noi, ca păstori sufletesc ai voștri, binecuvîntîndu-vă pentru că ați dat ascultare îndemnurilor Noastre de a munci fără preget pentru zidirea cea nouă a Patriei și de a fi buni fii ai Bisericii noastre, vă trimitem călduros și părintesc îndemn ca și pe viitor să fiți buni cetățeni ai Patriei și în același timp, buni fii ai Bisericii noastre, care se roagă neîncetat pentru voi și lucrează pentru zidirea și mîntuirea sufletelor voastre.

Al vostru de tot binele rugător,

Arhiepiscop și Mîtropolit

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOARE-PASTORALĂ LA ANIVERSAREA ELIBERĂRII ROMÂNIEI — 23 AUGUST 1969

Iubiții noștri fii duhovnicești,

Cu prilejul sărbătorii împlinirii a 25 ani de viață nouă în țara noastră, la 23 august, vă adresăm această scrisoare spre luare de cunoștință și pentru a da urmare sfaturilor și îndemnurilor cuvenite.

Trăim într-un ritm istoric și social care a schimbat fața Patriei, eliberată de sub jugul fascist la 23 August 1944, de la care dată s-a scurs un pătrar de veac.

Adânci prefaceri s-au produs nu numai în ceea ce privește orînduirea vieții sociale, ci și în organizarea statală, spre binele și fericirea obștească.

În noua viață socială, Biserica noastră strămoșească își desfășoară misiunea sa, orientîndu-se în activitatea ei pastorală după principiile «Apostolatului social» enunțate de Prea Fericitul Patriarh Justinian și îndrumările Sfintului Sinod, ca să corespundă cu spiritul și nevoile vremii.

Astfel, Biserica prin pastorație se pune în slujba poporului în forme de slujire corespunzătoare vremurilor noi pe care le trăim.

Ea nu este numai o comunitate de credință și de cult, ci și o comunitate de slujire creștină.

În acest pătrar de veac, sub înțeleapta ocîrmuire a conducătorilor Patriei, s-a întronat o nouă ordine spirituală, intelectuală și materială, la care își aduc contribuția și preoțimea și credincioșii noștri, în calitate de cetățeni devotați ai scumpei noastre Patrii Republica Socialistă România.

Am participat din plin și cu tot devotamentul la toate activitățile desfășurate pentru valorificarea cunoștințelor culturale și ale creațiilor artistice ale poporului. De asemenea, ne-am adus și ne aducem contribuția la progresul social și în ordinea eticii noii societăți. Am ajutat

la realizarea multor opere social-culturale, iar în domeniul realităților materiale, Biserica ne îndeamnă să ne aducem aportul, trup și suflet, la opera economică pentru prosperitate și belșug în toate, pentru ridicarea nivelului de trai al poporului.

Biserica noastră face parte din mișcarea ecumenică la care sînt chemate toate bisericile pentru pacea a toată lumea și înfrățirea popoarelor. Un nou duh sau spirit de înțelegere și de cooperare s-a statornicit între biserici.

Noi vrem și depunem eforturi necurmate la ridicarea omului pe treapta demnității sale.

Progresul științific și tehnic demonstrează capacitatea omului de a stăpîni natura și posibilitățile sale de a contribui la progresul societății.

Pornind de la principiul că toți oamenii sînt chemați să se iubească și să se slujească reciproc, Biserica propovăduiește buna înțelegere între oameni și întronarea păcii în lumea toată.

Strădanța Bisericii noastre, în decursul celor 25 ani de la eliberarea Patriei de sub jugul fascist, a fost apreciată de Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat, cu prilejul primirii la Consiliul de Stat a conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România, în ziua de 29 februarie 1968. Reproducem textual din răspunsul conducătorului statului, cînd spune: «Noi apreciem contribuția cultelor, a dumneavoastră, conducătorii acestora, la opera de zidire a României noi, simțăminte pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea patriei, ca și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între popoare.

De aceea, sîntem bucuroși și ne simțim mîndri, că la zidirea patriei celei noi, clerul și credincioșii noștri și-au adus din plin contribuția lor.

Privind cu încredere viitorul, ne angajăm ca și de acum înainte să sprijinim și să contribuim cu entuziasm și devotament total la toate operele și activitățile ce se desfășoară pentru fericirea Patriei noastre.

«Bucurați-vă, deci, fraților, desăvirșiți-vă, mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeu iubirii și al păcii va fi cu voi» (II Cor. XIII, 11).

† ANTIM

Episcopul Buzăului

SCRISOARE-PASTORALĂ LA ANIVERSAREA ELIBERĂRII ROMÂNIEI — 23 AUGUST 1969

«Dați deci Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu, cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei XXII, 21).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Trăim din plin bucuria zilei de 23 August, cînd poporul nostru și țara întregă sărbătorească cu mare entuziasm cea de a 25-a aniversare a eliberării Patriei noastre de sub jugul fascist.

În același timp, țara și poporul au cinstit după cuviință pe cei care au luptat cu curaj și cu abnegație, ca niște adevărați eroi, pentru înfăptuirea acestui măreț act istoric, pentru care nepoții și strănepoții ne vor binecuvînta în veci.

23 August 1944 e ziua cea mai însemnată din istoria Patriei și a poporului nostru. Ea este încununarea luptei de veacuri a strămoșilor, a moșilor și a părinților noștri, în dorul lor de a se elibera de sub tiranie și de a-și făuri o viață mai bună.

Totodată, 23 August 1944 e ziua în care s-a pus temelia României Socialiste și a începutului unei noi vieți libere, cînd poporul nostru s-a izbăvit din cea mai mare primejdie și a devenit singur făuritor al vieții sale noi și al viitorului său luminos.

Cunoaștem prea bine starea de lucruri din țara noastră de dinainte de 23 August 1944. Anii aceia au fost ani grei, ani de obidă și de durere. Dar, ca întotdeauna, în istoria poporului nostru, de cîte ori era primejdia mai mare, tot de atîtea ori venea și izbăvirea, căci dragostea de țară a fost rădăcina cea mai puternică a poporului nostru care l-a ținut strins legat de acest pămînt strămoșesc — și zidul de apărare împotriva dușmanilor săi.

Așa a fost și la 23 August 1944.

Cînd o parte din țară ajunsese deja teatru de luptă, iar capitala țării și alte orașe erau bombardate fără cruțare și incendiate, s-a ivit și izbăvirea.

În dragostea de a salva țara, Partidul Comunist Român, împreună cu alți patrioți încercați, s-a ridicat și a organizat un plan de acțiune prin care se urmărea ca țara noastră să iasă din acel război distrugător, în care fusese ținută împotriva voinței fiilor ei.

S-a trecut la faptă și, prin insurecția armată care a început în noaptea de 23 August 1944, acțiunea a reușit pe deplin. Regimul dictatorial a fost răsturnat de la putere, țara a ieșit din războiul antisovietic și a întors armele împotriva ocupanților fasciști. Apoi, alăturându-se luptei pentru eliberarea popoarelor subjugate, ostașii noștri au luptat pînă departe de hotarele Patriei, aducându-și cu prisosință contribuția de jertfă și de sînge pentru eliberarea Patriei noastre și a altor țări vecine, ca Ungaria și Cehoslovacia, care se aflau de asemenea sub jugul ocupanților germani.

Iubiților,

De la eliberarea noastră de sub jugul străin și de sub asupra dinăuntru, au trecut 25 de ani, care raportați la timp nu înseamnă prea mult, căci popoarele trăiesc cu sutele și cu miile de ani. Raportați însă la cele ce s-au împlinit în țara noastră, 25 de ani înseamnă foarte mult ca fapte, ca realizări, ca schimbări fundamentale și înnoiri care s-au produs în toate ramurile de activitate, economică, politică și socială.

Acești 25 de ani, sînt începutul unei ere noi, era de instaurare a puterii populare în țara noastră, în care s-a statornicit orînduirea socialistă, dreptatea socială, pentru întregul popor. Acesta devine de acum singurul stăpîn în țara sa și pe munca sa și el folosește toate bogățiile țării pentru sine, făurindu-și o viață nouă îmbelsugată și fericită.

An de an, de atunci încoace, prin munca pașnică și constructivă a fiilor ei, țara noastră a devenit tot mai puternică, tot mai înfloritoare, tot mai frumoasă. Sub conducerea înțeleaptă a Conducătorilor noștri, poporul român a obținut în acest sfert de veac mari realizări, care au schimbat fundamental înfățișarea țării noastre și poziția ei pe plan internațional. Dintr-o țară cu o economie și o cultură înapoiată, ea a devenit azi o țară cu o industrie puternică, cu o agricultură socializată înfloritoare și cu o cultură înaintată care se afirmă și pe plan mondial. Oriunde îți îndrepti privirea, constați cu mîndrie îndreptățită icoana frumoasă a vieții acesteia noi din Patria noastră, forța creatoare a poporului nostru harnic și talentat și voința lui dirză și sigură pentru a apăra pacea și orînduirea nouă din Patria noastră.

Peste tot se văd noi uzine moderne, noi fabrici, ale căror produse satisfac astăzi nevoile interne și în același timp fiind cerute și peste hotare, ele duc fama poporului nostru în multe țări ale lumii.

Dar în viața orașelor cît de mari sînt schimbările care s-au împlinit în anii aceștia! Orașele în general au fost lovite și dărăpănite atît de la cutremurul din 1940, cît și de la al doilea război mondial. Ele

erau pline de mormane de moloz și de cenușă — și cit de frumos se prezintă ele astăzi !

Ele s-au refăcut din cenușa lor și s-au înnoit, sînt vesele și prietenoase. Unele au luat ființă chiar în anii aceștia. Toate sînt inzestrate cu instituții și așezăminte noi, obștești, cu cartiere frumoase și cu blocuri moderne, cu magazine mari și vitrine atrăgătoare, cu școli de toate gradele, cu cămine și spitale, cu teatre și cinematografe, cu străzi asfaltate și spații verzi și cu tot ce este de trebuință pentru o viață îmbelșugată.

Transformări tot așa de adînci s-ău petrecut în viața satelor noastre. Țăranii și-au unit pămînturile pentru ca să le poată munci mai bine, pentru că ei au înțeles că în muncă unirea face puterea și că omul își făurește bunăstarea sa materială și spirituală, numai în măsura în care se integrează în activitatea obștească a celorlalți membri ai societății, contribuind la îndeplinirea obiectivelor de interes general.

Statul le-a dat un prețios sprijin în felul acesta ușurîndu-le munca prin mecanizarea agriculturii și ajutîndu-i prin toate mijloacele la creșterea producției și la buna ei valorificare prin cooperativizare. Ca urmare, nivelul de trai al satelor s-a îmbunătățit. S-au construit școli și cămine culturale, dispensare și case de nașteri, magazine și case de locuit cu confort modern. Oamenii se hrănesc acum mai bine și se îmbracă mai bine, copiii lor învață gratuit în școlile de stat. Conducerea țării de asemenea se îngrijește de sănătatea poporului și de ridicarea continuă pe scara progresului.

Deci, pretutindeni, la orașe ca și la sate, condițiile de viață s-au îmbunătățit și continuă să se îmbunătățească cu fiecare an, cu fiecare zi, prin munca unită a întregului popor, călăuzit de Conducătorii Patriei noastre care s-au dovedit a fi foarte buni gospodari ai treburilor obștești și apărători ai cuceririlor cîștigate în acești ani de libertate.

În același timp, sub aceeași înțeleaptă Conducere poporul nostru a dus în anii aceștia pe plan extern o politică de pace, de prietenie și de colaborare cu toate popoarele lumii, fapt pentru care țara noastră și-a cîștigat mulți prieteni și se bucură de un deosebit respect pe arena internațională.

Tubiții mei fii duhovnicești,

La aniversarea împlinirii unui sfert de veac de la eliberarea Patriei noastre a luat parte cu multă bucurie și Biserica noastră Ortodoxă prin ierarhii, clerul și credincioșii ei.

După cum a spus Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Biserica noastră are multe și puternice temeieri pentru a cinsti din toată inima, alături de întregul popor, ziua eliberării Patriei noastre și pe eroicii ei realizatori, pentru că biruințele care au încununat lupta și jertfele poporului român, de-a lungul anilor ce s-au scurs de la eliberarea Patriei noastre s-au răsfrînt și asupra Bisericii

Ortodoxe Române. O dată cu libertățile cucerite de popor, a dobândit și Biserica noastră o reală și deplină libertate de organizare și funcționare, fără vreun amestec din partea Statului în treburile ei interne. O dată cu treptata propășire a poporului, a propășit și Biserica străbună. Înrolarea sinceră și hotărîtă a poporului nostru în rîndurile luptătorilor pentru pace a dat și Bisericii puțința de a-și împlini cea mai sfîntă și mai de seamă poruncă a dumnezeiescului ei Întemeietor, aceea de a sluji pacea și buna înțelegere între oameni (*Apostolat Social*, vol. V, 1955, p. 215—216).

În acești ani Biserica și-a refăcut unitatea spirituală, prin revenirea la sînul ei a foștilor uniți din Transilvania. A reluat apoi, legăturile vechi de prietenie cu Bisericile Ortodoxe surori și cu alte Biserici creștine și a colaborat cu acestea în acțiuni care interesează pacea și prietenia dintre popoare.

O lucrare frumoasă și de multe ori evidențiată este «Apostolatul Social» al Bisericii, prin care slujitorii ei au ținut în permanență legătura cu organele de stat și cu organizațiile obștești și au dat sprijin la înfăptuirea multor opere și acțiuni de interes general.

Pentru susținerea și activitatea ei, Biserica noastră, ca și celelalte culte religioase, primește un important sprijin material și moral din partea Statului Român. Pe lângă salarizarea personalului bisericesc și a școlilor teologice, Statul are de asemenea o permanentă grijă pentru buna întreținere a monumentelor istorice bisericești. Amintim că în acești ani de care ne ocupăm, cu sprijinul și cu purtarea de grijă a Statului, au fost restaurate foarte multe monumente istorice bisericești, de pe tot cuprinsul țării.

Între acestea se numără și un mare număr de biserici din cuprinsul Eparhiei noastre, la care și voi, iubiții noștri, ați adus munca și contribuția voastră ca vrednici fii ai sfintei noastre Biserici.

Iubiților,

La jubileul de un sfert de veac de la eliberarea sa, poporul nostru se mîndrește pe bună dreptate cu realizările de pînă acum, dar el nu sta pe loc ci merge mai departe. Din presa zilnică am aflat, de exemplu, cum în cinstea acestei zile jubiliare, oamenii muncii de pe tot cuprinsul țării noastre, și-au luat angajamente dintre cele mai solemne, ca să depășească ritmul de dezvoltare a activității naționale în toate sectoarele, și prin aceasta să contribuie și mai mult la îmbunătățirea condițiilor de trai din țara noastră, la răspîndirea științei și a culturii la întărirea Patriei și apărarea păcii.

În fața unor sarcini și angajamente așa de însemnate, și noi la rîndul nostru, sîntem și vom fi prezenți. Pentru că drumul nostru este drumul poporului nostru, fără nici o abatere și fără nici o întîrziere. Deci, să lucrăm fiecare cu talanții pe care ni i-a încredințat Dumnezeu «pur-tînd de grijă de ce este bine, nu numai înaintea Domnului, ci și înaintea oamenilor» (II Cor. VIII, 21). Să pășim cu încredere și cu sîrguință

mai departe, pe drumul pe care l-au deschis acei iubiți fii ai Patriei noastre, care însuflețiți de nesfârșita dragoste de poporul nostru, au săvârșit istoricul act de la 23 August 1944.

Pentru aceasta, noi cinstim memoria lor cu multă dragoste, și cinstim de asemenea pe toți cei care de atunci și pînă în prezent, stînd strîns uniți în jurul Conducătorilor noștri iubiți, au sprijinit și au înfăptuit, fără nouă și viață nouă pe pămîntul strămoșesc.

Cu aceeași sirguintă să stăm dar cu toții, alături de aceștia pretutindenea unde se zidește pe temelia cea nouă, cu dragostea noastră, cu voința, cu fapta, cu exemplul personal și cu rugăciunea către Bunul Dumnezeu, ca să binecuvinteze mai departe strădania noastră. «Sirguiti-vă pentru propășirea țării, cum ne învață Proorocul, și rugați-vă Domnului pentru ea, fiindcă de bunăstarea ei, atîrnă și bunăstarea voastră» (Ier. XXIX, 7). Și «vă mai rugăm, fraților, să aveți luare-aminte pentru cei ce se ostenesc între voi, pentru cei ce vă cîrmuiesc... — Conducătorii noștri — și bine vă sfătuiesc, cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel. Și, pentru munca lor, să-i socotiți pe ei vrednici de prisoselnică dragoste. Trăiți între voi, în bună pace» (I Tes. V, 12—13).

Binecuvîntarea lui Dumnezeu să fie peste noi toți — poporul Său — cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

Al vostru către Domnul de tot binele rugător,

† CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

ANIVERSAREA ELIBERĂRII PATRIEI NOASTRE

Sărbătorirea din anul acesta a marelui nostru 23 August întrece în strălucire toate celelalte aniversări de pînă acum ale acestei atît de iubite sărbători a poporului nostru. Aceasta pentru că țara prăznuiește acum un răstimp mai îndelungat de la istoricul 23 August 1944: un sfert de veac de trăire într-o viață nouă.

La un popas atît de însemnat simți nevoia să privești înapoi să-ți dai seama de unde ai plecat și unde ai ajuns, să-ți faci prin urmare bilanțul drumului parcurs, să știi ce ai înfăptuit și cit mai ai de înfăptuit, să-ți iei îndemn din bucuriile împlinirilor, pentru urcușul ce te așteaptă pînă pe culmile cele mai înalte și înSORITE ale desăvîrșirii.

A trecut deci un sfert de veac de cînd poporul nostru, — pregătit de conducătorii încercați ai clasei noastre muncitoare și de toate forțele patriotice și progresiste din acea vreme de la noi — izgonind din țară armatele hitleriste și scuturînd jugul fascist, s-a hotărît să-și ia soarta în propriile sale mîini și să-și făurească o viață nouă, viața pe care au visat-o atîți vizionari ai neamului nostru, pentru care au luptat atîția patrioți înflăcărați din trecut și pentru care s-au jertfit atîți frați de-ai noștri, doritori de libertate și independență, de o viață fericită. Și de atunci, drumul pe care a mers Patria, a fost un drum luminos, drept, care a urcat și urcă mereu spre înălțimi, spre progres, spre culmi.

O știm cu toții: drumul care duce spre mari înălțimi nu este totdeauna ușor; trebuie efort, răbdare, perseverență ca să atîngi crestele luminoase spre care ți-ai pus în gînd să urci. Și la noi, prin urmare, a trebuit depusă o muncă uriașă, stăruitoare, dirză, pe timpul urcușului celor 25 de trepte ale istoriei noastre contemporane, a trebuit spirit de sacrificiu din partea tuturor spre a se ajunge la țelul dorit: mai binele pentru toți, progresul țării în toate laturile de activitate. Datorită priceperii și înțelepciunii conducătorilor noștri, datorită acestei munci disciplinate a tuturor, ca și atașamentului unanim al fiilor Patriei față de politica înțeleaptă a Statului nostru, Țara Românească poate astăzi, după 25 de ani de la începutul noului ev al istoriei sale, să culeagă roadele bogate ale strădaniilor sale.

La sărbătoarea marelui jubileu al Patriei, cuviincios lucru este să poposim o clipă, ca privind înapoi drumul pe care l-a parcurs Țara de-cînd a pășit pragul noii sale istorii, să putem să ne dăm seama pentru ce la această sărbătoare bucuria fiilor săi este atît de mare, pentru ce sînt îndreptățite, nu numai bucuria generală, dar și nădejtile de mai bine ale tuturor celor ce au muncit și muncesc cu drag pentru Patria lor scumpă.

Este lucru greu — este cu neputință — să se poată înfățișa într-o pagină festivă tot ceea ce s-a putut înfăptui în cei 25 de ani ce s-au scurs de la eliberarea noastră. Vom încerca, totuși, să arătăm numai cîteva din marile înfăptuiri din acest răstimp ale Patriei noastre. Și pentru a scoate în evidență și mai mult realizările obținute, ne vom aduce aminte mai întii, tot pe scurt, de vechea stare de lucruri, de situația în care se găsea Țara la 23 August 1944.

O țară cu atîtea bogății naturale, locuită de oameni muncitori, cinstiți, cuminți, înzestrați cu multe și mari talente, bătînd pasul pe loc, se găsea înscrisă spre sfîrșitul listei țărilor înaintate din lume. Datorită nefericitului sistem de conducere politică existent pînă la 23 August 1944, ea era înrobîtă unui grup de mari bogătași. Enorma majoritate a fiilor săi era subjugaată de această neînsemnată minoritate, că număr, care exploata munca obidiților de pe ogoare și din fabrici. Majoritatea poporului era ținută în întuneric. Neștiința de carte nu impresiona pe nimeni. Bolile măcinau sănătatea fiilor țării, iar mortalitatea, mai ales cea infantilă, luase proporții îngrijorătoare. Săraci în țară bogată, cetățenii Patriei, cu mici excepții, trăiau cu mult sub nivelul celor din țările civilizate. Satele noastre erau lipsite de școli suficiente, de cămine culturale, dispensare, case de nașteri, șosele și drumuri circulabile, lumină electrică; iar orașele, nici ele nu arătau mai bine și nu dovedeau din partea conducătorilor țării de atunci grije și interes pentru înfrumusețare, curățenia și prosperitatea lor: în afară de centrele acestora, locuite de cei avuți, periferiile aveau o înfățișare dezolantă. Cocioabele mici, urite, din satele noastre, în care țărani își trăiau viața, erau pe măsura caselor mici, inestetice, nesănătoase, lipsite de minimum de confort, cu străzi strimte, întortocheate, murdare, în care orășenii trăiau înghesuți. Cu atîtea bogate resurse naturale, țara trăia din împrumuturi făcute pe piața străină, împrumuturi care sârăceau și care, mai ales, o făceau să se găsească mereu prinsă la carul politic al celor care, din această pricină, ne acaparaseră toate bunurile cu care Dumnezeu a înzestrat acest pămînt.

Tabloul sumbru al situației de acum 25 de ani, tablou de care cei mai în vîrstă își amintesc, face să apreciem și mai mult realizările sfer-tului de veac ce s-a scurs de la 23 August 1944.

Am trăit toți schimbarea structurală a vechii orînduiri politice. Ne amintim de victoria poporului, care la 6 martie 1945 a adus țării primul guvern democrat, smulgînd astfel puterea din mîinile claselor exploatoare. Era primul pas și prima victorie pe drumul democratizării țării. Ne amintim de istoricul 30 Decembrie 1947, cînd monarhia —

care 81 de ani, împreună cu marii bogătași stăpîniseră țara — a fost izgonită. Străină de neamul nostru și de aspirațiile lui, barieră puternică în fața dorinței lui de progres și fericire, în ziua de 30 Decembrie 1947, monarhia era definitiv abolită, țara noastră devenind atunci Republică Populară. Drumul spre progres era asigurat. Luptele politice interne erau de acum înainte lichidate. Poporul, prin aleșii săi, cei mai luminați și vrednici fii ai clasei muncitoare, ai țărănimii muncitoare și ai intelectualității noastre, era stăpin pe putere și pe destinul său.

După o epocă de aproape 18 ani de muncă în acest regim de pregătire a unei stări politice și mai avansate, la 21 August 1965, țara a devenit Republică Socialistă, stat suveran, independent și unitar, cu o poziție bine stabilită în lumea internațională și respectat pentru vederile sale progresiste și umanitariste și pentru atitudinea sa fermă în tratarea și rezolvarea problemelor care frământă astăzi omenirea.

Independența politică și cu ea libertatea de acțiune și de muncă creatoare în folosul poporului fiind cîștigate, trebuia create premisele progresului și fericirii generale. Fără o economie puternică nu se poate concepe un progres social. Economia noastră trebuia creată. Și astfel a început glorioasa epopee care face strălucirea primelor 25 de trepte ale noului nostru ev.

Cine poate aminti și număra toate realizările de ordin economic din acest timp? Izvoarele de producție nu mai puteau rămîne în mîinile marilor industriași, moșieri, bancheri și capitaliști. S-a început deci cu naționalizările principalelor mijloace de producție. S-a creat an de an o industrie din ce în ce mai puternică, cu care nu numai că se satisfac nevoile interne, dar care începe să fie cunoscută și pe piețele străine, devenind astfel un izvor de bogăție pentru economia noastră națională. Dintr-o țară înapoiată din punct de vedere industrial, puțin-du-se spune chiar dintr-o țară fără o industrie proprie, am devenit în 25 de ani o țară cu o industrie cu care ne putem mîndri. Sute și mii de fabrici și uzine răsar în mod chibzuit și nu la voia întîmplării, pe tot întinsul țării. Graficele ne arată că aproape nimic din ceea ce înseamnă industrie nu a fost neglijat și că toată această industrie se dezvoltă pe zi ce trece, în mod uimitor.

Agricultura țării noastre care, o știm, se făcea rudimentar și care, deci, nu putea să dea randamentul pe care trebuia să-l dea, a fost din temelie schimbată. Proprietatea individuală agrară, care fărâmița terenul agricol al țării, a fost înlocuită cu proprietatea cooperatistă. S-a ajuns astfel la comasarea terenurilor agricole, viticole și pomicole, care rămîn în proprietatea colectivităților locale și la cooperativizarea muncii agricole. Cu mijloacele de lucru înaintate pe care micul agricultor nu putea niciodată să le aibă, cu mecanizarea agriculturii de stat și cooperatiste, cu crearea unei industrii agricole, agricultura țării este astăzi, într-adevăr, unul din marile izvoare ale economiei noastre.

Nu este timpul și locul să arătăm cum izvoarele de producție economică ale țării s-au înmulțit și s-au dezvoltat. Constatăm numai cu bu-

curie că avem o economie națională cu care țara noastră nu numai că poate face față cu succes nevoilor sale, dar care ne dă și un prestigiu în afară, cunoscut fiind că multe din produsele noastre agricole, industriale sau de altă natură sînt cunoscute, apreciate și căutate în zeci de țări de peste hotare.

Scopul prim al noii noastre orînduiri sociale este ridicarea omului, fericirea lui. Eliberat de exploatarea de pînă acum, care îi jignea demnitatea de om și-i anihila personalitatea, trăind într-un regim de libertate și într-o țară care este din ce în ce mai prosperă din punct de vedere economic și care, deci, poate să-i satisfacă nevoile unei vieți civilizate, ridicate, — omul de astăzi din Patria noastră și-a schimbat complet fizionomia morală și intelectuală. Grija pentru om a noii orînduiri sociale a rodit așa dar din belșug. În vîragul de nestemate cu care se încununază primul sfert de veac de viață nouă, sporirea standardului de viață, schimbarea concepției și atitudinii sale în fața vieții, trezirea conștiinței demnității sale umane, sînt într-adevăr cele mai strălucitoare și mai de preț diamante. Tot ce s-a făcut și se face, toate realizările economice, toată munca și lupta ce se duce este pentru mai binele și fericirea sa. Omul zilelor noastre nu mai este neștiutorul de carte de altă dată, umilul lipsit de personalitate, de pînă ieri. El este cultivat în școli de tot felul și de toate gradele. Învățămîntul gratuit și obligatoriu face din fiecare cetățean al țării noastre un om cu o cultură generală înaintată, frumoasă, la care pînă acum 25 de ani prea puțini aspirau și foarte puțini ajungeau. Cartea care innobilează sufletul omului și-i luminează mintea este la îndemîna tuturor. O literatură bogată și variată îmbie pe orice cetățean să intre în sute și mii de biblioteci de cartier sau satești, în case de citit și case de cultură să citească și să se cultive. O presă bogată, reviste de tot felul, literare, științifice, tehnice, de informații generale și din toate laturile de activitate și gîndire, radioul, cinematograful, teatrul, expozițiile de tot felul, căminele culturale, muzeele, — toate colaborează pentru ridicarea nivelului moral și intelectual al cetățeanului Patriei noastre. Acesta este astăzi un om care urcă pe zi ce trece și tinde mereu către omul pe deplin luminat, cultivat. Cultura pe care o primește, libertatea în care trăiește, egalitatea pe care o vede realizată între toți fiii țării, egalitate politică, juridică, socială și culturală, preluirea care i se dă, toate fac ca cetățeanul nostru de astăzi să aibă încredere în el și destinul său, să-i sporească dorul de muncă, de progres, de viață.

Iar de traiul lui, cit de mult se îngrijește Statul nostru! Orașe noi au apărut pe harta țării. Orașele și satele și-au schimbat înfățișarea. Condiții noi de viață civilizată, case noi, moderne, utilate cu tot ceea ce nevoia omului nou cere, lumină electrică, radio, televizor, școli noi și bine utilate, cinematografe, teatre, case de nașteri, creșe, cămine de zi, policlinici, spitale, sanatorii, toate cu asistență medicală gratuită pentru toți oamenii muncii, case de odihnă în stațiuni balneo-climatice, multe și frumoase, puse la dispoziția tuturor cetățenilor și alte multe

și nenumărate realizări din ultimul sfert de veac, — toate sînt nu la voia întîmplării apărute, ci gîndit create, pentru om, pentru mai bună starea și fericirea sa. Grijă pentru om — de la naștere și pînă la trecerea lui din această viață — este preocuparea de căpetenie a noului nostru stat socialist, grijă pentru viața lui fizică, pentru formarea lui morală și intelectuală, pentru viața lui sufletească.

Iar în locul urii și luptei între cetățenii țării, alimentate de partidele politice, de șovinismul rasial și național și de deosebirile confesionale, s-a statornicit o nouă concepție de armonioasă conviețuire între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, potrivit căreia, toți cetățenii, indiferent de origina lor etnică și de credința lor religioasă, văzîndu-se liberi, egali în fața legilor și deopotrivă de prețuiți și îngrijiți, muncesc cu drag pentru înflorirea Patriei comune.

Străinul care vine la noi astăzi, după o absență de 25 de ani, nu mai recunoaște țara de altă dată : în loc de o țară modestă, cu potențele încătușate de un regim politic vitreg, găsește o țară civilizată, în plin avînt de neconținută înălțare, locuită de oameni cultivați, civilizați, plini de încredere în ei și în viitorul patriei lor ; găsește o țară cu o știință în plin progres, o țară în care artele și literatura se dezvoltă mereu și o fac cunoscută pe toate meridianele lumii, o țară în care potențele și talentele fiilor săi sînt căutate, încurajate și puse în condiții de maximă dezvoltare.

Munca de reconstrucție din interior, progresul la care a ajuns din punct de vedere economic, cultural și social, au făcut ca România socialistă să se găsească astăzi în atenția lumii din afara ei. «Miracolul românesc» a început să intereseze această lume. Dar ceea ce a făcut ca prestigiul țării noastre să sporească și mai mult este politica sa externă. Privită cu simpatie pentru munca constructivă de acasă, ea este astăzi respectată pentru atitudinea sa în rezolvarea problemelor internaționale la ordinea zilei. Realizînd în interior înlăturarea exploatării omului de către om, unificarea sufletească a tuturor cetățenilor săi, libertatea, egalitatea și o viață pașnică pentru toți, — Republica Socialistă România dorește ca aceste principii, care au stat la baza politicii sale interne, să fie realizate în toată lumea. În acest scop, ea promovează o politică de pace, de colaborare și de prietenie cu toate țările, indiferent de orînduirea lor social-politică, pe baza respectului reciproc, a respectării independenței și suveranității naționale a tuturor țărilor, a principiului neamestecului în treburile interne a altor țări, a egalității în drepturi și avantajului reciproc. Susținînd cu curaj, cu convingere, cu fermitate aceste principii și activînd în mod cinstit pentru promovarea acestei politici, țara noastră și-a creat în fața lumii un nume și un prestigiu la care nu ar fi aspirat niciodată sub vechea sa orînduire. În organisme internationale din care face parte, poziția sa este a unei țări cinstitute care urmărește cu consecvență realizarea principiilor sănătoase amintite.

Sîntem mîndri și subliniem acest fapt al creșterii neconținute a prestigiului țării noastre în fața lumii întregi: Avem astăzi un nume, sîntem cunoscuți și stimați și pentru ceea ce am reușit să realizăm în interior, dar și pentru ceea ce dorim și activăm să se realizeze în întreagă lume: pacea și prietenia între toate popoarele pămîntului, bunăstarea și fericirea întregii lumi.

Ca fii ai Patriei noastre, dar și ca slujitori ai Bisericii noastre strămoșești, care în acest răstimp a sprijinit cu toate puterile sale eforturile poporului pentru zidirea cea nouă a Patriei, ne bucurăm din toată inima privind progresele uimitoare la care a ajuns țara în cei 25 de ani ce s-au scurs de la eliberarea sa.

Fără a gîndi o clipă că am spus tot ceea ce se putea spune la sărbătorirea gloriosului prim sfert de veac de viață nouă, — în cuvintele de mai sus am încercat numai să ne arătăm bucuria noastră și a Bisericii noastre la prăznuirea acestui mare jubileu. Constatînd cu mîndrie justificată că poporul român a putut să schimbe complet fața țării în 25 de ani de muncă stăruitoare, avem convingerea fermă, pe baza rezultatelor de pînă acum, că muncind mereu, sub îndrumarea înțeleaptă a Conducerii Patriei noastre, el va merge din succes în succes spre cîlmile progresului.

Biserica Ortodoxă Română, care în timpul zbuciumatei noastre istorii s-a identificat cu năzuințele poporului, va face și pe viitor același lucru, pentru continua înflorire a Patriei noastre și fericirea fiilor săi. Făcînd aceasta, ea rămîne pe linia sa evanghelică, muncind cu mijloacele sale pentru ca lumea «viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan X, 10).

REDACTIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

22-34

LA DUMINICA A IX-a DUPĂ RUSALII

Pericopa evanghelică din duminica trecută ne-a înfățișat pe Domnul nostru Iisus Hristos săturînd în pustie cinci mii de bărbați, în afară de femei și de copii, înmulțind cele cinci piini și doi pești, pe care un copil din mulțime le purtase cu el.

Cei doisprezece Apostoli au strîns și au purtat pe umerii lor sarcina celor douăsprezece coșuri pline cu fărimituri, drept mărturie a acestui act minunat. Sfînta Evanghelie continuă istorisirea acestei întîmplări, relatîndu-ne o altă minune care descoperă puterea Fiului lui Dumnezeu.

Slobozînd mulțimile și făcînd pe ucenici să pornească cu corabia de cealaltă parte a lacului Ghenizaret, Iisus se retrage la munte să se roage deosebi.

Marea, care de atîtea ori purtase liniștit luntrea ucenicilor în căutarea vînatului, de data aceasta își dă mîna cu întunericul și cu stihiiile vînturilor, amenințînd cu naufragiul. Urmează ceasuri de trudă și luptă cu valurile înfuriate, în care curajul pescarilor încercați și speranța în ivirea zorilor, se împletesc cu clipe de descurajare și îndoială.

Atotștiutor și Atotvăzător, Fiul lui Dumnezeu cunoaște zbuciumul ucenicilor, dar le pune credința și curajul la încercare. La a patra strajă din noapte, Iisus apare umblînd pe mare, încît ucenicii văzîndu-L se înspăimîntă, crezînd că este o naluca. Pacea pogoara în inimile lor abia atunci cînd Domnul le grăiește: «Îndrăzniți, eu sînt, nu vă temeți...» Pentru a se încredința că este Domnul, la porunca Mîntuitorului, Petru a pornit să-L întîmpine, umblînd pe mare, însă furia valurilor și îndoiala care l-a cuprins, l-au făcut să înceapă a se cufunda în mare și să grăiască: «Doamne, mîntuiește-mă». Iisus tinzînd mîna l-a ridicat, muștrîndu-l pentru îndoiala lui și intrînd în corabie, a stat vîntul.

Din această scurtă istorisire a pericopei evanghelice de astăzi, se desprinde pentru noi creștinii o seamă de învățături cu privire la tăria credinței și la puterea curajului, virtuți cu care Creatorul a înzestrat pe om, dar și învățături cu privire la păcatele care sapă la temelii acestora. De aceea, în cele ce urmează, vom vorbi despre «*Curajul spiritual, rol al credinței*».

Viața noastră pămîntească se desfășoară sub puterea și lucrarea harului lui Dumnezeu. Răspunsul nostru la lucrarea harului este credința, iar credința o dovedim prin faptele noastre bune. Harul lui Dumnezeu, credința și faptele bune care izvorăsc din credință, sînt elementele care rodesc pentru noi creștinii mîntuirea sufletelor. După învățătura Sfintei noastre Biserici, credința este un dar al lui Dumnezeu (Romani XII, 3), care ne face să-L cunoaștem, să-L iubim, să-L mărturisim și să I ne supunem. Ea ne duce la unirea cu Hristos, la iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui nostru. Ea este coiful și platoșa care ne aduc întărirea în lupta cu păcatul și ispitele și tot ea pogoară în sufletele noastre nădejdea, pacea și bucuria. Sfîntul Apostol Pavel ne învață despre credință că «este adevărarea celor nădăjduite și dovedirea lucrurilor celor nevăzute» (Evrei XI, 1). Prin credință a fost primită jertfa lui Abel, prin credință a adus Noe mîntuire casei sale, prin credință a fost moștenit pămîntul făgăduinței, prin credință a trecut Moisi Marea Roșie ca pe uscat și tot prin credință veacuri de-a rîndul dreptii Vechiului Testament au asteptat venirea lui Mesia. Prin credință au urmat ucenicii chemării Mîntuitorului și tot prin puterea credinței, Sfîntul Apostol Petru, la auzul cuvintelor : «Îndrăzniți, Eu sînt, nu vă temeți», înfruntă furia valurilor ca să-L întîmpine pe mare.

Prin credința în Hristos și puterea în lucrarea Lui s-au curățit rănile leproșilor, au umblat șchiopii și ologii, s-au deschis ochii orbilor, au grăit gurile celor muți și au înviat morții. «Eu sînt Învierea și Viața ; cel ce crede în Mine, de va și muri, viu va fi» (Ioan XI, 25), sînt cuvintele Mîntuitorului prin care ne cheamă la credință.

Credința este virtutea care ne face să fim vii (Romani I, 17), să fim tari (Romani XI, 20), să fim răbdători (Ps. XXVI, 13) și prin ea se lucrează mîntuirea sufletelor noastre. Ea ne ridică la înțelegerea tainelor dumnezeiești, care depășesc puterile minții și ne înalță sufletul pînă la Dumnezeu.

După învățătura Bisericii noastre, roadele credinței adevărate sînt faptele cele bune, dar și multe virtuți care împodobesc sufletul celui credincios. Între acestea, la loc de frunte se află virtutea bărbăției sau a curajului spiritual, care împreună cu înțelepciunea, înfrînarea și dreptatea sînt ca niște puncte cardinale de care se călăuzește viața morală a credincioșilor. Atunci cînd corabia vieții ne poartă cu străbire la fapte împotriva lecții morale, la nebăcarea în seamă a sfaturilor bune și la nestatornicia în lucrul cel bun, virtutea înțelepciunii ne cheamă la judecată și chibzuire. Încît prin fapta sau prin vorba noastră să nu supărăm pe Dumnezeu și pe semenii noștri. Cînd cumpăna tinde către călcarea poruncilor bisericii, conștiința noastră este trezită de dreptate. Iar dacă pașii noștri alunecă pe calea unor fapte în care nu există măsură, Creatorul a așezat în puterea omului cumpătarea, care pune măsură în toate faptele vieții noastre.

Atunci cînd sufletul și trupul nostru sînt zbuciumate de teamă în fața răspunderilor vieții și cînd socotim cu neputință să plutim pe va-

lurile ei învolburate, auzim chemarea divinului învățător: «Îndrăzniți, eu sint, nu vă temeți»... Când viforul ispitelor și ademenirea patimilor încearcă să tulbure ființa noastră, curajul spiritual este acela care ne dă tăria să ieșim biruitori asupra păcatului. «Curajul spiritual sau bărbăția, este însușirea sufletească a creștinului de a-și împlini cu statornicie îndatoririle sale și de a infrunta cu hotărâre greutățile și primejdiile vieții» (*Invățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1925, p. 373).

El se arată mai întâi sub forma acelei tării sufletești cu ajutorul căreia creștinul cu credință puternică și statornică împlinește cuvântul Sfintei Evanghelii în viață, păzind poruncile bisericii. În împrejurările acestea, curajul apare ca o forță morală care dinamizează inima creștinului și o călăuzește totdeauna către fapta cea bună.

De curaj dă dovadă creștinul atunci când se luptă cu ispitele vieții. Creștinul știe că suferința este urmarea păcatului. De curaj spiritual dă dovadă creștinul atunci când se împotrivesc celor ce voiesc să facă răul, atunci când îndreaptă pe aproapele său și-l îndepărtează de la săvârșirea unei fapte rele, a unui păcat. Sfântul Apostol Pavel învață pe Efeseni: «Frații mei, întăriți-vă întru Domnul și întru puterea tăriei lui. Îmbrăcați-vă întru toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva meștesugirilor diavolului» (Efes. VI, 10—11).

Curajul spiritual ne întărește în apărarea dreptății și în mărturisirea adevărului. Exemplele biblice de curaj spiritual sînt nenumărate. Dintre ele amintim numai pilda de tărie a dreptului Iov care, fără șovăire și cu o credință neclintită, a îndurat toate încercările strigînd: «Iună este viața omului ne nămint» (Iov VII, 1). Dar cea mai mare pildă de tărie ne-a dat-o Mîntuitorul, care a biruit toate suferințele și ispitele. Pilda lui au urmat-o toți sfinții și martirii, și trebuie s-o urmeze orice creștin. Istoria bisericească ne stă mărturie cu privire la curajul spiritual al creștinilor primelor veacuri, a căror credință a rodit sfințenia, încît mulți împodobesc cu chinul lor bisericeile și altarele creștine.

Ceea ce este și mai izbitor și cu atît mai vrednic de admirat, este faptul că virtutea curajului se afla la unii care sînt cu fizicul slab și care, cu toate acestea, arată un suflet tare.

Creștinii noștri născuți la sînul bisericii, hrăniți cu învățătura evanghelică și a sfintei ortodoxii străbune, au dovedit credința lor și au slujit idealul de mîntuire a semenilor și năzuințele lor de bine și adevăr, făcîndu-se pilde vii de sfințenie.

Biserica Ortodoxă Română a înscris la loc de cinstire în calendarul bisericesc numele sfinților români: Iosif de la Partos, Visarion Sarai, Oprea Miclăuș, Ioan de la Rișca, Sofronie de la Cioara, mitropolii Sava Brancovici și Ilie Iorest.

Istoria evanghelică ni-l arată pe Sfîntul Apostol Petru cel plin de credință și curaj, că umblă pe mare în întîmpinarea Mîntuitorului, dar că în cele din urmă începe să se afunde și să implore ajutorul Mîn-

tuitarului — ne învață că putem păcătui atît împotriva credinței cît și împotriva virtuții curajului spiritual.

Păcătuiim împotriva credinței prin prea mare încredere în Dumnezeu, că în bunătatea sa nemărginită ar putea ierta necondiționat tot ceea ce greșim. Păcătuiim de asemenea prin lipsa de credință, și prin credința noastră îndoielnică și fără statornicie. Ori de cîte ori aceste păcate ne cuprind cugetul nostru, începem să ne afundăm ca Sfîntul Apostol Petru. Datoria noastră este însă să chemăm ajutorul lui Dumnezeu prin rugăciune, ca oarecînd Sfîntul Apostol Petru zicînd : «Doamne mîntuiește-ne».

Dacă din virtutea curajului spiritual izvorăsc alte virtuți care o însoțesc, adică răbdarea și stăruința, împotriva curajului putem păcătui, fie prin temere sau frică, fie prin lașitate, fie prin îndrăzneală. Păcătuiim atunci cînd sfiala ne face să ne temem prea mult de creutățile vieții, părăsind fie datoriile noastre de familie, fie pe cele care ni le impune funcția și serviciul, fie datoriile morale și sociale la care ne cheamă învățătura sfîntei Evanghelii. Păcătuiim cînd din lașitate nu sîntem mărturisitori ai adevărului, ai dreptății și nu sîntem trăitori ai preceptelor evanghelice. Greșim atunci cînd împotriva unei judecări măsurate, nu vedem și nici nu cîntărim primejdia care ne așteaptă, încrezîndu-ne prea mult în puterile noastre sau numai în ajutorul lui Dumnezeu. Oricînd am fi într-o împrejurare ca aceasta, nu trebuie însă să ne părăsească curajul de a ne trezi la adevăr, la dreptate, la iubirea lui Hristos, la mărturisirea Lui.

Pe virtutea credinței în Hristos și a mărturisirii Lui, se întemeiază Sfînta noastră Biserică. Credința noastră ne face mădulare ale Bisericii și ne unește cu Hristos. Din această credință tare izvorăște curajul spiritual, căci el este rodul credinței noastre. Dacă pînă în a patra straiă a nopții — ca oarecînd pe Petru — ne tulbură îndoiala, lînsa răbdării în ispite sau nestatornicia. Mîntuitorul Hristos ne așteaptă merșînd pe valurile vieții. Este alături de noi pretutîndeni și oricînd. El este gata să ne spună : «Îndrăzniți, Eu sînt, nu vă temeți».

Și dacă, furăți de ispită, simțim că barca sufletului nostru, este amenințată să fie închitată de valuri, să nu ne părăsească curajul spiritual, ci împreună cu alcătuitorul de cîntări, să ne rugăm lui Dumnezeu : «Marea vieții văzîndu-o înălțîndu-se de viforul ispitelor, la limanul tău cel lin alergînd strig către tine, scoate din stricăciune viața mea, mult milostive». A m i n !

Pr. CONSTANTIN PĂRVU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(iulle - august)

PACEA — OBIECT DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ. Cu acest titlu dl. Radu Bogdan publică, în revista «Pentru Apărarea Păcii», nr. 7/1969, un articol consacrat preocupării opiniei publice mondiale — Pacea.

Autorul, în expunerea sa, pleacă de la dictonul latin «si vis pacem para bellum» (dacă vrei pace, pregătește-te de război). Astăzi, acestui dicton i se opune maxima lui Vegetius: «Si vis pacem para pacem» (dacă vrei pace, pregătește-te pentru pace), ca urmare a pericolului pe care îl prezintă, un eventual război nuclear, pentru întreaga umanitate. Pentru evitarea unei asemenea conflagrații, opinia publică mondială este preocupată, astăzi, tot mai mult de cercetarea problemelor păcii. Ca expresie a acestor preocupări au apărut cele 80 de institute de cercetare a păcii. Profesorul Johan Galtung, directorul Institutului de cercetări asupra păcii din Oslo în cadrul unui repertoriu internațional împarte aceste institute în cinci categorii: organizații internaționale de cercetare asupra păcii; organizații internaționale făcând unele cercetări în legătură cu pacea; institute de cercetare asupra păcii; institute făcând unele cercetări asupra păcii și institute ce favorizează sau susțin cercetări în legătură cu pacea.

O altă clasificare a acestor institute este făcută de directorul Institutului de polemologie (polemos = război) de la Universitatea din Groningen (Olanda), Prof. Bert V. A. Röling: a) institute de relații internaționale; b) institute de studii strategice interesând securitatea internațională; c) institute de cercetări asupra păcii propriu-zise.

Aproape jumătate din aceste institute de cercetare a păcii se găsesc în America de Nord, acolo unde au apărut, pentru prima dată, preocupările pentru cercetarea păcii.

Iată câteva din aceste institute de cercetări: *Asociația internațională asupra păcii de la Londra*; *Institutul canadian de cercetări asupra păcii*; *Institutul de cercetare asupra păcii și asupra conflictelor* (la Copenhaga); *Institutul internațional de cercetări asupra păcii* (la Oslo); *Institutul spaniol de investigații pentru pace* (la Madrid); *Institutul în-*

ternațional de cercetări asupra păcii (la Stockholm); *Centrul de cercetare asupra păcii* (Lancaster-Anglia), etc.

În urma unei anchete întreprinse de UNESCO au fost relevate câteva dintre temele și subiectele de cercetare ale acestor institute: teoria generală a conflictelor, procesul de luare a deciziilor în materie de relații externe, controlul armamentelor, rolul opiniei publice asupra relațiilor externe, consecințele economice și sociale ale dezarmării, operațiile O.N.U. destinate menținerii păcii etc.

Varietatea temelor de cercetare pune din ce în ce mai mult problema creării unei largi rețele de astfel de instituții, a formării unei colaborări între toate aceste instituții.

«Dacă se are în vedere faptul că în urmă cu zece ani, nu se făcuseră încă decît foarte puțini pași în acest domeniu, viitorul cercetărilor asupra păcii poate fi privit, desigur, cu optimism».

APELUL ADUNĂRII MONDIALE PENTRU PACE. — Între 21 și 24 iunie a.c. s-au desfășurat la Berlin, capitala R. D. Germane, Adunarea Mondială pentru Pace, convocată cu prilejul aniversării a douăzeci de ani de la constituirea mișcării mondiale pentru pace. La lucrări au luat parte peste 1200 de delegați și invitați din 101 țări, printre care și reprezentanți ai țării noastre.

Adunarea a adoptat o rezoluție de solidaritate cu Vietnamul și un apel.

În rezoluție se arată între altele, că toți oamenii care iubesc pacea, libertatea și dreptatea trebuie să-și intensifice sprijinul pentru lupta dreaptă a poporului vietnamez.

În Apelul Adunării mondiale pentru pace se spune: «Noi acționăm în scopul garantării pentru fiecare popor, din toate părțile lumii, a unei existențe sigure și pasnice, în condițiile demnității umane și progresului social, atât pentru el însuși, cît și pentru celelalte popoare, în condițiile egalității în drepturi, ale dreptului la autodeterminare și ale suveranității naționale.

Sîntem convinși că în prezent a crescut rolul popoarelor în rezolvarea problemelor războiului și păcii. Acțiunile maselor populare, ale luptătorilor pentru pace au dus la succese importante în lupta împotriva imperialismului...

Chemăm cu insistență toate popoarele, pe toți oamenii de bună credință să lupte împotriva agresiunii și opresiunii sub toate formele. Pe noi ne unește convingerea că o pace durabilă poate deveni o realitate...»

În zilele de 25 și 26 iunie a.c. a avut loc sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii. Cu acest prilej s-a decernat familiei lui Frédéric Joliot-Curie și altor douăzeci și două de personalități medalia jubiliară cu numele marelui savant — primul președinte al Mișcării mondiale pentru pace.

Tot cu acest prilej a fost ales noul Consiliu Mondial al Păcii.

Cei patru președinți de onoare, aleși, au fost : John Bernal, Lazaro Cordanas, Pablo Picasso și Krishna Menon.

Ca reprezentanți ai mișcării pentru pace din țara noastră, în Consiliul Mondial al Păcii au fost aleși : Tudor D. Ionescu, Nestor Ignat, Jean Livescu, Sanda Rangheț și Ion Cîrje.

O VIZITĂ DE PRIETENIE. — La invitația Parlamentului Britanic, o delegație a Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România condusă de Ștefan Voitec, președintele Marii Adunări Naționale, a făcut, la începutul lunii iulie a.c., o vizită în Marea Britanie.

Cu acest prilej au avut loc discuții asupra unor probleme privind relațiile dintre România și Marea Britanie precum și asupra unor aspecte ale vieții internaționale.

La încheierea vizitei, Horace King, președintele Camerei Comunelor a oferit delegației române un dineu la Palatul Westminster.

În toastul său, președintele Camerei Comunelor, a apreciat vizita delegației parlamentarilor români ca un prilej pentru stringerea relațiilor dintre cele două țări și popoare.

În cuvîntul de răspuns, Ștefan Voitec a arătat, între altele, că această vizită «se înscrie în contextul general al bunelor relații dintre cele două țări și permite să se constate existența unor perspective favorabile lărgirii contactelor și colaborării reciproce, în interesul ambelor popoare, al destinderii păcii.

La înapoierea în țară, Ștefan Voitec, în declarațiile făcute spunea : «Obiectul unor fructuoase discuții prietenești l-a constituit dezvoltarea relațiilor între cele două parlamente, intensificarea lor, precum și rolul important ce revine astăzi parlamentelor în eforturile lor pentru destindere, securitate, progres social și pace în lume».

CU PRILEJUL ANIVERSĂRII A XXV DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE. — Secretarul General U Thant, a adresat o scrisoare la care, guvernul țării noastre a răspuns următoarele :

«Republica Socialistă România participă la întreaga activitate a Organizației Națiunilor Unite, cu convingerea profundă că această organizație reprezintă un cadru prielnic pentru dezvoltarea cooperării internaționale, menit să promoveze destinderea dintre state, să contribuie la asigurarea păcii și securității în lume.

Ca membru activ al O.N.U., România, alături de alte state, a depus și va depune eforturi pentru ca organizația să fie la înălțimea rolului încredințat prin Cartă și a răspunderii pe care o poartă în fața popoarelor pentru promovarea relațiilor de prietenie și a cooperării între state, pe baza principiilor unanim recunoscute ale dreptului internațional, care postulează respectarea strictă a independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi a națiunilor, neamestecului în treburile interne ale altor state».

În cadrul aceluiași răspuns, se prezintă câteva sugestii menite să fie supuse atenției Comitetului pregătitor O.N.U., creat cu prilejul aniversării a 25 de ani de la înființarea Organizației Națiunilor Unite.

În Republica Socialistă România se va crea un Comitet Național în care vor fi reprezentate Asociația pentru Națiunile Unite, precum și toate instituțiile românești și organizațiile obștești ce iau parte la activitățile O.N.U. și ale organismelor din sistemul O.N.U. Se va desfășura și un vast program de activități și manifestări în scopul răspîndirii cunoștințelor despre O.N.U. și despre participarea României la celelalte organizații internaționale.

CONSTANTE ALE LUPTEI PENTRU PACE — Aceasta este ideea dezbătută de patru personalități ale vieții obștești din țara noastră.

— Profesorul universitar Marcel Breazu, referindu-se la această problemă spunea : «Permanențele luptei pentru apărarea păcii coincid cu permanențele luptei pentru apărarea omului».

Luptînd împotriva războiului apărăm toate trăsăturile ce caracterizează omul. Permanențele luptei pentru pace se găsesc «în direcția efortului pentru creație, pentru acea dezvoltare polivalentă a omului menită să înlăture unidimensionalitatea, pentru acea trăire intensă, a siguranței că putem lupta împotriva înstrăinării de noi înșine, împotriva pierderii atributelor noastre umane... Lupta aceasta este lupta pentru a da acel sens vieții noastre pe care îl contrazice războiul și îl face posibil numai pacea : este lupta pentru o lume a cooperării umane, a unirii eforturilor noastre...».

În țara noastră această luptă este strîns legată de lupta și munca pentru propășirea continuă, pentru crearea unui climat de pace singurul capabil să asigure o activitate constructivă esenței umane.

— Profesorul universitar Tudor R. Popescu afirmă că respectarea legalității internaționale reprezintă chezașa păcii. Oamenii, din lunga lor experiență, au învățat că «numai înțelepciunea colectivă a popoarelor poate salva omenirea de la o catastrofă. În această înțelepciune, comandă, în primul rînd, ca o chezașie sigură a păcii și a cooperării prietenești între popoare, respectul principiilor fundamentale ale dreptului internațional, respectul legalității internaționale». Această legalitate internațională trebuie să constituie punctul de plecare în rezolvarea oricăror probleme din viața internațională. Țara noastră își fundamentează întreaga sa activitate pe plan extern pe principiile dreptului internațional. Aceasta îi dă posibilitatea să dezvolte prietenia și cooperarea cu toate statele care se conduc după aceleași principii ale dreptului internațional. În același timp, România militează neabătut pentru înfăptuirea idealurilor de pace, prietenie și înțelegere între popoare și contribuie la rezolvarea, pe această bază, a problemelor vieții internaționale.

— Artista Lucia Demetrius afirma că «orice literatură mare, orice artă mare militînd pentru omenie, militează pentru pace. Dante, Goethe, Shakespeare, Tolstoi, Praxiteles și Rodin, Monet sau Beethoven sau Debussis, pot fi considerați «mari luptători pentru pace» tocmai pentru că operele lor au exprimat frumusețea vieții, a năzuințelor omeniești, nevoia de fericire a omului, dreptul lui la fericire, dimensiunile suferinței

omenești, «tot ceea ce învinge pe rînd și ceea ce învinge definitiv, pentru că merită și poate să învingă».

— Conferențiar univ. Dr. N. S. Stănescu consideră că între dezvoltarea economică a fiecărei țări și climatul de pace pe plan internațional, există o legătură organică.

Încetarea cursei inarmărilor — dorința întregii omeniri — ar înălțura nu numai amenințarea păcii în lume ci ar asigura totodată condiții pentru o prosperitate economică mondială fără precedent. Dar, dezarmarea se poate înfăptui numai prin crearea unui climat de pace bazat pe încrederea reciprocă. La crearea unui astfel de climat o contribuție de seamă este adusă de relațiile economice dintre state, relații bazate pe principiile respectării reciproce a independenței și suveranității țărilor, neamestecului în treburile altor state, egalității partenerilor și avantajului reciproc. Totodată, dacă pacea este amenințată nici economia nu mai poate fi legată de progresul umanității.

UN DIALOG CU CELELALTE POPOARE — așa poate fi considerat primul Festival și Concurs internațional de folclor «România 1969» care a avut loc în țara noastră cu prilejul aniversării a 25 de ani de la eliberare.

Organizat din trei în trei ani, început acum, acest festival alături de Festivalul și Concursul internațional George Enescu și Colocviul Internațional «Constantin Brîncuș», constituie un nou prilej de a face cunoscută arta și cultura românească.

La acest Festival au luat parte mesageri din 23 de țări din Europa, Asia, Africa și America. Acest dialog între popoare prin intermediul creației populare, a cuprins festivalul propriu zis, concursul formațiilor invitate, din țară și de peste hotare, o expoziție și un târg de artă populară românească, o paradă a portului popular și o sesiune științifică. În acest fel, folclorul, în afară de implicațiile sale estetice, contribuie la înfrățirea popoarelor din întreaga lume.

DEZARMAREA, CALE SIGURĂ PENTRU ELIMINAREA DEFINITIVĂ A RĂZBOIULUI DIN VIAȚA SOCIETĂȚII. — În cuvîntul rostit de delegatul român, ambasadorul Nicolae Ecobescu, la Comitetul celor 18 pentru dezarmare s-a subliniat lupta României pentru dezarmarea generală — singurul mijloc de a evita pericolul unei conflagrații atomice.

În epoca contemporană, «într-o lume a interdependențelor, pacea și securitatea internațională sînt indivizibile».

Republica Socialistă România militează neconținut pentru crearea în Europa a unui climat de pace și cooperare. În acest scop, consideră necesară lichidarea blocurilor militare, desființarea bazelor militare de pe teritoriul altor state, realizarea tuturor măsurilor menite să contribuie la cauza destinderii păcii și securității în Europa.

PENTRU MENȚINEREA ȘI CONSOLIDAREA PĂCII, PENTRU COLABORAREA INTERNAȚIONALĂ. — Sîmbătă 2 august 1969 a început vizita oficială în țara noastră a Președintelui Statelor Unite ale Americii Richard Nixon.

«Primirea făcută de populația Bucureștiului înalților oaspeți a exprimat sentimentele de stimă și prețuire reciprocă a celor două popoare,

tradiționala ospitalitate a poporului român dornic să trăiască în pace și înțelegere cu poporul american, cu toate popoarele lumii».

Cu prilejul acestei vizite între cei doi președinți au avut loc convorbiri oficiale, în legătură cu probleme privind relații bilaterale și probleme ale situației internaționale.

În cadrul convorbirilor s-a subliniat că «între România și S.U.A. nu există probleme direct litigioase și că schimburile și contactele Româno-Americane, întemeiate pe avantaj și respect reciproc, au înregistrat progrese ce au adus la o îmbunătățire a raporturilor dintre cele două țări».

Dezvoltarea în continuare a relațiilor dintre cele două state, «servește atât interesele celor două țări, cit și cauza cooperării internaționale».

Referindu-se la problemele internaționale actuale Președintele Nicolae Ceaușescu a exprimat convingerea guvernului român că relațiile dintre toate statele trebuie să aibă la bază principiile independenței, suveranității, neamestecului în treburile interne, egalității în drepturi și avantajului reciproc — condiții ce conduc la întărirea păcii și securității în lume.

Exprimînd atașamentul față de O.N.U. cei doi șefi de state au menționat hotărîrea de a contribui la îmbunătățirea activității acestui instrument de înțelegere și colaborare internațională.

Vizitele reciproce și schimburile de vederi dintre oamenii de stat, constituie «una din căile principale, în condițiile actuale, pentru menținerea și consolidarea păcii și înțelegerii internaționale». — s-a precizat la aceste convorbiri oficiale.

«APELUL DE LA HIROȘIMA». — La 6 august a.c. s-a încheiat la Hiroșima ședința plenară a celei de a 15-a Conferință Internațională pentru interzicerea armelor atomice și cu hidrogen, la care au luat parte 10.000 de delegați și reprezentanți din 24 de țări. Reuniunea finală a acestei conferințe s-a desfășurat la Nagasaky între 8 și 9 august a.c. Cu acest prilej a fost adoptat «Apelul de la Hiroșima» pentru interzicerea totală a tuturor genurilor de arme de distrugere în masă, inclusiv armele nucleare, chimice și bacteriologice. Această conferință internațională a fost prilejuită de împlinirea a 24 de ani de la bombardamentul atomic asupra Hiroșimei.

În «Parcul Memorial al Păcii» din Hiroșima, în apropierea epicentrului exploziei nucleare, la 6 august, a avut loc o ceremonie în memoria celor peste 200.000 de victime ale bombardamentului atomic. La ora 8,15 — oră cînd s-a produs explozia nucleară — a început să sune «Clopotul păcii».

În declarația rostită, primarul orașului, Setsuo Yamada a subliniat necesitatea luptei tuturor oamenilor pentru crearea unei lumi în care să nu existe războaie.

În salutul adresat celei de a 15-a Conferințe internaționale împotriva bombelor atomice și cu hidrogen, Domnul Nicolae Ceaușescu a

subliniat, mai întâi, contribuția Consiliului japonez împotriva bombelor atomice și cu hidrogen (Gensujkyo) la lupta popoarelor pentru pacea și securitatea internațională. Luând parte la lupta pentru statornicirea unui climat de pace și cooperare internațională, «poporul român militează cu toată hotărârea pentru înlăturarea pericolului unui război termuclear prin realizarea dezarmării atomice, lichidarea stocurilor de arme existente, interzicerea folosirii și producerii acestora în așa fel încît nici o așezare omenească să nu mai cunoască tragedia de la Hiroșima și Nagasaky».

În încheiere s-a subliniat hotărârea poporului român de a lupta neabătut pentru victoria forțelor păcii, democrației și progresului. Totodată s-a urat succes Conferinței în «activitatea viitoare dedicată cauzei păcii și înțelegerii între popoare».

— Unsprezece organizații din Japonia și-au trimis reprezentanți la un raliu marin desfășurat în portul Naha în scopul de a manifesta împotriva războiului din Vietnam, pentru pace în întreaga lume.

«ROLUL UNIVERSITĂȚII ÎN CĂUTAREA PACII». Între 25 și 29 august a.c., la Viena s-a desfășurat o Conferință internațională pentru dezbaterea temei menționate.

La Conferință au luat parte 300 de rectori și cadre didactice universitare din diferite țări ale lumii.

În discursurile rostite, Dl. Dr. Pius Brinzeu, rectorul Institutului de Medicină din Timișoara și Dr. Ing. Sanda Hangan, prodecan al Institutului de Construcții din București, au subliniat necesitatea ca știința să fie pusă în slujba umanității și tinerile generații să fie educate în spiritul păcii, cunoașterii și respectului reciproc.

În centrul discuțiilor ce au avut loc cu acest prilej au stat probleme ca: contribuția ce o pot aduce universitarii la găsirea cauzei războiului, la evitarea lui, la dezvoltarea colaborării internaționale și la stringerea legăturilor dintre universitate și societate.

Tot la această Conferință s-a constituit un Comitet însărcinat cu realizarea unui «Centru universitar internațional pentru pace» cu sediul la Viena.

În acest Centru în care vor fi organizate facultățile de filozofie, psihologie, pedagogie, sociologie, istorie și științe, vor fi pregătiți cei care vor efectua studii asupra problemelor de ordin politic, economic și social ale păcii, vor fi asistați cei care studiază situațiile ce pot crea primejdii pentru pacea mondială.

REDACTIA,

ȘTIRI ECUMENICE

— Papa Paul al VI-lea a vizitat Geneva în prima jumătate a lunii iunie a.c. Motivul oficial a fost invitația ce i-a adresat-o Organizația internațională a Muncii cu prilejul jubileului ei de 50 de ani. În cuvîntarea rostită, Papa a accentuat necesitatea participării organice a tuturor muncitorilor la responsabilitatea economică și socială din lume. Omul trebuie să stea în centrul muncii, iar orice muncă trebuie să servească omului.

Papa Paul al VI-lea a vizitat și sediul Consiliului Ecumenic al Bisericii unde a fost primit de Eugene Carson Blacke, Secretarul general al Consiliului Ecumenic. În cuvîntul rostit aici Papa a menționat colaborarea crescîndă a Bisericii Romano-Catolice cu Consiliul Ecumenic, subliniind, însă, totodată, că încă n-a sosit timpul pentru intrarea Bisericii Romano-Catolice în Consiliul Ecumenic.

— Vizita Papii Paul al VI-lea, la Geneva a fost prima vizită papală după mai mult de 500 de ani. Ultima vizită a fost în anul 1418, cînd Papa Martin al V-lea se întorcea de la Conciliul din Konstanz.

Vizita Papii Paul al VI-lea e privită ca un pas înainte spre apropiere între Bisericile creștine.

— La Jena (R.D.G.) s-a organizat o pantomimică religioasă pentru surzi și cei cu defecte ale auzului.

— În Etiopia — Asmara și Addis Abeba — s-au ținut sesiunile anuale ale Comisiunilor Alianței Luterane mondiale. Au participat 150 de delegați ai Bisericilor Luterane din toate continentele. S-au făcut pregătiri pentru Adunarea generală a Alianței, care se va ține anul viitor la Porto Alegre (Brazilia) cu tema : «Trimis în lume».

— Între 14—18 iunie a.c. s-a întrunit la Güstrow (R.D.G.) cea de a opta «Conferință a teologilor din țările baltice». Au participat profesori de la facultățile de teologie din Aarhus, Copenhaga, Oslo, Lund, Uppsala, Turku, Helsinki și Varșovia. — deci au fost reprezentate toate facultățile din țările scandinave — adăugîndu-se și reprezentanți ai facultăților de teologie din Greifswald și Rostock (R.D.G.). «Conferința» aceasta, care se întrunește anual, urmărește să înlesnească un schimb de vederi în probleme teologice, în prezent dîndu-și contribuția și la

mişcarea pentru pace. Sesiunea actuală s-a ocupat de probleme din domeniul istoriei bisericești și din domeniul eticei. Profesorul Bandt (Greifswald) a tratat tema : «Porunca lui Dumnezeu și legile societății» (N.Z. 175, 142, 1969).

— Biserica Evanghelică Germană s-a ocupat în conferința din sesiunea actuală de : «Predica de pe Munte».

— O delegație de 6 persoane a Alianței Luterane mondiale a făcut o vizită curiei romane.

— Alkuin Heising, profesor de Noul Testament și starețul mînăstirii benedictine din Siegburg (R. F. a Germaniei) a declarat în fața soborului mînăstirii că renunță la funcțiile sale și va cere Vaticanului să-l înregistreze în rîndul mirenilor. Nu știa însă starețul că, cu două ore înainte de declarația sa, Vaticanul îl înlocuise ca stareț. Profesorul A. Heising explică pasul său ca protest «împotriva stilului autoritar din Biserică», manifestat prin condamnarea lucrărilor profesorului Halbfos și a «Catehismului olandez».

— La St. Pölten (Austria) s-a ținut un congres al profesorilor romano-catolici pentru Noul Testament, avînd ca temă centrală : «Funcțiunea bisericească în Noul Testament». Din seria referatelor prezentate în legătură cu tema centrală menționăm : «Considerații ermeneutice privitoare la înțelegerea funcțiunii neotestamentare în lumina primei epistole către Corinteni ; Funcțiunea-principiu a Bisericii în epistolele pastorale ; Considerații la textul de la Ioan XIX, 26—27 ; Preoția generală și cea specială în lumina epistolei lui Iacov și a primei epistole a lui Petru» ș.a.

— La Linz (Austria) s-a organizat o «Expoziție de Biblii» cuprinzînd ediții biblice în diferite limbi, apărute în ultimele veacuri.

— Episcopul romano-catolic Frantsek Tomasek a înființat la Praga o «Biblioteca post-conciliară», cuprinzînd peste 4.000 de volume.

— În anul trecut a apărut, în limba croată, o nouă traducere a Bibliei și a Bibliei ilustrate pentru tineret ; de asemenea două ediții biblice (una pentru tineret) în limba slovenă. Cele patru ediții au apărut într-un tiraj de 165.000.

— Teologi romano-catolici și protestanți pregătesc și o traducere a Bibliei în limba slovacă. Va apare la Bratislava, în 12 volume, cu studii introductive de specialitate și cu interpretare de texte.

— Dr. Johannes Neumann, profesor de drept bisericesc la Universitatea din Tübingen (R. F. a Germaniei) a afirmat că azi nu mai există motive teologice serioase împotriva utilizării femeilor în diaconat (???).

— Episcopul romano-catolic din St. Pölten, Dr. Franz a aprobat unor preoți ca serviciile religioase de duminică să le săvîrșească sînta seara.

— Arhiepiscopul Raya din Galileia, conducătorul celor 40.000 de arabi melhiți din Israel a dispus eliminarea din liturghia melhită a tuturor «textelor antisemite».

— În Oraşul Chiang-May din Tailanda s-a săvîrşit o neobişnuită «liturghie ecumenică» cu aprobare episcopală. Într-o sală s-au improvizat două altare : catolic şi protestant. Pînă la «prefacerea euharistică» textul liturgic a fost comun celor două confesiuni, slujitorii rostind chiar şi aceleaşi «cuvinte de consacrare», apoi serviciul divin s-a separat pe confesiuni, ca după «prefacerea euharistică» să fie iarăşi comun. Fiecare preot şi-a împărtăşit pe credincioşii săi.

— Pianista Estelle Puerto de Pompego din Mesida (Mexic) a compus «Missa Maya» pentru instrumente întrebunţate de populaţia Maya şi cuprinzînd «ritmică tipică Maya», exprimînd liturgic gîndirea religioasă specifică populaţiei Maya (*Bibel u. Liturgie*, nr. 1, 1961, Klosterneuburg-Austria).

— Dr. Josef L. Hromadka, profesor onorar al Facultăţii teologice evanghelice Comenius (Praga) şi Preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace a împlinit frumoasa vîrstă de 80 de ani. Mulţi înainte!

— (Prof. O. BUCEVSCHI)

— Un teolog ortodox publică în revista «Anaplasia», din Grecia (Nr. 167, 1968) un răspuns concludent privind poziţia ortodoxă faţă de intercomuniunea între ortodocşi şi catolici. Iată motivarea dogmatică a teologului ortodox :

1. Mai întii, sfînta Euharistie este o «aducere», o «ofrandă», o jertfă de preamărire. Ea este esenţa şi scopul liturghiei, într-o comunitate de credincioşi, care «ca un singur trup şi un singur duh» mărturiseşte unitatea credinţei şi a slujirii sale. Participarea credincioşilor la împărtăşania aceluiasi potir «constituie cea mai autentică expresie a unităţii credinţei», motiv pentru care Biserica primară interzicea această participare — împărtăşania — tuturor celor care greşiseră grav contra credinţei şi nu făcuseră o lungă penitenţă.

2. Sf. Euharistie nu a avut nici în Biserica primară şi nu are nici pînă azi scopul unirii credincioşilor despărţiţi. Deşi Biserica Ortodoxă se roagă zilnic pentru unirea credinţei, Împărtăşania nu este un mijloc în vederea acestui scop, iar realizarea lui «nu a constituit niciodată şi nici nu constituie partea esenţială a cultului ortodox şi nici a teologiei ortodoxe».

3. În al treilea rînd, dacă întreruperea împărtăşirii în comun a intervenit în fapt şi nu în drept — zice teologul ortodox — «aceasta nu înseamnă că reîntoarcerea la împreuna-împărtăşire trebuie să urmeze acelaşi drum. Dimpotrivă, noi credem că unitatea dogmatică a celor două Biserici — catolică şi ortodoxă — trebuie să preceadă participarea la potirul comun, căci întreruperea de fapt a participării la acelaşi potir nu face decît să mărturisească sensibilitatea poporului ortodox faţă de problemele de credinţă şi faţă de relaţia directă a Euharistiei cu această credinţă» (Cf. *Oriente Cristiano*, nr. 3, 1968).

— Pentru prima oară, după foarte mulţi ani, autorităţi turceşti au vizitat pe Patriarhul Atenagora, la Istambul. Personalităţile semnalate

au fost : primarul oraşului, d-l Fahri Stabey şi directorul Departamentului Reconstrucţiei, d-l Faruk Akul, care a urmat vizitei membrilor parlamentului, precum şi d-nii Kassim Gülek şi Refik Erturan. Nu s-au făcut declaraţii, dar se pare că s-a discutat referitor la unele probleme ale comunităţii ortodoxe greceşti în Istanbul. Se aminteşte că o primă întâlnire între autorităţi şi Patriarhul Constantinopolei a avut loc cu patru ani în urmă, când trei reprezentanţi ai guvernului au solicitat să cerceteze arhivele Patriarhiei şi ale celor 56 biserici din Turcia, care depind de Patriarhia Constantinopolei (cf. *Unidad Cristiana*, nr. 1, 1969).

— S-a ținut la Roma, pentru întâia dată, o conferință teologică a Comisiei «Credință și Constituție» din Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Au participat douăzeci de teologi ai Bisericii Romano-Catolice și ai C.E.I., care au discutat tema «Duhul Sfânt și catolicitatea Bisericii». Au fost primiți și cei doi membri din Roma : Emmanuel Lanne OSB, și profesor Umberto Betti OFM. Sedința a fost organizată de către prof. Robert Nelson, președintele Comisiei Credință și Constituție, care se află de un an la Roma. Sesiunea a fost prezidată de pastorul Lukas Vischer, directorul Secretariatului Comisiei. Tematica a constat din două probleme : 1 — semnificația diferitelor eclesiologii din Noul Testament, pentru unitatea Bisericii și — 2 — posibilitatea mișcării ecumenice de a întocmi, eventual, o convocare mai largă cu adevărat ecumenică (cf. *Unidad Cristiana*, nr. 1, 1969).

— La Mînăstirea Troița-Sergheva Lavra din Zagorsk (lîngă Moscova) s-a ținut o conferință a tuturor cultelor religioase din Uniunea Sovietică. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Mladin și Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Nica, vicar patriarhal.

— La sfîrșit lunii iunie (21—25) au avut lor la Berlin (R.D.G.) lucrările Adunării Mondiale pentru Pace. Din delegația țării noastre a făcut parte, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Dr. Alexandru I. Ciurea, profesor la Institutul teologic de grad universitar din București. P. C. Sa a participat și la Conferința pentru pace a tuturor cultelor religioase care s-a ținut la Berlin în ziua 23 iunie a. c., exprimînd punctul de vedere al Bisericii noastre, care a fost totdeauna alături de poporul român în străduințele sale pentru progres și pace.

— Patriarhia Ortodoxă Bulgară a prăznuit 1100 de ani de la moartea Sfîntului Chiril, apostolul slavilor. La invitația Sanctității Sale Patriarhul Chiril al Bulgariei au participat la această prăznuire Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Atenagora, Patriarhul Nicolae II al Alexandriei, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Arhiepiscopul Ieronim, primatul Bisericii grecești, Mitropolitul Meliton de Calcedon, Mitropolitul Dorotei din Praga, Episcopul Hrisostom din Cipru, Episcopul Vasile din Polonia, precum și o delegație a Bisericii Romano-Catolice.

Cu această ocazie s-a organizat un simpozion la Academia teologică ortodoxă din Sofia și o ședință la Academia de științe.

— La Conferința organizată recent la Londra despre «rasism» de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, profesorul Robert Nelson, de la Universitatea gregoriană din Roma a spus, în referatul prezentat: «Da, Hristos nu ne-a lăsat o rețetă infailibilă cum să rezolvăm problemele mult stratificate și viclene puse azi de rasism. Totuși, Noul Testament cuprinde indicații cum să fie tratați «cei din afară»: samaritenii, romanii și alți păgini. Cuvintele și faptele lui Iisus indică creștinilor drumul neîntrebunțării forței în atitudinea lor morală și în activitatea zilnică. Rasismul este principiul incompatibil cu credința creștină, fiindcă contestă opera soteriologică a lui Hristos.

— «Împreună într-o lume tânără» este tema Congresului tineretului organizat la Nottingham de Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

— Biserica Romano-Catolică și Biserica Evanghelică din Austria au convenit să nu mai practice botezul condiționat (O.P.D., 18, 1969).

— În Cehoslovacia s-a constituit Consiliul Ecumenic Slovac, deci vor activa în viitor două Consilii Ecumenice: ceh și slovac.

— Facultatea teologică evanghelică Jan Comenius din Praga și-a prăznuit jubileul de 50 de ani de existență. Cu acest prilej s-au acordat la zece profesori și preoți titlul de «doctor honoris causa». Între aceștia este și profesorul Dr. Istvan Juhasz (Cluj).

— O delegație a Bisericilor creștine din Uniunea Sovietică a vizitat, sub conducerea Mitropolitului Filaret de Kiev, Bisericile din Polonia. Din delegație au făcut parte reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe și ai luteranilor și baptiștilor (O.P.D., 20, 1969).

— La Consiliul Ecumenic al Bisericilor s-au primit 100.000 dolari pentru îngrijirea leproșilor.

— Cu ocazia vizitei făcute de Papa Paul al VI-lea Centrului ecumenic de la Geneva, Dr. Eugene Carson Blake, Secretarul general al Consiliului ecumenic al Bisericilor, i-a oferit în dar Papii patru volume, conținând lucrările celor patru Adunări Generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

— Patriarhul melchit Maxim al Antiohiei, Alexandriei și Ierusalimului, a vizitat sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva. Cu această ocazie Patriarhul Maxim a declarat că Biserica Melchită păstrează tradiția ortodoxă în Biserica Romano-Catolică.

— În Austria s-a înființat o «Societate Biblică» independentă.

— Bisericile Romano-Catolică și Reformată din Franța au interzis credincioșilor lor intercomuninea.

— Paul C. Costopoulos din Carlisle, Pennsylvania, este primul care a primit bursa «Robert F. Kennedy» (O.P.D., 22, 1969).

— Arhiepiscopul Bernard Cardinal Alfrink (Utrecht) a dispus îndepărtarea din serviciu a trei preoți romano-catolici, duhovnici ai Universității olandeze din Utrecht. Motivul? Au săvârșit Euharistia împreună cu pastori protestanți, deși li se interzisese aceasta. Respectivilor preoți romano-catolici li s-au aplicat «paragrafele împotriva ereziil-

lor» din dreptul canonic. Dar reprezentanții studențimii au adresat Cardinalului întrebarea, dacă participarea Bisericii Romano-Catolice la Consiliul olandez al Bisericilor nu înseamnă tot «relații cu ereticii» (*Stimme der Gemeinde*, nr. 9, 1969, Frankfurt am Main).

Tratatul unionist între Biserica Veche-Catolică și Biserica Anglicană intraseră oarecum într-un impas în urma tratatelor unioniste ale Bisericii Anglicane cu Biserica Metodistă. Recent, la invitația Arhiepiscopului de Canterbury, primatul Bisericii Anglicane, Arhiepiscopul Rinkel, primatul onorific al Bisericii Vechi-Catolice, a făcut o declarație în care spune în esență că Biserica Veche-Catolică este de acord cu ritualul proiectat pentru integrarea slujitorilor metodiști în Biserica Anglicană și nu spune un «nu» categoric față de proiectatul serviciu divin de împăcare între cele două Biserici, care prevede o reciprocă punere a mâinilor a preoților anglicani și metodiștilor. Punerea mâinilor din partea anglicană, la serviciul divin de împăcare, Biserica Veche-Catolică o privește drept o «hirotonie condiționată», pe când punerea mâinilor din partea metodiștilor asupra preoților anglicani drept un act de binecuvântare pentru lărgirea jurisdicției (*Christkatholisches Kirchenblatt*, 13/969).

— «Orthodoxe Stimmen» (Glasuri ortodoxe) este numele unei «reviste ortodoxe supranaționale» ce apare de patru ori pe an la München (R. F. a Germaniei, redactat de arhimandritul Ioan Peterfalvy.

— Din cuprinsul numărului 2, 1969 menționăm articolul «Sfinta Treime» semnat de Arhimandritul Ioan. Se comentează textele scripturistice (ale Vechiului și Noului Testament) care relatează despre apariția sensibilă a Sfintei Treimi, subliniindu-se importanța dogmei trinitare în creștinism. Articolul intitulat «Viața duhovnicească în timpul acesta» rezumă o conferință ținută la Londra de către Mitropolitul Antonie, exarhul Patriarhiei din Moscova în Anglia. Viața duhovnicească înseamnă viață divină manifestată prin om. Mijlocirea vieții lui Dumnezeu se face prin Duhul Sfânt. — «Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă» este un studiu din patrimoniul decedatului profesor Serghe Bulgakov. — Cinstirea sfinților creează în Ortodoxie atmosfera unei familii duhovnicești plină de iubire odihnitoare. Această cinstire nu poate fi despărțită de iubirea față de Hristos și față de Biserică: Trupul Său.

«Adorarea Sfintei Treimi în evlavia ortodoxă» este un studiu semnat de profesorul Dimitrie Dimitrievici — Belgrad. Adorarea Sfintei Treimi angajează insul întreg, ca persoană unitară. În serviciul divin ortodox adorarea aceasta are formă subliniată. Face impresia că în întregul serviciu divin nu-i vorba de altceva decît de adorarea Sfintei Treimi. Este un studiu interesant, bine documentat.

(ANCA MANOLACHE).

ARTICOLE ȘI STUDII

SENSUL ACTIV AL SPERANȚEI CREȘTINE

Viitorul omenirii — că realitate istorică și eveniment eshatologic — reprezintă una din problemele și preocupările majore ale spiritului creștin contemporan. Această problemă preocupă din ce în ce mai mult domenii foarte diverse de cercetare și ea a determinat și în teologia actuală o reconsiderare a speranței creștine, elementul care orientează viața creștină spre viitor. În anii din urmă s-a ivit o așa-zisă «teologie a speranței» care încearcă să descifreze noi aspecte ale nădejzii creștine¹. În deosebi, se accentuează acum ideea planului de mîntuire al lui Dumnezeu privit într-un mod global, deoarece Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, s-a jertfit, s-a proslăvit și iarăși va să vină pentru noi toți. De asemenea, noua teologie a speranței pune un accent deosebit pe valoarea prezentului, al timpului bisericii, înțeles însă ca o «istorie a mîntuirii» care se împlinește în viitorul eshatologic.

Fără îndoială că noua «teologie a speranței» ridică o serie de probleme esențiale pentru viața creștină, cum ar fi relația dintre istoria bisericii și eshatologie, dintre etică și eshatologie, implicațiile sociologice ale speranței creștine etc., probleme care sînt în curs de cercetare. Cum este firesc, rezultatele acestor cercetări urmează să fie apreciate și preluate în mod critic de către teologia ortodoxă. În cele ce urmează vom face cîteva considerații în legătură cu implicațiile noii «teologii a speranței» pentru spiritualitatea și etica ortodoxă.

Speranța constituie unul din elementele esențiale-specifice ale religiei creștine și una din energiile vieții spirituale în general. Speranța ne dă dimensiunea lucrării lui Dumnezeu în timp și ea deschide perspectiva finală a existenței creștine: viața viitoare veșnică. Fără nădejdea în viața viitoare, creștinul ar fi o ființă nefericită: «Dacă numai pentru viața aceasta ne-am pus nădejdea în Hristos, atunci sîntem mai de plîns decît toți oamenii» (I Cor. XV, 19). Dacă înainte de Hristos

1. Jürgen Moltmann, *Theologie der Hoffnung*, München, Chr. Kaiser Verlag, 1965. Ideile principale ale acestei cărți au fost prezentate de Victor Iliescu, în «Ortodoxia», XXI (1969), nr. 2, p. 287-292.

eram «străini de legămintele făgăduinței, fără nădejde și fără Dumnezeu în lume» (Efes. II, 12), în Hristos s-a recîștigat nădejdea ca pe o «ancoră a sufletului» și ca pe o îmbărbătare puternică (Evrei VI, 18—19) și astfel fiecare s-a putut apropia de Dumnezeu cu încredere (Efes. III, 12).

Învățătura creștină întemeiată pe Revelația biblică nu înțelege însă prin speranță o simplă experiență psihologică personală. Din definiția credinței dată în Epistola către Evrei (XI, 1): «convingerea despre lucrurile nevăzute și asigurarea lucrurilor nădăjduite» reiese că nădejdea este inseparabilă de credință, de conținutul și forma acesteia. Speranța are o bază și o realitate existențială, un conținut care izvorăște din însăși «iconomia» divină, anume *făgăduința* lui Dumnezeu, a Cărui voință nestrămutată (Evrei VI, 17) este cuprinsă în «Legămîntul făgăduinței» (Efes. II, 12). Sfîntul Apostol Pavel vorbește despre «nădejdea vieții veșnice, făgăduită mai înainte de Dumnezeu Care nu poate să mintă» (Tit. I, 2). El numește pe creștini — care au primit pe Duhul Sfînt ca pe o «arvună a moștenirii» (Efes. I, 14) — «moștenitori ai vieții veșnice» (Tit. III, 7), iar Sfîntul Apostol Petru îndeamnă la o «nădejde vie», al cărei conținut este însuși evenimentul «parusiei» lui Iisus Hristos: «Puneți-vă toată nădejdea în harul care vă va fi adus la arătarea lui Iisus Hristos» (I Petru I, 3—5, 13). Speranța este deci întemeiată pe promisiunea lui Dumnezeu și constă în încrederea că Dumnezeu va face ceea ce a făgăduit; de aceea creștinul nu este victima unei iluzii deșarte (Iuda 21), pentru că Iisus Hristos este speranța noastră (I Tim. I, 1), iar învierea Sa, temelia speranței în mîntuirea noastră (Rom. V, 1—5)².

Dar întrucît speranța lansează spiritul uman în viitor, al cărui sens tainic n-a fost totdeauna bine înțeles, ea a luat uneori aspecte confuze și căi contradictorii. Se știe că unele tendințe eshatologice din trecut — înclinate să exacerzeze paroxismul conflictelor umane — au estompat ceea ce era esențial speranței creștine, adică bucuria, propovăduind forme negative de viață spirituală, care au ajuns pînă la dezechilibru psihologic și etic. În istoria spiritualității creștine se cunosc curente care puneau un accent unilateral pe contemplația spirituală și pe asceza radicală, lăsînd impresia că pietatea creștină se confundă cu pasivitatea față de viața socială, cu «lepădarea de sine» în sens de abandonare a lumii și de renunțare la autonomia și libertatea personală. Este cunoscut apoi faptul că, în evul mediu, «fuga de lume» a fost recomandată drept una din principalele virtuți creștine, creștinul fiind privit numai ca un «pelerin», iar viața de aici drept un «pelerinaj» spre «patria cerească». Pe terenul unui asemenea pesimism eshatologic, a apărut mai tîrziu pietismul individualist care a dus la o inhibare și o limitare a posibilităților spirituale la așa-zisa «viață interioară». Iar în epoca modernă, sub influența existențialismului — care respinge caracterul obiectiv al istoriei, reducînd-o la un prezent veșnic — credința a fost socotită ca

2. Alan Richardson, *Hope*, în «A Theological Word Book of the Bible», SCM Press, London, 1965, p. 108—109.

ivindu-se din teama de existență. Credința a devenit astfel un antidot al acelei angoase existențiale provenită din caracterul absurd al lumii. În contextul acestei filozofii s-a lansat și ideea că omul — alarmat de succesiunea rapidă a schimbărilor sociale și evenimentelor politice — n-ar mai putea controla evenimentele și deci n-ar mai putea influența asupra destinului său. Aruncat într-o lume lipsită de sens, omul ar trăi într-o continuă disperare, capitularea în fața vieții fiind inevitabilă. «Secularismul radical» încearcă acum să găsească o soluție pe plan social acestui nihilism existențialist, dar secularismul — cel puțin în forma sa actuală — a dus la identificare sociologică a Bisericii cu lumea, prin abandonarea misiunii și funcției ei sacramentale³.

Se poate spune, așadar, că în legătură cu speranța și eshatologia creștină, a circulat întotdeauna și un pseudomisticism, care nu trebuie însă să fie identificat cu spiritualitatea creștină autentică a speranței. Prin orientarea lor exclusiv eshatologică, aceste tendințe negative ignorează realitatea vieții prezente și responsabilitatea față de viața de aici, de aceea trebuie să fie respinse cu toată tăria.

Pentru a înțelege semnificația deplină și autentică a sensului activ al speranței creștine trebuie luată în considerare nu numai referința eshatologică a speranței, ci și referința ei istorică, deoarece speranța stă într-o relație organică cu imperativele existențiale ale actualității istorice. De altfel, unele cercetări și studii mai noi au arătat ce importanță are pentru viața creștină modul în care sînt interpretate noțiunile: timpul, natura, lumea, istoria, societatea. De pildă, Prof. Oscar Cullmann⁴ a demonstrat că actuala configurație teologică a confesiunilor apusene se datorește și atitudinii lor față de dimensiunile timpului istoric, unele centrîndu-și viața în trecut (romano-catolicismul), altele în viitor (protestantismul), neglijînd astfel evenimentul central — Iisus Hristos, care se realizează în prezent. Recent, teologul protestant Jürgen Moltmann a deschis calea unei noi teologii a eshatologiei, studiînd mai cu seamă efectele social-politice ale speranței creștine. Considerînd istoria bisericii ca fiind într-un «proces eshatologic», el a subliniat ideea că speranța creștină constituie o forță de propulsie ce încurajează inițiativa și schimbarea pe drumul care să corespundă cu viitorul făgăduit de Dumnezeu⁵. Se cuvine să fie menționat aici și «apostolatul

3. Despre procesul de secularizare și despre critica răspunsurilor date problemei «secularismului», vezi Leslie Newbigin, *Une religion pour un monde séculier*, Casterman, 1967, p. 15—50 și 51—87.

4. O. Cullmann, *Christ and Time*, SCM Press, London, 1951, p. 168.

5. Jürgen Moltmann, *Hope and History*, în «Theology today», vol. XXV, nr. 3, 1968, p. 383—384: «Speranța creștină anticipează viitorul în spiritul lui Hristos și îl realizează sub condițiile istoriei. În istorie, viitorul este anticipat în speranță și ascultare, fiind conceput ca într-un proces de venire. Noi sîntem lucrători constructivi, nu numai interpreții viitorului, a cărui putere în speranță ca și în realizare este Dumnezeu. Aceasta înseamnă că speranța creștină constituie o speranță creatoare și militantă în istorie. Orizontul așteptării eshatologice produce aici un orizont de intenții etice care, la rîndul său, dă semnificație inițiativelor istorice concrete. Dacă cineva speră, în numele lui Hristos, în viitorul lui Dumnezeu și în ultima eliberare a lumii, el nu poate să aștepte în mod pasiv acest viitor și, asemănător credincioșilor apocaliptici, să se retragă din lume. Mai degrabă, el trebuie să caute acest viitor, să se străduiască pentru el și deja aici să fie în

social», inițiat și practicat de Biserica Ortodoxă Română, care a adus misiunea Bisericii într-o legătură mai directă și mai completă cu istoria, cu societatea, cu actualitatea socială⁶.

Prin urmare, teologia de astăzi încearcă să depășească teza că speranța ar avea exclusiv o referință eshatologică — întoarcerea lui Iisus Hristos la sfârșitul acestui veac — și ia în considerare și perspectivele ei asupra vieții de aici. De aceea sensul activ al speranței poate fi relevant numai dacă noi luăm împreună cele două aspecte ale acesteia: realitate istorică și eveniment eshatologic.

În legătură cu această temă, se ridică o mulțime de întrebări printre care și următoarele: care este legătura între speranța eshatologică și speranța pentru mîine, sau — ca să folosim termeni consacrați — între viitorul eshatologic și viitorul istoric al bisericii? În lumina speranței care ne face să vedem «dincolo» și să așteptăm cele făgăduite, ce realitate și valoarea mai au cele ce ne sînt date de ea aici? În așteptarea acelei «speranțe fericite» (Tit II, 13), care este conținutul și sensul moral al vieții noastre pămîntești?

Problemele în legătură cu «teologia speranței» se pot înmulți, dar ne vom opri la cîteva aspecte mai concrete ale acestei teme, care pot fi formulate astfel: a) speranța creștină presupune o angajare reală în istorie, nelipsindu-se prin aceasta de misunea ei profetică și de dimensiunea ei eshatologică; b) speranța creștină îndreptățește etica «optimismului social»; c) speranța cere creștinilor o etică socială dinamică, activă, deoarece fapta creștină are semnificație eshatologică în măsura în care ea contribuie la desăvîrșirea vieții umane, la progresul material și spiritual⁷.

În *Epistolele către tesaloniceni*, Sfîntul Apostol Pavel a arătat că, deși speranța creștină este în legătură cu așteptarea parusiei Domnului, totuși ea nu presupune estomparea timpului prezent. Orientarea ei eshatologică — spre viața viitoare — nu anulează orientarea ei istorică —

corespondență cu el prin înnoirea activă a vieții și a condițiilor vieții și de aceea să-l realizeze dela aici pe măsura posibilităților. Deoarece acest viitor este viitorul unui Dumnezeu, există un viitor unic și unificator. Deoarece acesta aduce eliberarea eshatologică, el constituie salvarea întregii creații înrobite. Viitorul mesianic, pentru care creștinismul a adus speranță, nu este un viitor special pentru Biserică sau doar pentru suflet. Este un viitor atotcuprinzător și ca viitor atotcuprinzător, puterea sa de speranță este capabilă să înlocuiască credința spre nevoile pămîntești și să o ducă în viața reală».

6. P. F. Patriarh Justinian, *Apostolat Social*, vol. IX, București, 1968 p. 191—194.

7. «Eshatologia apare în momentul în care insul devine capabil de a colabora la planul divin. Realizarea făgăduinței eshatologice începe acolo unde se împlinește economia mîntuirii — după moartea, învierea și înălțarea lui Hristos. Desăvîrșirea umană urmează desăvîrșirea divină, în ordinea istorică. Eshatologiile profeților îmbrățișau într-o singură privire făgăduința mesianică a răscumpărării, revărsarea Duhului, Judecata ultimă și transfigurarea cosmică... Eshatologia nu poate «să înceapă» decît prin sfîrșit. Dar acest sfîrșit nu este un termen static, o limită: el este începutul, totdeauna înnoit, al unei căi infinite de unire îndumnezitoare, cale în care se împlinește stăpînirea lui Dumnezeu și vocația creaturii» Vladimir Lossky, *Domination et regne*, în «Messager de l'exarchat du Patriarce russe en Europe Occidentale», nr. 17, ianuarie 1954, p. 52.

spre viitorul pe care omenirea îl dorește și-l așteaptă aici⁸. În expresia «sînteți fii ai zilei» (I Tes. V, 8), Apostolul Pavel a înțeles anume că creștinul este preocupat atît de venirea vieții viitoare cît și de condițiile care determină viitorul său istoric. Speranța aduce astfel pe creștini să ia o atitudine activă, concretă față de timpul în care trăiesc, față de actualitatea și viitorul lor imediat.

Combătînd concepția ciclică despre istorie și concepția fatalistă a filozofiei grecești, Părinții Bisericii ecumenice (Vasile cel Mare, Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschin ș. a.) au susținut că creștinismul a descoperit o nouă învățătură despre timp, anume concepția lineară⁹. Ei au arătat că, potrivit acestei învățături, omul nu este supus rotației istorice sau ciclului cosmic, întrucît lumea nu se mișcă într-un cerc vițios sau întimplător. Lumea merge spre un viitor și scop, spre un sfîrșit real. Planul de mîntuire este ancajat într-un curs linear, care cuprinde începutul, mijlocul și sfîrșitul timpului. De aceea viața omului nu este închisă într-un determinism sufocant, iar istoria nu este un amestec confuz de evenimente, pentru că, deși plină de tensiuni și contradicții, ea are un sens unitar și un sfîrșit victorios. Astfel se realizează planul lui Dumnezeu de mîntuire a creației Sale, plan a cărei țintă finală este «recapitularea» tuturor în Hristos¹⁰. Văzută cu ochii credinței, istoria mîntuirii este veacul în care se decide în mod liber destinul fiecăruia.

Din această viziune creștină asupra timpului, trebuie să tragem două concluzii. Mai întii, deși Dumnezeu are un plan pentru istoria umană, totuși El nu realizează acest plan fără om, pe care Apostolul Pavel îl numește «colaborator» al lui Dumnezeu (I Cor. III, 9). Suveranitatea lui Dumnezeu asupra istoriei și lumii respectă libertatea omului și deci și a evenimentelor istorice. Speranța nu înseamnă prin urmare abandonarea fatalistă în voința suverană a lui Dumnezeu. Creștinul are un loc bine definit în planul soteriologic, ca un factor liber, stăpîn pe destinul său. Mîntuitorul a spus: «Trebuie să lucrez lucrările Celui ce M-a trimis cît este ziua» (Ioan IX, 4), iar Apostolul Pavel îndeamnă pe Efeseni: «Răscumpărați timpul» (Efes. V, 16), ceea ce înseamnă că creștinul a primit o misiune legată de existența sa temporală, că are în mîinile sale cursul evoluției istorice. Pentru creștin, istoria constituie timpul misiunii sale creatoare, nu timp de așteptare. De aceea a spera înseamnă a opta pentru o misiune concretă, a anticipa și accepta șansele viitorului, cu posibilitățile și tensiunile lui. Speranța creștină implică astfel o angajare în procesul istoriei¹¹, o participare

8. I. B. Soucek, *A Biblical View of the Future*, în «Student World», LXI (1968), nr. 2, p. 99—106.

9. Michael Azkoul, *On Time and Eternity. The Nature of History according to the Greek Fathers*, în «St. Vladimir's Seminary Quarterly», vol. 12, 1968, nr. 2, p. 57—77.

10. O. Clement, *Notes sur la théologie de l'histoire chez Saint Irénée*, în «Messager de l'exarchat du patriarcat russe en Europe Occidentale», nr. 18, aprilie 1954, p. 89—96. Despre eshatologia post-apostolică și patristică, vezi I. Kelly, *Initiation à la doctrine des Pères de l'Eglise*, Les éditions du Cerf, Paris, 1968, cap. XVII; «L'espérance chrétienne», p. 467—497.

11. Johann Baptist Metz, *The Controversy about the Future of Man: an answer to Roger Garaudy*, în «Journal of Ecumenical Studies», vol. 4, 1967, nr. 2, p. 234.

la actualitatea socială, în scopul de a o duce mai departe spre noi și noi ținte. Prin speranță omul împinge lumea înainte, transcende realitatea limitată a prezentului spre noi orizonturi.

În al doilea rînd, din perspectiva iconomiei divine, nu există două istorii paralele: una a «mîntuirii», pe care o trăiește creștinul înăuntrul Bisericii și alta «seculară», pe care o trăiește lumea în afară de Biserică¹². Umanitatea are o singură istorie unitară; de aceea destinul Bisericii nu poate fi dezangajat de destinul lumii. Biserica și lumea sînt împreunate în mod existențial în planul de mîntuire. Există deci o convergență a tuturor spre același țel, o îbinare de existențe, de destine și de misiuni în această grandioasă coresponsabilitate universală față de aceeași istorie. Theilhard de Chardin a scos în evidență tocmai această evoluție convergentă a tuturor existențelor spre o unitate divină în Hristos¹³.

O altă chestiune legată de «teologia speranței» se referă la valoarea pe care o are lumea de aici, de vreme ce creștinul așteaptă un veac viitor.

Interpretînd în mod unilateral doctrina biblică despre caracterul tranzitoriu al lumii și al vieții de aici (II Petru III, 10), unele tendințe pietiste din trecut au descris lumea ca un «pămînt străin» și au văzut în creștin un «pelerin», iar în viață o «pribegie» spre pămîntul făgăduit. Creștinul ar sta în această viață într-o stare de apatie și indiferență, așteptînd să se elibereze de imperfecțiunile existenței pămîntești. Speranța ar fi o adevărată consolare spirituală în această parcurgere în treacăt a lumii către slava lumii supranaturale.

Desigur, acest nonconformism cu lumea practicat de pietismul radical nu are nici o justificare în spiritualitatea creștină autentică. Căci, ca și timpul, lumea are realitatea ei definită în planul mîntuirii. Mîntuirea nu este o evadare din lume, din istorie, ci o transfigurare a lumii, a istoriei. Mîntuitorul a fost implicat în mod fizic și spiritual în toată realitatea naturii umane, și numai astfel a putut s-o schimbe. El a spus: «Nu mă rog să-i iei din lume... Precum M-ai trimis Tu pe Mine în lume, așa i-am trimis și Eu pe ei în lume» (Ioan XVII, 15—18). Pentru Iisus Hristos deci lumea are sens numai ca o lume a omului, a timpului și a misiunii sale, în care el o pregătește pentru Împărăția lui Dumnezeu. Iar această trimitere și rămînere în lume constituie o implicare directă și concretă în procesul de schimbare a lumii. În colaborare cu Duhul Sfînt, «Care pe toate le plinește», omul — prin gîndirea, simțirea și munca sa — înnoiește mereu fața lumii și în acest proces de înnoire

12. Allan Richardson, *History Sacred and Profane*, SCM Press, London, 1964, critică separarea dintre «istoria sfîntă» și istoria «seculară». Despre corelația dintre revelație și istorie, vezi și Julio de Santa Ana, *Revelation and the Meaning of History*, în «Student World», LX (1967), nr. 4, p. 325—337.

13. Mgr de Solages, *Theilhard de Chardin*, Edouard Privat, éditeur, 1967, p. 354—372; A. O. Dyson, *Christ and Man's Place in Nature*, în «Theology», vol. LXXII, martie 1969, p. 98—102.

spirituală și socială el adaugă ceva lumii¹⁴. În acest sens istoria este atît timpul misiunii omului cît și creația omului, pentru că istoria și cultura umană n-au apărut din nimic sau în mod întîmplător.

Creștinul are astfel o responsabilitate activă față de lume¹⁵. Desigur, el nu trebuie să ignoreze sau să mascheze realitățile, tensiunile și imperfecțiunile acestei lumi (I Ioan V, 19). Astăzi cînd capacitatea omului de a distruge lumea merge mîna în mîna cu aceea de a o transforma radical, trebuie să înțelegem că viitorul lumii comportă atît posibilități grandioase cît și mari tensiuni și pericole. Etica creștină ne învață însă că credinciosul nu trebuie să capituleze în fața greutăților vieții și nedreptăților sociale¹⁶. Protestul față de toate formele personale și sociale ale păcatului (Iacob IV, 7—8) face parte din lupta creștinului pentru înnoirea lumii. Prin străduința noastră continuă pentru curăție sufletească, pentru progres material și spiritual, pentru dreptate socială, pentru pace între oameni, dăm o formă anticipată împărăției lui Dumnezeu pe acest pămînt, pe care El ni l-a dat să-l muncim și să-l stăpînim¹⁷.

În viziunea teologiei ortodoxe, lumea devine astfel o privescitate a existenței, un spectacol grandios în care sînt acționate într-un mod complex și unitar toate energiile umane. Lumea este privescitatea în care se reflectă schimbarea la față a omului, transfigurarea continuă a existenței¹⁸. De aceea a spera înseamnă a aspira spre trepte noi de existență, a descoperi forme din ce în ce mai desăvîrșite de viață socială spre binele întregii umanități. Astfel, prin speranță, creștinul anticipază în mod concret viitorul, are o «pregustare» tainică a destinului său veșnic.

În legătură cu sensul etic al speranței creștine, s-a spus pe bună dreptate că a spera nu înseamnă a aștepta pasiv, ca și cînd «făcăduințele» vor fi împlinite în mod automat. Dimpotrivă, există o relație existențială și morală între viața de aici și cea viitoare, deoarece «celui ce are i se va da, iar celui ce nu are i se va lua și ce are» (Luca XIX, 26). În același sens vorbește și Sfîntul Grigorie de Nisa, care numește veacul de acum timp de pregătire — *paraschevi*: «Ziua care premerge sabbatul — spune el — este în realitate, așa cum o arată și numele, pregătirea (*paraschevi*) sabbatului; această pregătire (*paraschevi*) este viața

14. Mitrop. Anthony, *The True Worth of Man*, în «Sobornost» seria 5, nr. 6, 1968, p. 386—391.

15. Diac. Asist. Ion Bria, *Slujirea creștină în lumea contemporană*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XIV (1969), nr. 3—4, p. 152; Demetrios Constantelos, *Social Consciousness of the Byzantine Church*, în «Eastern Churches Review», vol. 1, 1967, nr. 3, p. 223—230.

16. Kenneth E. Boulding, *The Fifth Meaning of Love*, în «Lutheran World», vol. XVI, nr. 3, 1969, p. 220.

17. Pr. Prof. D. Stăniloae, *The World as Gift and Sacrament of God's Love*, în «Sobornost», seria 5, nr. 9, 1969, p. 672.

18. D. W. Allen, *Orthodoxy and the New Reformation*, în «Sobornost» seria 5, nr. 4, 1966, p. 229.

prezentă în care ne pregătim bunurile viitoare. Dar numai pregătirea a ceea ce este bun se cheamă de fapt *paraschevi* și este recunoscută ca atare de către Lege, căci ea pune de o parte bunurile nestrăciunii; contrariul ei nu are nici realitate, nici numele de *paraschevi*. Căci nu merită numele de *pregătire* ceea ce are ca rezultat pierderea bunurilor, ci mai de grabă pe acela de lipsă de pregătire»¹⁹. Autorul citat înțelege această pregătire ca o continuă înaintare pe calea virtuților, căci numai mișcarea în bine constituie o înaintare. Astfel, este propriu spiritului uman acest elan spre desăvârșire, spre înnoire, spre progres, cea dorință de a nu renunța, pentru ceea ce s-a dobândit, la culmile care sînt mai presus de aceasta, creștinul fiind într-o permanentă mișcare suitoare și înnoitoare²⁰. Aceasta înseamnă că între cele ce ne sînt «date» și cele ce ne sînt «făcăduite», există o continuă înaintare, un urcuș moral și spiritual, Dumnezeu fiind centrul de atracție spre culmi infinite de perfecțiune²¹. Și în acest progres duhovnicesc, nădeidea este cea care face ca sufletul să dorească neconținut ceea ce este «făcăduit», dar numai pe măsura virtuților sale sufletul primește anticipat din ceea ce el dorește.

Alți Sfinți Părinți vorbesc în mod identic despre această continuă înaintare spre desăvârșire proprie spiritului uman. Mai mult, toate lucrurile posedă prin însăși aducerea lor în existență de către voința divină o aspirație spre desăvârșire și acest elan spre perfecțiune se manifestă ca un impuls spre lucrare, spre acțiune. Pentru teologia patristică, așadar, evenimentul eshatologic este înțeles ca o intrare într-o stare de desăvârșire spirituală, de transfigurare cosmică. «Sfîrșitul lumii» nu înseamnă deci o întrerupere a existenței, ci «trecerea» într-o altă stare de existență — existența fericită și veșnică pe care întreaga creație o așteaptă cu nerăbdare ca pe propriul ei destin, potrivit cuvintelor Sfințului Apostol Pavel: «Căci socotesc, că durerile ceasului de față nu pot să stea în cumpănă cu mărirea care va să se arate pentru noi. Pentru că dorul statornic al făpturii așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu. Căci făptura a fost supusă deșertăciunii — nu de voia ei, ci din pricina aceluia care a supus-o — (totuși) cu nădejde. De vreme ce făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să se bucure

19. *Contemplation sur la vie de Moïse*. Introduction et traduction de Jean Daniélou, Édition du Cerf, Paris, 1941.

20. «În tradiția spirituală există desigur loc pentru idei ca imitare sau recapitulare, care atrag atenția asupra rolului trecutului în formarea pietății creștine. Aceste teme joacă un rol semnificativ în spiritualitatea patristică, dar scriitorii spirituali subordonează în mod frecvent aceste accente aceluia de: nouitate, început, descoperire, așteptare, anticipare»: Robert L. Wilken, *The Spirit of Holiness: Basil of Caesarea and Early Christian Spirituality*, în «Religion in Life», vol. XXXVII, Spring 1968, p. 34.

21. «În loc de a concepe pe Dumnezeu ca unul care stă dincolo sau în om, asigurînd pe om cu resursele necesare progresului, Dumnezeu este înțeles în mod frecvent ca sînd înaintea omului, chemîndu-l prin frumusețe și atracție. Grigorie de Nisa, de exemplu, vorbește despre atractivitatea lui Dumnezeu, despre un Dumnezeu pe care omul niciodată nu încetează să-l dorească»: R. L. Wilken, *op. cit.*, p. 37.

de libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu. Fiindcă știm, că toată făptura suspină laolaltă și este pînă acum ca în dureri de naștere. Și nu numai atît, ci și noi, care avem pirga Duhului, noi singuri suspinăm în noi înșine, așteptînd cu nerăbdare înfierea, răscumpărarea trupului nostru. Căci întru nădejde ne-am mîntuit; dar nădejdea care se vede nu mai e nădejde. Cum ar nădăjdui cineva ceea ce vede? Iar de nădăjduim ceea ce nu vedem, așteptăm prin răbdare» (Rom. VIII, 18—25).

Sensul activ al speranței creștine se manifestă în cîteva elemente proprii: dinamic, profetic și eshatologic. Elementul *dinamic* este propriu spiritualității ortodoxe, potrivit căreia viața este concepută ca o înaintare continuă spre desăvîrșire. Întrucît speranța constituie o aspirație pentru înnoire creatoare permanentă, viața creștină nu poate fi lipsită de speranță. Prin dinamismul ei creator, speranța este o forță de depășire și anticipare, dînd impuls înnoirii, înălțării pe trepte superioare de existență spirituală și socială. Speranța nu este pasivitate, ci activitate dinamică de depășire a prezentului și de pregătire a viitorului. Speranța dă valoare vieții și istoriei prin aceea că le așează într-un curs de împlinire creatoare în viitor²².

Este cunoscut faptul că teologia creștină a fost criticată pentru motivul că adeseori, în loc să anunțe evenimentele, ea stă în urma lor, neexercitîndu-și astfel funcția ei *profetică*²³. Într-adevăr, speranța deschide noi și noi orizonturi prezentului, iese în întîmpinarea viitorului, inaugurează evenimentele viitoare, pregătește și așteaptă împlinirea lor. Prin speranță, creștinul «descoperă» nu numai evenimentele viitoare, dar și noi posibilități care sînt «făgăduite». Desigur speranța creștină dezvăluie viitorul care este în planul lui Dumnezeu, de aceea, în afară de acest plan, ea construiește iluzii și utopii false. Iată de ce creștinul trebuie să discerne dacă «noul» este un semn autentic sau fals al prezenței și lucrării Celui ce face toate lucrurile noi (Apoc. III, 5).

Pentru credința creștină, perspectiva eshatologică este proprie cursului creației care se îndreaptă spre «un cer nou și un pămînt nou».

22. «Noțiunea de progres este diferită de orientarea eshatologică a creștinismului primar, dar este demn de notat că aceasta păstrează vie o orientare viitoare pentru viața spirituală. Dumnezeu constituie sfîrșitul căutării iar viața de credință este îndreptată spre un țel care stă dincolo de posibilitățile prezente și este în viitor. Viața virtuoașă reprezintă o viață trăită cu un viitor care se găsește în Dumnezeu... Dacă viața spirituală este în primul rînd o chestiune de creștere în sfințenie personală. Părinții coincid că trebuie să se cultive capacitatea omului de a se lupta cu obstacolele care stau în calea creșterii»: R. L. Wilken, *op. cit.*, p. 34.

23. Ignatius, Mitropolit de Latakiah, «Behold, I Make all Things New», în «St. Vladimir's Seminary Quarterly», vol. 12, nr. 3—4, 1968, p. 116: «Adeseori așa-zisa cercetare «teologică» constă pur și simplu, din comentarii asupra trecutului. Noi nu susținem o teologie-ficțiune, ci dorim o teologie *profetică* în stare să discerne venirea Domnului în istorie. Creștinii sînt adesea criticați pentru că rămîn în urma evoluției lumii moderne. Această situație nu va fi îmbunătățită dacă Bisericele noastre vor urma un curs de perfecționare în sociologie sau antropologie; ceea ce le este necesar, este o înnoire teologică genulină. În loc de a interpreta evenimentele «pe urmă», în lumina Bibliei, noi ar trebui să le trăim, percepînd în ele pe Cel care vine și promovînd venirea Lui prin ele».

Creștinul trăiește și lucrează în istorie în mod real, concret, dar viața creștină are o semnificație și o dimensiune eshatologică. Înnoirea eshatologică făgăduită întregii lumi — care va forma evenimentul «sfișitului» — este deja dată în Biserică prin prezența și lucrarea Sfântului Duh, «Care pe toate le plinește». Tocmai această semnificație eshatologică a vieții creștine trebuie să determine o etică a desăvârșirii continue, a transfigurării existenței prin lupta cu tot ceea ce se împotrivesc înaintării istoriei, progresului material și spiritual. Iar experiența anticipată a Împărăției lui Dumnezeu prin speranță dă lumii de aici mai multă strălucire și bucurie²⁴. De aceea creștinul care speră nu este «despovărat» de lume.

În consecință, speranța orientează viața spirituală spre viitor, dezvăluind una din marile făgăduințe biblice : un cer nou și un pământ nou, în care va locui un om nou (II Petru III, 13). Dar creștinul nu trebuie să aștepte această transfigurare a cosmosului ca pe o fatalitate supranaturală, sau ca pe o devenire mecanică a destinului. Schimbarea lumii reprezintă un proces dinamic în care este implicat omul ca factor liber și creator, în care este angajată întreaga noastră existență. «Fiți gata» (Luca XIV, 44), poruncește Mântuitorul, înțelegând prin aceasta nu așteptarea în sine, ci starea în care îl așteptăm. De aceea speranța nu este o punte supraistorică ce ne ține suspendați față de situațiile concrete în care trăim²⁵. Ea nu este o speculație iluzorie sau o utopie, ci o forță care dă elan energiilor spirituale și stimulează acțiunea de descoperire și de anticipare a viitorului. Speranța crează în condițiile prezentului istoric, atmosfera, premisele și condițiile viitorului. De aceea capacitatea de a privi viitorul cu speranță este una din marile însușiri și bucurii ale spiritului uman. Speranța dă capacitatea și entuziasmul de a opta pentru viitor și de aceea este o sursă de bucurie și de optimism spiritual și social. Astfel, văzută în lumina speranței, viața este o sâr-

24. Prof. Dr. J. J. von Allmen, *Ce așteaptă Bisericile Reformate de la Bisericile Ortodoxe?* (traducere și adnotări de Arhim. Iliecu Crăciunescu), în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), nr. 1—2, p. 20 : «Nu exagerăm afirmând că Bisericile reformate, adeseori, fără să-și dea seama, așteaptă ca Bisericile Ortodoxe să le ajute a regăsi și caracterul sacramental al eshatologiei creștine, ceea ce înseamnă mai multă bucurie, mai multă libertate, mai multă mărinimie și roblețe morală, mai multă strălucire în săvârșirea liturghiei și în viața creștină».

25. «Această credință, că viața noastră în slavă deja a început, nu trebuie să dezbrace lumea de realitatea ei. Ea nu trebuie să ne conducă la dezineres față de existența noastră pe pământ, nici a trăi în fuga și evaziunea de realități. Ea s-ar înșela atunci asupra adevăratei semnificații a mesajului lui Dumnezeu, căci acesta dă în mod just existenței noastre importanța și gravitatea ei și el o umple de speranță. El arată că viața are un sens, anume că ea stă în mâinile lui Dumnezeu și că tot ceea ce noi facem are importanță pentru această lume, de aici și pentru creația nouă. Iată semnificația profundă a expresiei : «Cugetați la cele de sus» (Colos. III, 2). Sfântul Pavel afirmă astfel că existența noastră este promisă unui viitor, că ea este frumoasă, că noi trebuie s-o abordăm cu încredere» : *Une introduction à la foi catholique* (Le Catéchisme hollandais), Idoc-France, 1968, p. 613.

bătoare²⁶ a comuniunii umane, pentru că în munca de toate zilele, în orice eveniment spiritual, celebrăm coeziunea tuturor oamenilor în fața unui viitor comun.

În speranța activă ne exprimăm suprema opțiune în fața viitorului și capacitatea de a împinge lumea înainte. Iar în perspectiva ei, istoria devine timpul misiunii noastre de care depinde destinul veșnic; lumea — priveliștea existenței umane care se înnoiește continuu; iar viața — sărbătoarea în care celebrăm comuniunea umană, bucuria de a fi și munci împreună pentru un viitor fericit.

De aceea, când ne rugăm în *Tatăl nostru*: «Vie împărăția Ta», sau când mărturisim în *Simbolul de credință*: «Aștept învierea morților și viața veacului ce va să vină», invocăm însăși substanța vieții și a speranței — bucuria, căci «aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim în ea».

Diac. Asist. ION BRIA

26. «Iudeilor li s-a poruncit să sărbătorească numai trei timpuri; vouă însă vi s-a poruncit să faceți aceasta neîncetat, deoarece pentru noi totdeauna este sărbătoare. Și ca să aflați că totdeauna este sărbătoare, să vă spun pricinile sărbătorilor și atunci veți cunoaște că în fiecare zi este sărbătoare... Deși nu era sărbătoare atunci când scria aceste cuvinte (autorul se referă la cuvintele Apostolului Pavel din I Corint. V, 8 n.n.), nu era nici Paștele, nici Epifania și nici Rusaliele, totuși arată că nu timpul face sărbătoare, ci conștiința curată. În adevăr, nimic altceva nu face veselle duhovnicească și spirituală decât conștiința faptelor bune. Iar cel care are conștiința bună și fapte de acest fel totdeauna poate să sărbătorească»: Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntul I la Rusalii*, trad. de Pr. D. Fecloru, în «*Cuvîntări la praznice împărătești*», col. Izvoarele Ortodoxiei, București, 1942, p. 247—249.

CONGRESUL CATOLICILOR GERMANI* DE LA ESSEN, DIN 1968, ȘI PROBLEMA AUTORITĂȚII ÎN BISERICĂ

Continuând metoda folosită încă din timpul lucrărilor Conciliului al II-lea de la Vatican, cînd înainte de votul părinților conciliari Papa promulga «*motu proprio*» hotărîri care dictau punctul de vedere al Vaticanului, Papa Paul al VI-lea a instituit — după Conciliu — unele comisii pentru studierea unor probleme de interes general, dar neținînd seama de părerea majorității manifestată în aceste comisii, Papa a publicat documente diferite în care dicta întregii Biserici Romano-Catolice puncte de vedere susținute doar de o minoritate — socotită adesea conservatoare și retrogradă. De aci iritarea în aproape toate țările a spiritelor credincioșilor catolici invitați să discute problemele și hotărîrile, dar puși în situația de a nu obține nici o schimbare. În această situație era normal ca, aflîndu-se sub constrîngerea unei hotărîri infailibile, credincioșii catolici să reacționeze printr-o critică dură.

Una din cele mai neașteptate reacțiuni față de această situație s-a produs în sînul Bisericii Romano-Catolice din Germania. Această situație a necesitat intervenția Papii Paul al VI-lea printr-o scrisoare în care cerea ascultare din partea credincioșilor germani.

Al 82-lea Congres al catolicilor germani ținut la Essen, în august-septembrie 1968, a adoptat cu 3000 de voturi pentru, cu 98 de voturi contra și cu 58 de abțineri, o rezoluție prin care catolicii germani declară că nu pot urma invitația papală la ascultare («*Soepi*», din 12 septembrie 1968).

În schimb un număr de 450 de catolici germani au trimis Papii o telegramă de azeziune la punctul lui de vedere, exprimîndu-și îngrijorarea pentru o «*evoluție extrem de periculoasă și defavorabilă pentru catolicismul german*» («*Il Regno*», din 10 octombrie 1968).

Spiritul critic față de magisteriul papal s-a manifestat atît de dur la Congresul de la Essen încît a produs îngrijorări serioase în ierarhia catolică.

În cadrul unei acțiuni susținute pentru potolirea spiritului de opoziție manifestat poate fi înscrisă și atitudinea Cardinalului Iulius Döpfner, Arhiepiscopul de München și conducătorul episcopatului catolic german, de a da personal citire scrisorii Papii Paul al VI-lea în fața Congresului.

Scrisoarea Papii precizează că «Biserica la Conciliul al II-lea de la Vatican a efectuat un pas important spre reformarea sa». Ea nu va înceta să schimbe ceea ce este într-adevăr transformabil. Se observă însă că nu sînt rari cei ce astăzi își iau libertatea de a propune ideile lor personale cu autoritatea pe care o contestă celui ce a primit această harismă de la Dumnezeu. Se constată existența dorinței de a vedea în sinul Bisericii puțința ca fiecare să poată gândi și crede ceea ce-i place, fără a se reflecta că numai cei care se supun magisteriului Bisericii se află într-adevăr în serviciul adevărului («Soepi», din 12 septembrie 1968).

Se repetă deci situația de acum peste patru sute cincizeci de ani cînd catolicismul german a zguduit și a destrămat unitatea de monolit, atunci, a Bisericii Romano-Catolice.

Astăzi însă tendința de descentralizare în Biserica Romano-Catolică a devenit aproape generală și năzuința după conducerea sinodală se face din ce în ce mai simțită. Acțiunea de astăzi a catolicismului german este atît de dură și atît de neașteptată încît ea devine un semnal, care poate trezi autoritatea absolutistă făcînd-o să dea curs tendințelor și năzuințelor actuale ale credincioșilor care — dacă absolutismul papal se va încăpățîna să nu țină seama de acest semnal — poate trezi masele de credincioși și clerici, îndemnîndu-le să demonstreze că totuși Biserica o formează ei.

Vom prezenta în cele ce urmează împrejurările în care s-a produs atitudinea luată de catolicismul german, semnificațiile și implicațiile ei.

*

În viața Bisericilor creștine din Germania se respectă obiceiul adunărilor generale alternative — a Bisericii Romano-Catolice, numită «Katholikentage» și a Bisericilor Protestante, numită «Kirchentage» — care, după zilele de lucrări și manifestări diferite (pentru tineret, pentru bătrîni, pentru preoți, pentru diferite asociații etc.) se sfîrșesc printr-o măreață ceremonie de închidere (care cuprinde slujba religioasă, discursuri), la care iau parte episcopatul, personalități politice și reprezentanții altor Biserici. «Katholikentage» — pe care-l vom numi Congresul catolicilor — poate fi astfel socotită și universitate populară (de tipul «Săptămînilor sociale» germane) și sărbătoare și manifestație de credință și de pietate.

În prezent se proiectează o adunare comună a catolicilor și a protestanților în care să alterneze programul de lucru catolic cu programul de lucru protestant.

În ultima sută de ani Congreșele catolicilor au constituit, periodic, prilej pentru catolicismul minoritar în Germania de a manifesta forța și coeziunea sa lăuntrică, într-o țară în care protestantismul se putea socoti în chip normal ca adevărata religie națională. Încă din timpul lucrărilor Conciliului al II-lea de la Vatican, recomandările ecumenice ale Conciliului, viziunea unei Biserici deschise spre lume pentru a sluji obiectivele de adunare a tuturor oamenilor de bunăvoință începuseră să se facă simțite în mediile catolice germane iar după Conciliu aceste idei și-au pus amprenta — deși încă cu timiditate — pe lucrările desfășurate la Congresul catolicilor germani în 1966, la Bamberg.

Însă la lucrările ce au avut loc la Congresul catolicilor de la Essen (sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1968) evoluția acestor idei a ajuns la coacere și a izbucnit înlăturind ultimile rezistențe pe vechile poziții. De aceea septembrie 1968 poate fi socotită a fi devenit o dată de importanță capitală în istoria Bisericii Romano-Catolice germane. Această noutate se sintetizează în formula «după Essen», care, după mărturisirea lui René Marlé (în articolul *Le Katholikentag d'Essen*, publicat în revista «Etudes», noiembrie 1968, p. 608—615), este repetată fără încetare în discuții.

Fără a fi participat la lucrările ce au avut loc la Essen, dar urmărind presa și discutând cu personalități de seamă dintre ierarhi, dintre clerici și dintre laici despre importanța excepțională a evenimentului, în timpul unei călătorii pe care a făcut-o în Germania, îndată după adunarea de la Essen, René Marlé demonstrează, în articolul citat, că în timpul Congresului catolicilor de la Essen a avut loc o mutație, manifestată, încă de la început, în sensul dat adunării catolicilor germani în acest an și devenită evidentă în cursul lucrărilor.

Vom încerca să prezentăm în continuare argumentația folosită de René Marlé în demonstrarea noutății intervenite în atitudinea catolicismului german față de lume.

*

Tema generală a Congresului catolicilor de la Essen sintetizată în cuvintele «În mijlocul lumii», indică prin ea însăși perspectiva unei mutații care s-a manifestat în conștiința celei mai mari părți a participanților la adunarea catolică de la Essen, la care subiectele propuse în cadrul celor șase teme majore ce urmau să fie discutate în 27 de forumuri, ca și numărul celor înscrși să ia parte la discuții, deveniseră revelatorii pentru noua orientare în conștiința catolicilor germani.

Astfel mai mult de jumătate din participanții la Congresul de la Essen (circa zece mii de persoane) au voit să ia parte la discutarea problemei despre «Căsătorie și familie» și a problemei tineretului care preocupă lumea întregă și a căreia i s-a rezervat unul din forumuri angajând autoritatea Bisericii și a competențelor relative în materie de morală. Forumul în care s-au discutat aceste probleme a redactat *Moțiunea către Papa*, care a devenit subiect de discuție în presa mondială.

O altă temă care a reținut de asemenea intens atenția a fost intitulată «Lumea noastră și Cuvîntul lui Dumnezeu», care a pus problema prediciei, a vestirii credinței față de omul de azi și a dat naștere la foarte interesante și pasionante discuții, dovedind că problemele teologice legate de răspîndirea credinței și a misiunii evanghelice au stîrnit un viu ecou la adunare. În timp ce subiectele legate de conjunctura politică și socială, care constituiau punctele nevralgice ale «Congreselor catolice» din trecut, au dat naștere la discuții mult mai puțin animate între participanții prezenți în număr mult mai mic (la subiectul «Economia și societatea» — 860 de participanți; la «Cultură» — 810; la «Statul nostru și democrația noastră» — 600). Doar la documentarea subiectului «Pacea și comunitatea popoarelor» au luat parte 1520 de participanți, datorită desigur problemelor arzătoare care frămîntă lumea contemporană: Vietnam, Biafra, America Latină, legate de problema folosirii violenței sau a revoluției.

Ținînd seama că scopul acestor Congrese ale catolicilor nu este de a propune și de a aproba moțiuni sau rezoluții — iar cele care au fost elaborate au avut caracter spontan și ocazional —, ci scopul lor a fost de întîlnire, de informare și schimb de păreri, că ele n-au fost considerate niciodată ca adunări deliberative, nu este cazul să fie urmărit mersul discuțiilor ce au avut loc la Essen.

Însă din această vastă confruntare ce a avut loc la ultimul Congres al catolicilor germani, s-a degajat o anumită stare de spirit, pe care unele ecouri repercutate în presa internațională par a-l califica drept «un vînt de revoluție ce suflă de la Essen». Desigur că această calificare constituie o exagerare. Pentru că, deși s-a discutat cu pasiune și uneori în cursul discuțiilor s-au făcut unele declarații îndrăznețe și acuzatoare, totuși după aprecierea episcopilor catolici înșiși — care s-au amestecat deseori cu simplitate în mulțime — adunarea a păstrat un caracter serios și grav. Însă este adevărat că marea majoritate a participanților a înțeles să abordeze adevăratele probleme ce se pun astăzi conștiinței umane, fără a se mulțumi cu răspunsuri pregătite, cu afirmații clericale șablon, care urmăreau să atenueze realitatea dură sau să dea asigurări false.

Este nevoie însă să semnalăm încercarea de afirmare a două grupe extremiste: un grup de tineri contestatori au încercat să organizeze după o orînduire proprie: «Congresul catolic critic», paralel cu cel oficial, instalîndu-se la periferia orașului, editînd un ziar și invitînd la reuniuni și la conferințe de presă independente. De fapt «Congresul catolic critic» n-a reușit să strîngă decît circa 200 de participanți. Abia cînd acești tineri s-au răspîndit în forumurile oficiale — unde li s-a cerut să se supună orînduiei comune — ei s-au dovedit folositori, devenind animatori pentru purtarea discuțiilor pînă la capăt, atunci cînd se încerca (intenționat sau nu) oprirea lor la jumătatea drumului.

La cealaltă extremitate, o grupă de reacționari, intitulîndu-se «Una Voce Maria» s-a manifestat purtînd placarde și lipind afișe cu textul

«Jos Alfrink și cei asemenea lui din episcopat», ceea ce a atras protestul catolicilor olandezi și indignarea tuturor. Conducătorii Congresului catolicilor de la Essen au îndepărtat îndată pe manifestanți și afișele lor.

Mult mai importantă s-a dovedit participarea masivă a tineretului serios, exigent și hotărît, care a format aproape o treime dintre participanții la această adunare, constituind o proporție de neînchipuit la adunările precedente. După declarațiile Episcopului Tewes din München, această participare a tineretului justifică speranța că tineretul creștin de azi, care nu refuză existența și necesitatea autorității — cu toate că pretinde ca autoritatea să nu devină arbitrară și să nu se socotească pe sine principiu, scop și valoare absolută — vor acționa alături de întreaga comunitate, întrucît problemele și așteptările tinerilor sînt, în realitate aproape aceleași cu cele ale tuturor creștinilor într-adevăr angajați în credința lor.

Cu toate acestea cînd Cardinalul Iulius Döpfner, Arhiepiscopul de München, a fost întrebare de René Marlé, dacă socotește că indignarea demonstrată la Congresul de la Essen de către credincioșii catolici prezenți este rezultatul unei agitații susținute de un grup restrîns pricepuf în manevrarea maselor, el a răspuns fără ocol: «aceasta ar fi o înțelegere falsă a lucrurilor». Iar în totalitatea sa Congresul catolicilor de la Essen a demonstrat că pacea și lumina nu pot fi obținute cu ușurință.

*

După cum s-a putut întrevădea din cele spuse pînă acum, problema cea mai gravă, care s-a făcut resimțită în tot timpul Congresului de la Essen, o constituie problema autorității înăuntrul Bisericii al unei Biserici care înțelege să nu se baricadeze în dosul certitudinilor și structurilor sale, ci, îngăduind credincioșilor săi a privi în față realitățile din lumea de astăzi, să manifeste o mărturie care să fie efectiv primită.

Este cu puțință și chiar probabil, ca o mutație ca cea pe care o săvîrșește catolicismul german să nu poată fi efectuată fără prejudicii: este cu puțință și chiar probabil ca unele neliniști ale catolicismului german, explicabile în urma unei lungi istorii de retragere în sine însuși, întărite încă printr-o organizație grea și atotputernică, să degenereze prea ușor în delir sau în anarhie.

De aceea toate elementele serioase — și acestea constituie marea majoritate — sînt convinse de primejdia ce vine. De aceea oamenii cu cea mai mare răspundere, și îndeosebi episcopii, manifestă de asemenea convingerea că «după Essen», multe lucruri ar trebui, pentru binele Bisericii, să fie schimbate. Iar aspectul pozitiv ce se degajă din lucrările Congresului catolicilor de la Essen constă în faptul că cei care au direct sarcina de a menține comunitatea creștină în coeziune și pe drumul just au văzut și au înțeles limpede situația. De altfel episcopii germani nu au avut nevoie să aștepte Congresul de la Essen pentru a lua cunoștință de grava lor responsabilitate în momentul actual. Ca mărturie a acestui fapt stă «o notă» despre situația pastorală din ultima vreme (publicată în: «Documentation catholique», din 15 septembrie

1968; în «Information Catholiques Internationales», din 15 septembrie 1968), precum și directivele mai dezvoltate elaborate de episcopatul german în legătură cu aceasta (publicate în «Documentation Catholique», din 6 octombrie 1968).

A fost într-adevăr foarte binevenit faptul că această notă fusese cunoscută înainte de discuțiile de la Congresul catolicilor de la Essen, pentru că în acest fel s-a evitat ca mulțimea neomogenă și oarecum dispartă a credincioșilor să nu aibă impresia că se găsește cu problemele sau cu reacțiile ei dezordonate în fața unei autorități cu totul de parte de ea, încît să nu mai poată fi stabilită nici un fel de comunicare între autorități și credincioși. Textele publicate înainte de episcopii germani au produs de la începutul Congresului o potolire a spiritelor și au deschis calea spre dialogul necesar între autoritate și credincioși. S-a demonstrat astfel cum ar putea fi exercitată autoritatea în Biserică; astfel autoritatea a căpătat un chip mai concret, mai uman, ceea ce a acordat autorității mai multă greutate.

În legătură cu acest aspect al problemei, hotărîrea președintelui Conferinței episcopale catolice din Germania, Cardinalul Dr. Iulius Döpfner, de a da personal citire textului scrisorii Papii Paul al VI-lea către Congresul catolicilor germani întruniți la Essen (în locul episcopului locului, Mgr Hergsbach), a demonstrat pe de o parte caracterul critic al situației, dar pe de altă parte a demonstrat și voința episcopatului de a se manifesta cu toată autoritatea în fruntea poporului credincios care avea nevoie să știe că în mijlocul neliniștilor sale, a problemelor care-i preocupă și în agitațiile sale nu este lăsat singur. După ce a citit înaintea unei mulțimi atente și respectuoase scrisoarea Papii Paul al VI-lea, Cardinalul Döpfner a adăugat doar aceste cuvinte pline de gravitate: «În acest moment al Congresului de la Essen, noi declarăm că sîntem conștienți de responsabilitatea noastră față de poporul lui Dumnezeu, fiecare în felul său și de fidelitatea față de Sfîntul Părinte și față de Biserica Romano-Catolică în întreg ei».

Se poate deduce, așadar, că Congresul catolicilor de la Essen nu a intenționat să renege apartenența la Biserica Romano-Catolică, cuprinsă de altfel în titlul său.

*

În continuare, René Marlé stăruiește mai pe larg asupra poziției credincioșilor catolici laici, analizînd cuprinsul cuvîntării rostite înaintea a o sută de mii de persoane, cu ocazia ceremoniei de închidere a Congresului, de Prof. Engelmeier de la facultatea de medicină a Universității din Ruhr, — cuvîntare ce poate fi socotită manifestarea conștiinței catolice a credincioșilor catolici de astăzi, fideli față de valorile primite prin credință și lucizi în fața exigențelor actuale.

Prof. Engelmeier a dezvoltat în cuvîntarea sa tema generală a Congresului catolicilor de la Essen: «în mijlocul lumii» pe care o socotește

expresia voinței catolicismului german, care n-a încetat să se manifeste în diferitele forumuri și discuții în timpul lucrărilor Congresului. El a demonstrat că această voință necesită o analiză lucidă a situației, semnalind următoarele trăsături majore : o dezvoltare tehnică nemaifîtilnită care dă naștere unei bunăstări în creștere continuă într-o parte a lumii, care contrastează flagrant cu spectacolul foametei, războaielor și nedreptăților sociale grave, din cealaltă parte a lumii o amenințare cu distrugerea cu moartea pentru întreaga omenire care a ajuns să poaseze secretele dezagregării atomului. Creștinismul nu este centrul acestei lumi și cu toate acestea mai mult ca niciodată creștinii sînt chemați să aducă o slujbă specială lumii ; în primul rînd creștinii au datoria să nu nesocotească știința și tehnica actuală, și în al doilea rînd să gîndească credința creștină în cadrul universului acesta nou. Pentru că, spune Prof. Engelmeier : «Un mare număr de reprezentări științifice depășite își lasă amprenta asupra unor declarații teologice, pînă și în unele enciclici papale. Aceasta ne împiedică și ne irită pe noi catolicii în slujba noastră față de lume. Terenul pe care trăiește lumea astăzi se numește știință.

De asemenea întrebăm cu sinceră îndrăzneală pe cei care în Biserică ne învață să rămînem totdeauna oameni care învață ; oare, nu tot aceasta trebuie să facem noi toți în această civilizație în progres rapid ? Adică nu numai să acceptăm rezultatele și posibilitățile științei, ci înainte de orice să reflectăm asupra fundamentelor lor, asupra naturii — inclusiv asupra naturii umane — susceptibile de a fi modificată și modelată».

Slujirea pe care creștinii — îndeosebi savanții creștini — trebuie s-o aducă lumii, ale cărei ambiguități și pericole grave ei le cunosc, constă în «a menține trează conștiința că demnitatea omului, chiar cel mai de lepădat, este de alt ordin decît valoarea lucrurilor cele mai prețioase». Pentru aceasta însă este nevoie de un mare efort care rămîne încă de înfăptuit, de a interpreta datele credinței, inclusiv cuvintele Scripturii. «A refuza să vedem această realitate, ar fi necorect, ar fi necatolic».

De aceea nu trebuie să mire faptul că Congresul catolicilor de la Essen a făcut să apară mai multe probleme pe care nu le-a rezolvat și pe care catolicismul și le descoperă în această căutare necesară și imensă mai diversă și mai plină de tensiune decît putuse fi bănuită.

În continuare, Prof. Engelmeier afirmă că totuși nu s-ar putea renunța la ceea ce este constitutiv în catolicism ; puterea de «înțelegere» și de unitate pe care el o reprezintă chiar în mijlocul opozițiilor. Astfel preocuparea ce trebuie să ne stăpînească este de a ști «cum realizăm noi comunitatea credincioșilor — Biserica».

Conciliul al II-lea de la Vatican a fixat un chip măreț acestei Biserici pe care o cere timpul prezent. Însă acum «lanțurile sînt cu atît mai dureroase cu cît vor să reducă Biserica la a deveni sclavă pro-

preii sale istoriei, o piramidă venerabilă dar stranie de demnități, de veșminte, de doctrine...».

Episcopii s-au aflat «în culmea autorității lor atunci când, în cadrul colegiului episcopal, au rămas în fruntea celor care voiau să promoveze prezența actuală a Bisericii în timpul acesta, care este al nostru. Pentru că prin această autoritatea se deosebește de atitudinea de subordonare : autoritatea merge înainte și rămâne prezentă, îndeosebi în vreme de primejdie și de îndoială». Și după ce a adus mai multe exemple din trecut în legătură cu aceasta, Prof. Engelmeier a adăugat : «Lecția pe care am învățat-o atunci este încă valabilă și astăzi : un popor credincios fără episcopi, ori episcopi fără popor credincios poate fi o nenorocire, dar nu poate fi o «Biserică». Și adresându-se cu franchețe direct episcopilor a spus : «Fiți față de noi purtătorii de cuvânt în colegiul episcopal și ai șefului colegiului episcopal, Sfântul Părinte. Dar fiți de asemenea purtătorii de cuvânt ai noștri în colegiul episcopilor și pe lângă papa, pentru ca bisericile care vă sînt încredințate să nu ajungă în primejdie, din pricină că grijile și problemele Bisericilor rămăseseră necunoscute (colegiului episcopilor și papii)».

Iar adresându-se către preoți i-a încredințat că credincioșii lor, comunitățile lor «au nevoie urgentă de un ministeriu sacerdotal, astăzi ca și altădată, chiar dacă astăzi pentru alte motive și punînd accentul pe alte lucruri decît în trecut». Credincioșii așteaptă de la preotul epocii noastre, în primul rînd, competență teologică.

În partea ultimă a cuvîntării sale, Prof. Engelmeier a dezvoltat ideea colaborării la înfăptuirea marilor sarcini ale lumii. Printre diferitele slujiri pe care creștinii le pot aduce lumii, a fost subliniată în primul rînd mărturia creștină pentru libertate : «Raportul nostru față de libertate constă în capacitatea și în voința noastră de a contribui la asigurarea unui viitor demn pentru om. Acest raport al nostru față de libertate constituie pivotul atitudinii noastre față de lume. Or, «și în aceasta trebuie să ne eliberăm de piedicile istoriei, revenind la spiritul din începuturi... Aceasta așteptăm noi, cu strîngere de inimă și cu neliniști profunde, de la Biserica noastră ; și aceasta este mai mult decît o suită de ordonanțe și de legi. Noi cerem Bisericii să ne dea lucrul pe care ea îl girează de drept : legea perfectă a libertății (Iacob I, 25), vestea cea bună a nădejzii care să se arate și în ceea ce este peste nădejde (Rom. IV, 18) chiar dincolo de moarte. Oare, viața poate avea alt sens decît să mențină această speranță vie în mijlocul lumii ?»

După înfățișarea punctului de vedere al credincioșilor catolici laici, exprimat prin cuvîntarea Prof. Engelmeier, René Marlé încheie expunerea prezentării sale, precizînd că Congresul catolicilor de la Essen a constituit mărturia acestei libertăți pe care o pretindea. Și că la Congres, catolicii germani au făcut în general această mărturie cu maturitate, conștienți de responsabilitățile lor, în fața oricărei atitudini catolice.

Pentru caracterizarea Congresului catolicilor de la Essen, René Marlé repetă metafora folosită de consilierul ecleziastic al organizației muncitorești : «mașina catolicismului german este în plină goană și a ajuns la o cotitură : a frâna înseamnă a răsturna mașina ; de aceea este preferabil să se apese din ce în ce pe accelerator, ținând cu îndemnare volanul și purtând grija ca pasagerii să-și însușească sensul virajului» (în «Die Zeit», din 27 septembrie 1968).

Fără a disimula dificultățile care vor fi întâlnite pe drum se poate socoti că catolicismul afirmat în timpul lucrărilor Congresului catolicilor de la Essen este purtătorul speranței pe care el înțelege s-o slujească.

Sintetizând implicațiile la care a dat naștere «momentul Essen 1968» în viața Bisericii Catolice în general, se poate spune că reacțiunea manifestată la Congresul de la Essen față de metodele absolutiste folosite de Papa Paul al VI-lea, demonstrează pe de o parte impasul grav în care a ajuns conducerea monarhic absolutistă a bisericii Romano-Catolice, datorită faptului că se menține rigid pe poziția neacceptării conducerii sinodale, sobornicești a Bisericii, iar pe de altă parte demonstrează că instituirea «Sinodului episcopilor» — care a ținut deja în octombrie — noiembrie 1967 prima sa sesiune — a fost așa cum s-a bănuțit doar o manevră cu scopuri de propağandă pentru relațiile externe ale Bisericii Romano-Catolice, fără intenția de a crea într-adevăr organul activ al conducerii sinodale în problemele interne ale Bisericii Romano-Catolice.

Cu o conducere sinodală Biserica Romano-Catolică nu ar fi ajuns la crearea, la provocarea acestei stări care poate avea urmări pentru că — așa cum au lucrat totdeauna Sinoadele Ecumenice — hotăririle sinodale se pregătesc prin larși discuții și dispute teologice prealabile, la care ia parte întreg corpul bisericesc.

Dacă episcopii se pronunță după ce discută cu prelații, care au lămurit poporul credincios din parohii, că hotărîrea pe care urmează s-o ia conducerea Bisericii se întemeiază pe Sfînta Scriptură și pe întreaga Sfîntă Tradiție. Această pregătire a poporului credincios demonstrează respectul față de întregul popor credincios. Numai prin conducerea sinodală se poate asigura împăcarea autorității Bisericii cu libertatea corpului bisericesc.

PARASCHIV V. ION

DIN ACTIVITATEA DE STAREȚ A SFÎNTULUI IERARH CALINIC

Sfântul Ierarh Calinic s-a afirmat ca una din cele mai luminoase figuri ale Bisericii noastre Ortodoxe române, prin puterea lui de viziune, prin entuziasmul lui moral, prin deschiderea unui orizont larg spre culmile vieții duhovnicești, prin consecvența lui în convingeri, prin exactitatea în împlinirea datoriilor. Păstor înțelept, el și-a împlinit cu prisosință datoria de a îndruma sufletul creștin spre cel mai înalt ideal «Hristos».

Viața lui este o viață desăvârșită de sfânt, căci ea s-a desăvârșit în concordanță cu preceptele evanghelice și cu trebuințele sufletesti ale păstoritorilor lui. Pentru dovedirea și ilustrarea celor afirmate redăm cât ne este cu putință câteva considerații generale cu privire la Sfântul Ierarh Calinic. Din tablourile ce se află în «Casa memorială Sfântul Ierarh Calinic» precum și în icoana ce se află într-un baldachin, deasupra sfintei racle în care sînt așezate sfintele lui moaste din Biserica Sfântul Gheorghe din ostrovul Cernicăi, rezultă că Sfântul Ierarh Calinic era de statură potrivită. Citești în figura lui că este o fire blîndă, liniștită, pașnică, contemplativă, cu oarecare trăsături grave care ne indică pe omul sever cu sine însuși pregătit pentru asceză. Ochii lui arată principiul primordial al duhovniciei : iertarea. Miinile lui fine și subțiri arată noblețea sufletului său. Întreaga lui ființă e pătrunsă de sentimente evlavioase, ideale, altruiste, dezinteresate, indicînd pe omul care nu trăiește pentru sine ci pentru Hristos.

După cum se știe Sfântul Ierarh Calinic s-a născut la 7 noiembrie 1787 în cartierul Visarion din București. Părinții săi, Anton și Floarea erau creștini de o aleasă succesiune. La botez primește numele de Constantin. Din copilărie a dovedit înțelepciune, evlavie, râvnă pentru rugăciune și pentru slujbele divine, atracție și respect pentru slujitorii bisericii. A fost crescut sub supravegherea directă a mamei sale. Aceasta era o virtuoasă mamă creștină. Ea obișnuia ca în zilele de sărbătoare să-l ia de mînuță pe micul Constantin și să meargă împreună la

Mînăstirea Cernica. Copilul Constantin se impresionează de credința și de liniștea ce domnea în mînăstire.

La vîrsta de 7 ani este dat la școală unde se distinge dintre toți colegii printr-o disciplină aparte, seriozitate și minte așezată. Mai tîrziu ia primele noțiuni de limbă greacă.

La vîrsta de 20 de ani, entuziasmat de idealul monahal, intră ca frate în Mînăstirea Cernica. Aici arată supunere și respect față de toți. Starețul Timotei, cunoscîndu-i duhul curăției inimii și a trupului, îl dă în grija și ascultarea duhovnicului Pimen, ostenitor în Sfînta Scriptură și meșter în săpături de cruciulițe în lemn. Aici tînărul Constantin, prin impresionabilitatea lui inundată de sentimente de vădită credință, împlinește pravila peste măsură. Fiecare noapte și-o petrecea în rugăciuni. Dormea numai trei ore pe noapte, pe un scăunel, într-un ungher al chiliei sale. Era un neîntrecut postitor. În timpul liber săpa cruciulițe de o rară frumusețe pe care le dăruia monahilor și fraților din obște.

Pentru firea lui blîndă, calmă și admirabil echilibrată, pentru vorbele lui cumpătate și sobre, pentru căldura lui comunicativă, pentru rugăciunile lui care erau ca un rîu boțat în aceleași maluri, care curge mereu cu aceeași înălțime, cu aceeași frumusețe, aruncîndu-și reflecția luminii divine asupra valurilor de oameni, este tuns în monahism, la 12 noiembrie 1808, schimbîndu-i-se numele în Calinic. În același an la 3 decembrie este hirotonit ierodiacon de Mitropolitul Sofronie de Vrața. La 18 februarie 1813 e hirotonit preot, de Arhiepiscopul Dionisie Lupu Sevastis. La 20 septembrie 1815 e hirotesit duhovnic de Mitropolitul Nectarie. La 17 aprilie 1818 e schimnicit de starețul Dorotei al Cernicai. În același an la 14 decembrie este ales stareț al Mînăstirii Cernica după 11 ani de la intrarea sa în mînăstire. În 1820 e hirotesit Arhimandrit de Mitropolitul Dionisie al Țării Românești.

Timp de 32 de ani conduce Sfînta Mînăstire Cernica, strălucind aici, prin sfințenie, viață castă, răbdare, indulgență, înălțare peste orice sîmțămînt de răzbunare prin renunțare la tot ce-i omenesc, dîndu-se pe sine exemplu de sărăcie de bună voie, pentru a fi urmat de monahi. Nu s-a ocupat de agonisiri pentru el; agonisirile pămîntești i se păreau triste. Nu a lingusit pe nimeni, nu s-a plîns de nimeni. Nu a șovăit și nu a încuviințat nici cu fapta și nici măcar cu vorba slăbiciunea altora, care credeau că la adăpostul inteligenței lor aparente puteau să-și îngăduie orice libertate față de îndatoririle lor. Nu putea să sufere clevetirea dintre frați pentru el, clevetirea era omorîrea sufletului.

A iubit pe toți oamenii, a iubit toate cele create de Dumnezeu, aducînd în sufletele monahilor lumina farului neclintit, «Hristos». Preocuparea sa de frunte a fost aceea de a înfățișa viața Mintuitorului în toate acțiunile sale, ca să statornicească în inimile monahilor disciplina voinei și înfrînarea patimilor.

Mînăstirea Cernica, cunoaște o epocă de activitate înălțătoare în timpul starețului Calinic. Acesta își începe activitatea cu o pregătire

superioară și pricepere temeinică, precum și cu un simț înalt al datoriei, aducând lumină și ordine în obștea ce-i fusese încredințată. Din anii activității acestui stareț sfânt (1818—1850) se desprind clar: prestigiul deosebit de care se bucura din partea tuturor, de trăirea în sfințenie desăvârșită, de spiritul de împăciuire, cinstea, corectitudinea, dreptatea, sinceritatea, abnegația lui, precum și calitatea de părinte al orfanilor și de mângâitor al tuturor.

Iată câteva momente mai importante din activitatea lui de stareț:

«În 1821, intră în judecată cu soția clucerului Dona, pentru stricarea circiumii din Mănăstirea Pasărea. În 1828 se ocupă cu testamentul lui Grigore Bujoreanu.

În 1835 cere banii lăsați Mănăstirii Cernica de răposata paharniceasca Elena Răutu așa cum a hotărât judecata fiului ei. Se ocupă cu pricina răposatului Căminar I. Știrbei pentru judecata ce a avut-o cu Iordache Poltimos.

În 1836 dă bani ca zestre, fetelor sărace și vrednice

Dă ajutor refugiaților din Transilvania.

Cere de la Președintele Fălcoianu al Judecătoriei Ilfov să se aibă în vedere drepturile Cernicăi la primirea soroacelor. Acesta îi face cunoscut starețului Calinic să trimită pe cineva la Cinstitul Divan Civil, spre a ridica banii pentru îndeplinirea trebuințelor Cernicăi.

În 1837 satisface pretențiile rudelor care se certau relativ la Diata (testamentul) căminăresei Marioara Bujoreanu, dându-le bani și obiecte peste ce era trecut în diată.

În 1838 se ocupă cu donațiile de la Cîmpina, referitor la testamentul ce privește, biserica, școala, spitalul. Apoi arată în ce constă avutul răposatului căminar Gheorghe Știrbei socotit în sec. al XIX-lea ca un mare boier arătînd: hainele, așternutul, mobila, obiectele de cameră și de bucătărie ale acestuia.

În 1840 starețul Calinic, primește ca danie pentru Mănăstirea Cernica via de la Greaca, de la fii răposatului Klucer Atanasescu Cucu și Eufrosina Potopeanca, prin Iosif Cotroceanu. Are corespondență cu Președintele Judecătoriei Sak (Ploiești).

În 1841 găsim acte semnate de Arhim. stareț Calinic, în procesele ce se referă la moșia Pupăza, care se continuă pînă în 1844 inclusiv, dintre Mănăstirea Cernica și diferiți moștenitori cu diata ca: Anastasie Moscu, răposatul Manu — Bei, cu vătaful Kir Alexandri. Se ocupă cu pricinile morilor Mănăstirii Cernica și Văcărești ce se află pe moșia Tînganul.

În 1845 se văd multe preocupări de ordin gospodăresc ale starețului Calinic, relativ la încasările sumelor de bani pentru mănăstire, pentru pricinile civile. Așa el cere lui Nicolae Gramaticu să arate că a primit 500 de lei și arvuna ce s-a fixat. Starețul Calinic aprobă cererea Ministerului de Interne, Departamentul Credinței, să dea copaci și puiști din pădurea Cernicăi pentru Grădina Cișmigiu.

Starețul Calinic împăciuitor ca întotdeauna dă instrucțiuni de împăcare lui Constantin și Ene Grecu, relativ la două petice de pădure, pe care numiții voiau să o ia, folosind neștiința pădurarului mînăstirii.

Starețul Calinic, răspunde Arhiepiscopului și Mitropolitului Neofit al UngroVlahiei, cu privire la monahul Casian :

PREA SFINȚITE STĂPÎNE,

Porunca preasfințiilor voastre, scrise de la 31 al trecutului iulie sub nr. 2464, cu smerenie, primindu-o am înțeles cele cuprinzătoare la care smerit răspundem. Pentru acest Casian monahul că aici s-a călugărit. Dar este acum un an de zile de cînd au dosit de aici din mînăstire fără știrea noastră și unde s-a dus nu știm.

Așa dar acum poate ca să rămînă acolo unde se va putea împăca și unde va fi primit.

Rămîn al Preasfinției Voastre smerită sluoă,

(ss) KALINIC

nr. 37 august 8 — 1845.

În 1846 face catehizarea celor care trec la religia ortodoxă română.

Scrie Cînstitutului Prezident al Judecătoriei Ialomița, referitor la furtul unui cal, că are ca înrijitor pentru vitele ce are Mînăstirea Cernica pe moșia Bărăgan, pe ieromonahul Nicandru, pe care l-a autorizat a vinde cîte ceva dintr-însele pentru acoperirea cheltuielilor și de va cunoaște că i s-a furat calul să-l primească, iar de la vîndut să arate. În 1847 Sfîntul Calinic ia măsuri spre a preveni eventualele mișcări, face controlul oamenilor fără căpătii.

Sînt și alte date importante pentru cunoașterea vieții călugărești din vremea stăreției Sf. Calinic.

Se fac catehizări. Un oarecare Stanciu, care a fost luat în Turcia se reîntoarce în țară cu patru copii și cere starețului Calinic botezul acestor copii. Starețul aprobă.

Scrie o declarație referitor la un dezertor care pretinde că ar fi fost călugăr la Mînăstirea Cernica.

În 1848 relativ la comunicarea mitropolitului Neofit, ia măsuri ca călugării să nu iasă din mînăstire. .

În 1849 iscălește chitanța prin care a primit de la generalul Eftimie Laptov, suma de lei 7.000, pentru pomenirea soției sale Elena, în soroc de 7 ani.

Cei ce voiau să-i ceară un serviciu starețului Arhim. Calinic se înarmau cu scrisori de recomandție de la domnitorul Barbu Știrbei. Nici Mitropolitul Neofit nu voiește a deranja pe acest stareț avînd a-i face unele comunicări, și cheamă pe cuviosul Elisei la Mitropolie, ca acesta să-i relateze comunicarea Sfîntului Calinic.

Din cele expuse mai sus reiese că sfințul ierarh Calinic a fost în toate acțiunile activității lui de stareț : adinc, just, cu mintea plină de frumos și de adevăr.

Avea o mare limpezime de gândire și mai ales o logică perfectă. A făcut filozofie, fără să fi scris un tratat de filozofie. Pentru el divinitatea constituie obiectul filozofiei divine.

Scrie mult. Scrisul lui e cît se poate de caligrafic. Are un stil frumos și clar. Din scrierile sale amintim : «Plîngeri», «Cronica», relativ la întâmplările din anii 1821, «Povățuiri» în care dă povețe, îndemnuri și pilde tuturor.

Iată cum povățuiește el pe monahii din obștea Cernicăi. «Aceasta ieste dator fiește carele dintre noi să păzească mai întii pravila Sfintei Biserici, cele 7 laude fără lipsă, ascultarea, masa de obște, buna orînduială, smerenia, tăierea voii, tăcerea buzelor, rugăciunea lui Iisus neîncetat în gură, în minte, în inimă, s-o avem ca să ne folosim de șederea în minăstire cu chip călugăresc ; să avem umbletul liniștit, portul smerit, hainile de lînă, de pînză negre, iar nu de altă vopsea sau de altă materie.

Mîncarea : pește, lapte, brînză, ouă, cînd va fi slobod, iar care va călca vre una din acestea va fi ca un păgîn și vameș al adunării de obște».

Văzînd lipsa de cărți religioase, dă la lumină cu cheltuiala și cu osîrdia sa cărți imprimare în tiparnițele Bucureștene, pe unele din acestea le împărțea în dar celor ce aveau nevoie.

Un rol însemnat l-a avut starețul Arhim. Calinic în restaurarea monumentelor bisericesti. Ridică în 1832 din temelie biserica Sfîntul Gheorghe din ostrovul Cernicăi, o termină în 1836, în ziua «Schimbării la Față» cînd a fost și tîrnosită. După 2 ani, în 1838, această biserică se prăbușește în urma unui mare cutremur din acel an. Din nou o zidește și o înzestrează cu chilia de jur-împrejur, așa cum se prezintă astăzi, și o sfințește în anul 1842. În 1846 zidește biserica din Minăstirea Pașăria și o termină în anul 1847. Ridică biserica din Buești pe Bărăgan, repară biserica din Brănești, județul Ilfov.

În anul 1850 septembrie 15 Arhim. Stareț Calinic, fiind rînduit Episcop de Rîmnic, își încheie nobila sa misiune în Minăstirea Cernica. Timp de 17 ani păstorește cu sfințenie scaunul Rîmnicului.

La 24 mai 1867, împovărat de osteneală și bătrînețe — avea 80 de ani, se reîntoarce din nou la chinovia sa din Minăstirea Cernica, unde dorea să-și dea sfîrșitul. A zăcut în chilia sa aproape un an de zile, unde toți ucenicii lui iubindu-l pentru viața lui sfîntă, zi și noapte nu mai conteneau cu rugăciunile pentru el.

La 1868 după ce s-a împărtășit cu Sfintele Taine, în ziua de 11 aprilie la orele 5 dimineața, cere ucenicului său Ghermano să-i dea crucea. Acesta dîndu-i-o, se închină și sărutîndu-o a zis «Sfîntă cruce ajută-mi»

și sprijinindu-și capul pe pieptul ucenicului său, își dete sufletul în mîinile lui Dumnezeu.

Trupul sfintului ierarh Calinic, fu așezat în mormîntul săpat în tinda bisericii Sfîntul Gheorghe, ctitoria sa. Astfel s-a încheiat viața pămîntească a sfintului ierarh Calinic.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian I-a trecut pe sfîntul Ierarh Calinic în rîndul sfinților români, canonizîndu-l în anul 1955 (23 octombrie).

În 1962, din inițiativa Prea Cuviosului Părinte Arhim. Roman Stanciu, starețul Mînăstirii Cernica, s-a lucrat un baldachin din lemn de cireș. Pe stîlpii acestuia s-au sculptat cu multă artă, scene din viața sfîntului Ierarh Calinic. Sub acest baldachin, s-a așezat racla cu sfințele moaște ale sfintului, care acum se găsesc în partea dreaptă din biserica Sfîntul Gheorghe din ostrovul Cernicăi.

În 1967 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a restaurat chilia sfîntului. În ziua de 11 aprilie 1968, cînd s-au împlinit 100 de ani de cînd a adormit în Domnul Sfîntul Ierarh Calinic, a avut loc inaugurarea «Casei Memoriale Sfîntul Calinic» monument bisericesc, spre care se îndreaptă evlavia multor credincioși ai bisericii noastre.

PETRESCU AL. VICTORIA

CONTRIBUȚII LA DOUĂ OPERE BISERICEȘTI

I. PALIA DE LA ORĂȘTIE

(1582)¹

Palia are 165 foi, în 20 caiete². Ea e cunoscută de *Bibliografia veche românească*³ numai în trei exemplare : 1) al Academiei Române ; 2) al Bibliotecii Batthyániane din Alba-Iulia (la Episcopie)⁴ ; 3) al Bibliotecii Capitului Metropolitan (Bibl. lui T. Cipariu, Blaj)⁵.

Iosif Popovici mai adaugă al patrulea exemplar din Biblioteca Muzeului Național din Budapesta⁶, care fusese al medicului transilvănean Ion Molnar și «pare a fi cel mai vechi exemplar cunoscut din Palia»⁷ și-i și cel mai complet⁸. Exemplarul din Budapesta a fost descoperit de N. Densușianu⁹.

Din Prologul Paliei : «Eu Tordași Mihaiu ales (e)piscopulu Româniloru în Ardeal, și eu Herce Ștefanu, propoveditoriu ievangheliei lu Hs în orașul Căvăran Sebeșului, Zaconu Efrem, dascălulu de dăscălie a

1. Fragmente din *Palie* au dat : M. Gaster, *Crestomatie română*, I. Leipzig, 1891, p. 33—38 și L. Săineanu, *Autorii români moderni*, ed. I, București, 1891, p. IV—VI (Cf. *ibidem*, ed. II, București, 1892, p. IV—V).

2. Iosif Popovici, *Palia dela Orăștie*, Anal. Acad. Rom., seria II, t. XXXIII, mem. sect. lit., București, 1911, p. 3 (519). Descrierea făcută de Blanu-Hodoș, *Bibliografia veche românească*, t. I, fasc. I, București, 1898, p. 93, nr. 30, e greșită. 3. *Cif.*, p. 98.

4. *Cif.* și de Timotei Cipariu, *Crestomație sau Analecte literare*, Blaj, 1858, p. XX.

5. *Ibidem*.

6. Ediții (după ex. din Budapesta) au publicat : Károly Szabó, în op. : *Régi Magyar Könyvtár*, vol. II, Budapest, 1885, no. 170 (Cf. I. Popovici, *op. cit.*, p. 4. (520) (Cf. și Dr. Andrei Veress, *Bibliografia rom-ungară*, București, 1931, I, p. 46 (no. 107) și Mario Roques, *Palia d'Orăștie*, Paris, 1925, p. 3—213. 7. I. Popovici, *op. cit.*, p. 3—4 (519—520).

8. *Ibidem*, p. 4 (520) ; vezi Iosif Popovici, *Notă*, «Magyar Könyvszemle» 1913, p. 109—112 (Cf. Veress, *op. cit.*, p. 45 (nr. 107). O comparație între exemplarele Paliei a făcut M. Roques, *op. cit.*, («Avertissement»).

9. *Ibidem*, p. 5 (521) ; *Palia de la Buda-Pesta* a fost semnalată prima dată de N. Densușianu într-o notiță din rev. «Magyar Könyvszemle» 1879, p. 157—158 [Cf. Popovici, p. 4 (520)], apoi de M. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur*, «Grundriss der romanischen Philologie». Strassburg, II, Bd., 3 Abt., 1898, p. 272.

Șebeșulu, și cu Peștișel Moisi, propovăduitorul evangheliei în orașul Lugojului, și cu Archirie, protopopul varmegiei Henedoriei, ...că vădzumu cum toate limbile au și fluiescu întru cuventele slăvite a(le) lui Dumnezeu, numai noi Români pre limbă nu avem, pentru aceia cu mare muncă scoatem din limbă jidovească și grecească și sirbească pre limbă românească 5 cărți ale lui Moise proorocul și patru cărți ce se cheamă, trtva ¹⁰ și alți prooroci cițiva, și le dăruim voo, fraților români ¹¹.

Dăruim den aceste cărți scrise a noastre, ceaste doo dentăiu Bitiia și Ishodulu.

...cum aceste doo cărți să fie pîrgă pînă la Dumnezeu va și alalte tipări și scoate.

Den mila lui Dumnezeu eu Șerban, diiacu meșteru mare a tiparelor, și cu Marenu diiacu dindu în mina noastră ceaste cărți cetind și ne plăcură și le-am scris voo, fraților Români.

Scrisu-se-au ceaste cărți sfinte anii 1582 Iule 14 în cetate în Orăștie» ¹².

Iar pe ultima foaie a «*Paliei*», «Aceasta e partea paliei dentăi. Amu cinci cărți ale lui Moise proorocul, carele sint întoarse și scoase din limba jidovească pre grecește dela greci sirbește și într-alte limbi, den aceia scoase pre limba românească» ¹³.

În sfîrșit, în titlul *Paliei*: «Și se-au sfîrșitu în luna iunie 14 dzile, vleato 1582» ¹⁴.

În concluzie: *Palia* e tradusă de către românii calviniști, în frunte cu episcopul Mihai Tordași ¹⁵, pentru că românii transilvăneni simțeau lipsa ei. Traducerea s-a făcut în cinci cărți, dar dăruite poporului au fost numai primele două din ele: *Bitiia* (Facerea) și *Ishodul* (Exodul). Totodată se anunță și celelalte trei cărți (despre existența lor nu știu nimic pînă astăzi). *Palia* e tipărită de diacul Șerban, mare meșter în ale tiparului, și de diacul Marien. *Palia* a început să se tipărească la 14 noiembrie (desigur 1581) și s-a terminat la 14 unie (sau iulie, contraziere) 1582.

Palia s-a tipărit la Orăștie.

Palia are o mare valoare, din următoarele motive: 1) E prima biblie românească cunoscută; 2) E tradusă de românii calvini în frunte cu Mihai Tordași; 3) E tradusă din latinește și ungurește (vezi mai jos).

10. La Gaster, *Crestomație*, I, p. 37 e; Irstva.

11. Cf. T. Cipariu, *Crestomație*, p. 91 (nota; Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 95, Gaster, *Crestomație*, I, p. 37.

12. Cf. în *ibidem*, p. 82; *ibid.*, p. 97; *ibidem*, p. 37—38. Șerban pare să fie fiul diaconului Coresi, căci Șerban a mai tipărit la 1588 un *Liturgier* slav la Brașov (Cipariu, *Crestomație*, p. XVIII și Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 99—100, nr. 32).

13. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 97.

14. Cf. *ibidem*, p. 93.

15. Aempra acestor traducători vezi M. Roques, *op. cit.*, p. XV—XVII.

Din textul *Paliei* de mai sus reese clar, că ea a fost tradusă «din jidovește pre grecește, de la greci, sîrbeaște și într-alte limbi den aceea scoase pre limba românească».

Într-advăr¹⁶: *Palia* e tradusă după *Pentateucul lui Heltai*¹⁷. Mario Roques, care dovedește acest lucru, arată că ceea ce l-a făcut dintr-un început să se îndoiască de afirmația din text, sînt cuvintele «și într-alte limbi»¹⁸.

Noi înlăturăm «bănuiala» lui Roques, adăugînd și cuvintele următoare: «den aceea», adică dintr-o limbă din cele «într-alte limbi», care e cea maghiară a lui Heltai.

Ceea ce l-au determinat pe Roques să presupună că *Palia* e o traducere din ungurește și latinește (vezi mai la vale), sînt constatările:

1. Numele proprii de popoare cu terminațiile în -us, -uș, -os, oș, care-s caracteristice traducerii cuvintelor latinești (-us, -os) în ungurește (-uș, -oș)¹⁹.

2. «Capitolul X al Genezei» cuprinde un număr destul de mare de nume proprii de orașe și de oameni cu terminațiile: -t, -th, sau -ot, care sînt terminațiile acuzativului unguresc»²⁰.

3. Localitatea *Dan* e scrisă în *Palie*, *Danie*, care nu-i altceva decît -ie <ungurescu -ig»²¹.

Cine e acest Heltai? «Un sas maghiarizat, Gaspard Heltai, elevul lui Melanchton (1543), pastor la Cluj încă din 1545, care întemeiază la 1550 o tipografie în acest oraș și, între 1551—1565, tipărește o traducere ungurească aproape completă a cărților sfinte. El începe în 1551 printr-un Pentateuc, precedat de o lungă prefață, în care ne spune că a făcut traducerea împreună cu trei colaboratori de pe Biblia ebraică, dar avînd sub ochi Vulgata, alte Biblii latine și Biblii în alte limbi (desigur Biblii protestante și Biblia germană a lui Luther)»²².

Că acest *Pentateuc* al lui Heltai e modelul *Paliei* o dovedesc:

1. *Pentateucul* are aceeași diviziune capitulară ca și *Palia*²³.

2. «Prefața *Paliei* cuprinde un sumar al *Pentateucului*. La rîndul ei «Prefața *Pentateucului* lui Heltai cuprinde un sumar foarte asemănător al cărților Vechiului Testament și în special al *Pentateucului*, care este inspirat din (cartea) *Expositio de omnibus sanctae scripture libris* a lui Heinrich Bullinger; dar Heltai a făcut la modelul său adausuri care tocmai se găsesc în *Palie*»²⁴.

16. I. Popovici, *op. cit.*, p. 8 (524), anulînd afirmațiile din textul *Paliei* zice că e tradusă după Heltai, dar nu arată ce l-a determinat să se îndoiască de afirmația din text.

17. Faptul a fost constatat, o dată cu I. Popovici, de Alexics György într-un studiu din 1911, fără să arate de asemenea cum a ajuns la acest rezultat (cf. N. Drăganu, *Recenzie*, «Dacoromanica», IV, 2, p. 1108).

18. Mario Roques, *L'Original de la Palia d'Orăștie*, în *Mélanges offerts à M. Emile Picot*, II, Paris, 1913, p. 515; Cf. M. Roques, *Palia d'Orăștie*, Paris, 1925, p. XXXII.

19. Roques, *op. cit.*, p. 516—517; Cf. *op. cit.*, p. XXXVI—XXXVII.

20. *Ibidem*, p. 518—519. Cf. *ibidem*, p. XXXVIII.

21. *Ibidem*, p. 519—520; Cf. *ibidem*, p. XXXV—XXXVIII.

22. *Ibidem*, p. 520; Cf. *ibidem*, p. XXXIX.

23. *Ibidem*, p. XXXIX.

24. *Ibidem*, p. 521; cf. *ibidem*, p. XL.

3. «*Palia* cuprinde adausuri marginale de trei feluri: sumare notate în general în susul marginii exterioare, indicațiuni de concordanță, citeva glose (vreo 30 pentru ambele cărți). Toate trei feluri de adausuri se găsesc și la Heltai».

Ce-i drept, «sumarele lui Heltai, notate și ele în susul marginii exterioare, nu sînt identice cu cele ale *Paliei*, în schimb, asemănările sînt foarte mari, mai ales pentru partea a doua a Exodului»²⁵.

«Indicațiunile de concordanță sînt ceva mai numeroase în *Pentateucul* lui Heltai decît în *Palie*, pentru că caracterele întrebunțate în *Palie* nu permiteau să se scrie pe margini atîtea cite erau în Heltai.

Dimpotrivă, aproape toate concordanțele *Paliei* se află identice în *Pentateuc*.

Glosele marginale ale *Paliei* sînt diferite; însă zece din ele, cele mai dezvoltate, se găsesc și în «pentateuc»²⁶.

4. Textul românesc și textul lui Heltai prezintă lacune identice.

5. «Textul românesc prezintă greșeli care corespund erorilor materiale ale *Pentateucului* unguresc sau unor întorsături echivoce»²⁷.

6. «*Palia* cuprinde uneori sensuri greșite datorite traducerii servile din Heltai»²⁸.

7. «Imitația servilă a textului ungar explică bine expresiile străine ale *Paliei*»²⁹.

8. *Palia* păstrează uneori pînă și parantezele și punctuațiile *Pentateucului*³⁰.

Traducerea — completare din latinește. Sînt și mari deosebiri între *Pentateuc* și *Palie*: împărțirea capitolelor, indicațiunile de concordanță, conținutul gloselor etc.³¹. Dar *Palia* își umple golurile existente în *Pentateuc* cu material tradus din cartea *latinească* (vezi mai sus izvoarele *Paliei*), *Vulgata*, pe care traducătorii *Paliei* trebuie s-o fi cunoscut într-o ediție corectată și completă din sec. XVI³².

Concluzie. — *Palia de la Orăștie* este una dintre tipăriturile cele mai importante ale secolului al XVI-lea, pentru motivele văzute mai sus. Adică: 1) *E prima Biblie românească cunoscută*; 2) *E tradusă de românii calvini din latinește și ungurește.*

Biblia de mai tirziu, 1688, a lui Neculai Milescu, diferă în importanța ei de Palie, fiind mai tirziu, tradusă de ortodoxul Milescu, și din grecește, ceea ce nu prezintă așa mare importanță, deoarece din grecește s-a tradus mult.

25. *Ibidem*, p. 522; Cf. *Ibidem*, p. XL, XLI.

26. *Ibidem*, p. 523; Cf. *Ibidem*, p. XLI.

27. *Ibidem*, p. 525; Cf. *Ibidem*, p. XLIII.

28. *Ibidem*, p. 527; Cf. *Ibidem*, p. XLIV.

29. *Ibidem*, p. 527; Cf. *Ibidem*, XLV.

30. *Ibidem*, p. XLV.

31. *Ibidem*, p. 528; Cf. *Ibidem*, p. XLVII.

32. *Ibidem*, p. 529—530; Cf. *Ibidem*, p. XLIX. Asupra *Paliei* vezi și Andre Veress, *Geszthy Ferencz várkapitány*, Deva, 1898, p. 17.

II. LEVITICUL DE LA BELGRAD (cam 1650)³³

Istoric. E un manuscris. Din el s-a păstrat numai capitolul XXVII, vers. 3—41, care este scris pe două foi de pergament.

Apartține Bibliotecii Naționale din Belgrad³⁴ și a fost publicat de Hașdeu, în paralelă cu *Biblia de la București din 1688*³⁵.

Originalul. Gaster credea greșit, că *Leviticul* ar fi aparținut unui Parimiar³⁶.

Bitay Arpad crede că *Leviticul* e un fragment din Biblia tradusă din porunca lui G. Bethlen, în sec. XVII³⁷. În urmă, Iosif Popovici³⁸ și Mario Roques³⁹ constată mari asemănări între *Levitic* și *Palia de la Orăștie* (1582). De asemenea, *Leviticul* — ca și *Palia de la Orăștie* — are mari asemănări cu *Pentateucul* unguresc al lui Heltai⁴⁰.

Mario Roques⁴¹ și Sbiera⁴² conchid atunci că *Leviticul* ar fi una din cele cinci cărți ale *Pentateucului* despre care vorbește *Palia de la Orăștie*⁴³.

I. Șiadbei caută să arate că *Leviticul* e străin de *Pentateuc*⁴⁴. Mai mult: se pare — urmează Șiadbei — că fragmentul *Leviticului* n-a făcut parte dintr-un text *complet*⁴⁵. Noi admitem părerea lui Roques și a celorlalți. Deși *Leviticul* nu e o parte din traducerea *Pentateucului* unguresc al lui Heltai, totuși *traducerea Leviticului s-a făcut din ungurește* — conducându-ne după cuvântul *hásnă* (unguresc) și în *Ardeal*⁴⁶, — în-tărește Șiadbei convingerea contrară celei a d-sale⁴⁷.

Fragmentul *Leviticului* este o copie, după greșelile de transcriere și după particularitățile aparte care aparțin copistului⁴⁸.

În deosebire de traducător, copistul e *muntean* și a copiat traducerea în *Muntenia*⁴⁹.

33. S-a publicat pentru prima oară de B. P. Hașdeu în *Cuvenle den bătrni*.

34. B. P. Hașdeu, *Cuvenle den bătrni*, I, București, 1878, p. 5.

35. *Ibidem*, p. 6—14; fragmente a dat M. Gaster, *Crestomație romând*, I, Leipzig—București, 1891, p. 3—5.

36. Gaster, *Crestomație...*, I, p. XXVI și Gaster, *Rumânische Litteratur*, «Grundriss der romanischen Philologie», Strassburg, II, B. 3, Abt. p. 272.

37. In rev.: «Erdélyi Irodalmi Szemle», III, 1926, nr. 2, p. 196 (Apud N. Drăganu, *Recenzie*, «Dacoromania», IV, p. 1112 (nota).

38. In art.: *Leviticul*, «Cosinzeana», II, 1912, nr. 3, p. 51—53.

39. In vol. *Mélanges publiés en honneur de M. Paul Boyer*, Paris, 1925, p. 86—88 și în vol. *Palia d'Orăștie*, Paris, 1925, p. LVIII.

40. Vezi și Lucian Predescu, *Palia de la Orăștie*, «Arhiva», XXXVIII, 1931, nr. 1, p. 23—24.

41. In *Mélanges à Boyer*, p. 88.

42. In: *Mișcări culturale*, Cernăuți, 1897, p. 51—52.

43. Vezi L. Predescu, *op. cit.*, p. 21.

44. I. Șiadbei, *Leviticul românesc de la Belgrad*, «Revista filologică», I, 1927, nr. 3, p. 280—281.

45. *Ibidem*, p. 282.

46. *Ibidem*, p. 276—277.

47. De altminteri, Șiadbei se și contrazice în alt loc, afirmând că *traducerea s-a făcut după Palia de la Orăștie* (Șiadbei, *op. cit.*, p. 278—279).

48. Șiadbei, *op. cit.*, p. 277.

49. *Ibidem*, p. 278—279; Hașdeu, *op. cit.*, I, p. 5, crede că *Leviticul* s-a copiat în *Oltenia*, la Bistrița.

Datarea. — Haşdeu îl datează «cam pe la anul 1650, ceva mai mult sau ceva mai puţin. În orice caz, el este mai vechi decât Psaltirea⁵⁰ diaconului Coresi»⁵¹.

Fragmentul *Leviticului de la Belgrad* — găsit de Haşdeu e o traducere în româneşte a uneia din cele cinci cărţi ale *Pentateucului* unguresc al lui *Heltai*, *Pentateuc* după care s-a tradus şi *Palia de la Orăştie*.

Traducerea s-a făcut în *Ardeal*. Fragmentul *Leviticului* e o copie, făcută de un *muntean* şi în *Muntenia*. Copierea s-a făcut pe la 1650.

BIBLIOGRAFIE

1. DRĂGANU N., Recenzie, «Dacoromania», IV, p. 1112 (Nota).
2. GASTER M., *Crestomaşje română*, I, Leipzig-Bucureşti, 1891, p. XXVI, 3—5.
3. GASTER M., *Rumänische Litteratur*, «Grundriss der romanischen Philologie», Strassburg, II, B. 3, Abt. 1901, p. 272.
4. HAŞDEU B. P., *Cuvente den bătrîni*, I, Bucureşti, 1878, p. 5—17.
5. PASCU G., *Istoria literaturii române*, sec. XVI, Bucureşti, 1921, p. 132.
6. POPOVICI IOSIF, *Leviticul*, «Cosînzeana», II, 1912, nr. 3, p. 51—53.
7. PREDESCU LUCIAN, *Palia de la Orăştie*, «Arhiva», XXXVIII, 1931, nr. 1, p. 21, 23—24.
8. ROQUES MARIO, *Mélanges publiés en honneur de M. Paul Boyer*, Paris, 1925, p. 86—88.
9. ROQUES MARIO, *Palia d'Orăştie*, Paris, 1925, p. LVIII.
10. SBIERA I., *Mişcări culturale*, Cernăuţi, 1897, p. 51—52.
11. ŞIADBEI I., *Leviticul românesc de la Belgrad*, «Revista filologică», I, 1927, nr. 3, p. 276—282.

LUCIAN PREDESCU

50: E vorba de *Psaltirea slavo-română din 1577*.

51. Haşdeu, *op. cit.*, p. 5; Şiadbei, *op. cit.*, p. 278—279, datează *Leviticul* în sec. XVII. Un studiu lingvistic asupra *Leviticului* a făcut Haşdeu, *op. cit.*, p. 15—17.

BUCUREȘTII DE ALTĂDATĂ ȘI ISTORIA UNUI TABLOU DE GRIGORESCU

Tabloul marelui nostru pictor N. Grigorescu, intitulat «Podul Calicilor» redat aci în fotocopie de pe Colecția lui N. Petrașcu (Tip. «Bucovina» 1930), a împlinit 100 de ani! A fost pictat în anul 1864, imortalizând Dîmbovița, înainte de canalizarea ei, efectuată pînă-n anul 1890.

Nici nu-ți vine să crezi că ne găsim la capătul căii Rahovei, la Tribunalul de azi!

Clădirile din stînga podului reprezintă locul Pensionatului Bucholtzer, unde a învățat C. Bacalbașa, scriitorul care ne scutește să facem descrierea locului respectiv, deoarece o face el. «La sfîrșitul lui Aug. 1871... o zi mai tîrziu, tatăl meu mă instalează în Pensionatul Bucholtzer. În fundul unei mari curți se afla casa, dărîmată acum, care era Pensionatul. În dreapta era Pensionatul de fete Gachstater, fost Manalotii, în stînga Curtea de apel. Toate acestea au dispărut spre a face loc Palatului de Justiție și stradei din dosul său.

«Toată regiunea aceea de pe vremuri a dispărut, și a lăsat locul unor radicale transformări.

«Dîmbovița necanalizată, îngustă, joasă, murdară, trecea tot mai jos de Domnița Bălașa.

«Cheiurile Dîmboviței nu exista, grădina bisericii Domnița Bălașa nu exista, Spitalul și ospiciul nu erau clădite, Palatul de Justiție nu exista...» (Bucureștii de altă-dată, vol. I, p. 7).

Astfel se prezenta Bucureștiul la o palmă de loc de Curtea Veche, — pe care Conducerea de Stat o reconstituie azi —, Curtea a cărei grădină se întindea pe ambele maluri ale Dîmboviței. De aceea și episcopul catolic Petru Bogdan Baksici, care a vizitat odinioară Bucureștii, scria: «chiar pe gîrlă se afla uă parte a Palatului Domnesc» (Gion, p. 307).

Domnița Bălașa ale cărei case îi fuseseră date de zestre de către tatăl său, Constantin Vodă Brîncoveanu, a mai căpătat între timp o parte din grădina Curții, fiindu-i apreciată opera sa de binefacere.

Aici, deci, la acest punct de trecere al Dîmboviței, care astăzi este ascunsă sub planșeul de beton, a pictat Grigorescu podul de odinioară

numit în popor «*podul calicilor*», pentru prezența cerșetorilor în așteptarea milei trecătorilor spre Curtea Veche.

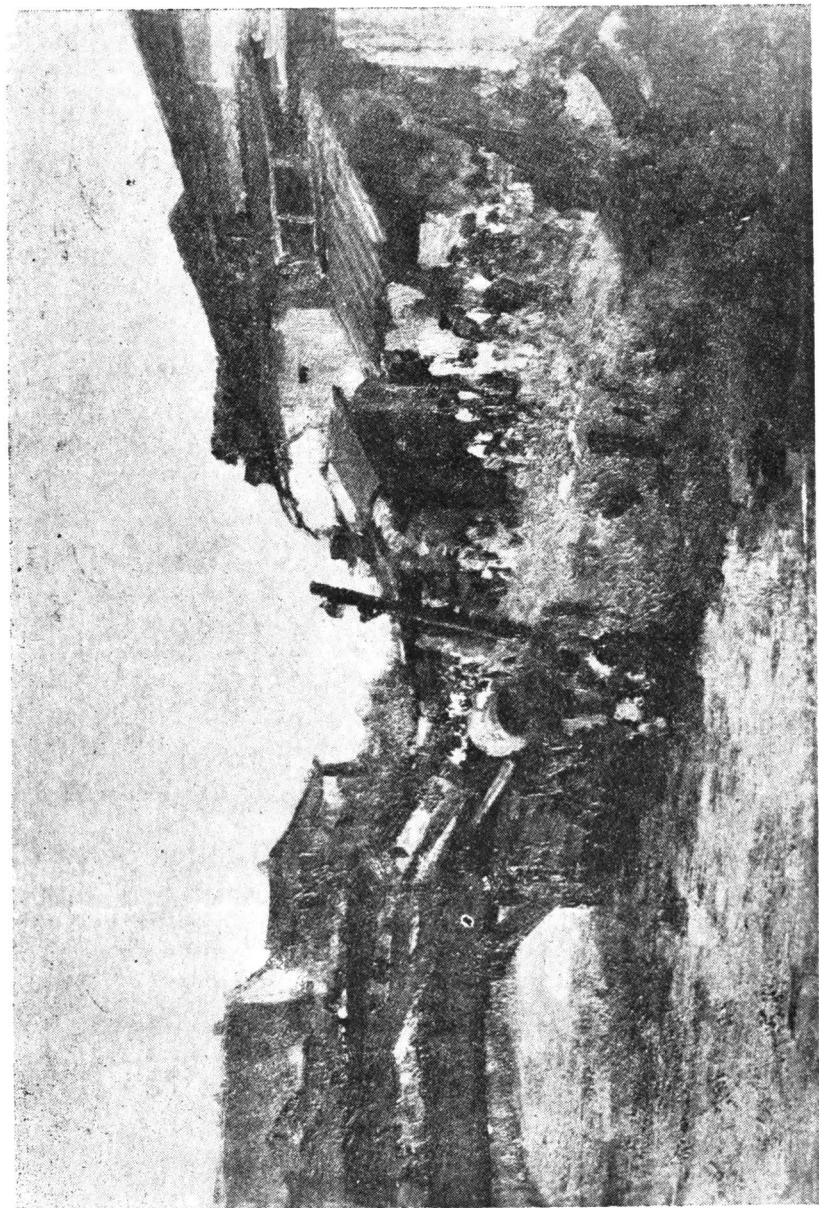
Din păcate tabloul nu se mai află în țară; de la *Muzeul Republicii* am fost îndrumat la *Institutul de Istoria Artei al Academiei Republicii Socialiste România*, aici mi s-a confirmat existența tabloului, iar D-l Remus Niculescu ne-a notat locul unde se găsește în străinătate: *La familia Minden din Londra*.

M-am bucurat că voi putea avea o fotocopie în culori prin bunăvoința părintelui Vintilă Popescu, parohul bisericii ortodoxe române din Londra, fost coleg de facultate și, la scrisoarea ce i-am trimis mi-a răspuns următoarele: «...Familia la care locuiesc se numește Minden, dar din păcate nu cea cu tabloul *podul calicilor*. D-na M. Langhlin, fostă Minden, s-a interesat pentru mine la cele 8 nume Minden și una a răspuns că *da*, a avut tabloul reprezentînd podul în chestiune, dar din păcate l-a vîndut unui turist american, căruia nu i-a luat adresa...».

Și cu aceasta încheiem istoria acestui tablou, pentru ca altcineva (cînd ? și cum ?) să o continue.

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

Podul Calicilor. Pictură de N. Grigorescu (1864)

BISERICA DIN CREVEDIA MARE

I. Așezare

Călătorului care vine pe șoseaua de la București la Crevedia Mare, îndată ce a ieșit din pădurea Căscioareanca, îi apar în zare, pe dreapta, turlele unei biserici. Cu cât înaintează și se conturează silueta bisericii înaltă, dominând așezarea sătească.

De altfel, de oriunde vii spre Crevedia Mare, fie de la sud, pe drumul Giurgiului, fie că te afli pe șoseaua nouă, asfaltată, care șerpuieste pe valea Neajlovului și urcă dealul prin spatele Cetății Fetei, pierzându-se spre Videle, fie că te afli pe largile șesuri din spatele celor două Crevedii, ce se întind până spre Zădăriciu, ai această priveliște: biserica din Crevedia Mare străjuind satul și împrejurimile.

Este o priveliște asemănătoare cu cea oferită de satele transilvănene, în care sfințele lăcașuri, cu tancurile lor, adesea gotice, izbesc de la mari depărtări privirea.

Biserica Crevedia Mare domină prin masivitatea construcției, amplasată în plauloul din centrul comunii.

II. Istoric

Până în anul 1836 exista în Crevedia Mare o bisericuță din lemn în care se închinau credincioșii din Prejbeni¹ și cei din satele vecine. Încă înainte de 1836, proprietar al moșiei crevediene era prințul Constantin Șutu.

Biserica din lemn era așezată pe locul unde este astăzi cimitirul vechi din fața bisericii. Existența ei este atestată de monumentul de piatră pomenit, pe care este săpată următoarea inscripție: «Aici a fost sfințul terfelnic al bisericii vechi, din lemn, în care până în anul 1836, se închinau creștinii satelor Prejbeni, Crevedia Mică, Sf. Gheorghe, Dincă și Colășei».

Ca multe din lăcașurile noastre de închinăciune, și începutul bisericii Crevedia Mare este învăluit într-un păienjenis de legendă. Astfel, se zice că în această bisericuță de lemn ar fi venit prințul Constantin Șutu, proprietarul moșiei. Într-o zi de Sfinții împărați Constantin și Elena, ziua numelui lui și, când să intre în scunda bisericuță, și-a izbit fruntea de pragul de sus al ușii de la intrare. Revenindu-si, prințul a zis: «Acesta este un semn prin care Dumnezeu îmi poruncește să fac aici o biserică mai mare».

Și prințul Constantin Șutu a zidit într-adevăr biserica pe care o avem astăzi. La terminarea construcției, în anul 1836, a fost așezată înălțurii, în peretele dinspre apus, pisană, frumos dăltuită în piatră și traieic fixată în zidărie, pe care stă scris în slova veche, cirilică: «Pe nori de tămăie mărire și cinstarea a Troitei Prea Sfinte, în vezi a fi înălțată. A fi spre prăznuirea lui Constantin și Elena sfinții împărați cu apostolii și sfințului Spiridon ce cu minunile ajută. Septembrie în veacul de optspre-

1. Numele satului Crevedia Mare, pe la 1800, și care venea de la acela al proprietarul Prejbenii, care ținea aici moșie. Înălțea familiei Șutu, așa cum arată inscripția de pe monumentul de piatră ridicat pe locul unde a fost bisericuța de lemn.

zece și ani treizeci și șase ăst Sf. Lăcaș zidit-au, clădit din temelie prințul Constantin Suțu, fiul lui Grigorie și al Dudeschi Safti, cu prea iubită soață Ruxandra Dimitrie de Racoviță prințesă, cu fiii cîți lor Dómnul a vrut să dăruiască, avînd pe logofătul Zamfir cinstit ispravnic. Lor, fiilor lor și celor ai lor părinți, frați, rude vii și întru răposate, fie spre pomenire vecinic nemuritoare».

Itați deci că pe lîngă ceea ce spune legenda, așa de mult întipărită în conștiința dreptcredincioșilor, există mărturia aceasta de piatră, actul de naștere al bisericii.

Pisania aceasta este în același timp un frumos imn înălțat de ctitor «Troitei prea Sfinte», o închinare a ctitoriei sale Sfinților Împărați Constantin și Elena și Sfîntului Spiridon, «ce cu minunile ajută» și un document grăitor în ce privește istoricul ctitoriei, indicînd anul și luna zidirii, ctitorul cu soția și părinții lui și familiile înrudite prin căsătorii.

Astfel, soția ctitorului este prințesă din familia domnitoare Racoviță, iar mama prințului se trage și ea din vestita familie Dudescu.

Ctitorul bisericii, prințul Constantin Suțu, descindea din familia domnitoare Suțu². Era nepot de frate al domnitorului Alexandru Suțu, care a domnit în mai multe rînduri în Muntenia, pînă la apropiata ridicare a lui Tudor Vladimirescu, adică pînă la 19 ianuarie 1821. Prințul Constantin Suțu avea demnitatea de mare vistiernic și era mare proprietar. Chiar în fostul județ Vlașca, la Putineiu, poseda încă o moșie. Tradiția atribuie ctitorului bisericii Crevedia Mare calitatea de prinț evlavios. Astfel se spune că el cînta în strana dreaptă în limba greacă, iar cîntărețul, în strana stîngă, în românește. Cărțile de cult scrise în limba greacă, aflate azi în biserică, ne îndreptătesc să credem aceasta.

Dar dovada cea mai grăitoare pentru noi că sentimentul evlaviei era o realitate la prințul Constantin Suțu, este zidirea din temelie a acestei monumentale biserici, care depășește dimensiunile obișnuite ale bisericilor de sat. Construită pe o suprafață de 264 mp., și avînd 19 m. înălțime, inclusiv turlele, biserica are proporții de catedrală.

Prințul Constantin Suțu ctitorește Crevedia Mare într-o perioadă descurajatoare pentru aceste nobile și tradiționale manifestări. Încă de la 1835, statul cel nou de după Regulamentul Organic, și-a îndreptat privirile spre averile bisericilor și mănăstirilor de țară. Astfel «averea dăruită de ctitori pentru rugăciuni mintuitoare de suflet... trecu în visteria Statului»³.

Pentru a întregi portretul de ctitor al prințului Constantin Suțu, găsesc necesar să amintesc că el a înălțat o biserică și la moșia sa din Putineiu.

Meșterii prințului Suțu din 1836 dau bisericii o zidărie solidă, 1 m. grosime și o înfățișare plină de echilibru și măreție.

Ca împrejmuire, ctitorul a pus și s-a construit zid gros de jur-împrejur. Părți din acest zid au dăinuit pînă în anul 1935. Pe zid se plimbau arnăuți. Prezența arnăuților de pază pe ziduri se explică prin aceea că în vecinătatea de mieznoapte a bisericii dincolo de împrejmuire era curtea și palatul familiei Suțu, din care nu se mai păstrează decît urmele temeliei.

Prințul Constantin Suțu și-a înzestrat ctitoria cu podoabe de preț, care ne dovedesc gușul și dărnicia sa. Multe din ele împodobesc și azi sfîntul lăcaș. Astfel el aduce din Rusia, prin mijlocirea unui cneaz prieten, icoanele împărătești ale sfinților împărați Constantin și Elena și a Sfîntului Spiridon și alte icoane mai mici. Icoanele împărătești și cele două ale hramului au ca dimensiuni 1,5×1 m și aparțin picturii bizantine tîrzii, cu un vădit specific rusesc. Ele încintă ochiul prin culori pure-corați, albastru, verde — luminate de folosirea aurului. Nimbul, lucrat în aur, înconjoară figurile cu o ploaie de raze aurii, care n-au pălit în cei 133 ani trecuți de la pictarea lor.

Compoziția chipului Mîntuitorului din biserica Crevedia Mare inspiră calmul și bunătațea. Tot cu aceeași adîncă umanitate sînt redată gingășia Pruncului și seninătatea Precistei.

2. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, p. 408 și 451.

3. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, p. 263.

De altfel toate icoanele și picturile dăruite de ctitorii bisericii, cele de cata-petează, cele praznicale, Maica Domnului cu Pruncul, pe pedestal, în naos, Maica Domnului îndurerată, toate reprezintă picturi de valoare.

Prințul Suțu a dăruit biserica cu candelă de argint, lucrată artistic, din care azi se mai păstrează 8, purtând gravate pe ele inițialele numelui ctitorului — «K.S.», cu potir, cădelniță și cruce de argint.

Stilul brîncovenesc, apărut la începutul secolului al XVIII-lea și a cărui influență străbate întregul secol, este prezent în biserica noastră prin predominarea motivelor florale și vegetale, mai ales pe argintărie, în sculpturi și mai slab în icoane. Astfel potirul este o adevărată lucrare de artă, aparținând acestui stil. Pocalul propriu-zis, înconjurat de frunze de viță și struguri, tratate în relief, iese dintr-o corolă de floarea soarelui, specific stilului brîncovenesc. Pe picior, șiruri de palmete florale. Potirul poartă inscripția de danie: «Costache Șuțu cu soția sa Alexandra și cu fiii lor». Și cădelnița de argint este artistic cizelată și ornată cu șiruri de motive florale, purtând pe capac inscripția de danie: «Pentru pomenirea robilor lui Dumnezeu Constantin și Luxandra».

Ctitorul a împodobit naosul bisericii cu un impunător policandru, avînd 24 de brațe. A dăruit două clopote comandate în Rusia, al căror sunet melodios, cu un semiton între ele, umplea văzduhul pînă departe. Unul din clopote i-a fost răpit bisericii de armatele germane de ocupație din 1916.

Ca vestigii ale trecutului, biserica noastră adăpostește și 31 cărți de ritual în literă cirilică, tipărite între anii 1725 și 1864 și 6 cărți de ritual scrise în limba greacă, datînd din perioada 1803—1835. Pentru importanța lor istorică și culturală, le enumerăm precum urmează:

Penticostar, tipărit în zilele domniei lui Mihai Racoviță, la București, anul 1725. Evanghelie, tipărită în zilele domniei lui Scarlat Ghica, anul 1760.

Triod, tipărit în zilele domniei lui Grigore A. Ghica, în anul 1776, București. Mineiul lunii octombrie, tipărit în anii domniei lui Alexandru Ipsilanti Voevod, anul 1776, la Rîmnic.

Mineiul lunii noiembrie, tipărit în anii domniei lui Alexandru Ipsilanti Voevod, anul 1778 la Rîmnic.

Mineile lunilor februarie, martie, aprilie și mai, tipărite în anul 1779, la Rîmnic, în zilele domniei lui Alexandru Ipsilanti Voevod.

Mineile lunilor iunie, iulie, august, septembrie și decembrie, tipărite în anul 1780, la Rîmnic, în zilele domniei lui Alexandru Ipsilanti Voevod.

Apostol, tipărit în anii domniei lui Alexandru Constantin Moruzi Voevod, anul 1795.

Sfintele și Dumnezeuștile liturghii, tipărite în anul 1809, la Sibiu, în zilele împăratului Francisc I al Austriei.

Octoih, tipărit în anul 1811, în zilele împăratului Francisc I, la Pesta.

Cazanie, tipărită în anul 1828, în zilele domniei lui Dimitrie Ghica Voevod, la București.

Triod, tipărit în anul 1833, în zilele țarului Nicolae Pavlovici, la Mînăstirea Neamț, în timpul ocupației rusești; «Sfintele și Dumnezeuștile Liturghii», două exemplare, tipărite în București în anul 1858 în timpul Căimăcămiei.

Două exemplare Evanghelie, tipărite în anul 1864, București, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Ceaslov, Penticostar, Psaltire, Octoih, Molitvelnic, Slujba Sfîntului Dimitrie cel Nou, toate fără scoarțe și început, tipărite în sec. al XIX-lea.

În biserică se găsesc și șase cărți de cult în limba greacă: Mineiul lunii ianuarie, tipărit în anul 1803; Evanghelie, 1803; Mineiul lunii iunie și Octoih, tipărite în 1804, Penticostar, tipărit în 1805 și Apostol tipărit în anul 1835, la Veneția.

III. Planul, forma, arhitectura

Privită de aproape, biserica impresionează prin dimensiuni și volum; un edificiu impunător de o clară compoziție clasică. Este construită în formă de navă, cu o perfectă absidă la răsărit. Monumentalității clădirii i se adaugă caracterul unitar al com-

poziției arhitectonice, simplitatea liniilor și sobrietatea decorăției fațadelor. Incinsă de tipicul brîu muntean, dispus ceva mai sus, dă naștere la două registre inegale între ele. Pereții laterali sînt ritmați prin firide dreptunghiulare săpate în zidărie. În aceste firide și în concordanță cu ele, sînt alternate ferestrele, mici și gingașe dreptunghiuri cu ancadrame în frumoase chenare.

O notă aparte dă exteriorului bisericii, paramentul cu firide al fațadei de vest. Înălțat mult peste cornișă, pînă la nivelul turlei pătrate din față, acesta vine să sporească impresia de monumentalitate a clădirii și-i dă privitorului și altă impresie: aceea a derivării dintr-un prototip transilvănean.

Față de austeritatea arhitecturii exteriorului, interiorul bisericii abundă în detalii de tehnică cu rol ornamental și funcțional.

Intrînd în biserică, pe uși masive din lemn de stejar, ți se înfățișează pe întinderea pronaosului și naosului o întinsă navă cu planul în dreptunghi, prevăzută cu două rînduri de coloane, de o parte și de alta, dispuse în linie dreaptă, de la intrare pînă în fața catapetesmei.

Ceea ce impresionează de la prima vedere pe cel ce a pătruns în interiorul de mari proporții al bisericii Crevedia Mare este nota de măreție pe care i-o dau coloanele. Pe arcuri boltite, coloanele susțin, prin intermediul pandantivilor, turlele și o impunătoare cupolă în naos.

Spațiul dintre coloane este umplut cu strane pentru credincioși, dîndu-se astfel loc la două coridoare, unul spre sud și altul spre nord.

Pentru delimitarea pronaosului de naos, s-a recurs tot la coloane. Și anume s-au construit două coloane divizionare, pe plan lateral, pornind din penultimile coloane, care devin astfel coloane de colț. Trecerea din pronaos în naos se face astfel prin spațiul de la mijloc, dintre cele două coloane, între care sînt așezate două icoane mari de 1,50 m×1,50 m. Icoana din dreapta reprezintă pe Mîntuitorul, iar cea din stînga pe Maica Domnului cu Pruncul. Ambele icoane au fost dăruite bisericii de ctitorul ei în 1836.

O poziție deosebită are în biserică Crevedia Mare strana arhierescă. Nu este așezată ca de obicei în partea înaintată a pronaosului, ci în latura din fund, dispusă în așa fel să ofere privirii perspectiva întregului naos și a Sfîntului Altar.

Pe o coloană din șirul de la miazănoapte, în mijlocul naosului, este construit amvonul, la care se urcă printr-o scară în spirală.

Biserica este luminată prin ferestre cu deschideri mici spre exterior, dar ale căror glafuri sînt larg deschise în interior. Ca lumina lor să poată aduce caldă ambianță din interiorul sfîntului lăcaș, s-a recurs la sticla colorată, în genul vitraliilor.

O priveliște care reține atenția în biserică din Crevedia Mare o oferă impunătoarea ei catapetesmă, construită din zid, de grosimea pereților, pe care sînt încadrate icoanele donate de ctitor. Opt coloane în imitație compartimentează icoanele hramului, sfințele Usi și ușile laterale, tăiate în sistem boltit. În partea superioară a timperei atrag atenția două traforuri, artistice decupări, deasupra cărora este un impunător crucifix. Sub el se află o icoană ovaloidă reprezentînd Sfînta Treime.

Catapetesma ne păstrează singura pictură originală a bisericii.

Încăneșea altarului este compusă dintr-o absidă semicirculară, în mijlocul căreia se află un impunător Prestol cu dimensiunile 1,50 m×1,50 m. Altarul prezintă trei firide adîncite în grosimea zidurilor. Cea nordică este Proscomidia. Tot pe latura de miazănoapte se află o firidă mai mică, în care se păstrează obiecte și materiale de cult. Cea sudică, tot cu rol liturgic, servește la păstrat veșmintele, cărțile de cult, icoanele praznicale.

IV. Calamități, restaurări

După moartea ctitorului ei, printul Constantin Șutu și soția sa Roxandra, biserică a rămas în grija fiului lor, Grigore Șutu, cu soția sa Irina. Printul Grigore Șutu înbea ctitoria tatălui său. În anul 1883, văzînd că acoperișul din tablă de zinc al bisericii s-a stricat, a pus și a consolidat turla din față și a învelit biserică cu șindriță.

Ca și tatăl său, printul Grigore Șutu venea să asculte slujba în biserică. «Pe cînd eram în clasă a III-a la seminarul Nifon», povestea preotul Dumitru Mîndreanu,

fostul paroh de dinaintea smereniei mele, am mers la biserică în ziua de Paște și am cîntat «Îngerul a strigat» și alte cîntări. În biserică era și printul Grigore Suțu. După slujbă, m-a chemat la palatul său, m-a întrebat unde învăț și mi-a spus că «la biserica aceasta a lor să mă fac popă». Mi-a dat două lire de aur și mi-a spus că orice nevoi aș avea, să mă adresez lui».

Cînd tînărul Dumitru Mîndreanu a absolvit seminarul, a apelat într-adevăr la ajutorul printului Grigore Suțu, fiindcă n-avea vîrsta cerută de canoane pentru intrarea în preoție. Printul l-a luat în trăsura sa și l-a prezentat Mitropolitului cu aceste vorbe: «Înalt Prea Sfinte, tînărul acesta este de la moșia mea, te rog să-l hirotonisești preot acolo la biserica pe care a zidit-o tata, la Crevedia Mare».

În anul 1890, Grigore Suțu vinde moșia Crevedia Mare unui anume Constantin Adam Anastasiu. De la această dată biserica trece sub îngrijirea enoriașilor ei.

Prima restaurare a bisericii, prin contribuția credincioșilor ei, s-a făcut în anul 1910, consolidîndu-se acoperișul, inclusiv turlele și învelindu-se biserica cu tablă de fier galvanizat.

Restaurarea din 1910, deși foarte utilă și făcută la timp, a dăunat într-o privință sffintului lăcas. Turlele s-au restaurat cu nepricepere, de meșteri de mîna a doua. Pe unul din ei, Marin Dulgheru, l-am cunoscut și eu. Turlele bisericilor sînt elemente de seamă ale compoziției arhitecturale și ele aduc eleganța și armonia monumentului Restauratorii din 1910 n-au înțeles acest lucru. Turlele bisericii distonează azi cu întreaga clădire prin lipsa de afinitate cu ansamblul.

Timpul și nenorocirile de tot felul, abătute asupra țării, n-au cruțat nici biserica din Crevedia Mare. În noaptea de 16 noiembrie, 1916, armatele imperialiste germane pătrund în sat. Ocupanții au folosit biserica drept grajd, introducînd în ea caii. Profanatorii au prăpădit tencuielile, bălînd piroane în pereți, de care au legat caii, au distrus stranele și mobilierul, au sfîșiat așternuturile de pe sffnta Masă; odăjdiile, după ce au fost folosite la ștergerea cailor au fost aruncate pe jos. Colimvitra de aramă, donată de ctitor, a fost transformată în cazan de fier mîncare; potivru de argint i-au rupt pictorul, transformîndu-l în ibric. Candelele de argint și odoarele bisericii au fost găsite printre picioarele cailor, cărțile de cult rupte și aruncate încoace și-ncolo.

Atunci i-a fost răpit bisericii unul din clopote.

Aspectul bisericii, după plecarea trupelor germane, era jalnic. Peretii murdari, loviți, plini de piroane, tencuiala căzută pe jos. Biserica era plină de bălegar, de paie, de murdării. Pardoseala fiind din cărămidă, copitele cailor au săpat oroni adînci. Credincioșii parohiei, bătrînii, copiii și femeile rămase în comună, au deplîns mult barbara profanare și, după scurgerea trupelor vrăjmașe, au trecut la curățirea lăcașului.

În anul 1924 și 1925, s-a făcut o nouă reparație, generală, constînd din tencuieli peste tot, în locul pardoselii de cărămidă s-a turnat mozaic, i s-au consolidat coloanele, biserica a fost dotată cu strane noi și a fost pictată pe toată suprafața interioară, afară de catapeteasmă.

O placă de marmoră, fixată în zid, sub pisan'a din 1836, vorbește despre restaurarea din acești ani: «Această sffntă biserică, clădită în anul 1836 de printul Constantin Suțu, s-a restaurat complet și pictată în anii 1924 și 1925, în timpul pistoriei I.P.S. Dr. Miron Cristea, primul Patriarh al României, cu banii adunați de la enoriașii acestei biserici, prin străduința unui comitet, președinte fiind Pr. D. Mîndreanu, slujitor al acestui sffnt lăcas încă din anul 1883, vicepreședinte bunul creștin Ghiță Dumitrescu, casier Ioan Cîrstea. Dumnezeu să binecuvînteze pe toți cei ce au donat. Mărit fie numele Domnului că ne-a ajutat s-o restaurăm».

La 10 noiembrie, 1940, cînd un puternic cutremur de pămînt, a făcut alftea stricăciuni în țară, unele localități, ca Pancu de pildă, fiind grav atinse, biserica din Crevedia Mare a suferit și ea unele avarii. Astfel s-au produs crăpături adînci în zidurile laterale, mai accentuate în peretele de la miazăzi. Catapeteasma, construită din zid, s-a crăpat în mai multe locuri. S-au produs grave stricăciuni picturii, care, fiind aplicată pe oleitalan, s-a dezordinat și a căzut.

Reparațiile stricăciunilor produse de cutremur s-au făcut în anul 1944. S-a reparat și spălat soclul și pictura.

O reparație de bază s-a făcut bisericii și în anul 1958. Fundația bisericii, din cărămidă și var hidraulic, se stricase atât de mult, încât biserica era expusă prăbușirii. Fundația a fost consolidată prin subzidire cu beton armat.

V. Pictura

Pictura murală din biserica Crevedia Mare este lucrarea pictorului Potoski. Ea datează din anul 1925.

Singura pictură din 1836 o mai păstrează catapeteasma. În biserică se află multe icoane care reprezintă picturi de valoare. Ele au fost prezentate cu prilejul descrierii obiectelor de cult dăruite de ctitor.

Ca tehnică, pictura murală din biserica Crevedia Mare este vopsea în ulei pe glet italian, aplicat prea gros. Procedul s-a dovedit mult nepractic, fiind nereizistent. Cu timpul, gletul a început să se desprindă de tencuială, iar când, în anul 1940, biserica a fost scuturată de cutremur, gletul s-a dezgărdinat pe mari porțiuni și a căzut cu pictură cu tot. În anul 1944, s-au făcut reparații la pictură.

Pictorul Potoski a zugrăvit în cele 3 încăperi îndătinate ale bisericii chipurile și scenele biblice, care formează, în linii mari, sistemul iconografic al bisericilor ortodoxe. Cîmpul de pictat fiind însă prea mare el a dat proporții exagerate tablourilor și personajilor, pentru a umple suprafața. Nu este o folosire iscusită a spațiului, de aceea pictura pare săracă și schematică.

În pronas atrage mai ales atenția tabloul întîlnirii Mîntuitorului cu femeia samarineancă la puțul lui Iacob și chipul de cuvioasă al Maicii Paraschiva.

Naosul cuprinde, dispuse de jos în sus, figuri de sfinți și martiri ca: Sfinții Împărați Constantin și Elena, Sfîntul Dimitrie, Sfîntul Teodor Tiron, Sfîntul Ioan Botezătorul, Sfîntul Gheorghe. Tot aici rețin atenția în mod deosebit Calvarul Domnului și Coborîrea Sa de pe Cruce, iar în cupola turlei se zărește chipul sever al Cristului Pantocrator, dominînd tot interiorul. Pe două calote ale cupolei naosului sînt reprezentate Nașterea Domnului și Învierea. În părțile laterale ale catapetesmei, impresionează două scene din vechiul Testament în plină mișcare: Abraam jertfind pe Isaac, în latura de la miazănoapte și Moisi alergînd spre rugul aprins, în pustiul Madiamului.

În altar, pe bolta absidei, Maica Domnului cu Copilul pe genunchi, încadrată de îngeri, precum și friza ierarhilor bisericii, înșirați mai jos, formează un ansamblu atrăgător.

Lucrarea pictorului Potoski nu izvorăște din tradiția bizantină a picturii noastre. Este o pictură de influență apuseană, în care predomină barocul.

Elementele locale sînt prezente prin folosirea palmetelor florale și geometrice.

VI. Preoți și cîntăreți care au slujit la această biserică

Deschid o pagină și acelor umili ostenitori, slujitori ai Domnului, în biserica Crevedia Mare, preoți și cîntăreți.

Primul despre care avem știri mai sigure, este Pătrașcu preotul, venit din Hersești, județul Argeș. El a slujit în bisericuța de lemn și peste 2—3 ani și în ctitoria Șuțeștilor, fiindcă o piatră funerară de la mormîntul lui ne arată că este îngropat în partea de nord a altarului ctitoriei Șuțeștilor și nu lingă altarul bisericuții de lemn.

După el a urmat ca preot fiul său, Radu, care după o știre⁴ a fost hirotonit preot în anul 1830, în 16 august. Se vede deci că tatăl și fiul au slujit împreună și în biserica de lemn și în cea nouă. Preotul Radu a slujit în această biserică pînă în anul 1870, luna martie, ziua 24, cînd a murit. Și el este îngropat în partea de miazănoapte a altarului. Se află acolo crucea lui funerară lingă a preotului Pătrașcu.

Gădesc necesar să fac mențiunea că puținele date referitoare la preoții Pătrașcu și Radu pot fi considerate ca reale, fiind culese de la preotul D. Mîndreanu, căruiu preotul Pătrașcu i-a fost străbunic, iar Radu bunic, după mamă.

4. Citat de pe *Condica Sînodic*, p. 9.

Preotul Radu a avut pentru puțin timp ca ajutor pe preotul Vișan, venit din comuna Putineiu județul Vlașca, unde prințul Constantin Șuțu avea o altă moșie și unde se știe că a zidit o altă biserică.

Către bătrânețe, preotul Radu a avut drept coliturghisit pe preotul Neacșu, zis popa Badea, venit din comuna Râsuceni, județul Vlașca, ca învățător. Anul hirotoniei lui Popa Badea nu se știe sigur, dar în orice caz înainte de 1864, fiindcă în tabelele de împroprietărire din 1864 se găsește împroprietărit cu loc de casă sub numele acesta de popa Badea. El moare în anul 1884 și este înmormântat în cimitiul vechi al parohiei.

Cum popa Badea era tot suferind în ultimii ani ai vieții, încă din anul 1883 fusese hirotonisit preot pe seama bisericii Crevedia Mare preotul Dumitru Mîndreanu, născut în Crevedia Mare, care a slujit ca preot pînă în anul 1935, cînd apărînd legea pensionării din oficiu a preoților, care împliniseră 70 de ani, a fost pensionat. Preotul Mîndreanu a slujit în biserică mult timp după pensionarea sa, alături de autorul acestor rînduri și a murit în anul 1953, în vîrstă de 89 ani. Prin viața lui lungă, preotul Mîndreanu este cel mai prețios martor al trecutului bisericii. În capitolele precedente s-a văzut că el a cunoscut personal pe prințul Grigore Șuțu.

Dumitru Mîndreanu, zis și Popa Take, a fost un preot cu multă prestanță, o autoritate morală, un conștiincios slujitor și un talentat interpret al cîntării bisericești.

Cu prilejul împlinirii a 70 de ani ai părintelui Mîndreanu, scriitorul N. Crevedia, fiu al satului Crevedia Mare, îi făcea într-un articol următorul portret: «Ochii ca doi luceferi, profil de cea mai latină medalie, pletele înodate după moda veche, popa Tache poartă pe linia satului o statură de Cezar și o siluetă morală dreaptă ca lumina... Cîntecul părintelui Mîndreanu este un Neajlov de miere..., un zumzet de albine. Cînd cîntă dînsul «Primăvara dulce» înverzește zăvoiuil, se trezesc privighetorile. Părintele Mîndreanu este un mare artist»⁵.

Din anul 1935, luna noiembrie, ziua 2, m-am adăugat și eu, modestă verigă la lanțul înaintașilor întru slujire, în ctitoria Șuțeștilor de la Crevedia Mare. Sînt născut în Cobia de Sus, județul Dimbovița.

Între anii 1946—1966, am coliturghisit cu preotul Telebea Anatolie. A funcționat ca preot ajutor, avînd ca sector de activitate satul Golășei. În 1966 s-a transferat în parohia Bălășoeni, jud. Ilfov.

Din spusele celor bătrîni și din condica sinodic a parohiei se desprinde informația că slujitori ai strănei cu preotul Pătrașcu au fost «dascălul» Ion, zis și «dascălul Oanță» și Vasile Pîrvulescu. Acesta din urmă a slujit și cu preoții Radu și Vișan.

Cu preotul Badea a slujit fiul său Dumitru Bădescu și Radu Pîrvulescu. Radu Pîrvulescu a cîntat la strană și cu preotul D. Mîndreanu. Despre acest cîntăreț se spun lucruri minunate. Cînta frumos, era destoinic, avea vederi înaintate. Este primul din sat care și-a îndrumat copiii spre școli superioare, dovedind îndemn și pentru alții. Unul din fiii lui este profesorul Marin Radian de la Gimnaziul Enăchiță Văcărescu, din Tirgoviște. Radu Pîrvulescu a murit în anul 1900.

Din anul 1900 strana bisericii a fost servită de Marin Negulescu pînă în anul 1910, cînd moare.

I-a urmat Radu Constantinescu, zis Rădoi, bun cîntăreț, bun cunoscător al tipicului. Era plin de sensibilitate. Slujba patimilor Domnului o cînta mișcat pînă la lacrimi. Impresiona mult pe credincioși. Și-a îndrumat unul din copii tot spre cele religioase. Este preotul Florea Donescu de la parohia Gulia, jud. Ilfov. Cîntărețul Radu Constantinescu a slujit cu mine între anii 1935—1947.

Azi strana bisericii este servită de Gheorghe D. Nicolae, fiu al satului Crevedia Mare, cîntăreț cu diplomă de asimilare.

VII. Aspecte economice

Din 1836, septembrie, anul înnoșirii bisericii Crevedia Mare, ctitoria familiei Șuțu și enoriașii ei străbat mai multe etape economice. Prințul Constantin Șuțu și fiul său Grigore Șuțu, se îngrijesc de ctitoria lor, dotînd-o cu cele trebuitoare cultului și-i fac reparațiile necesare.

5. Ziarul «Calendarul» nr. 476 din 20 septembrie 1933.

Raporturile dintre enoriași, ca muncitori clăcași și ctitorii bisericii, ca proprietari ai moșiei «Suteanca» a Crevediei, poartă pecetea vremurilor, de obidă. Regimul clăcășiei ajunse acum, între 1835—1864, la culme. Profesorul C. C. Giurescu pune «Înrăutățirea» pe seama urmărilor Regulamentului Organic. «Raportînd suprafața de pămînt ce se da țaranului, la munca ce i se cerea, Regulamentul Organic înseamnă o *înrăutățire*. Faptul se explică prin dorința proprietarilor de a-și rezerva lor o suprafață arabilă cît mai mare și zile de lucru cît mai multe»⁶.

În arhiva bisericii se află un act⁷ în care este oglindită viața grea a clăcășilor de pe moșia «Suteanca». Populația era silită să lucreze pentru gîrlă (rîul Neajlov), cinci zile. Cel care s-ar fi dus la gîrlă să se scalde, să se răcorească, fără să presteze cinci zile, era dezbrăcat și bătut crunt, pe trupul gol, de oamenii boierului. Fiecare clăcăș trebuia să ducă boierului, la Crăciun, mușchiul și limba porcului, 10 ouă proaspete — ș.a. Dacă mușchiul nu era scos întreg, nu-i era primit.

Regimul întorbitor relatat în acest act este cel îndeobște aplicat de proprietari, în acea vreme, țăranilor. La un ha. teren primit de țăran pentru porumb, în dijmă, căci pentru grîu nu i se da, clăcășii trebuia să muncească boierului două de grîu începînd cu semănatul, apoi seceratul și transportatul la magazie.

Locuitorii satului trăiau răspîndiți prin diferite laturi ale moșiei. Astfel familiile Curelea, Chititu, Stăncuța, locuiau în căsuțe și bordeie la punctul numit «Ghimpeni», la poalele pădurii Mierla. Sînt urme ale sălășluirii lor acolo: Lacul Chitului, Fîntîna Curelii, etc. Lupeștii erau așezați la Ursărie, Vișăneștii la Puțul din Crîng și numai cei din neamul Antoneștilor erau în vatra satului de azi, așezați unde este acum școala satului. În vremea aceasta, mai exact prin 1855, satul avea o școală din paianță și pămînt, învelită cu paie, iar local propriu pentru primărie nu exista.

Starea preoțimii era acum aidoma cu a poporului. Istoricul N. Iorga, scriînd despre situația preoțimii de la 1835 pînă la secularizare, spune: «Preoții sînt subordonați proprietarilor și puși la bir cu poporul... Halal de biserică în care ard cîteva făclii și unde un preot în zdrențe, neplătit, mai vine să citească liturghia»⁸.

Anul 1864 reprezintă o dată luminoasă în viața economică a satului. Sătenii sînt împroprietăriți cu 4,6 și 8 pogoane, după vitele ce aveau.

Și biserica este împroprietărită acum cu 9,50 ha. teren arabil și cu 50 arii pentru cimitir.

Acum, în 1864, populația împrăștiată pe moșia Suteanca este strînsă de pe unde se află, e dată «la linie», închegîndu-se astfel satul Crevedia.

Printul Constantin Șuțu, care a clădit aici, la Crevedia, biserică mare și a înzestrat-o cu atîtea obiecte și odoare prețioase, a avut în problema împroprietării țăranilor o atitudine protivnică: «Unii proprietari, ca de exemplu Constantin Șuțu, ne relatează Prof. C. C. Giurescu, au mers pînă acolo încît cereau intervenția armatelor turcești»⁹. Iar istoricul A. D. Xenopol scrie și el privitor la această chestiune: «Aname Constantin Șuțu, tatăl deputatului Grigore Șuțu, trimisese la Constantinopol pe doctorul Lambert, cu însărcinarea a protesta contra legii rurale și a cere intervenția armatelor Turciei»¹⁰.

Desigur, ctitorul de la Crevedia Mare, mare proprietar, era prea înfeudat în concepțiile vremii.

Împroprietărirea din 1864 a marcat o etapă nouă în ridicarea economică și culturală a satului, fără să înlăture însă regimul de exploatare. De aceea răscoala din 1907, deși timid manifestată la Crevedia Mare și Golășei, a dat două victime: pe Miță Curelea și Florea Matei.

În 1911, la vechea școală cu o singură clasă, s-a mai adăugat încă una tot din cărămidă. Apoi încă o clasă acum cîțiva ani, cînd s-a ridicat în comună și un nou local de primărie modern cu 6 încăperi.

Moșia Crevedia nu mai aparțineva familiei Șuțu încă din 1890.

6. C. C. Giurescu, op. cit., p. 414.

7. *Condica Sinodic*, p. 23.

8. N. Iorga, op. cit., vol. II, p. 285.

9. C. C. Giurescu, op. cit., p. 451.

10. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. 13 (ediția III-a) p. 245.

O etapă însemnată în ridicarea economică a satului Crevedia Mare o reprezintă perioada cuprinsă între anii 1912—1915, când sătenii au cumpărat prin Casa rurală moșia ce aparținea lui Costică Adam Anastasiu, revenind la cea mai mare parte din familiile stului cîte 5,35 ha. teren arabil. Tot în această perioadă se construiește în satul Crevedia Mare un depozit de fermentarea tutunului. Mulți săteni și sătence devin salariați ai acestui depozit.

Azi chipul satului Crevedia Mare este uimitor de frumos. Locuitorii lui, și-au clădit case mari, luminoase, cămin cultural și îmbrățișează cu aceeași dragoste de totdeauna biserica lor.

VIII. Danii primite de biserică după anul 1890

Din început trebuie spus că de la Constantin Adam Anastasiu, proprietarul moșiei Crevedia Mare după anul 1890, biserica n-a primit danii în obiecte de cult sau mobilier.

Prima danie mai însemnată după anul 1890, a fost făcută bisericii de familia Tănase Lafazan în anul 1919. Familia Lafazan a dăruit atunci bisericii prima evanghelie în literă latină, evanghelie de care slujitorii bisericii se servesc și astăzi. Evanghelia a fost legată în catifea și îmbrăcată în plăci de metal. În față, gravată în metal, evanghelia are Învierea Domnului cu cei patru evangheliști în cele patru colțuri. În spate, Răstignirea. Familia Lafazan mai donează un potir din metal comun, chivotul de pe sfânta Masă și repară potirul din argint, distrus, cum s-a văzut, de armatele germane de ocupație, în 1916.

De la familia Ștan Truican biserica a primit un dulap pentru bibliotecă din lemn de stejar, două scaune și cinci candelă din metal comun.

Familia Dr. Gh. Mîndreanu, fiul preotului Mîndreanu, a donat bisericii două covorașe de lînă, frumos executate cu motive naționale, o dveră, o căldărușă de țaramă și o sfință cruce.

În biserică se află un sfeșnic din fier forjat, o piesă minunată de frumos executată, donat de familia Florea Gh. Dumitrescu.

Familia Constantin și Elena Tăutu, au dăruit în anul 1942 icoana reprezentînd pe Mîntuitorul purtînd cununa de spini. Icoana aceasta, înaltă de 0,90 m și lată de 0,70 m. este o operă de artă. Chipul însingurat al Mîntuitorului se desprinde dintr-o placă aurită, artistic cizelată. Un minunat chenar în email, într-o gamă de culori ca : auriu, bleu, mov-pal, corai, alb, crem, încadrează figura Mîntuitorului. În fața acestei icoane arde candelă cea mare de argint, donată de prințul Constantin Șufu.

Aceeași familie a mai donat bisericii două sfeșnice împărățești, din alamă, cu trei brațe, înalte de 2,40 m., piese destul de valoroase, un candelabru cu 7 brațe pentru sfînta masă, un sfeșnic mic, cu trei brațe, o icoană a răstignirii și un rînd complet de odăjdii cu procovețe.

În anul 1967, frații Constantin și Dumitru Neagu, au donat bisericii o candelă mare cu trei brațe pentru luminări, care arde în fața crucifixului de la catapeteasmă. Credincioșii au contribuit și la alte amenajări.

Azi, biserica din Crevedia Mare, în vîrstă de 133 ani, este un edificiu încă robust.

Înălțîndu-se într-un frumos peisaj al satului, impunătoare prin materialitatea ei, singurecă prin așezare, cu o poiență în față, și avînd la poale fostul cimitir cu osemintele din vremile de demult ale vechilor locuitori, biserica din Crevedia Mare este aici un simbol al spiritualității și o mărturie a evlaviei străbune.

Pr. ILIE POPESCU

D O C U M E N T A R E

CONSTRUCȚII MONASTICE ÎN JURUL BISERICII «NEGRU VODĂ» DIN CÎMPULUNG — MUSCEL

Unul dintre cele mai vechi locașuri religioase din Țara Românească, biserica «Negru-Vodă» din Cîmpulung-Muscel prezintă încă o serie de probleme nesoluționate, printre care și aceea a existenței în incinta sa a unei locuințe domnești din secolul al XIV-lea. Nu știm încă cu certitudine, pînă în prezent, unde se afla palatul în care a murit la Cîmpulung «marele Basarab» sau unde poposea fiul său Nicolae Alexandru, acela care s-a îngropat în biserica de care ne ocupăm și care i-a dăruit — în chiar anul morții tatălui său (1351—1352) — moșia Bădești și alte domenii¹. Presupunem că biserica pe locul căreia se ridică în prezent un al treilea locaș a aparținut acestui palat, din mai multe motive :

1) Începutul *Cronicii despre Radu de la Afumați*, scrisă în 1525² menționează la Cîmpulung «o biserică de piatră, mare și frumoasă», nu o minăstire. Aceasta înseamnă că nici în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea, biserica nu aparținuse unei minăstiri, ci fusese «domnească», aparținuse unei curți. Această curte nu mai exista însă de mult, deoarece cronică nu o menționează, așa cum menționează «curtea» din Argeș.

2) În cel mai vechi document al procesului Bădeștilor — păstrat în copie — din 13 noiembrie 1618³, se precizează faptul că moșia Bădești a fost răpită «din mîinile preoților» 180 de ani de la apariția actului de danie din 1351/1352, deci în anul 1531—1532, cînd biserica era, așadar, «de mir».

3) Recentele sondaje arheologice de la sudul «casei egumenești» relevă că deasupra pavajului din secolul al XIV-lea, în straturile din primul sfert al secolului al XVI-lea s-au îngropat orașeni (bărbați, femei și copii)⁴, ceea ce arată că, la data aceea biserica era «de mir».

4) Într-o scrisoare a lui Neagoe Basarab către județul și cei 12 pîrgari din Brașov, voievodul îi anunță că va veni la ei «Popă Petru din Cîmpulung, pentru treburile sale» și le solicită concursul pentru buna petrecere a acestui protejat al său, care, se pare, că era căutat de un creditor «și dacă va avea cineva cu el vreo treabă, acela să vie de față înaintea domniei mele; domnia mea fi voi ține lui legea dreaptă, iar din

¹ Preot Ion Răuțescu, *Cîmpulung — Muscel, monografie istorică*, Cîmpulung, 1943, lucrare de bază; Pavel Chihaiă, *Hrisovul din 13 noiembrie 1618 pentru biserica domnească din Cîmpulung-Muscel*, în «Glasul Bisericii», XXII (1964), nr. 3—4, passim.

² Idem. *Cine a fost «Negru Vodă» întemeietor de cetăți și ctitor de biserici?*, în «Pagini de veche artă românească», Edit. Academiei, I-(1970), în curs de apariție.

³ *Documente din istoria României* (în continuare D.I.R.), XVII, B, vol. III, p. 264—266.

⁴ Flaminu Mîrțu, *Știri noi asupra complexului istoric al minăstirii și curții domnești din Cîmpulung-Muscel*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1965), nr. 11—12, p. 1035.

drum să nu-l bîntuiești»⁵. Vlad Înnecatul (1530—1532) recomandă și el brașovenilor pe același popa Petru, pe care îl numește «din clirosul domniei mele»⁶ care i-a reclamat că Becner (poate chiar Hans Beckner, judele Brașovului), confiscase marfă multă de la socrul său. Voievodul roagă să i se restituie marfa «căci și mai înainte de vremea aceasta a avut acel popă judecată dreaptă și de la înaltul crai Ianoș; (și) acolo de la pîrgari»⁷.

Prin urmare un deceniu și ceva mai târziu, după scrisoarea lui Neagoe, creditorul popii Petru se despăgubise, confiscînd marfa socrului său. Mențiunea «din clirosul domniei mele» este concludentă⁸. «Popa Petru» slujea la o biserică voievodală, așa cum era cea de care ne ocupăm, la începutul secolului al XVI-lea. Dar dacă în vremea lui Neagoe Basarab, cînd biserica nu fusese încă depozitată de moșia Bădești (această înstrăinare a avut loc în 1531—1532) ea funcționa ca biserică de mir, voievodală, înseamnă că ea fusese înzestrată ca biserică a curții. Presupunerea că depozitarea de moșii a risipit o mînaștire alăturată bisericii, cade de la sine.

5) Într-un «thomos» din 1657, patriarhul Macarie arată că biserica anterioară celei a lui Matei Basarab. «fiind zidită în chip frumos, iar cu starea și cu lăcuința sihăstril (subl. noastră — P.C.) pe care aflînd-o prea creștinul domn Matei Basarab...»⁹.

Pe lângă biserică, se aflau cîteva sihăștri, care aveau mici chilii; biserica nu fusese înconjurată, se pare, de alte construcții, decît — așa cum vom vedea — de edificiul ridicat pe pivnița actualei «case egumenești».

Înălțarea bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc în chiar anul morții «marelui Basarab» la Cîmpulung (1351/1352) ne vedește că acesta din urmă era un important oraș al țării (cum va fi Tîrgoviștea în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn) în care a rezidat voievodul Nicolae Alexandru, care va dărui moșii bisericii după moartea tatălui său și urcarea sa pe tron.

Presupunem, așadar, prin analogie cu palatul domnesc din Curtea de Argeș, care se întindea, probabil, la marginea unui riu, că vechiul palat se înalța într-o incintă, acoperită în prezent parțial de curtea bolniței, depășind zidul nordic al acesteia pe aria fostei incinte a hanului. Ca și la Curtea de Argeș, biserica se afla probabil la vestul rîului și palatului.

Aceste presupuneri, care rămîn a fi verificate de săpături arheologice, nu pot fi depășite cu materialul informativ de care dispunem pînă în prezent. Deoarece șurtele în legătură cu complexul monastic inițiat de către Matei Basarab sînt relativ numeroase vom studia cele două etape ale evoluției acestui complex și anume: de la întemeierea mînaștirii de către Matei Basarab (1634) pînă la faza de construcții din 1712 și din acest an pînă în prezent.

Etapa I (1634—1712)

Dărîmînd pînă la temelie biserica deteriorată în 1628, Matei Basarab a reînălțat-o pe aceleași fundații, «cu aceleași pietre»¹⁰. El a respectat planul vechiului locaș¹¹, care consta dintr-un altar hexagonal, cu cinci laturi mici în exterior și un naos pătrat, susținute de trei perechi de stîlpi și o pereche de picioare de zid care despărteau altarul propriu-zis de proscomidie și diaconicon, precum și dintr-un pronaos. Spre deosebire de vechea biserică, cea nouă nu mai prezenta cele două galerii

5. Gr. Tocilescu, *534 Documente istorice slavo-române*, București, 1931, nr. 250, p. 239—240.

6. *Idem, ibidem*, nr. 325, p. 323—324.

7. *Ibidem*.

8. Vezi Hrisovul din 19 mai 1614 (*D.I.R.*, XVII, B, vol. II, nr. 251, p. 278), al voievodului Alexandru Iliș, cel din 5 mai 1629 (ms. la Institutul de istorie al Acad. R. S. România, precum și pe cel din 1698 (la Dinu C. Giurescu, *Anatefterul, Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brîncoveanu*, în «Studii și materiale de istorie medie». V (1962), p. 390). Există, de asemenea un «cliros vlădescu» (*D.I.R.*, XVI, B, vol. II, nr. 218, p. 222).

9. Vezi *Cartea prea sfințitului patriarh al sfinței cetăți Antiohiei pentru întărirea milelor*, în «Condica mănăștirii Cîmpulung», Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 1343, f. 21 v.

10. Hrisovul din 10 aprilie 1647, la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 3683, f. 215.

11. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, Partea întâia... în «B.C.M.I.», 1927, fasc. 53—54; text p. 6, plan I, fig. 1.

laterale la care se ajungea prin caja scării¹², găsite la săpăturile efectuate de V. Drăghiceanu și consemnate în releveul fundațiilor publicat de către N. Ghika-Budești. Pietrarii lui Matei Basarab au sculptat noi ancauramente de ferestre — din care ni s-a păstrat un montant, cel care servește în prezent de treaptă la intrarea în biserica bolniței — precum și două ancadramente de uși, din care mai putem vedea trei usciori la ușa altarului, în exterior, iar al patrulea, realizat ca prag, la ușa principală a bisericii (al cărei ancadrament și pisană datează din 1828—1832). În actualul parament al bisericii, în partea de est a altarului, se pot vedea câteva plăci de piatră, provenind de la prima biserică, cea anterioară anului 1351/1352, care ne permit să deducem că ferestrele acesteia fuseseră lucrute în arc frânt¹³.

Biserica pe care Matei Basarab a hărăzit-o unei mănăstiri era înconjurată de o palisadă pe care o descrie episcopul de Sofia Petrus D. Baksic la 29—30 august 1640. El arată că voievodul «a ridicat de jur împrejurul mănăstirii lemne groase ca pentru o cetate și de jur împrejur douăsprezece bastioane, care o fac să fie foarte tare. Și aveau încă de pus sau umplut pe dinăuntru cu pământ, pentru că nu era încă terminată construcția»¹⁴. Prin urmare între cele două rânduri de pari, urma să se toarne pământ cu bolovani, pentru a se consolida împrejmuirea.

Despre săpăturile de fundație a acestei palisade, ne informează și «cartea bătrînilor orașeni pentru Gheorghe Județul» din 7 august 1639 (deci cu un an înainte de vizita episcopului Baksic în Cîmpulung), din care aflăm că, în afară de împrejmuirea întregii mănăstiri, existau și ziduri interioare, care compartimentau incinta: «cînd au pus temelia zidului împrejurul sf. mănăstirii»; «cînd au pus temelia zidului sf. mănăstirii»¹⁵. Din documente de prin aceeași vreme¹⁶ deducem că palisada înconjură întreaga mănăstire, nu numai curtea bisericii. Bănuim că biserica «de mir» pe care o găsește Matei Basarab avea un paraclis al bolniței. Oricum, la 1718, atunci cînd se ridică actuala bisericuță de zid, se consemnează în pisană acesteia că anterior existase un locaș de lemn, care «viind vreme de au putrezit»¹⁷ a fost dărîmat. Prin urmare, el exista de mai bine de jumătate de veac, adică cel mai tîrziu din anii 1634—1640, cînd Matei Basarab își construiește mănăstirea sa. Este știut că incintele bolnițelor se află despărțite de cele ale bisericilor mănăstirești, așa că distincția observată în hrisovul lui Gheorghe Județul, corespundea unei împărțiri reale a suprafeții mănăstirii cîmpulungene.

Construcțiile monastice înălțate o dată cu biserica lui Matei Basarab care pot fi reconstituite acum, sînt puține. La nordul actualului turn vestic de incintă s-a construit o dată cu biserica, un șir de încăperi — două camere mari de 5,70 m × 6,00 m și 6,00 × 6,70 m, între trei camere mici înspre sud și o a patra către nord. Planul încăperii lipite de zidul nordic al turnului ne permite să deducem că această cameră de 3,00 × 2,80 m, cu o nișă pentru icoane către răsărit (care nu avea ce căuta în beciul casei de mai tîrziu) pare a fi fost o chilie așezată probabil lângă alte chilii. Existența șirului de încăperi în vremea lui Matei Basarab ne este dovedită de faptul că înspre nord

12. V. Vălășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p. 130—131, fig. 111.

13. Pavel Chlhaia, *Monuments romans et gothiques du XIV-e au XVI-e siècle en Valachie*, în «Revue roumaine d'histoire de l'art», tomul 5 (1968), p. 47.

14. Relația lui Petrus D. Baksic din 1640 în *Acta Bulgariae ecclesiasticae ab. a 1799. Collegit et digessit P. Fr. Fermendziu...* Zagrobiae, 1887 (*Monumenta Spectantia Slavorum Meridionalum, XVII*) nr. LV, p. 101.

15. «Cartea bătrînilor orașeni pentru Gheorghe Județul» din 7 august 1639 la Arh. St. Buc., ms. 201, f. 434. Vezi și «zapisul feciorilor lui Gheorghe Județul către mănăstire» din 14 februarie 1653 (*ibidem*, f. 434 v.). În zapsul Simei pentru «locul de lîngă clopotnița mănăstirii» din 5 martie 1691 se menționează un loc «alătura pe lîngă curtea mănăstirii cea despre clopotniță» (*ibidem*, f. 440), ceea ce presupune și existența altel curți.

16. Vezi «cartea lui Constantin Șerban voievod» prin care Manta dobîndește stăpînire peste moara de pe rîul Tirgulul (din colțul de sud-est al mănăstirii) (*ibidem*, f. 426) și zapisul Mantel către mănăstire (*ibidem*, f. 427), ambele din 18 iulie 1654, în care se menționează un vad «lîngă zidul mănăstirii».

17. Textul pisaniei originare la Preot Ion Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel...*, p. 89.

nivelul al doilea al turnului nu prezintă metereze, ca înspre sud, unde nu există nici o construcție. Totodată existența acestor metereze la nivelul doi al zidului nordic al turnului — în prezent acoperite de pod — ne încredințează că vechea clădire, nu a prezentat etaj. Ciubucele și ornamentele fațadei nordice ale clopotniței și micului turn de acces se continuă sub dușumelele podului actualei case. Remarcăm faptul că ancadramentele ferestrelor de la parterul actualei clădiri (care nu prezenta cu oia ul din față) pe care le desenează M. Bouquet în 1840¹⁸, se înfățișau cu un menou median (ca și ancadramentele de la minăstirea An. noasa¹⁹ având lateral doi stilpișori sculptați cu aceleași motive geometrice ca și unul dintre ancadramentele ușilor bisericii, reutilizate în prezent la ușa altarului).

Este probabil că aici se aflau în timpul lui Matei Basarab, trapeza și, poate spre extremitatea nordică a corpului de casă, bucătăriile. La minăstirile atonite²⁰, ca și la Curtea de Argeș²¹, unde dispoziția edificiilor monastice urma pe cea tradițională, trapeza era situată de asemenea la vestul bisericii.

Înspre nordul bisericii au fost construite un șir de nouă chilii²², ale căror ancadramente simple de piatră, pot fi văzute în desenul lui Bouquet (un montant se află reutilizat la fereastra nord-estică a naosului bisericii).

Nu departe de colțul sud-estic al bisericii, se înalță o frumoasă casă²³ (pe locul unde la minăstirea lui Neagoe s-au aflat «casele arhieresti») denumită de catagrafiile de la începutul secolului al XIX-lea «egumenească»²⁴, care depășește în dimensiuni pivnița adâncă, cu boltă în plin centru, sprijinită pe arcuiri dublouri, unde se patrunea printr-un girlici. Pivnița a fost anterioară actualei construcții²⁵, înălțată în faza de construcție 1634—1640, și ea a aparținut unui edificiu a cărui vechime va fi determinată de săpături arheologice. Oricum, deoarece încă înainte de a fi încheiate lucrările de edificare a bisericii s-au tipărit în incinta minăstirii *Mollvelnicul slavonesc*²⁶ din 1635, vadește că aici existau încăperi unde s-au aflat unelte de tipografie. Desigur că deasupra pivniței actuale a existat o construcție anterioară mijlocului secolului al XVII-lea cu dimensiunile (în interior) de 12,85 m × 6,40 m, care nu depășea zidurile pivniței boltite în semicilindru. Ea se deteriorase pînă în vremea lui Matei Basarab — probabil o consecință a pierderii moșiei Bădeștilor, care a adus bisericii «mare nevoie» după cum citim în documentul din 13 noiembrie 1618 — și a fost dărîmată, păstrîndu-se numai pivnița. Prezența în zidărie a unor plăci de piatră degradate care au aparținut inițial bisericii din secolul al XIV-lea (ele au înălțimea de 0,33 m, ca și

18. Michel Bouquet, *Album valaque. Vues et costumes pittoresques de Valachie dessinés d'après nature par...* Paris, 1843, pl. II.

19. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia...* III, «B.C.M.I.», 1933, p. CCCXV, fig. 490.

20. G. Balș, *Notiță despre arhitectura Sfîntului Munte*, în «B.C.M.I.» VI (1913), p. 11.

21. Pavel Chihala, *Etape de construcție în incinta minăstirii Argeș*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 108—109.

22. Vezi descrierea acestui corp de case în catagrafiile din 1809 și 1810. (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 720, f. 305 și 254).

23. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia...* III, pl. CCCVIII, fig. 474.

24. Iată cum descrie «casa egumenească» catagrafiile din 1809 și 1810 (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România), ms. 720, f. 253 și 262) «I chilie boltită cu cămară... I altă chilie alătura ea I larăși boltită cu sobe... pardosită cu piatră lespezi... I chilie ce-i zic casă egumenească cu o cămară mică cu sobă oarbă cu trei ferestre, cu un dulap în zid... I altă chilie alătura ei, cu două ferestre scoase în curte și cu o cămară mică cu sobă oarbă cu trei ferestre, cu un dulap în zid... I altă chilie alătura ei, cu două ferestre scoase în curte și cu alta în grădină cu sobă și un pat... Dinaintea acestor chilii este foșor în stilpi de zid pardosit cu cărămidă cu scară de piatră așezată în zid și cu un stîlp mare de zid, dinainte, tot sub învelș de șindriță mai înalt... Tot sub casele acestea este pivnița cea mare unde se pune vinurile mănăstirii și alături un beci mic ce-i zic vărzărie, cu ușa de scînduri» (În catagrafia 1810, f. 290 se menționează «casele arhieresti pe pivniță I beciuri», deci este vorba de actualul beci în unghi drept).

25. Flaminio Mirșu, *Știri noi asupra complexului istoric al minăstirii și curții domnești din Cîmpulung-Muscel...* passim.

26. Dan I. Simonescu, *Viața literară și culturală a minăstirii Cîmpulung*. Cîmpulung 1926, p. 31—32.

plăcile din paramentul bisericii) ne vedește că noua construcție a fost ridicată peste vechea pivniță după ce a fost înălțată biserica, cu unele materiale rămase nefolosite, probabil prin anul 1636—1640. Totodată faptul că în zidăria casei, pe care o vom numi și noi «egumenească», după cataografiile de la începutul sec. XIX, constatăm elemente de construcție reutilizate de la fostul «Cloașter» (mănăstirea catolică cu hramul Sfânta Elisabeta a Ungariei)²⁷, ne permite să constatăm că încă de la prima fază de construcție a lui Matei Basarab (1634—1640), au fost transportate unele materiale din incinta bisericii catolice ruinate. Se poate vedea astfel un bloc de piatră cu o cruce trapezoidală de consacrație încastată în zidărie la mijlocul laturii nordice a beciului, și o cheie de boltă deteriorată la scările de acces pe cerdac.

Pentru realizarea actualei clădiri, meșterii lui Matei Basarab au supralărgit temelile, construind un bec la nivelul solului în formă de L, cu latura lungă spre sud și cea scurtă înspire est, ca un culoar de trecere. Totodată s-a realizat și actualul zid de menținere al scării — care maschează complet una dintre ferestrele pivniței — și alături o nouă temelie cu o arcadă, care închide lumina altei ferestre. Cerdacul despărțea o cameră situată la sud-estul clădirii, de alte două camere și două cămăruțe, acestea din urmă pe latura de nord. Catagrafia din 1836 menționează «...trei odăi, două boltite și una cu tavan i două cămări și o plimbătoare»²⁸, dar în cea din 1850 găsim «patru odăi și două cămăruțe. Două odăi din acestea ce sînt de-a supra girlicului pivniței cu cămăruța sînt tăvănite cu scînduri de brad...»²⁹, ceea ce înseamnă că între 1836 și 1850, începerea sud-estică fusese împărțită printr-un zid interior.

Cele două cămări înguste pe latura nordică sînt boltite semicilindric și au două ferestre strîmte; la ultima restaurare din 1942—1943, se puteau vedea încă urmele adînci ale tocurilor unor uși neobișnuit de mici și cu pragul foarte înalt³⁰.

«Casa egumenească» cu cerdacul său, cu stîlpii masivi, hexagonali, cu arcade festonate, este tipică pentru epoca lui Matei Basarab. Ea prezintă asemănări evidente cu casa numită a «patriarhului Nifon» din incinta mănăstirii Stelea din Tîrgoviște, așa cum apare în desenul lui Carol Isler, executat prin 1874³¹. Se poate distinge în acest desen, că edificiul — ruinat în prezent — a avut un cerdac cu stîlpi și arcade, asemănători casei din Cîmpulung, care au fost ulterior zidiți, lăsîndu-se deschideri pentru ferestre.

Este probabil că în afară de construcțiile trecute în revistă mai sus, au mai existat în prima fază a mănăstirii (1634—1640) și alte edificii, pe care informațiile actuale nu ne permit să le identificăm. Oricum, la cîțiva ani de la încheierea lucrărilor din prima fază de construcție, după tîrnosirea bisericii, egumenul Melethie a inițiat o serie de alte construcții în incinta mănăstirii. Așa cum aflăm dintr-o relatare din 1648 a episcopului Petrus D. Baksic³², Melethie înaltă, cu materialele provenite de la dărîmarea bisericii «Cloașterului», al cărei teren intrase în posesia voievodului, în virtutea legii «prădalnica», locașul fiind ruinat și părăsit încă de pe la mijlocul secolului al XVI-lea³³, frumosul turn de incintă vestic, care s-a păstrat pînă în prezent³⁴.

27. Pavel Chihai, *Monuments romans et gothiques du XIII-e au XVI-e siècle en Valachie...* passim.

28. Catagrafia din 1836 la Arh. St. Buc., F.M.I.I. 637/6723.

29. Catagrafia din 1850 la Arh. St. Buc., F.M.I.I., 1850/2170.

30. Aceste relații în legătură cu reconstrucția «caselor egumenești» ne-au fost date de prof. arh. Horațiu Teodoru, care a condus lucrările de restaurare ale acestui monument în 1943, pentru care îi aducem viile noastre mulțumiri.

31. Carnetul lui C. Isler a fost adnotat de D. Pappazoglu și se leagă de excursia acestuia arheologică, din 1874 (D. Pappazoglu, *Excursiune arheologică, la trei vechi reședințe ale României*, București, 1874).

32. Vizita din 1648 a lui P. D. Baksic la G. Călinescu, *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni*, în «Diplomatarij Italico», II, Roma, 1930, p. 373.

33. Portalul de piatră de la biserica ortodoxă Sfîntul Gheorghe (aparținînd bisericii răsăritene de la întemeierea ei, cum au arătat recentele săpături ale dl. Flaminio Mirșu, care a avut amabilitatea să ne comunice rezultatele sale), provine de la biserica «Cloașterului», reconstruit în 1525 de către franciscanul observanți, același care au înălțat în Tîrgoviște biserica mare a Sfîntului Francisc (al cărei portal a fost reutilizat de boierii Crețulești la construirea ctitoriei lor de la mijlocul secolului al XVII-lea, care s-a păstrat pînă astăzi).

34. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia...* III, text p. 81, pl. XXXII—CCCV.

Spre deosebire de turnurile-clopotniță contemporane de la mănăstirile Brîncoveni³⁵, Brebu³⁶ și cel dispărut de la Curtea de Argeș³⁷, toate cu două etaje de plan octogonal peste o încăpere de trecere de plan patrat, atât parterul, cât și cele trei etaje ale clopotniței mănăstirii Negru Vodă sînt de plan patrat. Etajele I și II sînt prevăzute cu metereze, iar încăperea clopotelor cu patru mări deschideri în plin cîntu³⁸. Monumentul este flancat la nord-est de un mic turn poligonal ce cuprinde scara de acces la primul etaj. El este construit din cărămidă, cu un soclu de bolovani alternați cu cărămidă. Fațadele sînt tencuite, sgîrieturi și vopsea pe tencuală imitînd casele de cărămidă ce înconjoară pietrele de talie, ca și alte monumente din timpul lui Matei Basarab. (Suprafețele originale se pot vedea în prezent, spre nord, în podul etajului «casei domnești» și spre sud, în beciul locuinței lipite de turn). Butonii de ceramică — un ornament tipic de asemenea pentru epoca lui Matei Basarab — au fost încastrați odată cu înălțarea turnului³⁹.

O serie de sculpturi de piatră, transportate de la «Cloașter» s-au păstrat în zidurile turnului și ele sînt mărturii prețioase pentru reconstituirea trecutului vechiului monument catolic⁴⁰. Astfel, pe fațada estică se află două chei de boltă, un disc acoperit de frunze de stejar (motiv din ambianța șantierului catedralei Sfîntului Vitus din Praga și pe care îl găsim la bisericile ev. din Sebeș și Sfînta Maria din Sibiu, construite în al treilea sfert al secolului al XIV-lea), o rozetă cu cinci petale bilobate, care se leagă de portalul aflat în prezent la biserica Sfîntul Gheorghe, dar care provine de asemenea de la «Cloașter», atestînd o restaurare importantă a acestuia în 1525⁴¹, de către franciscanii observanți, precum și un lintou pentagonal, de la o deschidere dreptunghiulară, poate a edificiilor monastice.

În zidul de sud al gangului de trecere al turnului, la nivelul soclului, putem constata un bloc făcut, avînd trasat lateral conturul unei nervure, asemănător conturului nervurilor găsite la «Cloașter» în sîndăturile din 1958. În sfîrșit, pe fațada vestică a turnului, la nordul intrării, a fost încastrat un relief, reprezentînd o căprioară, probabil cea care a hrănit pe Sfîntul Aegisus (Giles). Bănuim că această sculptură, a cărei datare este dificilă, avînd în vedere lipsa de elemente caracteristice, a fost încastrată nu în zidurile bisericii, ci în cele ale construcțiilor monastice, căprioara care îl nutrea pe ermit adășînd aproape de locuința acestuia și nu de biserică. În lumina acestei presuneri situarea reliefului în zidul altarului bisericii dispărute, și în consecință încadrarea sa în stilul romanic, pare mai puțin probabilă, încurajînd în schimb datarea primei biserici a «Cloașterului» în al treilea sfert al secolului al XIV-lea. Prin urmare în turnul mănăstirii Cîmpulung avem dovezile începutului și sfîrșitului unui alt vechi monument.

Dar cu materialul provenit de la «Cloașter», Melethie construiește la nord-estul bisericii, lîngă incinta estică a bolniței, o clădire cu patru laturi, cu prăvălii la primul nivel și cu un han la cel de al doilea⁴². Matei Basarab decide în porunca din 10 aprilie 1647 ca «zborul tîrgului Sf. Ilie să se facă lîngă mînăstire, în prăvălii (pe) care le-am făcut noi și pentru mutarea zborului, căci l-am mutat lîngă mînăstire...»⁴³.

35. Idem, *ibidem*, pl. CCLXXXIII și CCLXXXIV.

36. Idem, *ibidem*, pl. CLXXII, CLXXIII și CLXXIV.

37. Litografie publicată de R. Bowyer cu titlul *Entrance to the convent of St. Mary*, 1809 și reprodușă în «B.C.M.I.» IV (1911), p. 27.

38. Nivelul etajelor se poate reconstitui după golurile în care erau așezate grinzile de susținere ale dășumelelor. Accesul la camera clopotelor se face în prezent printr-o scară de lemn, dispusă de-a lungul zidurilor. Încăperea clopotelor este despărțită de etajul II printr-o placă de beton turnat la restaurarea din 1935.

39. Bisericile Stelea din Tîrgoviște și cea a boierilor Golești, cu ornamente similare, sînt ridicate respectiv în anii 1645 și 1646. 40. Vezi nota 13. 41. Vezi nota 33.

42. Tîrgul se ținea anual între 12 și 27 iulie. Mînăstirea Incasa chirii, atît pentru prăvăliile de zid din curtea hanului, cît și pentru locurile de pe terenul de la nord de mînăstire — curtea actualului liceu — unde existau «pîvnițe», «șatre» (corturi primitive pe patru furci) și «șandra-male» (Ion Răuțescu, *op. cit.*, p. 72). Temelii nordice ale prăvăliilor au fost descoperite la o recență săpătură (Flămîniu Mîrșu, *op. cit.*, p. 1041, fig. 1, p. 1033).

43. Vezi nota 10.

Un raport austriac din 20 iulie 1737 pomenește de o retragere a turcilor «în așa numitul han sau prăvălii» («so genannten Han oder Kauffhaus») și la sfârșit «în turn»⁴⁴. De asemenea, mitropolitul Neofit, precizează la 13 august 1746 că «Aici era și un han, unde se făcea tirgu, înconjurat cu ziduri de piatră, în lăuntrul cărora erau prăvălii foarte multe. Aceste prăvălii, cu zid cu tot s-au ruinat din ordinul imperialilor»⁴⁵.

Pe latura sudică a zidului de incintă al hanului, documentele⁴⁶ și călătorii⁴⁷ amintesc de un turn-poartă, pe care îl putem vedea și într-o serie de imagini de epocă⁴⁸. Faptul că acest turn prezintă 12 stâlpi hexagonali asemănători cu cei ai «casei egumenesti», caracteristici pentru epoca Matei Basarab, butoni de ceramică, aceleași nise semicirculare în zidurile încăperii de trecere și cărămizi asemănătoare dimensional⁴⁹, ne permite să îl considerăm înălțat odată cu turnul-clopotniță și cu hanul. Pe fațada estică constatăm o nișă pentru icoana de hram, ca și la turnul cel mare. D. Pappazoglu arată că lîncă fîntîna din mal, existentă și astăzi, se afla o pisanie de piatră degradată, cu «vulturul țării». Această pisanie, asemănătoare celor existente încă în zidul vestic al bisericii ar fi fost încastrată după Pappazoglu în turnul de lîncă rîu: «Un balcon mai arată vizitatorilor că zidul pe care era înfipt, datează de la «Negru Vodă» și acela împreună cu zidurile ce ocolesc mănăstirea Domnească au dispărut. Marca primitivă a țării, vulturul cu crucea în plisc văzută pe o mare lespede de piatră ce era înfiptă în frontispiciul porții domnesti și aceea se afla prăvălita de rîpa pietrișului, lîngă o cișmea, părăsită, maltratată de loviturile pietrelor, încît de-abia se poate descifra»⁵⁰.

Dar din desenul fidel al lui C. Isler, nu distingem că turnul dinspre rîu să fi avut o pisanie. Aceasta va fi fost din anul înnoșirii bisericii (1635), cea despre care relatează cartea lui Gh. Județul din 7 august 1639 «iar unde este cel ciardac, de dă în curtea lui Gh. Județul, acela nu l-am plătit, ci iaste al lui, numai învelișul iaste al mănăstirii, iar pămîntul este al lui, cum scrie și în zidul sfintei mănăstiri sub ceardac,

44. Raportul din 20 iulie 1737 la N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, 1895, p. 345.

45. *Călătoriile mitropolitului Neofit*, în *Biserica Ortodoxă*, III (1877), nr. 5, p. 180.

46. Vezi cartea de danie a lui Varlaam monahul din 10 ianuarie 1675 («poarta mănăstirii despre țigănie») și zapisul fecilorilor monahului Varlaam din 25 noiembrie 1677 («ne-am vîndut partea noastră de moște cu jumătate de pivniță care iaste dinaintea porții prăvăliilor mănăstirii despre țigănie, pentru că pîrlentea noastră a lăsat cu jurămînt... însă den locul pivniței și cu pivnița jumătate, însă locul pînă în matca văii țigănil...») (Ambele documente la Arh. St. Buc., ms. 204, f. 437).

47. Din raportul colonelului Glylan din 13 iulie 1737 (la Const. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austriaci*, III, 1733—1739, București, 1941, p. M9) aflăm că «...turcii s-au retras dintr-un colț într-altul, pînă cînd au ajuns într-un turn unde nu-l puteai ajunge pe aceștia decît cu scara, și care după un foc de două ore a fost și el ocupat». După «răzmeriță» el este reparat. (Mențione în pomelnicul vechi al mănăstirii, pierdut în prezent, la C. D. Aricescu, *Istoria Cîmpulungului*, București, 1955, p. 9).

Catagrafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea îl descriu astfel: «...un foișor înalt de zid în dolsprezece stâlpi iarăși de zid toată înveliță cu șindrii de brad veche» (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 720, catagrafia 1809, f. 305. Idem în catagrafia 1823, f. 304 rv); «Un foișor vechi de zid... cu boltă pe dedesubt pe 4 stâlpi...» (Arh. St. Buc., F.M.I., Catagrafia 1834/8867, f. 6); «un foișor vechi de zid, cu boltă pe dedesubt pînă unde intră în tirg (la descrierea clopotniței se făcuse mențiunea «pă unde intră în mănăstire») «înveliștoarea proastă de șindrii și prăpădită» (Arh. St. Buc., F.M.I. Catagrafia 1837/6723, f. 5).

C. D. Aricescu (*Istoria Cîmpulungului...*, p. 96) îl evocă astfel «Biserica de mir... Negru V... o înconjoară cu muri și turle de celate, a căror ruine există pînă astăzi... Poarta era spre țărlă, unde e turnul de deasupra porții».

48. O gravură de M. Bouquet este reprodusă de G. Opreșcu, *Țările Române văzute de artiști francezi (secolele XVIII și XIX)*, București, 1926, țabela XX.

49. La rămășița de zid încă în picioare a acestui monument (la actuala extremitate nordică a zidului de incintă vestic), constatăm cărămizi de 0,145 × 0,4 m; 0,28 × 0,035 ×; 0,14 × 0,035 m; 0,28 × 0,0 × 0,14 m. La turnul-clopotniță (încăperea clopotelor) re 0,28 m × 0,04 m; 0,14 × 0,035 m.

50. D. Pappazoglu, *op. cit.*, p. 58.

și l-au iertat de acel pământ și domnul nostru Matel voievod când a înnoșit sf. mănăstire»⁵¹. Deoarece hanul este construit în 1647, pisania semnalată de Pappazoglu a fost probabil încastrată într-un edificiu pe care nu l-am identificat. Un incendiu izbucnește curând după construcția turnului, în 1647 și distruge, după cum ne informează Răksic «aproape toată mănăstirea, împreună cu acoperișul de plumb al bisericii, clopotnița și multe prăvălii dimprejur» paguba ridicându-se la mai multe mii de scuzi. Melchisedec făcu restaurarea «fiind foarte bogat» și în momentul relației (1648) se menționează că «totul e făcut din nou»⁵². Focul este menționat și în actele lui N. Cotenescu, prietoare la moșia Voinești, din 1648⁵³.

Etapa II (1712—1968)

O invazie a «curuților» transilvăneni în Cîmpulung⁵⁴, determină pe Constantin Brîncoveanu să numească egumen al mănăstirii cîmpulungene pe Mihail, fostul stareț al mănăstirii Cozia⁵⁵ și priceput gospodar. Ispravnic domnesc, Mihail își ia ca ajutoare pe Grigore, călugăr «cozian», precum și pe Lupu Sărățan, probabil un boier, din Rîmnicul Sărat. Invazia determină, în primul rând, pe voievod să inițieze o împrejmuire de zid a mănăstirii. Acest zid de incintă este pomenit în inscripția de pe piatra de mormînt a egumenului Mihail, din bisericuța bolniței Coziei⁵⁶, precum și într-unul din pomelnicele mănăstirii, unde — în dreptul numelui egumenului Mihail — se menționează «care au făcut cetatea mănăstirii»⁵⁷ ceea ce confirmă afirmația lui Răksic din 1640 că prima împrejmuire a incintei a fost de lemn (ca și biserica bolniței din aceeași vreme).

Zidul construit în 1712 avea o serie de turnuri de apărare, asemănătoare celor de la mănăstirea Brîncoveni, din Rîmnicul Sărat, descrise de A. Pelimon⁵⁸. C. D. Aricescu menționează în 1855 că «afară de (cele) patru turnuri ce le-a avut murul cetății la cele patru unghiuri ale lui, a trebuit încă ca fiecare latură, la milloc să mai aibă și cîte un turnuleț; sau cel puțin numai laturile dinspre nord și sud: probă, ruinele turlelor ce încă se văd, din care cele dinspre nord stă încă în picioare, desi rău maltratate de timp, iar cel dinspre sud s-a înropat în anii trecuți de sub pământ»⁵⁹.

Din aceste turnuri de pază au mai rămas în prezent urme materiale la 13 m sud de vestigiile turnului — poartă cu foisor și la colțul sud-vestic al incintei. Prima rămășiță din turnul de pază se compune dintr-o latură nord-sud care este chiar temelia zidului de incintă brîncovenesc și alta est-vest, lungă de 3 m, înaltă de 1 m, lată de 1,35 m, în unghi drept cu prima. Cea de a doua este alcătuită, de asemenea, din două laturi în unghi drept, cea nord-sud lungă de 2,50 m, înaltă de 2 m și lată de 0,90 m, cea orientată est-vest lungă de 0,30 m. Aceste fundații ale unui cerdac, asemănător celui din zidul estic al mănăstirii Cornetu, pot fi văzute, pe jumătate dărîmate, în două desene ale lui C. Begeanu⁶⁰.

Turnuri de pază care să supravegheze laturile zidului de incintă sînt obișnuite în timpul lui C. Brîncoveanu. Ele aveau o intrare către incintă și metereze către exterior, iar deasupra o platformă, cu ziduri crenelate, desigur pentru straji⁶¹. Împrejmuirea incintei prezenta rari bolovani tăiați, așezați la baza zidului, aproape de nivelul solului, iar în rest, bolovani rotunzi de rîu, uneori în casete de cărămidă, alternînd cu asize compacte, dar neregulate, de cărămidă. Mortarul, cu var cald este mai rezistent la bază și mai slab în părțile superioare ale zidului. Aproximativ din zece în zece metri, zidul prezintă la exterior contraforți lați de 1,00—1,10 m, iar în interior de 0,80—1,00 m.

51. Vezi nota 15. 52. Vezi nota 32. 53. Ion Răușescu, *op. cit.*, p. 83.

54. *Ibidem*, p. 112. 55. Vezi *Hrisovul*, VI (1916) p. 77.

56. Inscripția de pe piatra de mormînt a egumenului Mihail la N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905, fasc. I, p. 174.

57. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, nr. 3722, f. 3.

58. A. Pelimon, *Memoriu, Descrierea Sf. Monastiri*, București, 1861, p. 31.

59. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 96.

60. Desenele lui Carol Begeanu sînt reproduse de N. Iorga în *Istoria Românilor*, București 1937, vol. III, p. 228 și 230. Chiilile și biserica sînt desenate fără exactitate.

61. Turnuri asemănătoare la mănăstirea brîncovenească din Rîmnicul Sărat, descrise de A. Pelimon, *op. cit.*, p. 31.

La 13 iulie 1737, colonelul Ghylani relatează că mănăstirea are «o incintă prevăzută cu ziduri bune, de aproximativ 3,50 stinjeni («Klappfer») înălțime» (deci 6,65 m) și el apreciază că cetatea ar putea rezista «la 2000 sau cîteva mii de călăreți»⁶².

Cetatea fusese de altfel folosită de către «catanele austriace» comandate de către Ștefan Dettine, care la 25 noiembrie 1716 răpind pe Nicolae Mavrocordat și familia sa «au luat tunurile de la București și s-au dus la munte de au făcut cetate la mănăstire, la Mărgineni și la Cîmpulung»⁶³.

O dată cu zidul de incintă meșterii egumenului Mihail au înălțat și casa din nordul turnului de intrare, care prezenta în vremea lui Matei Basarab — după cum am văzut — un singur nivel. Ei au adăugat un etaj cu încăperi de aceleași dimensiuni, două camere mari încadrate între trei cămăruțe la sud și una la nord⁶⁴. Pentru accesul la etaj s-a construit un frumos foișor (care mai exista încă la 1840 și poate fi văzut în desenul lui M. Bouquet)⁶⁵. Foișorul prezenta cinci coloane de piatră, o coloană anșajată și, la intrare, o consolă de piatră semiangajată. Se mai păstrează încă în lapidariul Muzeului Regional din Cîmpulung, un fus de coloană, înalt de 1,55 m, cu diametrul inferior de 0,33 m și cel superior de 0,29 m, precum și una dintre bazele coloanelor, cu latura superioară de 0,35 m și cea inferioară de 0,58 m. O latură a bazei este profilată numai jumătate, permițându-ne să deducem că bazele erau legate de un parapet scund și că piesa respectivă se afla în stînga intrării. Tot în foișor se aflau două mici pedestale cu latura superioară de 0,34 m, cea inferioară de 0,30 m și înălțimea de 0,38 m. Ornamentele acestor sculpturi arhitectonice se leagă de motivele, datînd din aceeași epocă, pe care le constatăm la capitulele (aparținînd pridvorului bisericii catolice și foișorului casei parohiale) aflate în incinta Bărbăției din același oraș: aceleași panglici agrațate marcate cu «perle», aceleași «ove» la abacă⁶⁶.

Consola antropomorfică, cea care sprijina un arc interior, a fost recent găsită la Muzeul Institutului de arheologie al Republicii Socialiste România și ea reprezintă un cap de călugăr, cu comănac și barbă. O inscripție pe două rînduri, dispusă pe reprezentarea comănacului ne permite să aflăm că piesa, cu diametrul de 0,25 m a fost lucrată în 1712 și că unul dintre realizatorii lucrărilor din acest an a fost G(ri)g(ri)E. A fost acesta meșterul care și-a săpat numele prescurtat pe propria-i sculptură sau unul dintre ispravnici, pe care îl vom mai întâlni cu astfel de titlu pe o inscripție aparținînd aceleiași faze? Localizarea consolei înăuntrul caselor din dreapta clopotniței a fost posibilă datorită unui desen executat după ea de D. D. Butculescu din 22 septembrie 1876 și a mențiunii că în momentul acela se afla «în zidul de sub foișorul mănăstirii (Cîmpulung), din dreapta clopotniței»⁶⁷.

Sculptura a fost adusă în București, la fostul Muzeu Național de Antichități, împreună cu două reliefuri plate, reprezentînd doi lei, de către Gr. Tocilescu⁶⁸. Unul dintre reliefuri, cel care — în mod evident — era așezat în dreapta unei intrări, prezintă inscripția «Mihai ig(umen) ispravnic cozian, leat (7220) Ano C(rist)ii 1712», iar cel din stînga «Grigore ucenic cozian i Lupul Sărățanu ispravnic, leat 7220».

Cei doi lei de piatră au dat naștere unei serii de confuzii. Alexandru Lepădatu⁶⁹ care îi semnaleză la Muzeul de Antichități din București, la 1910, deduce că provin de la mănăstirea brîncovenescă din Rîmniceul Sărat, după inscripția «Lupul Sărățan» de pe una din sculpturi.

62. Raportul colonelului Ghylani din 13 iulie 1737 la Const. Giurescu, *Material pentru istoria Otteniei subî austrieci*, III, p. 149.

63. *Istoria Țării Românești (1688—1717)*, București, 1959, p. 128.

64. La una dintre restaurările de după 1850 încăperea mare dinspre sud a parterului a fost despărțită prin ziduri, într-un culoar și două camere mai mici.

65. Vezi nota 18.

66. Compară Al. M. Zagoritz, *Pietre părăsite*, în «B.C.M.I.», VIII, 1915, fig. 1, p. 182 cu fig. 8, 9 și 10, p. 185.

67. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România. Achiziții noi.

68. Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra ctitorva mănăstiri, schituri și biserici din România*, București, 1887.

69. Alexandru Lepădatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în *B.C.M.I.*, (1910), p. 107. Aceeași opinie în «B.C.M.I.» (1943), p. 44, Confuzia este menținută și în lucrări mai recente.

Existau însă trei mențiuni anterioare⁷⁰ despre unul dintre acești lei, rămas «în dreapta intrării», adică în aripa sudică a zidului vestic al incintei, care arată că acest zid fusese înălțat de ispravnicul Mihail. Deoarece cea mai veche dintre aceste mențiuni datează din 1845, deducem că încă înainte de această dată, leul de la sudul intrării a fost desprins de zidărie. Cel de la nordul turnului este «gata a cade», la 1874, când D. Pappazoglu⁷¹ vizitează Cîmpulungul. La restaurarea mînăstirii din 1874—1886 se pare că și leul din aripa sudică a zidului vestic este desprins.

Deoarece strîngerea de obiecte istorice și bisericești pe care o inițiază Gr. Tocilescu în 1887⁷², coincide cu data lucrărilor de restaurare, presupunem că cele două sculpturi au fost transportate din Cîmpulung la Muzeul de Antichități în jurul acestei date. În prezent ele se află în lapidariul Muzeului din Palatul Mogoșoaia.

În aceeași fază de construcție inițiată de voievodul Constantin Brîncoveanu în 1712, s-a construit un pridvor bisericii mari, ale cărui fundații au apărut la săpăturile V. Drăghiceanu. Așadar actuala biserică reprezintă lungimea locașului original plus adaosul din 1712. După piesele de piatră care ni s-au păstrat, deducem că pridvorul a avut patru stlpi întregi și doi stlpi angajați, de cărămidă. De la acest pridvor s-au păstrat în lapidariul Muzeului Regional din Cîmpulung trei capiteli, cu diametrul anelei de 0,40 m, cu latura bazei de 0,52 m, avînd ca ornament două registre cu frunze de acant (un al patrulea capitel, de aceeași dimensiuni, tăiat pe toate laturile, are sculptată numai una dintre ele, lucrarea fiind, în mod evident, abandonată înainte de a fi terminată). Timpul ne-a cruțat, de asemenea, trei baze de coloane, cu latura bazei mici de 0,44 m, iar cea a bazei mari de 0,58 m (aceeași dimensiune ca a laturii bazelor mari de la coloanele foisorului, vîndind același meșteri), corespunzînd dimensiunilor acestor capiteli. Apoi două capiteli, cu același diametru de 0,40 m, care au încoronat două coloane angajate (precizăm că unul dintre aceste semicapiteli prezintă partea aparentă tăiată și fătuită, iar cealaltă grosolan cioplită).

Prin urmare, în faza de construcție 1712 s-au ridicat zidul de incintă, păstrat întreg mai cu seamă la vest, s-a adăugat un etaj locuinței din fața bisericii, care devine «domnească» și un pridvor bisericii.

Dacă aflăm Mihail, egumenul cozian, cîț și ucenicul său Grigorie, din aceeași mînăstire, sînt în mod evident călugări de Cozia, cel de al treilea ispravnic, Lupu Sărățan, provine din Rîmnîcul Sărat.

Încă din 1915, Al. Zagoritz⁷³ remarcase o strînsă asemănare între doi balustri ornamentali aflați în incinta bisericii Bărăția din Cîmpulung și două piese asemănătoare care împodohesc portalul mînăstirii din Rîmnîcul Sărat. Comparatia capitellurilor lucrate pentru pridvorul bisericii din Cîmpulung cu cele de la coloanele care despart naosul de pronaosul bisericii mînăstirii din Rîmnîcul Sărat⁷⁴, ne relevă o asemănare evidentă (cu excepția faptului că ultimele sînt înscrise pe trei registre). Volumele frunzelor de colț, însemnarea frunzelor de mijloc, abaca și aneleta sînt aceleași. Dar nu numai piesele de sculptură arhitecturală de la monumentele din Cîmpulung și Rîmnîcul Sărat pe care le-am menționat ne vădesc că aceeași echipă de meșteri a lucrat în ambele orașe, ci și consola antropomorfică, cu intenție de portret, printre primele piese astfel sculptate din Țara Românească, care prezintă vizibile asemănări cu capul lui Samson, stîlpul-atlant provenit de la aceeași mînăstire din Rîmnîcul Sărat și aflat în prezent în lapidariul Muzeului Palatului Mogoșoaia⁷⁵.

70. Cezar Bolliac, *Itinerariul Domnului...*, în «Curierul Românesc, anul XVII (1845), nr. 86, p. 343; Gr. Musceleanu, *Calendaru Anticu pe anul 1862*, v. 27 (articol scris la 2 Iunie 1861); P. Pappazoglu, *op. cit.*, p. 57. 71. *Ibidem*. 72. Vezi nota 68.

73. Al. Zagoritz, *op. cit.*, p. 183, fig. 2, 3 și 4.

74. Vezi N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, IV, București, 1936, pl. CCLXXXIV, fig. 476 și 477.

75. Primul care semnalează acest moment este arh. G. Sterian, care publică două desene (văzut din profil și din față) în articolul *Aria românească*, în «Arhitectura», București, 1906, p. 21. N. Iorga îl menționează în *La un vechi vad de vrăjmașie între români*, Vălenii de Munte, 1909, p. 14. De asemenea N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 77.

Această echipă de meșteri din Rîmnicul Sărat, condusă de ispravnicul Lupu, căruia voievodul Constantin Brîncoveanu i-a încredințat probabil intenționat, alături de egumenul Mihail și ajutorul acestuia Grigorie, refacerea mînăstirii din Cîmpulung, ne încredințează în primul rînd că în Rîmnicul Sărat a existat un centru de pietrari cu o tradiție meșteșugărească. Într-adevăr faptul că pietrarii din Rîmnicul Sărat lucrează între 1691 și 1697 sculpturile de la mînăstirea din acest oraș, apoi în 1712, cele din Cîmpulung pe care le-am descris mai sus, ne încredințează că acești meșteri erau localnici, prin urmare români, și că în acest oraș se statornicise o tradiție artistică românească.

Echipa de meșteri români, care lucrează în orașe îndepărtate de locul ei de baștină, Rîmnicul Sărat, ne încredințează că ipoteza sculptorilor de import pentru monumentele brîncovenești (ca, de pildă, neverosimilul itălan «Miră») ⁷⁶ nu are teme. Este probabil ca mesteri din același mediu din Rîmnicul Sărat să fi lucrat sculpturile în piatră și la unele dintre ctitoriile spătarului Mihai Cantacuzino (la Colțea, Fundeni, Doamnei, Sinaia, Bordești și Berca), înrudite îndeaproape cu lucrările din Rîmnicul Sărat și Cîmpulung.

Șase ani după faza de construcție din 1712, a fost înălțată actuala bisericuță de zid a bolniței, de plan treflat, cu o absidă-diaconicon, care a înlocuit locașul de lemn, construit probabil odată cu palisada incintei de către Matei Basarab. De la pridvorul acestei biserițe, dispărut în prezent, dar care este vizibil într-un desen al lui Carol Benenau din 1852 ⁷⁷, ni s-a păstrat un capitel, cu latura suprafeții superioare de 0,54 m, care se deosebește de cele ale pridvorului bisericii mari atât prin lipsa analetei, cât și prin ornamentica sa mai încărcată (frunze de acant dispuse pe trei registre, apoi formînd o rozetă între volute).

În incinta bolniței se aflau la începutul secolului «o pereche de case de zid cu pivniță, cu două odăi, i cu două cămări i cu sală prin mijloc și cu un foșor de zid în stîlpi de lemn... prenoit...» ⁷⁸ care se înșirau lîngă zidul sudic de incintă, ceva mai la vest de bisericuță. Ferestrele acestei case care străpungeau zidul de incintă se pot vedea și în prezent.

În fața acestor case se aflau «4 chilii într-un rînd cu cîte o fereastră... lipite de un zid care chilii caută cu fața spre biserica aceștii bolnițe și în dosul acestui zid sînt... 10 chilii... unde se face bilciul mînăstirii» ⁷⁹, prin urmare adosate zidului sudic al incintei hanului.

Despre casa cu patru odăi și despre cele patru chilii, o scrisoare din 6 februarie 1799 arată că se cuvine a fi reparate pentru ca «să fie de odihna oamenilor săraci, străini și bolnavi, spre pomenirea ctitorilor» ⁸⁰, iar o alta din 19 mai al aceluiași an, cere «să nu se strice de tot aceste odăi... să se facă ca un spital» ⁸¹. Iată deci o interesantă propunere de transformare a încăperilor unei bolnițe într-un spital.

Nu știm însă cînd au fost înălțate aceste edificii, după cum ignorăm data construirii unui șir de încăperi — în prezent dispărute — care se înșirau pe aripa sudică și estică a curții mînăstirii, precum și la sud de turnul-clopotniță, aceasta din urmă în ființă.

Casa din sudul clopotniței, cu foșor pe stîlpi de lemn și beci, datează dinaintea de anul 1809, cînd o menționează catagrafiiile. Tot în secolul al XVIII-lea exista corpul de clădiri de la sudul casei numite «egumenesti», ale căror temelii se mai zăresc la nivelul solului: «o cuhnie» (bucătărie), celărie «sofragerie»: la estul bisericii către sud, două beciuri iar spre nord de «portită» — cea care despărțea curtea bisericii de cea a bolniței — fuseseră construite două grajduri ⁸².

76. Vezi V. Drăghiceanu, *Mînăstirea Bordești, Rîmnicul Sărat*, în «B.C.M.I.», VII (1915), p. 48. Este foarte puțin probabil ca numele meșterului să se afle lîngă cel al ctitorului. Nu este oare vorba de mențiunea slavonă a anului bizantin „от каѡѡа мѡѡа“ («de la întemeierea lumii ?»).

77. Vezi nota 60.

78. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 720, Catagrafia din 1810, f. 263.

79. *Ibidem*.

80. Arh. St. Buc., ms. 140, f. 79.

81. *Ibidem*, f. 81.

82. Vezi catagrafiiile din 1809 și 1810 la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 720, passim. Vezi și fotografia din T. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, 1933, pl. CCCVII, fig. 474.

Mînăstirea are mult de suferit în urma evenimentelor din Iulie 1737⁸³, cînd locotenentul-general austriac Barkokî coboară din munți pe la Drașoslavele cu un pîlc de ostași și ucide pe turcii aflați în trgul Sfîntul Ilie, care se desfășura pe terenul din nordul mînăstirii — unde se află în prezent liceul — apoi se închide în incintă. Ca represalii turcii măcelăresc populația Cîmpulungului și dau foc mînăstirii. Constantin Mavrocordat distruge, din porunca sultanului, zidul de incintă (și o serie de construcții din mînăstire, crînd însă unele clădiri) pe care colonelul Ghivlany îl menționase întreg, deși cu oarecari stricăciuni, în același an.

Mențiunea din unele pomelnice⁸⁴ că reparațiile clădirilor au început la 20 octombrie 1737 este o greșală de transcripție după pomelnicul original. Mulți ani Cîmpulungul a stat golit de locuitori⁸⁵. În 1746 mitropolitul Neofit poate sluji în biserică, însă el menționează că hanul «cu zid cu tot s-au ruinat din ordinul imperialilor»⁸⁶ (în realitate al turcilor). Egumenului Nicodim (1737—1762) îi revine sarcina să repare toate stricăciunile din 1737⁸⁷.

El astupă arcadele pridvorului bisericii mari — care capătă astfel o nouă încăpere — și înalță cîte o turlă pe proscomidie, diaconicon, naos și pe fostul pridvor.

Aceste turle și, mai cu seamă, cea ridicată pe naosul, care — așa după cum au atestat săpăturile lui V. Drăghiceanu — era acoperit de o boltă în plin cintru pe stîlpi dispuși în dreptunghi (și care, prin urmare, nu puteau primi o cupolă), au putut face să se creadă că stîlpii erau în realitate dispuși în patrat și că releveul fundațiilor bisericii lui Matei Basarab nu a fost corect⁸⁸. Dar un sondaj a vădit exactitatea acestui releveu și paradoxul arhitectonic al unei cupole ridicate pe patru stîlbi dispuși în dreptunghi care s-a datorat tocmai inițiativei constructive de prin 1745. În realitate, bolta în plin cintru a fost spartă și i s-a adăugat o turlă, încît bolta și nu turla se rezema pe stîlpii masivi de zid.

Catagrafiile de la începutul secolului al XIX-lea consemnează cele două «tinde»: «O perdea de cit alb cu vergeaua ei în tinda de mijloc... o perdea de postav roș în tinda dinții»⁸⁹; «4 icoane vechi în tinda bisericii... 2 icoane vechi în tinda cea mare»⁹⁰ (aceasta din urmă fiind fostul pridvor). Un hrisov din 16 Iulie 1666 ne încredințează însă că, la data aceea, biserica avea un singur pronaos «...fiu-meu Matei, care îi zac oasele în sf. mînăstire, în tinda bisericii»⁹¹.

În sfîrșit, o catagrafia din 1809 limpezește lucrurile «...biserica are 4 turle... îninsă 2 pe sf. altar (deasupra absidelor proscomidiei și diaconiconului — P. C.) una în mijlocul bisericii desfundat și a 4-a pe tinda cea de afară care este infundată...»⁹² Prin urmare «mijlocul bisericii», adică al boltii naosului fusese «desfundat», spart, pentru a permite înălțarea unei turle ușoare, foarte probabil de lemn, așa cum constatăm și la biserica Sfîntul Gheorghe din Tîrgoviște, iar «tinda cea de afară», dinspre exterior, fusese «infundată», i se zidiseră arcadele, pentru a constitui o nouă încăpere și a mări astfel biserica, precum și pentru a consolida zidurile care preluau împingerile turlei.

Egumenul Nicodim reface «casa domnească» reconstruind etajul și deschizînd către vest patru ferestre — cîte una din fiecare cameră mică, una singură pentru cameră mare din sud — iar către est cinci ferestre — cîte două la cele două camere mari și una la cămăruța dinspre nord — protejate de cîte o sprinceană de cornișe.

83. Vezi pomelnicul mînăstirii Cîmpulung (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 3722, f. 28); C. D. Aricescu, *Istoria Cîmpulungului...*, p. 8 și nota 3; N. Dobrescu, *Istoria bisericii române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriece 1716—1739*, București, 1907, p. 5; N. Iorga, *La storia dell'anno*, în «Revista Istorică», X (1924), nr. 46, p. 110—114; I. N. Ionescu, *Cîmpulungul sub fanarioși*; în *Prietenul nostru*, anul VII (1923), nr. 3—4, p. 19; Dan I. Simonescu, *Viața literară...*, p. 15.

84. Vezi nota precedentă.

85. *Ibidem*.

86. Vezi nota 45.

87. În pomelnicul mînăstirii (vezi nota 83) se menționează că egumenul Nicodim «au făcut biserica... atît pe dinăuntru... cit și pe dinafară, cu chîlile și cu zîdurile».

88. Cf. Pavel Chihaiia, *Date în legătură cu biserica vechei curți domnești din Cîmpulung-Muscel*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXIX (1961), nr. 11—12.

89. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România ms. 720 (Catagrafia 1809), f. 229.

90. *Ibidem*, Catagrafia 1810, f. 284 v.

91. Hrisovul din 1666 la Arh. St. Buc., ms. 204, f. 436.

92. Vezi nota 89.

Egumenul Nicodim și-a zugrăvit portretul în timpul unei bolți de penetrație din nordul camerei mari sudice de la etaj⁹³ și a consemnat în pomelnicul mănăstirii această realizare⁹⁴. Este probabil că noul ctitor a desprins de pe fațada vestică a «casei domnești» relieful de piatră cu leu, care consemna isprăvnicia construcției anterioare a egumenului Mihail. Aceiași zugrăvi au împodobit cu picturi biserița bolniței, rezugrăvită mai târziu de către G. Tattarescu⁹⁵, precum și glăfurile de la ferestrele dinspre sud ale casei egumenești. Dar nu numai aceste picturi ne glăsuiesc despre faza de restaurare a egumenului Nicodim de prin 1745, ci și o serie de ornamente în stuc, cu motive florale și geometrice, care împodobesc, atât exteriorul meterezelor înguste din podul «casei domnești», cât și chenarele interioare ale ferestrelor sudice ale «casei egumenești». După cum se poate remarca la exterior, aceste ferestre ale «casei egumenești» au fost supralărgite, prin urmare cele din vremea lui Matei Basarab erau mai înguste. O frumoasă, arcadă, lucrată în stuc, care desparte cele două grupe de încăperi de pe ceardac, precum și tavanele încăperilor, arată importanțele reparații efectuate și la această clădire prin 1745.

Tot acum se leagă fața estică a turnului de zidul vestic al «casei egumenești», printr-un zid a cărui temelie a fost adăugată mai târziu lângă zidul clopotniței, așa cum se poate constata în prezent în aceluși clădirii de la sudul turnului.

Zidul de incintă este refăcut în întregime, precum și porțile de lemn ale turnului-clopotniță, cu mici orificii circulare, pentru tras cu arma⁹⁶.

Mănăstirea își lărgise considerabil domeniul înspre vest. La 5 martie 1691, Sima vinde un loc care este «alătura pe lângă curtea mănăstirii cea despre clopotniță»⁹⁷, pe care egumenul Vasile Gebelea (1722—1737) îl împrejmuește cu zid de piatră, («pogradia de piatră înaintea mănăstirii») ⁹⁸. Ulterior, mănăstirea cumpără de la Radu Ciortan un loc de casă «din naintea porții mănăstirii despre clopotniță»⁹⁹, la 1 martie 1734, și un altul de la Matei Heroi «care loc este den naintea porții sf. mănăstirii peste drum... și alătura cu un alt loc al mănăstirii, cumpărat de la Radu Ciortan»¹⁰⁰.

Aceste locuri noi din secolul al XVIII-lea, situate la vestul incintei înspre sud, între ulița Pirgarilor, care trecea prin fața mănăstirii și actuala stradă Ion Negulici rămân îngrădite cu uluce până după 1852. În desenul pe care îl execută în 1840 M. Bouquet¹⁰¹ și în cele ale lui Carol Bejenau din 1852¹⁰² se pot vedea ruina zidului de incintă, zidul de piatră al terenului din estul mănăstirii (ce împrejmua spre nord fosta proprietate a Simei) cu poarta respectivă, precum și îngrăditura sudică de uluci, a fostelor proprietăți ale lui Radu Ciortan și Matei Heroi.

La data aceea zidul de incintă nu era dărmat complet în colțul sud-estic, iar către rîul Tîrgului, o bună parte din vechiul zid se lega încă de turnul-poartă cu foisor.

Nu mult după 1852, data imaginilor lui G. Bejenau, zidul de incintă sudic (către colțul estic) și cel estic (în întregime) este dublat de un altul mai subțire (de 0,80 m), construit din bolovani mici de rîu în frecvente casete de cărămidă. Totodată zidul estic este retras la extremitatea sudică cu 7 m față de cel anterior, întîlnindu-l pe acesta din urmă în unghiul nord-estic al curții bolniței. Tot în această etapă de construcție s-a înlocuit gardul de uluce din fața mănăstirii cu unul de zid. La restaurarea din 1874—1886¹⁰³ s-a înălțat zidul sudic cu bolovani înnecați în mortar, fără cărămizi.

O serie de calamități distrug părți întregi din mănăstire în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Foisorul «casei domnești» se menține încă în bună stare la începutul secolului al XIX-lea. Catagrafiile îl descriu «cu cinci stîlpi de piatră cu coroanele lor sus și

93. Preot Ion Răuțescu, *Cîmpulung...*, p. 61, nota 3. 94. Vezi nota 87.

95. T. Volnescu, *G. Tattarescu, 1815—1894*, București, 1940, p. 35—36.

96. Horia Teodoru, *Meterezele bisericilor cîmpulungene*, în «B.C.M.I.», fasc. 115—118, p. 100, fig. 22. 97. Vezi nota 15.

98. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 1448, f. 176 v.

99. Arh. St. Buc., ms. 208, f. 444.

100. *Ibidem*, f. 446 v.

101. Vezi nota 48.

102. Vezi nota 60.

103. Inscricție despre această restaurare pe o piatră comemorativă la actuala intrare în mănăstire.

jos, cu scară de piatră infundată...¹⁰⁴. Dar el se dărimă la cutremurul din 1819, (care deteriorează și biserica) și catagrafia din 1834 arată că «scara cu foișorul de deasupra (sînt — P. C.) căzute la cutremur»¹⁰⁵, iar cea din 1837 că a fost refăcut «însă prost»¹⁰⁶. În această stare îl desenează în 1840 M. Bouquet, iar gravorul Lemaitre copiază fragmentar acest desen pentru cartea lui M. A. Ubicini, *Provinces d'origine roumaine*, foișorul aparînd detașat de restul clădirii, ca un monument aparte, intitulat «Monument du monastère (sic!) de Kimpo-Longo»¹⁰⁷.

Între 1840 și 1845 foișorul se dărimă din nou, probabil din cauza proastei construcții. Cezar Bolliac constată în 1845 «pilaștri, capiteluri sculptate, trepte și plăci deosebite, pietre surpate și aruncate în toată preajma»¹⁰⁸, situație confirmată de catagrafia din 1850, care menționează că «scara și foișorul ce au fost sînt căzute»¹⁰⁹.

Desenul lui C. Isler din 1874¹¹⁰ ne prezintă un nou foișor (de data aceasta cu scară interioară) și pe nouă stâlpi de lemn. La începutul secolului al XX-lea se construiește galeria de zid care acopere fațada estică a «casei domnești», iar la restaurarea din 1942—1943, foișorul capătă aspectul pe care îl are în prezent.

Întreaga aripă sudică și cea vestică a mănăstirii au dispărut la începutul secolului al XX-lea, dar se mai pot distinge încă temeliele acestor construcții.

Hanul cu prăvăliile la parter nu mai este refăcut după distrugerea din 1737. Mitropolitul Neofit îl menționează distrus în 1746¹¹¹. În 1772 «călugării mănăstirii s-au dus la Divan și au cerut să se înființeze din nou tîrgul care fusese oprit după arderea orașului din 1737»¹¹². Dintr-o scrisoare din 1799 aflăm că «Epistatul au șindrilii mai toate odăile ce sînt la număr 9 dinăuntru (din curtea bisericii, către nord — P. C.), iar casele egumenești au 45 de ani de cînd sînt reșindritele (deci din vremea refacerii egumenului Nicodim de la mijlocul secolului al XVIII-lea — P. C.), cum și sf. biserică afară din mănăstire (biserița bolnaței — P. C.). Mai sînt 9 odăi (din incinta hanului — P. C.) dar striccate din vremea răzmeriții. Mai sînt 4 odăi striccate de 40 de ani (cele de lîngă zidul sudic al hanului — P. C.) și o casă aiară, iarăși cu 4 odăi striccate de tot...»¹¹³.

Catagrafiile de la începutul secolului al XIX-lea menționează, alături de «chiliile, unde se face bilciul mănăstirii la ziua de Sf. Ilie proorocul», cît și «foișorul de zid» învelite cu șindrilă de brad¹¹⁴.

Din catagrafia din 1847 aflăm că se repară «foișorul de lemn... învelit cu șită nouă... trebuincios pentru zilele tîrgului ce se face la Sf. Ilie»¹¹⁵ și se amenajează «17 ochiuri de prăvălii făcute din nou pentru tîrgul Sf. Ilie»¹¹⁶.

Dacă în 1853, J. H. Skeene vede «fortificațiile și, în special turnul-poartă de lîngă rîu, încă bine păstrat»¹¹⁷, în 1874, D. Pappazoglu deplînge totala ruină a întregului han, așa cum îl putem constata de altfel, și din desenul însoțitorului său C. Isler¹¹⁸.

Tîrgul de Sîntul Ilie continuă să funcționeze și după dispariția hanului. A. Pellimon¹¹⁹ ne informează în 1859, că alături de tîrgul, cît și oborul de vite funcționau.

Terenul fostului han și cel alăturat al «zborului» propriu-zis sînt propuse de arhitectul Schlatter în 1852 ca teren pentru o grădină publică: «În privința terenului sus-numit alu fostei vechi cetăți care acum se întrebunțează parțial pentru bilci și temnița districtului, precum și mai multe bordee țigănești, ar fi bine d-a se împreună parte pentru grădina mănăstirii, iară parte cealaltă despre miez-a-noapte să se întrebunțeze pentru grădina publică... Se află încă pe acest teren un turn vechi care s-ar putea întrebunța ca pavilion»¹²⁰.

104. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 720, f. 253 v. și 262.

105. Arh. St. Buc., F.M.I., (Catagrafia 1834/8867), p. 6.

106. Arh. St. Buc., F.M.I., (Catagrafia 1837/6723), p. 5.

107. M. A. Ubicini, *Provinces d'origine roumaine*, Paris, 1856, pl. 27.

108. Cezar Bolliac, *Itinerariul...*, p. 343 «pilaștrii, capiteluri sculptate, trepte și plăci deosebite pietre surpate și aruncate în toată preajma...».

109. Arh. St. Buc., F.M.I., (Catagrafia 1850 în ms. 2275), f. 5 v. 110. Vezi nota 31.

111. Vezi nota 45.

112. Ion Răușescu, *op. cit.*, p. 93.

113. Vezi nota 80.

114. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 720 passim.

115. Arh. St. Buc., F.M.I. (Catagrafia 1847/1331), f. 2.

116. *Ibidem*.

117. J. A. Skene, *Frontier Lands of the Christian and the Turk*, Londra, 1853, II, p. 81.

118. Vezi nota 31.

119. A. Pellimon, *op. cit.*, *loc. cit.*

120. Raportul arhitectului Schlatter din 1852 la Arh. St. Buc., F.M.I., 1818/1852, f. 89.

Studiul mănăstirii Cîmpulung ne încredințează că dispoziția construcțiilor monastice din epoca lui Matei Basarab, din curtea propriu-zisă a mănăstirii era asemănătoare cu cea de la ctitoria lui Neagoe din Curtea de Argeș. Astfel, trapeza se afla în fața intrării bisericii, chiliile înspre nord, iar casa egumenului la sud-vestul bisericii. Aceste edificii nu aveau însă amplasarea celor din Curtea de Argeș. Este probabil că «cuhnia» se alătura trapezei, dar, cînd această clădire a căpătat un etaj în 1712 și a devenit «casă domnească», încăperile pentru gătit și luat masa s-au mutat în aripa sudică a mănăstirii.

Biserica bolniței, care la Cozia s-a aflat în afara zidurilor mănăstirii, la Cîmpulung a fost inclusă în zidul de incintă mai mare, fiind totuși considerată «în afară» de mănăstire. În general, curtea bisericii a constituit o entitate aparte, iar terenul între această suprafață închisă și malul rîului, un teren «din afară». Este probabil, așa cum am arătat la început, că aci să se fi înălțat casa domnească din secolul al XIV-lea.

Merită însă a fi subliniat faptul că și terenul alăturat dinspre nord — în prezent curtea liceului — nu avea locuințe pe el deoarece «zborul» se desfășura nu numai în curtea hanului și a prăvăliilor ci, așa cum aflăm din izvoarele mai tîrzii¹²¹, și pe terenul din nordul mănăstirii.

Începînd încă din secolul al XVIII-lea mînăstirea achiziționează o serie de terenuri la vest (dincolo de Ulița Pîrgarilor) și la est (dincolo de rîul Tîrgului).

Atît incinta bolniței, cu încăperile speciale pentru bolnavi, cît și cea alăturată a hanului, pot constitui obiecte de studiu pentru cercetătorii trecutului medicinei românești sau arhitecturii laice. Hanul era conceput după moda orientală, cu încăperi la etaj și prăvălii la primul nivel.

«Casa egumenească», printre puținele construcții păstrate aproape intacte din epoca lui Matei Basarab, ilustrînd arhitectura civilă a acestei epoci, precum și «casa domnească» de la mijlocul secolului al XVIII-lea (al cărei prim nivel prezintă însă ziduri din secolul precedent), compensează lipsa de vechime a bisericii lui Iohann Freywald din 1828—1832¹²². Totodată merită să subliniem importanța pieselor de sculptură arhitecturală aflate în incinta acestei mînăstiri sau provenite de aci, datînd între secolele al XIV-lea și al XVIII-lea.

Cercetările noastre asupra incintei mînăstirii Cîmpulung nu pot preciza existența și locul curții domnești din Cîmpulung. Rămîne ca săpăturile arheologice, folosînd diferitele contribuții la limpezirea trecutului acestui complex monastic, să-și spună cuvîntul hotărîtor.

PAVEL CHIHAIA

121. A. Felimon, *op. cit.*, p. 32 «Abla intral la un capăt al tîrgului ce se face de ocazia sărbătoarei Sf. Ilie. Mai multe linii forma ulițele tîrgului, pe lîngă murul mănăstirii și care se întinde pînă afară din poarta cea mare de către rîu, și dincolo de apă se făcea oborul de vînzarea vitelor... acesta este locul pe care Sf. Sa Ioanichie... voește a forma grădina pînă la marginea rîului, iar tîrgul, adică șatrele... să le strămute iarăși... însă tot pe moșia mănăstirii...». Vezi și «Jalba către domn» a lui Filaret Apamlas, egumenul mînăstirii din 6 oct. 1827 (la Ion Răuțescu, *op. cit.*, p. 177) «fiîndcă încă din zilele răposatului Matei Basarab voevod... tîrgul ce se făcea în mijlocul orașului la Sf. Ilie... l-au luat mărta sa de la orașani...și l-au hărăzit mănăstirii, mutînd șetrele acelea pe lîngă zidurile mănăstirii... lipite fiind cele mai multe șetre de ziduri...». Se pare că acesta a fost motivul incendiului din 1647, la care Băksic scrie că, au ars prăvălii din jur» (Vezi nota 32). Nu era vorba de han, ci de aceste șatre lipite de palisada de lemn, care a fost probabil, în parte incendiată. Fotografii ale bilciului la Alex. Antoniu, *Album general al României*, București, 1901, pl. 17; N. Iorga, *Sate și mănăstiri din România*, București, 1905, p. 270.

122. Viorica Malacopol, *Date în legătură cu activitatea arhitecților Freywald*, în S.C.I.A., tomul II, 1964, nr. 2, p. 328.

CARTEA ROMĂNEASCĂ ȘI VECHI BIBLIOTECI IN ORAȘUL ȘI JUDEȚUL BUZĂU: 1431-1700

Pe atlasul geografic al culturii noastre vechi apar gros punctate valori spirituale, generate veacuri de-a rîndul, de oamenii acestor locuri, constituind contribuții importante în dezvoltarea spiritualității românești contemporane.

Valea rîului Buzău cu baladele străvechi din jurul Penteleului, dar și cu bise-ricuțele tăiate în piatră după o arhitectură în care bolta și linia dreaptă înfruntă istoria la Aluniș și Fundătura de lingă Colți, Valea Slănicului, de unde un vo.evod, Vintilă din Slatina (1532—1534), îndrăgind aceste locuri, își alege soția și ridică mînăstirea Scarlat Turnavitu, Alecu Petrescu și Constantin Zaman — luptători înverșunați ai revoluției pașoptiste — sînt, pentru noi cei de astăzi, virtualități culturale de esență pură. A le evalua cu pricepere și promova cu pasiune înseamnă a oferi temeiuri valoroase istoriei culturii românești actuale și mai ales, puncte de reper permanente tineretului care se ridică acum spre treptele cunoașterii trecutului patriei.

În acest cadru, ce-ar putea fi extins, desigur, cu ușurință, la suprafața întregii Țări, abordarea împrejurărilor în care s-a dezvoltat știința de carte românească, și cum au luat ființă, cu secole în urmă, primele școli și biblioteci, de un fel sau altul, în orașul și județul Buzău, impune unele lămuriri ce se cer, neapărat, cunoscute.

Să ne oprim mai întâi asupra resurselor economice ale zonei căreia *tîrgul văii Buzăului* îi devine în curînd centru de maximă convergență. Bogățiile regiunii sînt implicate în primul rînd în densă răspîndire geografică a așezărilor omenești din aceste părți. Cercetări recente au stabilit că, în perioada cuprinsă între anii 1352—1625, fostul raion Buzău avea înaintea sa, ca densitate demografică, doar raioanele oltene: Baia de Aramă și Tîrgul Jiu¹, ceea ce nu se poate explica altcum decît prin condițiile favorabile de trai, condiții care guvernau integral atunci dinamica procesului demografic.

De altfel, și izvoare istorice scrise arată județul Buzău de pe vremea aceea ca fiind unul din cele mai bogate județe ale țării. De pildă, pentru prima jumătate a secolului al XVI, dovada ne este oferită de nivelul pe care-l atinseseră schimburile comerciale ale orașului și județului Buzău cu Brașovul. Cifrele tranzacțiilor, scoase la iveală printr-o minuțioasă cercetare a registrelor vigezimale brașovene din epocă², arată, într-adevăr, că, între cele 15 orașe ale Țării Românești, interesate

1. Ion Donat, *Așezările omenești din Țara Românească în secolele XV și XVI*, în «Studii», IX, 1956, Nr. 6, p. 83.

2. Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul* (în secolele XIV—XVI), anexe, p. 260—303; cf. Dimitrie Gh. Ionescu, *Comerțul buzoian, în secolele XVI—XVII, relațiile cu Brașovul*, depusă la Soc. de st. istorice, București.

în această activitate de schimb, Buzăul se plasează, valoric, pe locul 5, iar în ce privește numărul transporturilor, pe locul 4. Paralel cu orașul, 67 sate buzoiene participă activ, în aceeași perioadă de timp, adică între 1503—1554, la comerțul cu Transilvania.

Pentru a doua jumătate a aceluiași secol, Francesco Sivori, secretarul italian al lui Petru Cercel (1583—1585), ajuns stringător de dări al județului Buzău, unde i se asigurase un venit anual de 20 000 de scuzi, îl prezintă în *Memorialul* său ca pe unul dintre «cele mai plăcute și bogate județe ale țării»³, marile venituri scoțându-le din vămi, saline și pescuit.

În aceste condiții, pe drept cuvânt se poate spune că, datorită așezării sale, precum și desfășurării unei activități comerciale de import, export și de tranzit, orașul Buzău, centrul unei bogate regiuni, a putut să suscite de timpuriu interesul unor grupuri sociale de origine nord-vestică și sud-dunăreană, semnalate aici încă din perioada sa prefeudală⁴. Pe lângă maghiari, sași, cehi, secui, sârbi și bulgari sosiți de timpuriu, cei care se așează în grupuri compacte, încă de atunci, sînt grecii.

Relatarea despre orașul Buzău, a călătorului englez Cowendish, care-l vede în iulie 1509, prezentîndu-l drept sediu comercial⁵, confirmă cu prisosință cele de mai sus.

Aspectele social-economice semnalate mai înainte, privite în consecințele lor, tîin să arate pe de o parte existența în aceste părți de țară a unei populații românești formată din țărani, tîrgoveți, boiernași, clerici și meșteșugari, dispunînd de o uimitoare forță de asimilare a tuturor străinilor pătrunși înăuntrul nostru, iar pe de alta, oamenii acestor locuri ancorai puternic în negoț, meserii și agricultură rîvnesc să cunoască buchile cărții, nu în slavona moartă a bisericii și cancelariilor, ci în limba vie, în «dulcele nostru grai românesc».

De altfel, această preocupare de a scrie și citi în limba proprie era impusă și de nivelul preocupărilor diferitelor clase sociale în procesul de producție, proces ce depășise în toate sectoarele satisfacerea nevoilor casnice: meșteșuguri specializate, comerț organizat etc., ceea ce documentele însăși atestă. De pildă, pentru secolul al XV-lea, avem actul lui Dan al II-lea voievod, din 1431, care menționînd orașul Buzău ca punct vamal încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418)⁶, presupune existența în oraș a unor rudimente de cultură. Fără cunoștințe de scris-citit-socotit nu se puteau tine în regulă nici operațiunile de schimb cu alte țări și nici producția de marfă, la comandă, pentru piață.

Pentru secolul al XVI, o dată cu înființarea Episcopiei (1504)⁷, a cărei jurisdicție se va extinde în curînd peste patru județe (Buzău, Brăila, Rîmnicul Sărat și Săcueni)⁸ nu mai poate fi nici o îndoială că în chiliile din jurul catedralei a existat o școală⁹ în care se puteau pregăti nu numai clerici, ci și grămățici, dieci, loqofeți și dascăli care să se ocupe cu scrierea actelor de cancelarie, ținerea socotelilor negustorilor, sau chiar cu deprinderea copiilor la scris și citit. Mărturii directe nu avem, dar la 13 aprilie 1513, Tetiu din Pîcleni-Buzău, ispravnic, redacta la Oltenița actul prin care Neagoe Basarab voievod întărește lui Tatu vâtaf și altoră satele Pîrșcov și Pîndău¹⁰. De asemenea, mir-un alt act din 5 ianuarie 1549, cînd Mircea Ciobanu voievod, confirmă fraților Redu și Ilie ocine în Lipia și Sorești, apare ca

3. Memorialul editat de Șt. Pascu în *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 172.

4. Vezi, scrisoarea papei Grigore al IX-lea, din 14.XI.1234, către Andrei al II-lea, regele Ungariei, în «*Doc. priv. Ist. Rom.*», C, sec. XI—XIII — 1, p. 275 — 276 și N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, vol. I, București, 1922, p. 222.

5. Din lucrarea în manuscris a lui Paul Cernovodeanu, *Călătoria lui Henry Cowendish în Balcani și Țările Române*.

6. *Documenta Historica Romaniae*, B., XXI, București, 1965, p. 130—131.

7. *Viața și traiul Sfîntului Nișon*, ed. Tit Simedrea, București, 1937, p. 9.

8. *D.I.R.*, B., XVI—2, p. 307.

9. Vezi și I. Ionașcu, *Școli la Buzău, pînă în 1836, în legătură cu episcopia*, în «Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău, 1836—1936», București, 1937, p. VIII (introducere).

10. *D.I.R.*, B., XVI, 1, p. 106.

martor, alături de preoții Șerban Mihai, Frățilă și Cristea din orașul Buzău, și «Dumitru grămătic din Lipia»¹¹.

La 5 aprilie 1575, când Mitrea mare vistier dăruiește episcopiei ocină în Polaiți, actul îl scrie *Vilsan grămătic*¹², iar în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea «*Dan Buzolanul diacon mic*»¹³; sau *Dan din Buzău*¹⁴, probabil una și aceeași persoană cu «*Dan din Zoreștii Buzăului*»¹⁵ — tace cariera în cancelaria lui Mihai Viteazul.

Alți scriitori buzoieni de acte publice, în slavonă bineînțeles, întîlniți în documentele secolului al XVI-lea, sînt: *Constandin diacon slavonesc*, avînd legături cu episcopia¹⁶ și *Andrei grămătic din Buzău*¹⁷ scrie un act la 23 iunie 1594, iar la 12 iunie, cînd județul și cei 12 pîrgari din Buzău întăresc mînăstirii Dusico din Tricala Rumeliei, vii în Vernești; documentul, avînd printre martori pe Necula grămătic, e scris de popa Dobrin¹⁸.

Nu e greu de presupus că toți aceștia și-au deschis drum spre cancelaria domnească, sau spre alte slujbe modeste numai după ce învățaseră cu temei meșteșugul scrisului și cititului în slavo-română aici în oraș.

Numai că exemplele citate, altfel destul de numeroase nu lămuresc decât tangențial problema noastră.

Se știe că adoptarea limbii slave ca limbă a bisericii și culturii feudale, încă din secolul al X-lea, a îngreuiat, fără îndoială, exprimarea liberă, originală, în limba proprie și a reprezentat o piedică în răspîndirea culturii scrise în cercuri mai largi. Ceea ce nu trebuie uitat însă este faptul că folosirea limbii slave nu a putut întrerupe complet niciodată întrebuintarea scrisului în limba română. Păstrarea pînă astăzi nealterată a cuvintelor de origine latină: *a scrie și carte* (în sensul de text scris)¹⁹ demonstrează cu prisosință afirmația de mai sus. Atunci, cînd a început să se răspîndească scrisul în limba română, folosind bineînțeles, alfabetul cirilic?

Documentar, începuturile scrisului în limba poporului datează din primele decenii ale secolului al XVI-lea, de cînd avem cunoscuta scrisoare, redactată în românește de un orășean, Neacșu din Cîmpulung (1521). Frecvența scrisului în limba noastră poate fi însă mai veche, adică de cînd realitățile social-economice, reliefate prin apariția în viața socială a orășenilor, denotă existența unei societăți solide din punct de vedere economic. Tîrgoveții, cei dintîi au simțit nevoia să folosească în relațiile lor de producție și de schimb scrisul și socotitul în limba poporului. Și, din cele arătate mai sus cu privire la legăturile de schimb cu Brașovul, atât de intense în prima jumătate a secolului al XVI-lea, s-a văzut că orașul Buzău nu este depășit decât într-o mică măsură de Cîmpulung, Tîrgoviște și Tîrgșor.

În aceste condiții nu este de mirare că în a doua jumătate a aceluiași secol, prin aceste părți chiar oameni simpli de pe la sate se orientează vădit către știința de carte românească.

Primul text scris în limba română aici lîngă oraș, ajuns pînă la noi, este un act particular, un zapis, prin care Bălănel împreună cu alții cumpără ocină în Dedulești (Potoceni de astăzi) și o roată de moară la Roșiul. Prețiosul document este scris de popa Grindină în luna iunie 1592²⁰. Este adevărat între actul acesta și scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung trecuseră 71 de ani, dar faptul că textul buzoian amintit mai sus, se clasează printre primele acte de acest fel pe care le avem, pe țară²¹, că în

11. *Ibidem*, 2, p. 389. 12. *Ibidem*, 4, p. 172. 13. *Ibidem*, 5, p. 459; 6, p. 124.

14. *Ibidem* 6, p. 34. În același an, 26.XI.1592. un «Dan logofăt de oraș din Buzău» figurează printre martorii unui zapis prin care Jup. Maria din Goiani (azi Mironestii, Jud. Ilfov) vinde Radului armaș din Cepturoaia (Oltenia), satul Vianu, pentru 30.000 aspri (*D.I.R.*, XVI—6, p. 58).

15. Cf. actele din 26.IX.1597 (*Ibidem*, p. 291) și din 27 mai 1598 (*Ibidem*, p. 325).

16. *Ibidem*, XVI, 6, p. 49.

17. *Ibidem*, XVI, 6, p. 134.

18. *Ibidem*, XVI, 6, p. 456.

19. *Istoria României*, II, București, 1961, p. 183, 684—686. Vezi și *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 294.

20. Originalul românesc, pe hîrtie, deteriorat, cu două peceti aplicate, se află la Acad. R. S. România, sub cota CXLVI/163 (*D.I.R.B.*, XVI — 6 p. 49).

21. Are înaintea sa numai actul din 13 octombrie 1591, prin care Dumitru pîrcălab de Tîrgu-Jiu cu 12 megieși judecă pricina dintre Moldoveanu din Scoarța și Stănilă, pentru o moșie (*D.I.R.*, B., XVI—6, p. 23).

el slavona este părăsită în întregime, precum și siguranța expresiei românești pe care preotul Grindină o dovedește în exprimarea formularului diplomatic întăresc aserțiunea că și în orașul Buzău se va fi scris românește o dată cu intensificarea schimbărilor economice; adică din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Pe de altă parte, e de presupus că preotul Grindină a scris în limba română nu din neștiința slavonei în care oficia ci, pentru că slavona, atât cât o cunoștea, rămânea pentru el ca și pentru enoriașii săi o limbă străină, o limbă moartă, greoaie și de neînțeles.

Știința de carte românească denota existența unui centru cultural unde să se poată învăța și de unde cunoștințele se răspîndesc pe la sate. Unii dintre cei veniți să învețe puteau rămîne acolo unde învățaseră, alții se reîntorceau în satele de unde plecaseră cu scopul de a transmite și altora cunoștințele lor. Acest aspect mi se pare a fi de un interes deosebit deoarece prezența unor dascăli în oraș presupune, cel puțin aici, existența unor școli, unor cărți de citit poate chiar și existența unor biblioteci. Documentele pe care le avem nu menționează nimic referitor la acestea, dar centrul acestor activități nu putea fi decât orașul Buzău, capitală de județ și sediu de episcopie.

Așadar, apariția în secolul al XVI-lea a textelor buzoiene scrise în limba română nu va fi fost cu puțință fără existența aici în oraș a unor școli în care se învăța slavona și româna. Locul de origine al unor grămăticii buzoieni întâlniți în documentele secolului al XVI-lea (Lipia, Zorești, Dodulești — toate în apropierea orașului), precum și necesitățile Bisericii de a-și pregăti cadre pentru cult, administrație și cancelarie pledează pentru situarea acestor școli în incinta episcopiei din Buzău.

Potrivit unor relatări de mai târziu, știm mai multe despre ceea ce se afla în județ. Date sigure despre existența unei școli slavo-române la Vintilă-Vodă, ne-au lăsat chiar cei care au frecventat-o. Astfel, într-un act din 25 mai 1623, în care Urii eclesiarhul figurează printre martori, se adaugă «a învățat carte în mînăstirea Menedic»²², ceea ce îndreptățește ipoteza că școala de la Vintilă-Vodă funcționa în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, cînd Urii își făcuse acolo ucenicia²³.

În secolul al XVII, denumit, pe țară, epoca regimului nobiliar, Buzăul, înregistrînd progrese vădite în meșteșuguri, comerț, densitate demografică și urbanistică prin atragerea boiernașilor din împrejurimi, se feudalizează. Conace boierești, uliți întortochiate și înguste, biserici și mînăstiri, așezate înlăuntrul unor incinte și urbanizează în sens medieval²⁴, în timp ce știința de carte se amplifică. Cîteva date și aspecte, dintre care unele nerelevante încă, vor fi suficiente să demonstreze cît de mult se lărgeste aria de răspîndire a științei de carte românească în întregul spațiu geografic buzoian.

Crește uimitor în acest secol numărul actelor emise de particulari în limba română, atât în oraș cît și prin satele județului. Astfel, pentru primul sfert al secolului respectiv, din numărul total de 48 de asemenea documente privind județul Buzău, 40 sînt redactate în limba română (34 orig. + 6 copii),²⁵ și numai 8 în slavonă (7 orig. + o copie)²⁶.

În al doilea rînd, se observă ușor în actele amintite ca fiind redactate direct în limba română origina socială a celor care le scriu. De pildă, la 5 iulie 1612,

22. *D.I.R.*, B., XVII—4, p. 531; Vezi și I. Ionașcu, *op. cit.*, p. VIII—IX.

23. *Ibidem*.

24. D. Gh. Ionescu, *Date privind evoluția teritorială, urbanistică și demografică a orașului Buzău în feudalism și capitalism*, în «Studii și articole de istorie», XIII, București, 1969, sub tipar.

25. *D.I.R.*, B., XVII—1, p. 17, 21, 55, 139, 162, 499, 503 (dubios), 508 (dubios), 511 (dubios); — 2, p. 54, 88, 451; — 3, p. 207, 273, 299, 403, 543, 599; — 4, p. 28, 34, 56, 58, 59, 82, 94, 183, 275, 276, 339, 340, 352, 371, 383, 398, 400, 466, 478, 492, 495, 561.

26. *D.I.R.*, B., XVII—1, p. 36, 42, 48, 99, 500 (dubios); — 2, p. 38, 429; — 3, p. 435.

Androni sluga vornicului scrie actul prin care Bădea postelnic vinde lui Dumitru neguțător partea sa de ocină din Maxen; zapisul din 12 octombrie 1623, prin care Manea grecul vinde lui Lefter Odobeanu 20 stinjeni de ocină în Hodobeni este scris de «popa Șerban de acolo din sat»²⁷, iar documentul din 18 mai 1623, când megieșii din Berindești întăresc dreptul de stăpânire al Anei, fiica lui Bădică armaș, se încheie așa: *am scris eu, Pădure, bătrînul logotă²⁸*; iar în zapisul din 10 octombrie 1623, se spune: *a scris Stan al popei* (din Sibiciu)²⁹. Toți, oameni simpli (preoți, logofeți, dascăli, postelnici, slugi), împinși de elanuri înnoitoare, își dedică ostenele ca să învețe carte. Încît, după cum se vede, o interpretare justă a acestor date furnizate de documente duce la concluzia că, înainte și după 1600 mai ales, nu mai poate fi vorba de existența în aceste părți a unor rudimente de cultură, ci de un climat cultural în care setea de a citi și a scrie românește capătă tendințe generalizatoare.

În ce privește școlile secolului al XVII-lea, profesorul I. Ionașcu, de la care avem contribuții prețioase cu privire la vechile școli de pe lângă episcopia Buzăului, admite continuitatea, indiscutabilă de altfel, a aceleia de la Vintilă Vodă, adăugînd că școli mai existau și-n satele Vernești, Cîndești, Stilpu și Fundeni³⁰, mai precis în acele localități în care, actele epocii menționează îndeosebi existența unor dascăli. Știm însă că, pentru vremea aceea, nu trebuie să înțelegem prin dascăli pe cîntăreții de biserici, cum se crede de obicei, ci pe învățători, profesori, deoarece, pe atunci, prin acest termen de origină greacă erau denumiți acei care instruiau pe alții, înțeles în care acest cuvînt se mai folosește și astăzi. Or, în documentele particulare buzoiene, amintite mai înainte, ca de altfel și-n cele emise de cancelaria domnească sau episcopală, cercetarea n-a fost extinsă pînă acum și asupra altor elemente de instruire a celor dornici de învățatură. Mă refer la preoții, călugării, grămăticii, logofeții, frecvenți în actele din aceeași epocă. Deoarece, dacă, de pildă, în zapisul din 10 oct. 1623, prin care Mihalcea al doilea vornic întărește lui Mihai din Sibiciu 4 răzoare, citim că actul a fost scris de Stan al popii,³¹ e ușor de înțeles de la cine învățase Stan carte românească.

De aceea, pentru a explica apariția atîtor știutori de carte în documentele buzoiene din secolul al XVII-lea trebuie să admitem, fără putință de îndoială, existența mai multor școli decît cele semnalate. Din această cauză, imaginația nu s-ar duce prea departe afirmînd că pentru vremea la care ne referim multe pridvoare de biserici și chilii de mînăstiri deveneau, din cînd în cînd, lăcașuri de învățatură.

Această constatare este cu atît mai valabilă cu cît, pentru atunci, nu era vorba de școli organizate, școli cu profesori și programe, cu promovați și repetenți. Pe vremea aceea, cititul și scrisul se învăța ca orice meșteșug, iar ucenicia dura pînă ce buchile se deprindeau ca să deschiză respectivilor drum sigur spre slujbe bisericești, dacă nu se mulțumeau să rămînă grămălici sau logofeți pe la sate. Se mai întimplă uneori ca scrisul onora dintre acești simpli călugări sau mireni să nu rămînă doar produsul unor buni meșteșugari, ci al unor artiști autentici din vibrația cărora frumosul textelor copiate sau înlunate să ne provoace și astăzi pure emoții intelectuale. Ne gîndim la diecii, caligrafii și miniaturștii întîlniți în munții Buzăului, la schitul Poiana Mărului — cu începuturi, după legendă, în secolul al XV-lea — copiind sute de manuscrise în limbile română, slavonă, ucraineană și rusă, din care ni s-au păstrat, acolo, doar cîteva³². Bineînțeles, aceste școli, nu excludeau existența unor școli în oraș pe lângă episcopie sau celelalte biserici. În această privință este grăitoare următoarea însemnare, nedată, aflată pe un document slav, ieșit din cancelaria domnească la 19 iulie 1584, întărind mai multora stăpînirea peste niște ocine în Pătirlage și Tega: «De Ștefan căpitan s-au scos și aceasta, care am învățat (carte) la dascălul Vasilie din Buzău, Dumnezeu să-l po-

27. *D.I.R.*, B, XVII—4, p. 340.

28. *Ibidem*, p. 275.

29. *Ibidem*, p. 339.

30. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. X—XII (introducere).

31. *D.I.R.*, B., XVII, 4, p. 339.

32. G. Cocora și H. Constantinescu, «Poiana-Mărului», în «Glasul Bisericii», XXIII, (1964), nr. 5—6, p. 493.

menească în veac»³³. Însemnarea este nedată. Căpitania apare însă ca dregătorie în oaste și administrație pe la începutul secolului al XVII-lea³⁴, iar un Ștefan căpitan de vistiernice se întâlnește aici în 1674³⁵; în schimb, grămătic și dascăli, scriitori de acte sînt prezenți în oraș înainte și după această dată³⁶. De asemenea, dascăli se întâlnesc în secolul al XVII-lea și-n orașul Rîmnicea Sărat, care apare cu această denumire într-un document din 12 aprilie 1574³⁷. La 10 septembrie 1621, cînd Anghelina din Jideni vinde lui Mihai vîtaf din Lopătari partea ei de moșie, între martori se află Andrei dascăl din Rîmnicea, care scrie și actul³⁸. Un altul, «Niță dascăl din Irigul Rîmnicea» semnează cu această calitate un act din 1646—47³⁹.

Ca să întregim climatul cultural al orașului și județului Buzău în secolul al XVII-lea, vom releta, în continuare, alte două aspecte. Se știe, bunăoară că populația orașului Buzău și chiar a unor sate din zona sa de aprovizionare mai apropiată (Vernești, Potoceni, Berindești, Lipia) nu era alcătuită numai din români. Încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, afluența grecilor în oraș și județ era o realitate bine cunoscută. Grecii au adus cu ei, după cum se va vedea, școli și cărți de un nivel superior.

În fine, secolul al XVII-lea a adus Buzăului un alt mijloc de maximă eficiență în răspîndirea științei de carte românească: tipografia domnească înființată aici, în incinta episcopiei, de către Constantin Brîncoveanu, în anul 1691.

Desigur, o întreprindere de nivelul aceleia, puțin să tipărească într-un singur an 12 titluri—in folii, nu se putea înființa peste noapte, dacă n-ar fi găsit oameni pentru care îndeletnicirea de a tipări slovă românească se transformase într-o adevărată fervoare. Nu cunoaștem decât numele cîtorva, pe primul plan situîndu-se episcopul însuși, neobositul Mitrofan, a cărui «mare sîrguire» de a reda corect sunetele limbii noastre prin semnele alfabetului cirilic i-a impus, muncind alături de ceilalți, să facă, după cum singur mărturisește, «de multe ori în vremile acelea, din noapte zi»⁴⁰. Cuvintele acestea, extrase din prefața unui mînei ilustrează contribuția multilaterală a lui Mitrofan (organizator, zețar, corector) în tot ceea ce s-a înfăptuit valoros, de tipografia buzoiană, atunci, în preajma anului 1700.

Cea dintîi tipăritură ieșită de sub teascuri la Buzău n-a fost o carte de cult, cum s-ar putea crede, ci versiunea românească a *Marturisirii ortodoxe*, tradusă din grecește de Radu Greceanu, cuprinzînd pe 210 pagini învățăturile Bisericii ortodoxe răsăritene⁴¹.

Alte tipăriri de mare circulație pentru vremea aceea au fost cele două ediții ale psaltirii — prima în 1701, a doua în 1703 —, înaintea lor, adică în 1698, se tipărise Mineiul, în 12 volume—in folii, apărut de data aceasta, în întregime, în limba română; ...«lucrare revoluționară, de cel mai mare folos pentru neam», cum o numește Nicolae Iorga⁴², pentru că «numai de atunci, adaugă marele istoric, introducerea limbii românești în slujba bisericii putea fi deplină», ceea ce atît de mult își doriseră înaintașii modestului Mitrofan.

E adevărat, mineele erau cărți de cult, dar cuprinzînd *in extenso* viețile sfinților din întregul calendar ortodox, preferințele cititorilor pentru fabulația lor n-a cunoscut niciodată margini⁴³. Că scopul tipografiei buzoiene era și de a pune în

33. *Ibidem*, XVI, 5, p. 170.

34. Dan Radu căpitan de Bădeni (Pietroascele), în documentul din 8 ianuarie 1627 (cf. *Doc. Historica Rom.*, B., 21, p. 473).

35. *Arh. St. Buc.*, Ep. Buzău, pach. XXVII, f. 15.

36. Vezi, Ionașcu, *op. cit.*, p. X (introducere).

37. *D.I.R.*, B, XVI—4, p. 136.

38. *D.I.R.*, B, XVII—4, p. 56.

39. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. X, nota 7.

40. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche, 1508—1830*, fasc. III-a (1678—1716), București, 1900, p. 415. Cf. *Mărturisirea ortodoxă*, ed. Pr. Nic. Popescu și Gh. I. Molsescu, București, 1942.

41. *Bibl. rom. veche*, *op. cit.*, p. 321.

42. *Istoria Bisericii române*, ed. II-a, vol. II, București, 1932, p. 14.

43. Vezi, M. Sadoveanu și D. Pătrășcanu, *Viețile sfinților*, I, «Spre Emaus», București, ed.

circulație mai largă lectura religioasă, o spune chiar Mitrofan în prefața psaltirii din 1701: ...«tipărită pre limba poporului, a se citi, zice el, prin bisearecele rumânești... dar și pre la școale pentru învățătura copiilor»⁴⁴. Așadar, nu se poate trece cu vederea nici peste interesul didactic, deci social, al unor tipărituri buzoiene, subliniat de Mitrofan în cuvintele citate, reconfirmându-se și de data acesteia existența unor așezăminte școlare, avînd ca limbă de predare, limba română.

Trebuie să remarcăm, de asemenea, că tipărițile buzoiene, din epoca de glorie a tipografiei (1634—1717), comparate cu alte produse similare din epocă, se situează la cel mai înalt nivel atît prin factură cît și prin elementele decorative ce le împodobesc paginile (chenare, frontispicii, foi de titlu, vignete etc.), fapt ce le-a atras aprecierea îndreptățită de «cele mai frumoase produse ale tipografiei noastre din acea vreme»⁴⁵. Mitrofan, împreună cu echipa sa, pe care atît de puțin o cunoaștem, și-au dat seamă că textul, numai unit într-un tot cu tehnica și cu limbajul artistic al graficeii, vor fi înțelese pe deplin de cei pentru care erau tipărite. Așa se face că virtuțile plastice ale gravurilor încorporate textelor de la Buzău constituiesc exponate valoroase în Muzeul de artă veche religioasă de la Mogoșoaia, unde se află astăzi expuse.

În acest context creat de existența școlilor și a tipografiei, apariția bibliotecilor, fără ca tematica lor să ne fie indiferentă, presupunea, mai ales atunci, două condiții esențiale: existența cărților și posibilitatea acestora de circulație.

Din confruntarea datelor pe care le avem, nu se poate neaqa faptul că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cînd limba română folosită pînă atunci prea mult numai în gîndire, exprimare și acțiune, începe să dobîndească prin scris, rezonanța unei spiritualități proprii, cele două condiții deveniseră, pentru toate teritoriile locuite de români, realități evidente.

Pînă la 1700 se tipăriseră, în spirit laic, cărți de lei (*Pravila* de la Govora — 1640; cea de la Iași — 1646; *Îndreptarea legii* — 1652); *Cartea de învățătură* a lui Varlaam — 1643; *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei — 1673; *Divanul sau glceava înțeleptului cu lumea* a lui Dimitrie Cantemir — 1698; *Bucoavna* de la Alba Iulia — 1699; *Psaltirile* de la Buzău — 1701 și 1703; *Ceasloave* s.a.

La rîndul lor, cărțile, înțelese ca izvoare de învățătură, n-au stat niciodată pe loc; prin trecerea lor din mînă în mînă, determinată în toate timpurile numai de nivelul economic al societății respective, se grupează în biblioteci publice sau particulare. La biserica Banu, mînăstire a călugărilor greci, zidită aici, în 1593, de Andronic Cantacuzino — mare băn în primul divan al lui Mihai Viteazul⁴⁶, — se adună în secolele următoare 108 volume, unele aparținînd literaturii clasice și medievale⁴⁷. Cităm cîteva capodopere: *Ilada* lui Homer, *Apologia* lui Socrate, Plutarh, Luklan, *Schollile* lui Isihie⁴⁸ — scriitor alexandrin din secolul al V-lea și autor al celui mai cunoscut Lexicon, dintre cele ce ni s-au păstrat privitor la antichitate, *De administrando imperii* a împăratului bizantin Constantin Porfirogenetul (913—939), tratate medievale de geometrie, geografie, farmacie, mitologie, *Dicționarul* lui Suidas — lexicograf bizantin din a doua jumătate a secolului al X-lea ș.a.

Unele cărți sîg dăruiesc, altele se vînd. În biblioteca liceului «B. P. Hașdeu» din Buzău, Nicolae Iorga a văzut prin 1902 un exemplar din *Pravila* lui Matei Ba-

44. *Bibl. rom. veche*, op. cit., p. 415. Ca să vadă răspîndirea limbii latine în cercuri mai largi, Mitrofan ajută pe brașoveanul Teodor Corbea să publice dicționarul latino-român: *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*.

45. N. Iorga, op. cit.

46. Vezi, D. Mihoc și colaboratorii, *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV—XVII*, în «Studii și mat. de Ist. medie», IV, p. 573.

47. Cf. *Catagrafia mînăstirii Banu, întocmită în august 1842* (Acad. Republica Socialistă România, ms. 717, p. 287).

48. Un exemplar din Glosele lui Isihie la Homer se mai păstrează și astăzi; are 340 p., fără coperiți, foaie de titlu și file de sfîrșit. Pe prima illă de text conține o însemnare, în grecește, care, în traducere, sună astfel: *Adnotări ale lui Isihie la Homer. Aceasta, împreună cu celelalte, aparțin sfintei mînăstiri Dusico (Grecia)* (Cf. Dimitrie Gh. Ionescu, *Biserici vechi din orașul Buzău*, în «Glasul Bisericii», XXIV, (1965), 1—2, p. 101).

sarab, tipărită la Govora în 1640, împreună cu «Carte sau lumină», tipărită la Snagov în 1699.

După o însemnare aflată pe cea dintâi, datorită logofătului Grigorie, în 1735, rezultă că pravila aparținuse mitropolitului Varlaam⁴⁹ care o dăruise mănăstirii Fedeleșcioi-Vilcea⁵⁰.

Un Penticostar, tipărit la București în 1800, ajunge la biserică din cătunul Coca de pe Valea Slănicului, fiind cumpărat de Neculai Antimiru, pentru 36 de taleri, în 1806, din Drăgaică⁵¹. Se dovedește astfel, că nici acum două-trei sute de ani în urmă cărțile bune nu cunoșteau hotare.

Toate acestea, luate laolaltă, constituiesc indicii sigure că în acel secol al XVII-lea, în care N. Iorga vede un secol de cultură urmând «linia tradițională bășărească»⁵², trebuie să fi existat pe lângă episcopia din oraș, pe lângă mănăstirile din județ și, într-un înțeles mai restrâns, chiar prin locuințele unor dascăli de pe la sate, despre care s-a pomenit aici, biblioteci mai mari sau mai mici, în măsură să satisfacă, setea de citit a unei societăți care, printr-o înceată dezvoltare a împrejurărilor, dorea, înainte de toate, să-și dezvolte imaginația, să-și însușească precepte de conduită, într-un cuvânt să se cultive.

Din nefericire nu ni s-a păstrat decât catalogul, sau mai bine zis o listă a cărților bibliotecii de la Episcopie, și aceea inserată într-o catagrafie întocmită ceva mai târziu, la 1 noiembrie 1740, dar prețioasă prin datele amănunțite pe care le cuprinde⁵³.

Din cele 111 volume, 71 erau românești, 24 slavone și numai 16 în limba greacă. Tematic, majoritatea o dețineau cărțile de cult și doar un sfert au un conținut mai variat, străbătut într-o oarecare măsură de spirit laic.

Între cărțile românești din bibliotecă, pe primul plan apar prețioasele tipăriri de la Buzău, scoase sub îngrijirea lui Mitrofan: minee, octoih, triod, psaltiri etc.; vin apoi cărțile de legi (Pravila de la Govora — 1640; Îndreptarea lecii — 1652; Pravila de la Iași — 1646); un Varlaam și Ioasăf în traducerea lui Udrishte Năsturel, probabil în manuscris; trei psaltiri moldovenești, din care una putea fi traducerea în versuri a lui Dosoftei, tipărită la Unieș, în 1673; Cheia Înțelesului, scrisă de Varlaam, mitropolitul Țării Românești și dedicată «tuturor celor născuți întru limba noastră românească» (1678); Carte sau lumină de Maxim Peloponesianul (Snagov, 1699), 2 volume din Mărturisirea Ortodoxă (Buzău, 1699); lucrarea lui Dimitrie Cantemir, Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea (1698), precum și Biblia românească a lui Șerban Cantacuzino, din 1688, în dublu exemplar.

Ca să putem aprecia just valorile culturale aflate în fondul de cărți al acestei biblioteci buzoiene, din preajma anului 1700, nu putem trece cu vederea cărțile grecești: Geografia lumii vechi și lumii noi, întocmită de Meletie (Veneția, 1728), o lucrare a lui Alex. Exaporitul (1636—1709), alta a lui Dositei al Ierusalimului (1641—1707), fără să li se indice titlurile⁵⁴.

Alături de cărțile semnalate, Biblioteca de la Buzău mai conținea dicționare și gramatici slavonești și grecești pentru uzul celor doi dascăli ai școlii înființate de Nicolae Mavrocordat, pe lângă episcopia Buzăului, în 1725.

Într-un alt catalog al aceleiași biblioteci, încorporat unei catagrafii din 1787, se menționează: Viețile sfinților, în traducerea lui Dosoftei din 1682, 1001 de nopți, cunoscuta culegere de povestiri orientale; o Carte alfavita, poate bucovină tipărită la Alba Iulia în 1699⁵⁵.

49. Cred că e vorba de Varlaam de Glavacioc, mitropolit al Ungrovlahiei (1672—1679).

50. N. Iorga, *Studii și documente*, XXI, București, 1913, p. 366.

51. N. A. Constantinescu, *Acte și monumente buzoiene*, partea I, Buzău, 1941, p. 501.

52. N. Iorga, *Istoria Românilor*, VI, București, 1938, p. 391.

53. *Acad. Republicii Socialiste România*, ms. CXXIV, ms. 80, f. 5 v—6 (publicată de I. Ionașcu în anexe la «*Episcopul Misail (1732—1740) și averea episcopiei Buzăului după ridicarea lui de ruși*», în «*Ingerul*», XI — 1939, nr. 6—7, p. 524—536).

54. Pentru întregirea numelor autorilor, titlurilor, anii aparițiilor am folosit «*Bibliografia românească veche (1508—1830)*», fasc. III, precum și dicționarul grec «*Elefterudaki*», 12 vol., Atena, 1935.

55. *Acad. Republicii Socialiste România*, Sec. ms. 718, f. 216.

După cum se vede, cărțile citate, de o remarcabilă valoare și varietate tematică pentru vremea aceea, n-au avut însă o soartă prea bună. Se știe că la începutul secolului al XIX-lea, datorită războaielor, orașul, evacuat de locuitorii fugiți pe sub munte, și episcopia văduvită de episcop, refugiat în București, rămâne de izbeliște în fața oștilor străine. *Fatum sua libeli*, spune poetul latin, cărțile au și ele soarta lor! Din biblioteca de pe la 1700, o singură carte a ajuns pînă la noi: *Evangelia bilingvă*, tipărită la București în 1693.

Și totuși, înfăptuirile de mai sus, scoase din materialele documentare atîtea cîte s-au putut găsi, au precedat și au pregătit preocupările de bibliofil ale unui Dionisie Romano în prima jumătate a secolului al XIX-lea — unul din ctitorii bibliotecii Societății Academice române — și mai ales ale lui Basil Iorgulescu, din a doua jumătate a aceluiași secol, căruia orașul Buzău îi datorează pe lingă atîtea alte realizări, organizarea celei mai bine înzestrate biblioteci documentare cum n-au avut alte orașe de provincie. Este vorba de biblioteca liceului B. P. Hașdeu al cărui fond documentar este de o neprețuită valoare și astăzi.

*

În concluzie, din cele ce am văzut că se realizează progresiv, la Buzău, pînă la 1700, drept contribuție la formarea limbii românești, două aspecte rețin atenția:

— setea de carte românească pornește aici de jos, de la oamenii simpli, mirenii, călugări și preoți mărunți de țară; în al doilea rînd, încercînd să ne întrebăm, ce-i mîna spre carte pe umilii și prea adesea nedreptății soartei? Nu s-ar putea răspunde decît: mîndria vechimii lor pe aceste locuri și conștiința importanței neamurilor din care se trag.

Pentru ei, emanciparea de sub tutela unei limbi străine pe care n-o cunoșteau și exprimarea în limba proprie echivalau cu restituirea unui drept firesc pentru ei, graiul strămoșesc, vorbit sau scris, le resuscita, aducîndu-le în față, întregul nostru trecut istoric.

Astfel, contribuția menționată la triumful limbii române ca limbă de cultură, precum și, indirect, la formarea limbii literare ca instrument unitar pentru toate cele trei țări române, asigură Buzăului din preajma anului 1700 un rol de frunte⁵⁶ în realizările majore de mai tîrziu.

Prof. DIMITRIE GH. IONESCU

56. Cf. Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, VI, București, 1938, p. 447.

SAPTEZECI DE ANI DE LA ZIDIREA BISERICII «SFINTUL NICOLAE ȘI SFINTA ECATERINA» DIN BUCUREȘTII-NOI

Din cercetarea monografiilor — dezvoltate sau succinte — asupra diferitelor biserici parohiale din țara noastră se poate desprinde ca normă generală că bisericile au apărut ca împlinire a nevoilor spirituale ale unei colectivități mai mari sau mai mici, deja așezată pe un teritoriu oarecare.

Sînt însă puține cazurile cînd — în afară de schituri și mînăstiri — bisericile de mir au apărut înaintea așezărilor colectivității oamenilor, în diferite locuri. Între acestea se înscrie și biserica parohială «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, care rămîne totuși legată ca vechime de cartierul Bucureștii-Noi.

SCURT ISTORIC AL CARTIERULUI BUCUREȘTII-NOI

Locul pe care s-a dezvoltat orașul București a fost loc domnesc sau moșie domnească și cuprindea nu numai «vatra» orașului, adică spațiul clădit, inclusiv curțile și grădinile, ci se întindea pe o anumită suprafață destul de mare de jur-împrejurul vetrei. Pe această «vatră» locuiau orășenii care erau de drept (în afară de cei care cumpăraseră de la domnie sau de la cei dăruïți de ea) numai uzufructuari din generație în generație, dreptul de proprietate rămînea însă al domniei. De fapt însă orășenii considerau vatra orașului ca moșia lor, despărțită cu pietre de hotar străvechi de moșiile celelalte ale moșnenilor, boierilor și mînăstirilor (Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 255).

În ultimul deceniu al veacului al XIX-lea, în cadrul măsurilor de urbanizare, pentru degajarea circulației și pentru viitoarea dezvoltare a orașului, fuseseră trase așa-zisele «șosele» similare «bulevardelor de centură», șosele care dădeau ocol suprafeței clădite atunci și constituind limită de fapt a Bucureștilor.

Șoselele porneau din actuala Piață a Victoriei; spre vest șoseaua Basarab delimita marginea de nord-nord-vest a Bucureștilor.

Aceste «șosele» marginale erau străpunse de șoselele principale ale orașului, care se prelungeau în afara orașului spre alte localități, pe care le lega cu capitala. Astfel șoseaua Basarabilor era străpunsă de șoseaua București-Tîrgoviște, care era o continuare a «Uliței celei mari», care străbătea tot centrul comercial al orașului și devenea la marginea de nord, nord-vest «Drumul Tîrgoviștei» care lega capitala nouă de fosta capitală a țării.

«Drumul Tîrgoviștei», după ce trecea de șoseaua Basarab — marginea orașului clădit — apoi bariera de la cimitirul Sfînta Vineri — unde era limita orașului la sfîrșitul veacului al XIX-lea și după ce trecea calea ferată București-Constanța, care constituia limita comunei suburbane Grivita — devenită cartierul Griv'ța — se bifurca în două: spre stînga pornea «Drumul Piteștilor» (azi șoseaua Chitila) și spre nord, nord-vest continua «Drumul Tîrgoviștei».

Fig. 1. — Planul cartierului Bucureștii-Noi. Situația vânzării parcelor prin anul 1923. — Parcele însemnate cu negru nu erau vândute la acea dată

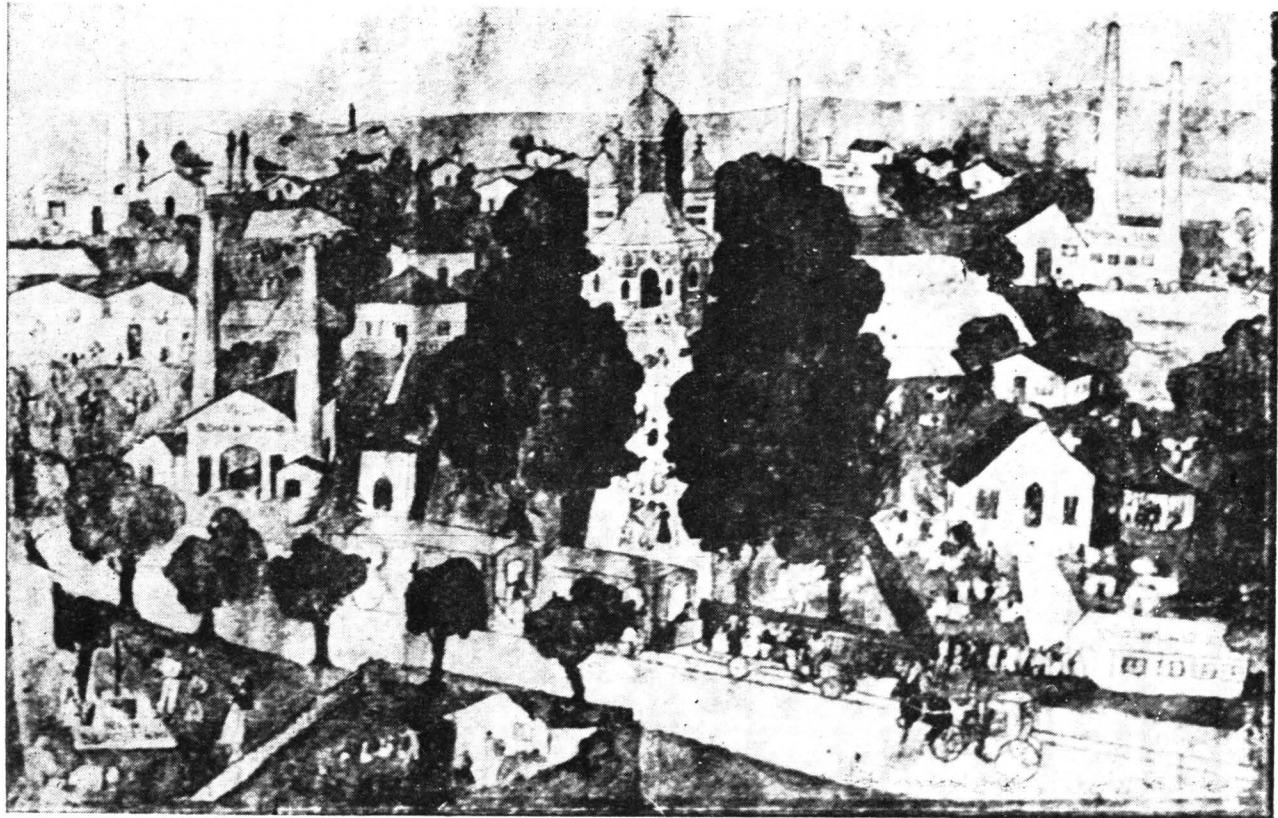

Fig. 2. — Vedere panoramică a cartierului București-Vechi, la sfârșitul secolului al XIX-lea.

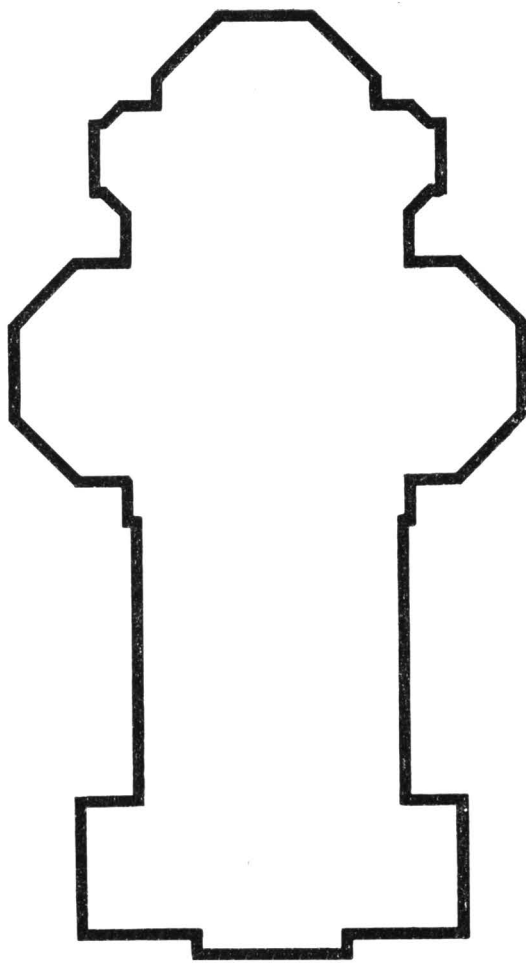

Fig. 3. --- Planul Bisericii «Sfintul Nicolae și Sfinta Ecaterina» --- Bucureștii-Noi

Fig. 4. — Biserica «Sfintul Nicolae și Ecaterina» din Bucureștii-Noi

D. O. M.

În anul Măntuirii M. DCCCXCVIII.

În zilele glorioasei domnii

Regelui CAROL I și Reginei ELISABETA

fiii și moștenitori ai tronului

Principele FERDINAND și soția sa Principesa ELIZABETA

dimpreună cu fiii lor

Principele CAROL și Principesa ELISABETA.

Având în vedere că **ECATERINA** fiica lui **Constantin** Senator și Decan al Facultății de Drept, vădită înmăbăta de soțurile a **Capitanului** capetosa populării, scumpulă și gâmbărie laudată în toată țara noastră - un înțelept al cărui nume este scumpulă **BUCUREȘTI - NOI**, în care înmăbăta **Capitanul** și gâmbărie în țara noastră și mai scumpulă.

Prin urmare ca dăruirea sa să se facă asupra numelui său și asupra locuințelor lui, înmăbăta și pe toată viața la toată această **sfântă** închinată **SPRĂBĂ** și sfântă **MARINA** **SCOTURIA**.

Ca urmare a lui **Basileu** întotdeauna autoritate a **Regatului** și astfel înmăbăta **Judec** **Basileu** **IOSEF GEORGIU** **Mădăpoli** **Român**.

Consentim să facă este conștient de **Dimitrie** **L. Sturza** **Secrețarului** **Consiliului** de **Ministri**.

Și astfel în pomenirea acestei pomeniri sunt bunii cuplului aici închinată și toți cei de față. Dumnezeu ajută!!

Făcut în **București** la 17 29 Martie.

Ioan Mitres
Al. J. J. J.
N. Basileu
Basileu
Basileu

Basileu
Basileu
Basileu
Basileu
Basileu

Fig. 5. -- Actul de fundație al bisericii cu semnăturile participanților

Fig. 6. — Cîtorii bisericii : Nicolae Basilescu cu cele două fiice (în dreapta lui, Lidia iar în stînga, Margareta) — Pictură în ulei, în partea dreaptă a pronaosului

Fig. 7. — Ctitorii bisericii : Ecaterina Basilescu, pictură în ulei în partea stângă a pronaosului

Fig. 8. — Calapeleasma din lemn cu icoane împărătești, crucifixul cu molenele, Sfînta Treime, Cina cea de Taină, 12 proroci și 12 scene biblice. Toate icoanele calapelesmei sînt îmbrăcate în metal nichelat sau argintat, lucrare executată între 1918—1925 prin slăruința episcopului Firon Iordache

În jurul orașului București au început cu vremea să apară sate, pe moștile învecinate orașului, sate care s-au dezvoltat neorganizat, încât atunci când orașul s-a dezvoltat și le-a încorporat, multe din ele subordonându-se sectorului capitalei și devenind mahalale sau cartiere periferice, au lăsat urme în înfățișarea orașului, datorită păstrării ulițelor strâmte și colite, cu case așezate cum și unde a vrut fiecare.

Se poate spune așadar, că în afară de aceste sate dezvoltate în chip neorganizat, din punct de vedere urbanistic, la sfârșitul veacului al XIX-lea, orașul București era lipsit de cartiere mărginașe organizate, care să adăpostească populația crescândă a orașului. Împrejurimile orașului București constituiau în vremea aceea un câmp adesea mlăștinos și insalubru.

În ultimul deceniu al veacului al XIX-lea, ca urmare a întinderii firești a orașului București, în lungul arterei principale de cale ferată spre nord-vest, a apărut inițiativa organizării unui cartier urban în latura de nord-vest a capitalei, cartier care să constituie o unitate aparte, înzestrată cu parcuri, încât, deși avea să adăpostească multe fabrici și uzine, să rămână și pentru viitor un bazin de aer curat pentru capitala țării.

«La periferie orașul București s-a dezvoltat în special de-a lungul arterelor de penetrație...». Astfel «în 1898 se înființează în nord-vestul Bucureștilor, pe moșia Măicănești-Grefoaicele a profesorului universitar Nicolae Basilescu și prin inițiativa lui, o nouă așezare numită Bucureștii-Noi. Lumea nevoiașă cumpără loturi și începe a-și face case. Până în 1913 se achiziționaseră loturi de către 1423 de cetățeni, reprezentând o suprafață de aproape 144 de hectare» (Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 166).

În trecut au existat pe aria orașului București două sate cu numele Măicănești «unul în partea de miazănoapte a orașului «pe Colentina» și altul în partea de sud-est. Prima mențiune sigură despre satul Măicănești din partea de nord se află în documentul din 1582, august 12—26, prin care Mihnea-voevod întărește o ocină ale cărei hotare erau «de la drumul Măicăneștilor până la drumul Racului și până la apa Colentinei».

Într-un plan din 1854, moșia Măicănești se afla la nord de moșia Giulești a Mânăstirii Sărindar și la vest de Herăstrău (Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 256).

După cum se poate constata din planul topografic și din planul parcelar al cartierului Bucureștii-Noi, terenul pe care a fost planificată ridicarea cartierului Bucureștii-Noi, îl constituia una din moștile care se aflau la nord-vestul capitalei (la 3 km de vechea barieră a orașului București, de la cimitirul Sfânta Vineri) — moșia Măicănești-Grefoaicele cu hotarul de sud-vest pe șoseaua Chitila și fiind înconjurată la est de moșia Dămăroaia a moșierului C. Stoicescu, spre nord-est, nord de moșia Băneasa, iar spre nord-vest de moșia Așezămîntului Nifon Mitropolitul.

Terenul era la sfârșitul veacului al XIX-lea nelocuit, încât este justificată afirmația că Bucureștii-Noi constituie primul cartier organizat din punct de vedere urbanistic încă de la construirea lui, după cum se poate vedea din planul parcelar.

Suprafața totală a cartierului Bucureștii-Noi este de 2.958.579 mp, din care suprafața parcelelor pentru locuințe este de 1.552.021 mp, iar suprafața totală a străzilor (late de 12 m) dintre tarlalele cu parcele este de 500.471 mp; pietele cu care a fost prevăzut cartierul însumează o suprafață de 35.971 mp, cimitirul creștin 15.000 mp, iar cel izraelit 5000 mp; pentru biserica ortodoxă s-a rezervat un parc de 20.000 mp, iar pentru sinagogă s-a rezervat un teren de 1.500 mp. În centrul cartierului Bucureștii-Noi un parc în suprafață de 131.000 mp constituie (împreună cu parcul bisericii) un rezervor impresionant de aer.

Din planul parcelar se vede că străzile sînt drepte și perpendiculare pe cele două șosele naționale, împărțind terenul în tarlale de cîte 4500—9000 mp, care sînt împărțite în parcele de 30 m adîncime prin străzi paralele cu șoselele naționale.

Încetul cu încetul cartierul a început să se populeze. Ca viață industrială, în cartierul Bucureștii-Noi s-au construit: fabrica de cărămidă, fabrica de bere și de malț, fabrica de cazane, fabrica de vagoane, fabrica de uleiuri vegetale și fabrica de țesătorie; pentru ușurarea transportului materiilor prime și a produselor, s-a construit o derivație a căii ferate București-Chitila, iar pentru legătura locuitorilor cu capitala

a fost construită o linie ferată pe care au circulat vehicule trase de cai, de mo-toare cu aburi și apoi a devenit linie normală de tramvai electric.

Crizele financiare ce au lovit periodic societatea veche capitalistă, greutatea de după războala din 1907 și cele două războaie mondiale au împiedicat o dezvoltare normală și susținută a cartierului Bucureștii-Noi. La aceasta trebuie adăugată și îngrădirea dezvoltării lui de faptul că raporturile locuitorilor rămăneau permanent legate de proprietarul care inițiasse construirea acestui cartier, iar statul nu inter-venea în chip esențial în organizarea și facilitarea vieții noului cartier.

Noua concepție politică și socială, cu toate consecințele și implicațiile ei, a făcut necesar planul de sistematizare care prevede ca «reconstruirea socialistă a orașului București să oglindească avântul și înflorirea continuă a economiei și cul-turii naționale și să creeze condiții pentru a asigura satisfacerea nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale maselor de oameni ai muncii din București» (Hotărârea Consiliului de Miniștri, nr. 2448/1952).

În cadrul noului plan de sistematizare se prevede terminarea cartierelor noi începute în diferite zone ale orașului, între care și cartierul Bucureștii-Noi, care con-stituie deja obiectul unei campanii de reconstituire. În adevăr, în cadrul acțiunii de construire de cartiere noi de locuințe pentru oamenii muncii, cartiere alcătuite din blocuri cu mai multe etaje, situate în general la marginea orașului, după cartierul Ferentari a urmat cartierul Bucureștii-Noi, unde în piața mărginită de blocurile în-fățișătoare, cu parter și trei etaje, s-a construit un cinematograf monumental, iar în stînga bulevardului, în parcul Nicolae Bălcescu, un teatru în aer liber, noi școli de 8 ani, precum și canalul colector Giulești — Grîngăși — Podul Constanța — Bucu-reștii-Noi — Casa Școlteii, deservind cartierele de nord-vest și de nord ale orașului.

În ultimii 3 ani, s-au mai construit încă 13 blocuri cu câte 10 etaje și 3 blocuri cu 4 etaje.

ZIDIREA BISERICII «SFINTUL NICOLAE ȘI SFINTA ECATERINA» DIN BUCUREȘTII-NOI

Din actele juridice legate de parcelarea terenului moșiei Măicănești-Grefoaicele și din condițiile prevăzute în actele de vânzare-cumpărare, intervenite între proprie-tarul moșiei, profesorul Nicolae Basilescu și diferiți cumpărători, reiese că «terenu-rile rezervate pentru străzi și piețe, precum și terenul rezervat pentru biserică și parcul ei, rămăneau proprietatea exclusivă a acestuia».

De aceea și biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» construită de proprietar pe terenul rezervat în planul parcelar pentru aceasta a devenit proprietatea fami-liei Basilescu. Iar transformarea ei în biserică parohială a necesitat o acțiune de zeci de ani.

Biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» din Bucureștii-Noi ca *arhitectură* este asemănătoare bisericii Mînăstirii Sinaia, zidită în 1695 de spătarul Mihail Can-tacuzino, biserică unică în Țara Românească prin planul ei de construcție.

Ca *Impodobire iconografică*, biserica a fost pictată de pictorul danez Exner, adus special pentru aceasta din Danemarca, care pictase biserica Mînăstirii Curtea de Argeș și biserica Sfîntii Trei Ierarhi din Iași în timpul restaurării acestora de către arhitectul Le Comte de Noyé la sfîrșitul veacului trecut. Iar așezarea bisericii într-un parc imens și bine amenajat marcă aspectul monumental al clădirii.

Intrucît la data zidirii bisericii, pe teritoriul viitorului cartier Bucureștii-Noi nu existau locuitori — cu toate că chiar prin actul de fundație (vezi anexa 1), ea era destinată și pentru nevoile cultice ale locuitorilor, biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» nu a fost sfințită, fiind socotită ca proprietate particulară și capelă, ser-vind doar ca loc de îngropare a membrilor familiei ctitorilor. Astfel, în anul 1900 a fost înmormîntată în cavoul special amenajat în subsolul bisericii, soția profesorului Nicolae Basilescu și ctitoră a bisericii — Ecaterina Basilescu.

TRANSFORMAREA CAPELEI MORTUARE IN BISERICA PAROHIALA

Înainte de a descrie biserica parohială «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, socotim de folos să prezentăm pe scurt unele momente din istoria ei — la fel zăbuciumată ca și istoria cartierului în mijlocul căruia a fost zidită. În istoria ei se împletesc efectele celor două aspecte — de proprietate particulară și cel de locaș de cult — care au contribuit la frământările ce au avut loc în legătură cu ea.

Caracterul juridic de proprietate particulară — categoric precizat de ctitorii bisericii (și de urmașii lor), atît în actele de parcelare a moșiei Măicănești-Grefoai-cele și în actele de vânzare-cumpărare a parcelelor, precum și în toate actele oficiale intervenite în cursul timpului — a fost menținut pînă în anul 1943 cînd, după depășirea unor îndelungate neînțelegeri între moștenitorii ctitorilor biserica și parcul înconjurător au fost donate Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, Arhiepiscopiei Bucureștilor (vezi anexa II și III).

Caracterul de locaș de cult al bisericii zidite de ctitorii Nicolae și Ecaterina Basilescu în 1898 cunoaște patru etape în cei șaptezeci de ani de existență.

De la 1898 pînă în 1922 biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi a rămas nesfințită și a fost folosită doar în calitate de capelă mausoleu, fiind prevăzută încă de la construirea ei cu un larg subsol-cavou (Trebuie menționat în legătură cu aceasta că biserica a continuat și continuă să fie — conform stipulațiilor actului de donație — și loc de înmormîntare a membrilor familiei Basilescu. Astfel în decursul celor șaptezeci de ani au fost îngropați în cavoul din subsolul bisericii: Ecaterina Basilescu — în 1900; Lidia Basilescu, fiica lui Nicolae Basilescu — în 1933; Nicolae Basilescu — în 1938 și Margareta Vlădoianu, născută Basilescu — în 1961).

În această primă perioadă din istoria ei, biserica a fost folosită, în timpul primului război mondial, ca magazie de materiale și ca adăpost pentru prizonieri. Din această pricină biserica a suferit mari stricăciuni, iar picturile au fost în mare parte distruse.

În anii ce au urmat războiului, avînd în vedere și faptul că popularea cartierului Bucureștii-Noi se făcea într-un ritm neașteptat, s-au făcut eforturi deosebite și s-au reparat stricăciunile construcției, s-au restaurat picturile și s-a înzestrat biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» cu mobilierul și cu obiectele necesare pentru a afecta ctitoria sa cultului public, așa cum fusese destinată din început.

Sfîntirea bisericii a avut loc în anul 1922, după care ea a devenit locașul de cult pentru locuitorii cartierului Bucureștii-Noi și ai cartierelor învecinate.

De la 1922 pînă la 1941 biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi a continuat să rămînă proprietate personală a familiei Basilescu, dar a fost deschisă cultului divin pentru locuitorii cartierului. În această vreme plata personalului bisericesc ca și cheltuielile de întreținere a bisericii, a casei de locuit pentru preot, precum și a parcului au fost suportate de ctitor.

De la 1922 pînă în anul 1934 au slujit pentru scurtă vreme la biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, următorii preoți care aveau și alte parohii: Stelian Marinescu, care a inițiat construirea bisericii Sfântul Gheorghe-Grivița; Mihail Șerpoianu care a sprijinit construirea bisericii Podeanu; Gh. Bărbulescu care s-a îngrijit de construirea bisericii Sfântul Andrei pe șoseaua Chitila.

Dorind să dea bisericii sale un personal bisericesc statornic și care să deservească numai biserica sa din Bucureștii-Noi, ctitorul Nicolae Basilescu a obținut în 1934, numirea de către Arhiepiscopia Bucureștilor a preotului Nicolae Dragomirescu, care în 1937 a fost transferat la biserica Amzei din Capitală.

În toamna anului 1937 a fost numit — la propunerea ctitorului — ca deservent al bisericii «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, preotul Clement Popescu care a rămas permanent slujitor la această biserică. În 1947 a fost numit al doilea preot — Stelian Zidărescu, iar în 1948 al treilea preot — Constantin Popovici,

ambli transferați la sfârșitul anului 1948 la parohia Costeasca, iar din ianuarie 1949, în locul acestora funcționează preotul Ioan Chirilă, actualul paroh.

Încă din anul 1934 ctitorul Nicolae Basilescu a intenționat ca biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» să devină biserică parohială și a solicitat organelor în drept, înființarea în anumite condiții a unei parohii în Bucureștii-Noi.

Greutățile de întreținere a bisericii, a casei de locuit și a parcului și asigurarea pazei, precum și neînțelegerea dintre moștenitorii ctitorului, au făcut ca situația bisericii să impună ieșirea din această stare.

În martie 1938 Nicolae Basilescu a încetat din viață.

De aceea la 31 mai 1940, Preotul Clement Popescu înaintează moștenitorilor ctitorului un raport în care, după ce prezintă situația bisericii, a parcului și îndeosebi a casei de locuit pentru preot și a salarizării personalului bisericesc (cu mult sub jumătatea salariului plătit celorlalți preoți de către stat), propune următoarele soluții prin care biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» ar putea corespunde misiunii pentru care a fost zidită:

1. «Trecerea bisericii pe seama statului», cu înființarea unei parohii încadrată în bugetul statului, ceea ce ar asigura organizarea întreținerii bisericii, a casei parohiale și a parcului prin organele parohiale, moștenitorii ctitorului urmând să-și păstreze toate drepturile ctitoricești.

2. «Crearea unei fundații a bisericii Basilescu», cu asigurarea unui fond pentru întreținerea bisericii și parcului, clădirea unei case parohiale și pentru plata personalului bisericesc, Fundația urmând a fi condusă de un consiliu parohial din care să facă obligator parte moștenitorii ctitorului.

3. «Menținerea situației existente» în care caz moștenitorii ctitorului urmează să asigure mijloacele materiale pentru satisfacerea tuturor nevoilor expuse în partea întâia a raportului.

Raportul prezentat de Preotul Clement Popescu a provocat dezacord între moștenitorii ctitorului: profesorul Aristide Basilescu și Vera Basilescu fiind de acord cu înființarea unei parohii, iar Margareta Vlădoianu rămânând pe poziția bisericii proprietate personală și înțelegând ca preotul deservent să devină un om de serviciu la dispoziția moștenitorilor ctitorului (vezi anexa IV).

În această situație și având în vedere că în urma cutremurului din 10 noiembrie 1940, stricăciunile deveniseră și mai grave, cei doi moștenitori ai ctitorului — profesorul Aristide Basilescu și Vera Basilescu — au semnat numai ei cererea în care solicitau Arhiepiscopiei Bucureștilor «constituirea unei parohii condusă de preotul care deservește și folosește biserica noastră».

În ședința de la 19 noiembrie 1940, Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor a aprobat înființarea parohiei cu numele Parohia «Basilescu» Bucureștii-Noi; iar în urma ordinului Protoieriei I din Capitală, cu nr. 1600 din 9 decembrie 1940, Preotul Clement Popescu a procedat la alegerea și constituirea, în conformitate cu prevederile Regulamentului, a organelor reprezentative și executive în parohie, în ședința Adunării parohiale din ziua de 23 februarie 1941, la care au luat parte și cei doi moștenitori ai ctitorului, care cu acest prilej au făcut cunoscută hotărârea lor de a dona biserica și parcul înconjurător Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

De la 1941 pînă în 1943, biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» devenită biserică parohială a Parohiei «Basilescu» din Bucureștii-Noi, încadrată în bugetul statului trăiește una din cele mai critice perioade din istoria ei, datorită împleririi aspectelor ei de proprietate particulară cu cel de locaș de cult în folosința enoriașilor unei parohii și îndeosebi neînțelegerilor între moștenitorii ctitorului.

După înființarea parohiei «Basilescu» Bucureștii-Noi, Margareta Vlădoianu anunță Arhiepiscopia Bucureștilor că înțelege ca biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» să rămână numai capelă particulară. Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, în ședința din 7 iunie 1942, hotărăște ca biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi să rămână exclusiv a familiei Basilescu, dar fără preot și fără servicii duminicale, ca simplă capelă mortuară; iar parohia «Basilescu» Bucu-

Fig. 9. — Pictura «Cina cea de Taină». Bolta din dreapta naosului

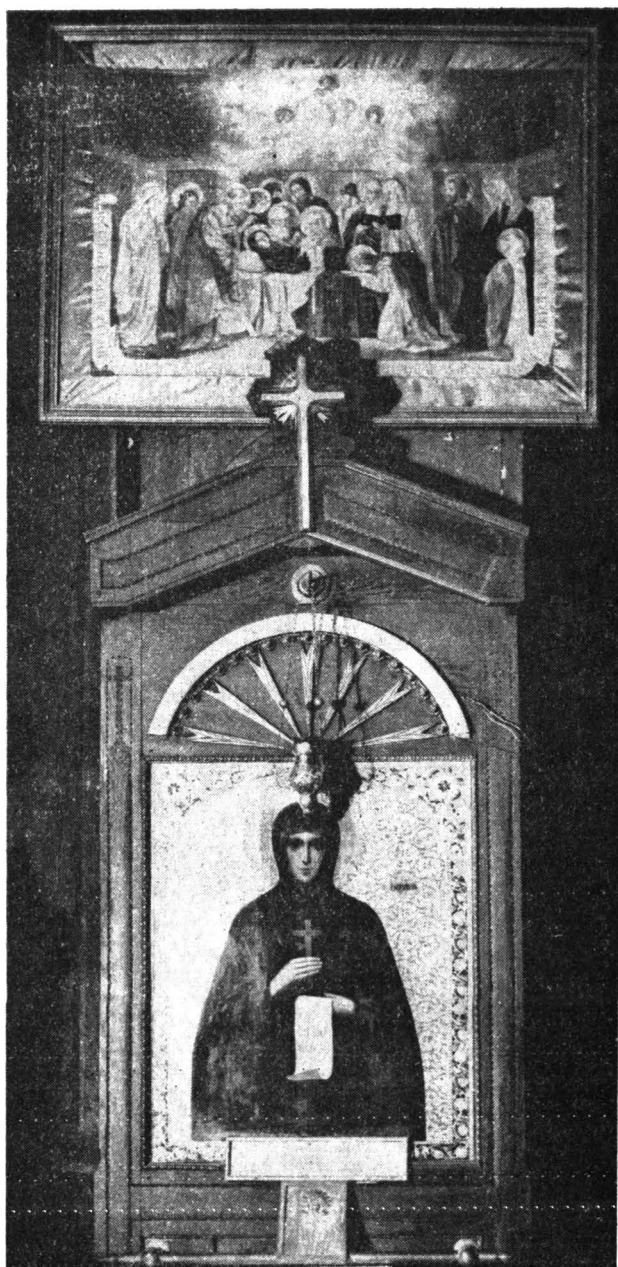

Fig. 10. — Icoana Cuvioasa Paraschiva cu suport, donată de Panenia Enescu — executată sistem «cicana» — deasupra, icoana-tablou «Adormirea Maicii Domnului» executată de Rodica Condeescu prin străduința Comitetului parohial, în frunte cu D-na Țăruș Eugenia

Fig. 11. — «Sfintul Gheorghe»; icoană cu suport lucrată în sistemul

Fig. 12. — Pictură pe zid în dreapta naosului (Sfintul Dumitru)
de la Lăicâi

reștii-Noi va deveni parohia Bucureștii-Noi II și pînă la construirea unei biserici proprii își va amenaja o capelă» (vezi anexa V).

În fața acestei situații, ceilalți doi moștenitori — profesorul Aristide Basilescu și Vera Basilescu — întreprind acțiuni stăruitoare către autoritățile bisericești și de stat pentru acceptarea cererii lor de donație (făcută la 2 martie 1941), iar pînă la rezolvarea tuturor dificultăților legate de această donație biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» din Bucureștii-Noi să fie redeschisă pentru cultul public ca biserică parohială a Parohiei «Basilescu» Bucureștii-Noi. La toate insistențele celor doi moștenitori ai ctitorului, Arhiepiscopia Bucureștilor rămîne ferm la aplicarea cu strictețe a hotărîrii din 7 iunie 1942 (vezi anexa VI).

Situația aceasta a durat pînă la sfîrșitul anului 1942, cînd la noi intervenții biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» a fost redeschisă ca biserică parohială (vezi anexa VII).

Iar prin acceptarea actului de donație — la care pînă la urmă se alăturase și Margareta Vlădoianu — în iunie 1943, biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» din Bucureștii-Noi a devenit biserică parohială intrînd în administrarea Parohiei «Basilescu» Bucureștii-Noi, moștenitorii ctitorului păstrînd doar obișnuitele drepturi ctitoricești de a fi pomeniți la sfintele slujbe și de a fi înmormîntați în biserică.

De la 1943 pînă în prezent istoria bisericii «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» din Bucureștii-Noi nu a mai cunoscut stări de zbciumare ca în trecut, ci a intrat în purtarea de grijă a credincioșilor care pînă atunci erau împiedicați juridicește să intervină în întreținerea bisericii în care se rugau și a parcului din jur.

Starea în care se afla biserica la intrarea ei în stăpînirea credincioșilor necesita urgente măsuri de reparație a construcției, de restaurare a picturii și de îngrijire a parcului. Stăruința organelor parohiale pentru pregătirea în vederea efectuării reparațiilor ca și întreaga activitate parohială legată de biserica «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» din Bucureștii-Noi se oglindește în procesele verbale ale organelor parohiale, care încep din anul 1941, cu primul proces-verbal al consiliului parohial (vezi anexa VIII), și se oglindește de asemenea în procesele-verbale de inspecție. Deși biserica era deschisă pentru cult încă din 1922 și la ea slujiseră mulți preoți, totuși primul proces-verbal de inspecție este redactat abia la 25 noiembrie 1943 de către Protoiereul Circ. I Capitală, Pr. Alexandru Ionescu (vezi anexa IX).

Urmărind așadar viața bisericii «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina» după aceste procese-verbale se poate constata că la vechile stricăciuni, bombardamentele din anul 1944 au adăugat alte avarii (una din bombele de mare calibru a căzut la circa 35 m de sfîntul altar).

În anul 1945, îndată după terminarea războiului, consiliul parohial a întreprins — cu sumele adunate din donațiile credincioșilor — reparațiile capitale ale bisericii «Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina»: consolidarea turelor, refacerea tencuielilor interioare, spălarea și refacerea picturii (executată de pictorul V. Blendea și recepționată de comisia specială de pictură bisericească a Ministerului Cultelor), repararea mobilierului, înlocuirea geamurilor cu vitouri, refacerea trotuarelor și bordurilor în jurul bisericii, refacerea instalației electrice.

În anul 1947 consiliul parohial a plantat cu arbuști cimitirul creștin în întindere de 15000 mp.

În anul 1957 consiliul parohial a întreprins lucrările de introducere a apei în biserică.

În anul 1963 consiliul parohial a întreprins lucrări mari de reparație, care au cuprins: revizuirea și vopsitul tablei de pe acoperiș, punerea unei plăci de beton la mormîntul ctitorilor, reparații la pardoseala interioară, reparații la profile și soclu, tencuielii coșului, repararea a 15 vitouri și a 3 ornamente ceramică. Lucrările au fost recepționate ca bine executate și bine păstrate, la 25 noiembrie 1963.

În anii 1967—1968 consiliul parohial a început lucrările de reparații și vopsitorie a acoperișului, precum și pentru introducerea în interiorul bisericii a încălzirii centrale.

În acest fel, prin purtarea de grijă a credincioșilor, a organelor parohiale și a preoților Clement Popescu și Ioan Chirilă, biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, a ajuns — după cum mărturisesc procesele verbale de inspecție întocmite de P. C. Protoierei — «una din cele mai frumoase și mai curate din capitală».

INFĂȚȘAREA ACTUALĂ A BISERICII «SFÎNTUL NICOLAE ȘI SFÎNTA ECATERINA» DIN BUCUREȘTII-NOI

Biserica «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi este așezată în mijlocul parcului Bisericii, aflat pe partea dreaptă a bulevardului Bucureștii-Noi, la o distanță de circa 50 m. de la bulevard. O alee largă — străjuită de o parte și de alta de ziduri de copaci înalți — ce duce din bulevard pînă la intrarea în biserică, dă posibilitatea unei perspective impresionante bisericii, care, privită din față are oarecare asemănare cu biserica Mînăstirii Sinaia.

Biserica a fost construită de arhitectul George Mandrea și arhitectul constructor E. Kasparovski, după cum mărturisesc plăcile încadrate în zidul bisericii lângă intrare. Este zidită în formă de cruce, din cărămidă aparentă, care, împerecheată cu albul din jurul ferestrelor și al fridelor de deasupra unui brîu de centură așezat cam la 1 m. deasupra ferestrelor, dă un aspect deosebit de plăcut; biserica are dimensiunile: lungimea 24 m, lățimea la sinurile naosului 12,50 și poate primi pînă la 600 de persoane.

Biserica se înalță de la pămînt cu peste 1 m., ceea ce face ca intrarea în tinda bisericii să se facă pe o scară cu șase trepte.

Biserica are trei turlle poligonale, două turlle mai mici în față înălțate printr-o bază dreptunghiulară și o turlă mare exagonală peste naos, avînd la cele patru colțuri ale bazei cîte o turlă micuță cu acoperișul de altă formă decît al celorlalte trei turlle. Biserica este învelită cu tablă.

În interior biserica are următoarele spații: tinda despărțită de pronaos printr-un zid străpuns de ușa de intrare; pronaos dreptunghiular nedespărțit prin zid de naosul lărgit prin spațiul creat de absidele laterale; altarul este despărțit de naos prin catapeteasmă de lemn, în fața căreia pardoseala se înalță cu o treaptă formînd obișnuita solee.

Din tindă printr-o ușă în partea dreaptă se pătrunde în cancelaria parohială; iar prin ușa din stînga se poate urca pe scară în turla clopotniței unde se află cele două clopote.

Pictura interioară a bisericii «Sfântul Nicolae și Sfânta Ecaterina» din Bucureștii-Noi a fost executată în 1899—1900 de pictorul danez Exner în aceeași tehnică și în același stil ca și biserica Mînăstirii Curtea de Argeș, biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași și biserica Mînăstirii Sinaia. Cînd a fost înmormîntată în biserică Ecaterina Basilescu, în 1900, pictura interioară era terminată.

Pictura inițială a fost total degradată în timpul primului război mondial. Pictura nouă, restaurată sau total refăcută în anii de după război, era terminată în 1922, cînd biserica a fost sfințită. Autorul noii picturi nu poate fi încă identificat.

În timpul spălării și restaurării picturii și în timpul reparațiilor capitale din 1945 au fost înlocuite — în urma referatului D-lui Prof. I. D. Ștefănescu — icoanele împărătești care fuseseră pictate de Vera Basilescu (a doua soție a lui Nicolae Basilescu), într-un stil necorespunzător.

După restaurarea din 1945 de către pictorul Blandea, pictura interioară pe zid a bisericii urmărește următorul plan iconografic:

În sfîntul altar: în centru Sfînta Fecejoară pe tron, avînd în părți pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil; în dreapta — Mîntuitorul pe scaunul de judecată; în stînga — Maica Domnului cu pruncul în brațe.

Pe catapeteasma de lemn sculptat, sînt fixate icoane cu scene biblice și chipuri — toate îmbrăcate în metal argintat sau nichelat au fost îmbrăcate în metal în anii 1948—1959. Toate icoanele de pe catapeteasmă sînt demontabile.

Pe arcada dintre altar și naos se află opt chipuri de mucenițe într-o ornamentație vegetală; în părți arcada se încheie cu chipurile Sfîntului Nicolae (în dreapta) și Sfîntei Ecaterina (în stînga), patronii bisericii.

În naos, pe bolta turlei celei mari Pantocratorul; în spațiile dintre cele opt vitrouri ale turlei — scenele: Nașterii, Întrării în Ierusalim, Răstignirii și Învierii Domnului. La baza turlei celei mari chipurile celor 16 prooroci, iar la colțurile turlei chipurile celor patru Evangheliști. Pe bolta absidei din dreapta — Cina cea de taină; pe bolta absidei din stînga — Botezul Domnului. Pe peretele absidei din dreapta, — Sfîntii militari: Gheorghe, Teodor, Procopie, Eustațiu, Mina și Calistrat, iar pe peretele absidei din stînga — Sfîntii militari: Dimitrie, Teodor Stratilat, Nichifor, Axente, Nestor și Serghe.

Pe arcada dintre naos și pronaos se află opt chipuri de mucenici într-o ornamentație vegetală; în părți arcada se încheie cu chipurile Sfîntilor Arhangheli Mihail (în dreapta) și Gavriil (în stînga).

În pronaos, pe boltă Sfînta Treime vechitamentară (înlocuind, la indicația Prof. I. D. Ștefănescu, icoana Sfîntei Treimi nouetamentară). În dreapta și în stînga, deasupra vitrourilor — cîte trei scene biblice. Iar pe peretele ce desparte pronaosul de tindă Sfîntul Duh (în chip de porumbel) sprijinind doi îngeri care poartă biserica.

Pe tavanul cafasului — ochiul lui Dumnezeu.

Tinda este fără scene biblice.

Pictura exterioară pe zid prezintă următoarele icoane:

Pe fațada bisericii deasupra intrării — în stînga sus icoana Sfîntului Nicolae, iar în dreapta sus icoana Sfîntei Ecaterina, icoane mari lucrare în ceramică într-o tehnică specială.

Pe peretele dinspre sud al bisericii: în dreptul pronaosului icoanele ovale lucrare în ceramică ale Sfîntilor Atanasie, Proorocul Ioan Botezătorul și Aaron; în dreptul naosului, în dreptul altarului și în dreptul naosului pe latura dinspre nord — cîte trei grupe de cîte trei ornamente florale și mina lui Dumnezeu din care țînesc fulgere, lucrare în ceramică.

Pe peretele dinspre nord al bisericii, în dreptul pronaosului icoanele ovale lucrare în ceramică ale Sfîntilor: David, Isaia și Elisei.

În afară de scenele monografice pictate pe zid, în biserică Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina din Bucureștii-Noi, se află un număr de icoane și tablouri mobile, atîrnate pe pereții bisericii, dintre care menționăm:

Tablourile ctitorilor în mărime naturală lucrare în ulei pe pînză și fixate pe peretele dintre pronaos și tindă; în dreapta — Nicolae Basilescu cu cele două fiice, iar în stînga — Ecaterina Basilescu.

În dreapta naosului sînt așezate următoarele icoane: «Crucea Răstignirii» (2,50×1,40 m) cu suport, executată în 1944; tot în dreapta icoana Sfîntului Gheorghe lucrată în stil «cicano», deasupra ei icoana «Punerea în mormînt a Mîntuitorului» (executată de pictorița Rodica Condeescu); deasupra jețului arhieresc — icoana Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica în mărime naturală (executată tot de pictorița Rodica Condeescu).

În stînga naosului sînt așezate următoarele icoane: icoana Cuvioasei Paraschiva, în stil «cicano», în pîndant cu icoana Sfîntului Gheorghe, iar deasupra ei icoana Adormirii Maicii Domnului (executată de pictorița Rodica Condeescu). În partea opusă față de icoana Sfîntului Calinic, este așezată icoana Sfîntei Ecaterina, în aceeași mărime și executată tot de Rodica Condeescu.

În pronaos se află fixate pe pereți patru icoane: în dreapta: Mîntuitorul și Sfîntul Panteleimon (executate de pictorița Rodica Condeescu); iar în stînga Maica Domnului și Sfînta Filoteia (executată de pictorița Rodica Condeescu).

Biserica «Sfintul Nicolae și Sfinta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, privită dinspre altar, într-un peisaj de toamnă a fost pictată cu 25 de ani în urmă de pictorul Valentin Höflich. Acest tablou a fost achiziționat de Institutul de teologie de grad universitar din București în al cărui inventar se află.

Merită de asemenea să fie menționate cele două dvere pictate pe ambele fețe (de pictorița Rodica Condeescu) și cele 16 vitrouri care au înlocuit geamurile ferestrelor și care reprezintă diferite chipuri de sfinți, executate de Traian Pirvu în 1945—1946.

Obiectele de cult și cărțile de slujbă aflate în biserica «Sfintul Nicolae și Sfinta Ecaterina» din Bucureștii-Noi, sînt aproape noi și nu conțin pe ele însemnări care să prezinte importanță deosebită.

*

Am socotit de cuviință ca la împlinirea a șaptezeci de ani de la începutul zidirii bisericii «Sfintul Nicolae și Sfinta Ecaterina» din Bucureștii-Noi să dau la lumină aceste date privind istoria ei, în semn de recunoștință și pioasă aducere aminte de toți cei care s-au ostenit și au jertfit pentru biserica aceasta — ctitorii ei și urmașii lor, precum și enoriașii acestei parohii care nu mai sînt printre noi; și totodată față de epitropii, membrii consiliului parohial și față de toți binecredincioșii noștri fii duhovnicești, care se străduiesc împreună cu noi pentru păstrarea bisericii noastre în bunăstare și în bună rînduială.

Pr. CLEMENT POPESCU

RELIEFURI ȘI INSCRIȚII PE CRUCI DE PIATRĂ FEUDALE ÎN NORD-VESTUL UNGROVLAHIEI

Cioplitul în calcar și în gresie, străvechi meșteșug răspândit în așezările carpațo-dunărene și promovat în condițiile dezvoltării industriei artistice a pietrei din perioada feudalismului timpuriu și târziu (sec. al X—XIV-lea) de către meșteri țărani și meșteri străini de prin Țările Române, la ei acasă, în cariere sau pe domenii depărtate și prin târguri vecine, se reflectă, cum se știe, nu numai în șirul obiectivelor de uz gospodăresc comun¹ sau în podoaba pietrării monumentelor domnești și boierești, dar și în numărul apreciabil al stîlpilor sau crucilor de ctitorii, scrise, cunoscute ori de curînd descoperite, aflătoare în locuri inițiale atinse de vreme, expuse în zone de protecție sau în lapidarii de prin muzee. Considerate ca documente culturale istorice autentice, ori ca simboale de influență spirituală, materializate în tradiție și în folclor^{1 bis}, obiectivele despre care va fi vorba demonstrează existența comunităților sătești libere ori aservite, ca și continuitatea și legitimitatea domniei², consfințind deseori obiceiul înfrățirii³ și așezării străinilor sau lăturășilor în obște, prin cumpărări și folosiri de ocini⁴. Uneori indică vatra (sîlștea) și volumul demografic cu nume de neamfuri pe spițe ale așezării existente sau dispărute, ori locuri rezervate uzului comun — lunca, apa, aria, vadul morii, bălțile, pădurea și pășunea —, altele amintesc divizarea și stîlpirea proprietății

1. Acopereminte, delte de fîntini și jgheaburi, tăvălugi de arii, vase, rîșnițe și pive.

1 bis. Uneori amintesc reprezentări artistice frecvente în arta carpațo-balcanică: *coloana* sau *stîlpul ceresc* pe care strălucesc neconținut soarele, luna, stelele, cometele și publicarea lactee. Vezi: R. Vulcănescu, *Coloana cerului la români*, Magazin istoric, I, 2, 1967, p. 47—48.

2. Ca și în arta sigilară, crucile de piatră sau arborele vieții simbolizau învierea continuă sau continuitatea organică, somatologică a domnului și prin aceasta însăși: ideea legitimității la domnie. Vezi E. Virtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova în sec. XVI-lea*, București 1960, p. 246.

3. Era un mijloc de a intra în obște pe baza unei ceremonii religioase care făceau dintr-un străin o rudă, un frate. Scopul înfrățirii era înloudeana participarea la drepturile asupra unei părți de moșie și înfrățire pe ocină. În genere, înfrățirea se făcea cu învoirea obștii, adică cu știrea tuturor fraților. Ceremonia înfrățirii, semnalată în acte încă de la 1487, avea loc în biserică, cu încingerea brîului Preacuratei sau legătură pe Sfînta Evanghelie (și sfintei cruci, n.n.). Vezi mai pe larg la: P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București 1964, p. 182.

4. Erau sisteme de acaparare progresivă a pămîntului obștei, practicate alături de boierii de către negustorii care-și plasau banii în cumpărări de pămînt, ca și de călători, militari, roșii, dorobanți, călărași, și postelnici ce se îndelcniceau cu agricultura și cu creșterea vitelor, avînd la îndemîină pămînt dintr-al satului respectiv, contribuind astfel la destrămarea obștei». (*Idem*, p. 244).

rurale pe moșii⁵, pe funii (curele, fășii)⁶ ori pe locuri și pământuri cu unități de măsură simple — pasul⁷, stinjenul și funia —, constituind dovezi sigure de stăpînire în pricina de împresurări și făceri de hotărnicii pe sate și moșii. Forma, cuprinsul și funcționalitatea lor vizează, de asemenea, influențe lingvistice, tehnico-artistice din cultura pietrel de pe teritorii vecine, pătrunse în aria vechiului nostru scris, iar răspîndirea și comercializarea lor implică continuitatea și forța de producție a meșterilor din cariere, existența rețelei de cărăușie, ca și gustul artistic tot mai sporit și felurit al clientelei feudale. Înfrumusețînd relieful geografic urban și rural, obiectivele mai amintesc uneori și alte date istorice de seamă: ocupații vremelnice străine, solli de pace, vacanțe, aniversări de domnii, porunci, jurăminte și răscoale, ba chiar locuri de osîndă pentru neplătă de bir și fugă⁸, fiind ctitorite ca și cele semnalate cu alt prilej⁹ de către dregători, țărani clăcoși și megieși, pustnici, monahi și țirgoveți, prin așezări existente, sparte ori roite; în locuri pustii, la poale de cetăți și posede¹⁰, în mahalalele pîrgarilor de județ, de-a lungul drumurilor mari de pămînt — sărli, oii, cirezarilor, marfațiilor și poștel, sau potecilor din plaiuri la răspîntii și hotare ori pe vetre de odihnă și închinare.

Desfășurînd întreolaltă munca depozitării pietrei, în perioada din ajunul muncilor agricole¹¹, vechii săpători în gros și pe subțire ce moșteneau meșteșugul din tată în fiu și din vecin în vecin, desfăceau calcarul masivelor numulitice muscelene¹² ori gresia văilor dîmbovițene¹³, argeșene¹⁴, și vilcene¹⁵ cu unelte simple¹⁶,

5. Prima și cea mai veche formă a împărțirii teritoriului satului prin bătrîni (moșii), înțelegîndu-se fondatori reali sau presupuși ai așezării. Divizarea a fost reclamată de creșterea producției sătești ce aducea după sine diferențierea membrilor obștiei (*Idem*, p. 151).

6. Este un sistem de măsurătoare cunoscut numai în Țara Românească, ce corespondea cu părți străvechi ale satului. Termenul *funie*, care înseamnă o fășie lungă din teritoriul satului, cuprinzînd diferite părți structurale ale obștiei, este numit și «*curea*» — curea de moșie sau fășie; *Idem*, p. 166; Arhivele Statului, București, ms. 225, p. 44.

7. O astfel de măsură se înfîlșește în Țara Românească, la 1571, cînd se vorbește și de stinjen și de funie ce nu dădeau rezultate precise; *Idem*, p. 165.

8. Fuga în masă, retragerea în păduri cu vitele de muncă. Judecățile, refuzul împlinirii muncilor agricole, neplata haraciului (peșchesului, n.n.) și răscoalele adesea în colaborare cu orașenii, cu mica boierie și oștile domnești, sînt un fir roșu ce străbate istoria timp de mai multe secole — (*Idem*, p. 84).

9. Vezi: Pr. Ilie Diaconescu, *Materiale documentare istorice la monumente feudale bisericești din regiunea Argeș, raional Găiești*, în rev. « *Glasul Bisericii »*, XXIV, 5—6, 1969, p. 478—486; Pr. M. Braniște, Pr. I. Diaconescu, *Vechile cruci de piatră din cuprinsul și vecinătatea orașului Pit-ești*, în rev. « *Mitropolia Olteniei »*, XVI, 1—2, p. 39—50.

10. Toate locurile numite astfel sînt situate în apropierea de vechea graniță cu Ardealul, ce serveau pe vremuri ca trecători, iar unele dintre ele ca stațiuni vamale. Cf. I. Iordan, *Nume de locuri românești în R.P.R.*, București 1952, vol. I.

11. Această deprindere a meșteșugului, prin depășirea nivelului preocupărilor casnice n-a fost, se înțelege, din punct de vedere al îndeletnicirilor agrare, o separație completă a agriculturii de meșteșug...; în această vreme tehnica folosită era în general rudimentară, iar procesul de specializare în cadrul meșteșugului de bază foarte limitat. Comp. St. Olteanu, *Studierea producției meșteșugărești (sec. X—XIV)*, în Studii XV, 1962, p. 872 ș. u.; St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea*, București 1954, p. 26.

12. Străvechea carieră de pe muchia de răsărit a satului Albești, ca și calcarul roșcat de la Dragoslavele, ce se putea exploata pentru ornamentații. Vezi: Pr. I. Răușescu, *Dragoslavele, Cîmpulung-Muscel*, 1937, p. 205.

13. Valea-Lărgă (Micloșani) din stînga apei Dîmboviței.

14. Albia Topologului superior și de pe văile Berislăvești, Scaueni și Șerbănești (Notă informativă de la Pr. D. Georgescu-Sulci).

15. Cariera de la Igoi (Dealul Mare) de pe cornișa de apus a Oltului și din vecinătatea Polovragilor. Despre căratul gresiei de acolo cu carele lor pentru trebuința sfîntei minăstiri de la Hurezi, amintește și un zapis de la 1800 al popii Constandin și al fratelui său Ion din Bodeștii-Mateștilor. Vezi: Pr. I. Popescu-Cilieni, *Biserici, țirguri și sate din județul Vilcea*, Craiova 1911, p. 46, n. 2, citat după I. Ionașcu, A. D., nr. 83—85.

16. Piroane, rîngi, maele de fier, frunze de oțel și pene.

aşchiind şi dimensionând monumental ori mijlociu, blocurile uscate la soarele verii pe banca de cioplit cu palma de măsură, dreptarul şi colţarul, fereastră orb¹⁷, ciocanul dublu dinţat (taracul) şi spîţul (ţepuşa), suprafeţele principale, laterale şi verso-urile, tocându-se pentru decorul plan şi pentru scrisoare cu dalta lată, îngustă şi zimţată. În desenul reliefulor şi caracterelor de pe obiective similare vechilor izvoade, s-a folosit liniatorul, compasul de lemn, şileţul (stilul) sau candelul de plumb, iar ca motive de podoabă se întîlnesc elemente arhitectonice orientate, bizantino-slave ori de factură populară timpurie şi tirzie, semnalate în stilul caselor, troiţelor şi crucilor de lemn: căciula simplă, plană sau în patru ape repezi, cu ori fără streaşină şi piua — fixe sau mobile —, capiteliul cu decor bogat, traversa în pană, netreflată ori tronconică marcată cu stilizări geometrice: incizia dreaptă, şerpuită sau dinţată, acolada simplă şi compusă, butonul, perla, meandrul şi spirala, cercul dublu, întreit, împătrit, înşepţit sau în octavă, delta, patratul¹⁸ şi torsada. Unele reliefuli vădesc motive vechi simbolice: ancora, arcul şi săgeata deco-tracă, ori corpuri astrale — soarele, luna şi stelele¹⁹ sau figuri plane — heruvimi, Precista şi Flul — rotulul²⁰ cu vina scrisă, cununa, ciocanul, lancea, cupa, buretele şi trestia. Într-alte exemplare apar elemente anatomice: capul lui Adam şi fluierile în cruce, zoomorfe, cu înţeles simbolic, vulturul, porumbelul şi cocoşul, ori stilizări florale frecvente: crinul văilor, scaiul şi lăleaua, corola cruciformă şi dinţată, acantul, palma cu derivatele ei, sempalmeta dublă şi inversată.

În marcarea spaţiilor dintre rînduri, decorul motivelor, unciulelor răsărite ori etajate, accentelor, silabelor şi prescurtărilor de cuvinte similare scrisului din tipariţe şi cancelarii, în scopul economiei spaţiului de pe câmpul pietrelor, se întrevăd particularităţile meşterilor şi cele ale scrisului²¹ dăltuit, care într-o perioadă de timp se schimba. Calitatea materialului, numărul comenzilor, durata, soroacele de plată şi predare, viteza de lucru sau îngreuiala firii, ca şi iscusinţa săpătorului, determinau execuţia optimă reflectată în trăsătura de atac a dălţii, închiderea sau deformarea între rînduri şi cuvinte, ca şi relieful motivelor plane. Redactate cu formele începătoare paleo-slave, ori tălmăcite în grai local de către zugravul ambulant, grămătic, iereu sau logofăt, textele sînt precedate, ca şi în zugrăvie de mo-

17. Fără dinţi, cu tracţiune manuală, folosindu-se nisipul de mare şi apa, sau cristalul de stîncă.

18. Pe o cruce a popii Ispas de la Ciocina-Ialomiţa, nu departe de Amara, dimensională în gresie, de 2,20 m. × 0,70 m. × 0,25 m. şi sprijinită în piua, motivul patratului este înscris într-un cerc reliefat, iar în text se spune: «Cu voia lui Dumnezeu, s-au rădicat această sîntă cruce de sfinţia sa popa Ispasu, ereu din Ciocina, Nasta presvit (era), Mihai, Stan, Niaga Dimitrie cu tot neamulu lor. (latura de m.z.); în zilele împăratului Nicolae Pavlovici pentru po(menirea) mării Rosieie (latura de nord) Ilie meşte(r) ? «dascălu». La o altă cruce de la Căzăneşti-Ialomiţa, de 2,40 × 0,80 m. × 0,20 m., aşezată în stînga drumului de fier spre Slobozia-Veche, motivul patratului este decorat marginal cu zimţi în care se înscrie monograma IS, avînd şi scrisoare: «Cu vrear(ea) (lui) Dumnezeu s-au rădicat aciastă sîntă cruce de robul (lui) Dumne(zeu) Romanu, Smaranda, leat 1835 a(u)gus(t) 2; Marin Enache, Ili(n)ca, Simiona, Toma meş(t)er (latura de m.z.), Dobre (latura de nord).

19. În epoca primelor veacuri creştine, obiceiul de a reprezenta aştii zilei şi nopţii în arta decorativă a locaşurilor de cult, sau a crucii lui Hristos, răspîdit pe malurile Pontului Euxin pînă în nordul Breitaniei şi la hotarul Saharei, persistă pînă la sfîrşitul evului mediu. Fenomenul este semnalat şi în Dacia cucerită de Traian (la 98—10 august 117) la Sarmisegetuza şi în oraşe ca Potaisa (Turda) şi Apulum (Alba-Iulia) şi peste toată întinderea teritoriului ocupat. Se înţelege că *imnografiile* bisericeşti în acord cu învăţătura Bisericii şi cu lupta împotriva prejudecăţilor seculare, au văzut în globul strălucitor numai un simbol, «Hristos, lumina lumii», sau plinirea proorocii lui Maleahi — «Şi va răsări pentru voi cei care vă temeţi de numele meu Soarele dreptăţii ca tămăduire venind pe ăripile lui (Maleahi III, 20), motiv ce a fost adaptat la o destinaţie ploasă prin biserica triumfătoare», Comp. Frantz Cumont: *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, Bruxelles*, tome premier, p. 121 ş. u.

20. Sfetocul.

21. Observări grafometrice a se vedea la Et. Bogdanovici, rev. «Hrisovul» III 1943, p. 111—112.

nogramele răstignirii²² și Precistei²³, nume de arhieriei și sfinți mari, inițiale de cuvinte slave²⁴ din slujba celor opt glasuri sau din imnul crucii, urmate de formule doxologice întâlnite în zapise și în porunci domnești²⁵, invocări libere și exorcisme, numele hramului sau hramurilor bisericii citorite și ftnosite, de obicei în vremea ridicării și sfințirii crucii, pe care se săpa pisania sau pomelnicul de obște²⁶ cu nume pe spițe de vęcini (rumăni), ierei, diaconi și megieși, apelativul «Io»²⁷ al bazileilor bizantine, numele voievodului țării — uneori al ocupantului vremelnic —, numele stăpînului obștei aservite, cu rangul său de boierie, antroponimice, biblice²⁸ și dinastice²⁹, nume trace³⁰, persane³¹ și cumane³², onomastice eline³³, slave³⁴,

22. I.N.T., S.T.I.U. (Iisus Nazarineanul Tarul Savaoth, Tarul Iudeilor; IS.HS.NI.KA. (Iisus Hristos învinge), formulă ce amintea aclamația (νικῶ = învinge) din arenele romane, grefată la simbolul esențial al noul religii creștine, ca și de acel ἅν τούτο νικᾷ «din vzlunea împăratului Constantin cel Mare (313—337) sau de pe o monedă bătută la Cartagina pe vremea lui Flavius Heraclius (619—614) cînd circulau și aclamațiile crucii împotriva clumei: *Cruх vincit, cruх regnat, cruх imperat*» (crucea învinge, crucea domnește, crucea poruncește), iar formulele I.N.T.I.U.I.N.R.I.U. (I.N.B.I.) intraseră cu mult înainte de sec. al XII-lea în folclor, folosindu-se împotriva vrăjmașilor și bolilor primejdioase. Vezi: T. Sevcicu, *Prezentări bibliografice*; A. Frolow: *IS.HS.NI.KA*, în rev. «Byzantonoslavica», vol. XVII 1, Prague 1956, p. 98—113, în rev. «Mitropolia Banatului», X, 7—12, 1960, p. 216—218; I. Chițimia, *Interpretarea formulei slave M.L.R.B.* în rev. «Romanoslavica», București 1965, vol. XII, p. 361.

23. M.P.Θγ. (Maica lui Dumnezeu).

24. с(н)ъ в(ж)иѣн (Fiul lui Dumnezeu); с(т)аго д(х)ъ (a Sfintului Duh; к(р)ѣт(х)оу)х(с) (Crucea Ta, Hristoase); н(р)ѣч(л)а в (л)чцѣ = (Prea Curată Stăpînă); п.в.(помн)аѣн <мл> вжѣ = Miulește-mă Dumnezeule (de două păcate a plîns David); Vezi: Octoih slavon, ediția Buzău 1742, f. 50 v. P.B. (р)аєн(д)ѣт(х)ъ в(о)єр(х)ѣє = Cel răstignit a înviat, *Idem*, f. 253 М.А. (М)ѣрт(в)ъ з(м)ѣн(ч)ѣст(в)ъ = Șarpele (diavolul) s-a omorât, *Ibidem*, f. 137; К.А. (к)р(х)ѣл(а) д(х)а пр(а)в(н)ѣст(в)ѣ = cu aripile Duhului sburînd; *Ibidem*, f. 198; Z.B. з(м)аа в(ж)т(в)н(ч)ѣ о(с)цѣст(в)ѣ моуш(т)ъ = Pămîntul se sfințește cu dumnezeieștile moaște; *Ibidem*, f. 198, sau: з(а)р(и)єв(ж)в(н)аѣт(ъ) пр(а)єд(а)н(и) = Cu strălucirea dumnezeieștilor învătătur, *Ibidem*, f. 243 v.

п.в. (ш)т(о)м(в)ѣр(ъ) = Pavăza adevărului, *Ibidem*, f. 158. з.к. (з)н(а)м(н)и кр(х)т(н)ѣм = Semnul crucii, *Ibidem*, f. 158. м.а.р в (м)ѣст(о)л(о)в(н)оє р(а)н ѣст = Locul osindei, rai s-a făcut д.а. (д)аж(н)ѣ д(и)сн(ч)ѣм(ѣ)н(ч)ѣ л(о)ж(а)ц(ѣ)м(ѣ) пр(т)ч(ѣ) = Intinde-mi dreapta (mie) celui ce zac întru adîncuri, Mergătorule înainte; *Ibid.* f. 83. А.А. (д)о(к)о(л)ѣд(а)щ(ѣ) м(о)ж(н)ѣв(н)ѣн в(ъ) н(е)р(а)д(н)ѣѣ = Pînă cînd, o, suflete al meu vei petrece fără de (nici o) grîlă?, *Ibidem*, f. 256. Alte interpretări cu privire la monogramatul vechilor cruci, vezi la: D. I. Băjan, *Crucea jurămîntului*, Cîmpulung 1929, p. 12—13; I. Chițimia, *op. cit.*, p. 306; V. Brătulescu, *Inițiale și monograme legate de semnul sfîntei cruci*, în rev. «Mitropolia Olteniei», XVII, 7—8, p. 568—586; *Mînăstirea de la Argeș a lui Neagoe Basarab*, în rev. «Glasul Bisericii», XXVI, 7—8, 1967, p. 758—767.

25. Cu voia Tatălui și cu săvîrșirea Fiului și cu ajutorului Sfintului Duh; Doamne, ajută! Vezi: *D.I.R.B.*, doc. 239, p. 230; doc. 275, p. 259.

26. La bisericile de pe valea Cobiei-Dîmbovița, construite de meșteri locali în veacul al XVIII-lea, crucile de citorit stînt înlocuite cu pisanii zugrăvite pe două sau trei table de lemn, mobile, aflătoare la proscomidere pentru pomenirea obștei.

27. Preferat de grămăticii pentru monosilabismul ei atît de esoteric, formula Io — Ioan — inventată diplomativ în sec. al IX-lea la cancelaria patriarhiei din Constantinopol, nu putea avea inițial alt sens decît cel original, potrivit uzului din cele două cancelarii sîrbo-bizantine, adică Ioan (Ιωάννης) cel ales, cel dăruit de Dumnezeu (Vezi: E. Virtosu, *op. cit.*, p. 98).

28. Achim, Ana, Avraam, David, Ilie, Ion, Iosif, Lazăr, Matei, Pavel, Samoil, Salomeia, Zaharia.

29. Dan, Vintîlă, Vlaicu, Vodă.

30. Bită-us, vezi: N. A. Constantinescu, *Dicț. onom. român*, Buc. 1963, p. 202.

31. Ban ce mai poate aminti titlul dregătoriei banatului, organizată în sec. al XIII-lea sau o prescurtare a frecventului Șerban; *Idem*, F. 188 ș. u.

32. Tatul — Tatomir, *Ibidem*, p. 366.

33. Agapla, Anghelina, Catalina, Damlan, Dia, Grigorie, Mina, Margareta, Orantia, Sava, Sevasta, Silveștru.

34. Boj, Bran, Dragotă, Petcu (Detcu), Miria, Nedelea, Slamna, Stan, Stoe, Vlaș.

otomane³⁶, germane vechi (longobarde)³⁷, maghiare³⁸ sau necunoscute³⁹, apelative, ce amintesc șerbie⁴⁰ sau de mai multe origini⁴¹ ori formate în limba maternă, cu sens de invocare a prolificității⁴² și arie de largă circulație; zoomorfe, cu înțeles de exorcizare⁴³, florale⁴⁴, pastorale⁴⁵, folclorice⁴⁶ ori astrale⁴⁷, patronimice de nuanță peiorativă⁴⁸ sau fonetizate locale⁴⁹, vâleatul cel mare și cel mic, iar alții numele artistului și locul carierii. Adesea, cutare meșter săpător izbutea fără intenție să împlinească obiectivelor dăltuite în piatră prin simboale, linii, proporții și forme îndătinăte, nu numai efectul artei în sine («unde rolul Bisericii ca îndrumător rămnea neștirbit») ⁵⁰, dar și perfectarea continuă a gustului artistic prin eforturi sporite de imaginație, inteligență și talent.

Ca și zugrăvia ce fusese considerată în lumea renașterii bizantine (sec. al XII-lea—al XIV-lea) «drept complement al arhitecturii»⁵¹, vizionarea motivelor simbolice și lectura de pe cîmpul crucilor de piatră, alternate cu cele auzite sau cîntate în strună și în colinde, amintere închinătorilor «înțerea gratului și legii, învătătura despre cele trei Fete — Taidi, Flul și Duhul Sfînt, — ce împreună voiesc, ajută și săvîrșesc, întruparea, vestirea dumnezeieștilor graiuri; patima, căința, ruga și iertarea osînditului din stînga, învierea, sfințirea pămîntului și firii, înălțarea și țerăși venirea Domnului, cu arătarea cînstiului semn, învierea celor adormiți, judecata și răsplata, cînstirea Precistei și sfinților, domnia păcii și viața ce va să fie.

Decadența cirilismului, semnelată în prima jumătate a veacului al XIX-lea și continuată în deceniile ce au urmat^{51 bis}, numărul redus al meșterilor săpători, căutarea de noi forme, pătrunderea tot mai sporită a influențelor străine, comercializarea și epuizarea materialului calitativ de cariere, «sentimentul artistic puțin exigent al clientelei credincioșilor, acomodarea atelierelor la toate gusturile și la toate pungile»⁵², ca și absența controlului oficial, aveau să pricinuiască dispariția vechiului stil al stîlpilor sau crucilor de ctitorii scrise, ele înfrîinându-se cioplite în piatră slabă sau vîrtoasă, fabricate sintetic ori înlocuite cu exemplare simple, dăltuite în lemn, reduse ca factură, decor, teme și grafie și înălțate aiurea sau prin vetre de odihnă.

36. Barbu-ara, Cezar, Frîncu, Udrea (prin filiera slavă); *Ibidem*, p. 4, 20, 29, 277.

36. Talapia ce amintește pe David Celebi zis Celapie și Talapie, pretendent la tronul otoman între anii 1432—1450; *Ibidem*, p. 238.

37. Aldea (bătrîn, viguros), *Ibidem*, p. 180.

38. Jînga (gîngaș), *Ibidem*, p. 305.

39. Villala, *Ibidem*, p. 406.

40. Șerban, Șerbu, *Ibidem*, p. 381.

41. Băta (slavă, ungară și tătară). *Ibidem*, p. 193.

42. Oprea-Ita-ușă. *Ibidem*, p. 338—339.

43. Lepădat, Lupu, Vilcu (Lup); *Ibidem*, p. 309, 311, 407; Pr. V. Ursăcescu, *Vechi nume românești de botez*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LVII, 1939, 11—12, p. 663 și urm.

44. Flor-oarea-ica, Trandafir.

45. Baclu.

46. Badea-iul; vezi: N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 186, 229.

47. Soare — a.

48. Busuloc (hoț), Gușu, Răspetca monahia, Ruja, Vlăduț (om cu minte stîngace). *Ibidem*, p. 225, 250, 364. V. Ursăcescu, *op. cit.*, p. 366.

49. Cludenii (mînuni), arădicat, irdicat (ridicat); nemnicia (neamul, rudenia); preocuposăi; strîlît (silit); toartu (tot).

50. Vezi: V. Vălășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București 1959, vol. I, f. 394.

51. Comp. I. D. Ștefănescu, *Artă balcanică și artă religioasă a Țărilor românești*, Rev. Ist. Rom., 1943, p. 2—3.

51 bis. Trecerea oficială la scrierea în alfabetul latin nu s-a făcut decît în 1860. Vezi: A. Sacerdoțeanu, *Orientări în paleografia română*, în «Revista Arhivelor» XI, I, p. 11.

52. Vezi: Fr. Cumont, *op. cit.*, p. 216.

JUDEȚUL ARGES

Crucile din orașul Cîmpulung

Apartinând veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, unele au fost măcinată de vreme, altele au dispărut, iar altele se văd în locuri inițiale, dimensionate din lespezi de calcar în atelierile vecine de la Albești. O parte din exemplare fiind cunoscute cu ani în urmă, vom reaminti câteva, ca și pe cele de curînd descoperite.

Crucea de la podul Fierarilor

Cioplită din calcar cenușiu — $1,80 \times 0,80 \times 0,30$ m. — și sprijinită în puiă mobilă — $0,50 \times 0,50$ m. — este așezată lângă podul de pe râul Tîrgului, de unde se îndreaptă drumul spre Mățău. În afara inițialelor de pe rotul I.N.T.I.U., patru cercuri reduse ca factură și unite cu cel mare de pe centrul pietrei, monogramele — IS.HS.NI.KA —, cele ale Precistei — M.D. — ale sfinților evangheliști; zece stele și alte prescurtate slave din imnul Crucii — P.B.; S.Z.; S.V.; K.H.; E(L).N.; M.L.R.B.; D.S.; — decorează obiectivul, iar în scrisoarea cu unciale reliefate — 0,05 m. — se spune: «Ridicatu-si-au aiciastă svîn(ă) cruce întru slava și cinstea văvedieniei prea svintei Născătoarei lu(i) Dumnezău în zile(ie) lu(i) Io Grigorie voevod, me(s)îta io(nie)? 5. Și s-au trudit Stanciu, Dobra, Gherghina, Stanca, Voica, Stanca, Stana, Rada, Stancu, Neacșa, Gherghe. Pis Stoica grămătic. leat 7170 (1661--1662) 53.

Crucea de la Crețșoara

Aflătoare aproape de malul stîng al apei Tîrgului și la răspîntia drumurilor ce duc spre așezările din munți, are înfățișare monumentală: $2,50$ m. \times 1 m. \times $0,40$ m., fiind dăltuită în piatră masivă, cu roturi dese, sprijinite în puiă, unde se ascunde o parte din scrisoare. Prescurtatele de pe rotul I.N.Ț.S.T.I.U. (Iisus Nazarineanul, Țarul Savaoth, Țarul Iudeilor), monogramele Mîntuitorului și sfinților evangheliști, ca și grupe de cercuri, stele și rozete reliefate angajează cîmpul superior al feței principale, sub care se citește epigraful trinitar, T(atăl), S(tn) (Fiul), (i) Dh.S. (Duhul Sfînt), ca și inițialele slave: M.Z; R.B; iar în textul pisaniei, așternut cu meșucule răsărite scrie: «Cu vreaia Tatălui și cu ajutoriul Fiului și cu săvrșitul sfîntului Duh, rădicatu-se-au aci (a)stă sfîntă și dumneză(ia)scă cruce întru slava și cinstea săborului arhistratigi Mihail și Gavriil nvolnici, în zilele luminatului domn Io Costăndin voevod cu toată...; Iatura de m.z.: «jupan Părvul, jipan Ghinea, Necula, Stanca» 54.

Crucea de pe strada Rîului

Umbrită de streșina unei case — nr. 63 — de dată tîrzie, este dimensionată mijlociu: $1,20$ m. \times $0,60$ m. \times $0,20$ m., — avînd căciulă prismatică mobilă, inițiale îndătinate pe rotul, cele ale Mîntuitorului, ale sfinților evangheliști și începutul versului imnografic slavon: M.L.R.B., iar în zona dintre cele două cercuri convexe ce se leagă de alte patru, profilate pe centrul pietrei, se citește greoi și liber de pe slavonește, epigraful omagial: «Rugă, Născătoarei de Dumnezău... Fiului și Duhului Sfînt». Mai jos pe brațul vestic scrie: «Rădicatu-s-au aiciastă cistiită cruce în(î)tro slava Precistei. Și s-au ostenit Dobre, Iacob? Stănil(ă), Dumitra, Stoica, Opre(a), Roxandra cu femeea Bobului, Sevăsta, Ancă, Stancul, Isar... Ana... cu femeea, Ivăn, Stoica cu femeea, Stanca, Maria v(ă)l(ea)t 7160 (1651—1652) t(emelia)...m(esit)a ion(ie)dni 30. Stoica, Paraschiv cu femeea».

Crucea de la Biserica Sfînta muceniță Marina

Se vede în zona de protecție a bisericii parohiale Sfînta Marina din mahalaua fabricanților de șită din Schei, păstrată în bună stare, dimensionată din calcar cenușiu: $1,70$ m. \times $0,80$ m. \times $0,30$ m., și decorată cu șase stele. Uncialele I.N.T.S.T.I.U., prescurtatele P.B.S.Z.M.L.R.B. și un cerc mare concav, rezervat omagierii Precistei, completează spațiul superior al brațului vertical iar mai jos citim: «Rădicatu-s-au

53. A se vedea lectura și la Pr. I. Răușescu, *Cîmpulung-Muscel, Monografie istorică*, Cîmpulung-Muscel, 1943, p. 358.

54. *Ibidem*, p. 356.

aciastă cinstită cruce întru slava părintelui nostru Nicolae în zilele lui Grigorie Vod(ă) și s-au nevoit robii lui D(u)mnzeu Stanciul, Creța cu coconii, Lazăr, Floarea, Neacșa, Baciul, Lazăr (a)ncea, Ghinea, Stanca, Dumitru, Stancea, Dumitru, Iane. Voica 7170 (1661—1662)»⁵⁵.

Crucea din mahalaua Gruiului

Asemănătoare ca dimensiuni și grafie și din aceeași vreme cu exemplarul de la Crețioara este așezată la gura drumului ce duce spre Bughea și Albești. Între cele cinci cercuri reliefate de pe brațul pietrei: 2 m. × 0,80 m. × 0,30 m., cel din mijloc este concav, iar între cele șase rozete și sub scrisoarea de pe rotul sînt grupate inițiale de versuri iconografice, slave și eline: P.B.S.Z.K.X., H.H.H.H.; D.S.M.R.TU; Pe coarneau celor trei brațe urmează alte inițiale slave: M.L.R.B; Z.B.; E.L, iar monogramul HS. înscris în cercul de jos, se completează prin cuvintele slave: S(fn) B(o)j (Fiul lui Dumnezeu). În cuprinsul pisaniei se spune: «Rădicatu-s-au aciastă sfântă și dumnezeiască cruce întru slava și cinstia sfântului părintelui nostru arhiepiscop și făcător de ciudenii (minuni) Nicolae în zilele lui Io Costandin voevod... Și s-au ostenit robii lui Dumnezeu erodiacon Ghinea, Ilina, snov lor (copiii). (Urmează două rînduri iligibile) văleat 7270 (1761—1762)»⁵⁶.

Crucea lui Costandin pitarul.

Innegrită de vreme, este înfiptă în colțul de nord al bisericii Sfîntul Ilie din Irg, măsurînd 1,60 m. × 0,80 m. × 0,25 m., sprijinită în piuă mobilă: 0,60 m. × 0,40 m. În zonele celor patru cercuri reliefate și unite în cruce se înscru prescurtatele: IS.HS.NI.KA. Cele patru stеле, două rozete de pe latura orizontală, alcătuiesc decorul, iar alte patru inițiale, P.B.Ș.Z., încadrează cercul cu monogramul IS. Inscriptia: «Rădicatu-s-au aciastă sfântă și dumnezeiască cruce întru slava și cinstea sf(ă)ntului mare mucenic Dimitrie în zilele lui Io Șerban iol(ie) 17. Și s-au ostenit jupan Costandin care au fost pitari f(n) ani 10. Chera Dumitrașcu, Alixandru, (restul textului este nimicit de vreme).

Crucea de la Școala elementară nr. 1.

Este îngropată la apus de gardul școlii pe unde trece strada Dezrobirii. Dimensionată din calcar, 1,50 m. × 0,80 m. × 0,25 m., are piua mobilă 0,60 m. × 0,60 m., fiind innegrită și măcinată de vreme. Monogramele grupate: P.B.Ș.Z., K.D. completează cercul cu inițiala IS. iar uncialele M.L.R.B. sînt săpate reliefat pe cele două cornuri ale brațului orizontal. În pisanie se spune: «Cu vriaria Tatălui și cu ajutor(ul) Fiului și cu săvîrșirea sf(ă)ntului Duh, rădicatu-s-au aciastă sv(ă)ntă și de viață făcătoare cruce întru cinstea și lauda Nașterii prea sventei de Dumnezeu Născătoare și purăa fecioarei Mariei și a hramului svântului părintelui nostru Nicolae ce(l) atotpăzi(tor) în zilele... în continuare, pe latură de mz.: «Badea, Ioana i Stanca, M(i)ria, Tudora, Mate(i), d(ecembrie) d(ni) 8 l(eat) 7233 (1724).

Crucea Tăbăcarilor.

A fost adusă cu ani în urmă din mahalaua Tabacilor de pe malul stîng al apei Tîrgului, unde va fi servit ca patron al breslei, ori ca loc de jurămînt al pîrșarilor de județ și mutată mai sus pe fosta stradă Cuza Vodă (16 februarie) nr. 16, nu departe de podul și zăgazul morii dispărute. Are înfățișare monumentală — 2,50 m. × 0,80 m. × 0,40 m. fiind decorată marginal cu motivul suviței de frînghie și unsprezece rozete simple. Între inițialele de pe rotul: I.N.Ț.S. (Iisus Nazarineanul, Țarul Savaot), se închipuie crinul văilor, iar un heruvim susține cercul cu inițiala IS. Prescurtările: M.L.R.B., cele ale sfinților evangheliști și textul pisaniei reliefat completează cîmpul epigrafic al crucii unde se spune: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutoriul Fiului și cu îndemnarea Duhului sf(ă)ntă. Rădicatu-s-a această sfântă cruce întru hramul s(f)e(t)i Nicolae și sfântă prepođoamna Parascheva Marina și Blađoșteniei Bogorodice. Și s-au ridicat în zile(le) domnului nostru Io Costandin Necu-

55. *Ibidem*, p. 358.

56. *Ibidem*, p. 357.

lae voevod. S-au ostenit robul lui Dumnezeu Marcu, Cărstina, Agapie, Neacşa, Bucur, Radu, Bucura, Ivan, Stana, Iosif Mariea, Măelia, Văsica, erei Ion; latura de m.z.: Stoica, Măria, Oprea, Stanca, Bucur, Stana, Bucur, Radu, Chir, Văsăia; Maria; Stancu meşter văleat 7260 (1751—1752) 1 s(eptembrie)»⁵⁷.

Crucea de la Apa sărată.

Descoperită mai jos de bariera oraşului Cîmpulung, în zona şoselei şi drumului de fier din vecinătatea *Văli Dacilor*, va fi servit în trecutul depărtat ca semn de popas al oierilor şi marfagiilor ce se îndreptau spre târgurile aşezărilor de la poalele dealurilor şi din cîmpie. Cioplită din calcar masiv, braţele măsoară 2,20 m. × 0,80 m. × 0,30 m. prezentînd motive cunoscute — cercul simplu, dublu, împătrit şi stele cu opt colţuri, iar prescurtările: I.N.T.S.Ţ.I.U., IS.HS.NI.KA., Mat., MR., LK, ION. şi iniţialele imnografice M.L.R.B.P.B.Ş.Z. completează spaţiul superior al pietrei. În pisană reliefată se spune: «Rădicatu-s-au aciastă cruce întru slava şi cinstea părintelui nostru Nicolae vă (în) văleat(ul) (lui) Grigorie voevod. Şi s-au nevoit robul lui D(u)mnezeu Bratul Z(i)ncan? han(giul), Stanciu, Tudor, Stan, Ghinea, D(u)mitra, Vlaicu ca să le fie de pomenirea (în)veaci m(e)şiţa iol(ie)2 leat 7172 (1664)».

Crucile de la cariera Albeşti.

Se pare că meşterii săpători în piatră de altădată ai vestitei cariere vor fi dăltuit alături de cei străini, mai puţin pentru obştea lor, risipind talentul în obiectivele de prin ctitori domneşti şi boiereşti, ori în scrisoarea stîlpilor ce înfrumuseţează spaţiul geografic al oraşelor şi satelor depărtate sau vecine. Cîteva cruci de factură simplă mai amintesc doar nume de ctitori şi poate de meşteri ai străvechei aşezări. Primul exemplar se vede în grădina pietrarului Gh. Bizon, urmaş al unor pietrari italieni, măsurînd 1,25 m. × 0,25 m. × 0,20 m., susţinută în piatră, 0,40 m. × 0,30 m., decorată cu motive şi scrisoare simplă, patru cercuri convexe, iniţiale pe rotul şi monogramele Mîntuitorului, iar în inscripţia de pe faţa braţului vertical se spune: «Rădicatu-s-au aciastă sf(în)ţă cruce în cinstea? B(ogorod)itei Maria în zilele lui Neculae voevod. Şi s-au nevoit robul lu(i) D(u)mnezeu La(z)ăr, Pătru, Sava, Dumitru, Bălaşa, Necula, Ion, Necula, Vlad, Ne(a)csa, Florea; Ion; Ne(a)csu, Gheorghie, Ion 7230 (1721—1722).

A doua cruce a fost adusă dintr-altă parte şi aşezată la răsăritul din vîrfurile satului, avînd braţele: 1,40 m. × 0,50 m. × 0,12 m., decorată marginal cu motivul suvitei de frînghie, ca şi exemplarele de la Vrăneşti şi Deagul de Sus, datînd din aceeaşi vreme. Textul inscripţiei, săpat reliefat şi erodat de vreme, sună: «Rădicatu-s-a (a)ceastă (cin)s(ti)ţă sfântă cruce întru hramu Uspenii (Adormirii) B(ogorod)ite de Dum(nezeu) de robul lui D(u)mnezeu Vlăduţ. Sandu. Ioră... Necula, Stana, Radu, Marica... Bucura, Vlăduţa, Marica, Ilie? Badea, Marica, Stanciu, Dobra; Ioana, Vlad, Dobra, Marica?»

Al treilea exemplar, cu dimensiunile: 1,50 m. × 0,50 m. × 0,20 m. este aşezat în zidul de piatră împrejmuit al unei gospodării ţărăneşti de pe malul stîng al văli Albeşti şi în vecinătatea bisericii Adormirea Precistii. Incizia marginală simplă, patru cercuri simbolice, reliefate şi unite, în care se înscriu iniţialele răstignirii şi cele de pe rotul, monograma Precistii, prescurtările sfinţilor evanhelisti şi patru rozete simple de pe colţurile barelor, alcătuiesc decorul, iar în scrisoarea dăltuită cu îngrijire şi în graiul locului citim: «Cu ajutoriu Tatălui şi cu voia Fiului şi cu plinirea sfântului D(u)h, rădicatu-s-au această sfântă şi dumnezeiască cruce pre hramul sf(î)ntului Nicolae cu toată cheltuiala robului (lui) Dumnezeu Radu, Rada; latura de nord: Grigore, Anca, Fratea, Ilinca, Anca, Matei seţ (ravin)?, Neacşa, Neagoe, Rada, Barbu, Maria, Badea, Anca, Radu, Udrea, Despa; Stana; Ioana; morţi: Ion, Oprea, Radu, Anca, Cioplea, Rada, Sora, Gheorghie, Mateias, Maria;

57. *Ibidem*, p. 356.

latura de m.z.: Stan, Oprea, Dobra, Vasile, Boba? Dumitru, Ioana cu tot neamul lor; m(e)s(i)ta aprilie 3; anii dela Hs, leat 1783?*

Al patrulea exemplar și de dată mai târzie, măsurând 1,20 m. × 0,50 m. × 0,18 m., este înfipt la intrarea în cariera de piatră de pe culmea de răsărit a satului, purtând căciulă mobilă în patru ape și rezemându-se în piuă: 0,60 m. × 0,60 m., iar textul pisaniei, așternut pe cîmpul inferior al brațului vertical, are următorul cuprins: «Aciastă sfântă cruce s-a ridicat de robul lui D(u)mnezău Stancu, Neacșa, Voicu, Sandu, Chiriță, Rizea, Marin, Manda, Achim, Preda, Dumitrașcu, cu tot neamul lor l(ea)t 7328 (1819—1820).

Crucea de la Albești-Pămînteni.

Asemănătoare cu stîlpul scris de la Cornăfel, de pe apa Teleormanului și cîtorită în aceeași vreme, este așezată lângă drumul vechiului sat ce duce spre grupul energetic de la cheile Argesului. Cioplită din gresie, de 1,80 m. × 0,80 m. × 0,30 m. cu piuă mobilă, 0,40 m. × 0,40 m. și fără căciulă, obiectivul este marcat cu patru cercuri reliefate în care s-au înscris după izvod, inițialele biblice îndătinăte și cele ale versului, M.L.R.B., flancat de stele în șapte colțuri, iar mai jos o altă stea precede textul: «Cu bun(ă)vreața Tat(ă)lui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnarea D(u)hul(u)și s(f)ânt, ridicatu-s-au această s(f)eti cruce în s(f)eti hramul s(f)ântului Nicolae în zilele lui Io Costandin voevod și nevoindu-se robi(i) lui Dumnezău jupan Paraschiv Fi(lip)? Vișa și părinții dumnealor, Neacșa, Anca, Radul, Neacșa, Pred(a), Ni(colae) Grigorie erei, Ion, Costandin, Pred(a), Păuna, Radu erei, Donca, Părvul, Caplea, Mitrea, Preda erei, Dragomir, Neacșa, Costandin, Barbul, Ghinea, Die, Vas(i)le, Ion, (S)ima? Minea, Neacșul, Petco, Caplea, Mi(u)l, Gheorghe T(u)d(o)ran, Voico, Costandin, Leca, Crăstina ca să fie d(u)mnealor pomenire în veaci Ispis (am scris) log(ofăt) Mirea; latura de nord: Ion, Păuna, Maria, 1830».

Crucea șetariului Matei de la Birlogu.

Aflătoare pînă la o vreme lângă Lacul sec din hotarul de sus al megieșilor Degeni și Birlogeni, a fost adusă cu prilejul hotărnicicilor feudale dimtr-a doua jumătate a veacului al XIX-lea în vadul morii de pe apa Dîmbovnicului așezîndu-se mai târziu în zona de protecție a bisericii satului de astăzi⁵⁸. Dimensionată monumental din calcar numulitic de Albești, 2 m. × 0,80 m. × 0,30 m., este măcinată de vreme, avînd fața principală decorată cu opt cercuri reliefate și unite simbolic în zonele cărora s-au săpat monogramele: IS.HS.NI.KA. și ale sfinților evangheliști MT.MA.LKA.IO, circumscrise de stele. Între inițialele «I(sus) și T(arul)» de pe rotul, s-a profilat motivul solar cu chipul craiului, luna și grupe de alte stele, iar în textul de pe cîmpul pietrei se mai citesc cuvintele: «Vă hal(i)tvă? (în lauda)o(te)t (Tatălui) i Hristo'va (și a lui Hristos) i s(f)eti Duh(ulu)și i (și s(f)intului Duh) (răd)jicat(u)s-a crîtea (sic) vă lio (în lauda) (prepo)dobni mir (prea) cuvioasei maici) Pa-

58. Cîtorită la 1815 de către jupanul Costea și Ilie, în hramul cuv. Paraschiva, nu departe de vatra bisericii de lemn dispărute ce se vede sub muchia de astîntit a Dîmbovnicului, a fost reparată la 1853 de popa Stoica, iar la 1879 de moșnenii satului, renovîndu-se la interior și exterior între anii 1944—1946. Zidită din cărămidă de apă, var și nisip aspru, poartă formă de corabie de 12 m × 5 m. × 0,80 m., cu pereți scunzi și simpli, tencuiți, avînd clopotniță de lemn pe fronton, prldvor inițial deschis, hoții de zid rezemate pe picioare din colțuri, podoabă cu sfinți și zugrăveală în tempera, de factură realistă, pardoseală parțială din lespezi de Micloșani, catapetezmad de zid și lcoane de lemn. La 1810 satul aparținea plășii Găleşești, din fostul județ Vlașca, numărînd 20 case cu 81 suflete, unde slujeau la biserica de lemn cu același hram, popa Cîrstea sîn Iacob, de ani 50, hirotonisit la 1792, diaconul Soare, de 73 ani și diaconul Gheorghe sîn popa Călin de ani 40. Cf. Bibl. Acad. R.S.R., ms, 1457. Pe filele unor cărți de slujbă vechi se mai citesc unele însemnări: *Molitvelnic* legat în piele fără poartă, prolog și epilog: «Am scris eu preotu Aron de cînd au fost zavera în leat 1820, luna Iul Ghenarie la 12 (zile); f. 134—137.

Minea, aprilie, ed. București 1852: «(1)869 aprilie 5; însemnare ca să să știe de cînd s-a cumpărat cădelnița cea nouă de la Pitești (cu) lei 23 și 45 parale, 20 monede, 20 sfanți și candela de (la) sfântul pristol cu 7 sfanți (1)869. Preda Popescu, preotu Stoica, priotu Irimia, cîntăreț Petre Popescu sînt slujbași săraci 869 aprilie 5, f. II epitefi.

raschivea, vă dni (fn zilele) l(ea)t Matei voevod. Matei set(rari)⁶⁰ i Boji, erei Voico i moșneni, Mușat i Părvul, Dobre, Ana, Neacșul, Anca, Fl(or)? Safta, Sotir, Dinu...ot Adam văleat 7150 (1642), ispis, m(e)șița mart(ie) 20; jos pe cele două colțuri ale brațului orizontal: Stan ot C(împulung)?

Crucea meșterului Sava de la Borlești-Vârzari.

Înfiptă lângă fntina din vatra vechiului sat, al cărei izvor pornind de sub dealurile vecine se îndreaptă spre vizierie prin țevi de cires, a fost mutată în 1937 în vecinătatea bisericii⁵⁹ bis parohiale, rezidită la 1753 de jipanul Toma Rădescu, când a pierdut decorul și mare parte din text, săpîndu-se pe verso cu caractere adîncite, numele ostașilor eroi locali, pieriți în războiul primei reîntregiri (1916—1919). Impresionantă ca proporții și execuție artistică, înfrumusețînd relieful înconjurător al așezării, străvechiul monument cioplit din lespede gălbuie măsoară 2,50 m × 0,80 m. × 0,25 m., păstrînd cercul cel mare, profilat, al feței principale în care s-a înscris inițiala IS, restul fiind nimic. Din cuprinsul inscripției, așternute pe brațul vertical, se mai citesc cuvintele: «Crucea sventei (Tro)jite în hramul s(fântului) Nicolae... serda(r) Buoje (sic) jupanu Radu vel armașu⁶⁰, jupanița Ioana, jupanu Costandin; latura de nord; i(u)ni(e) văleat 7168 (1660) Sava me(ște)r».

Crucea de la Bughea de Sus.

A fost adusă din altă parte și așezată lângă fntina cu deltă de piatră, umbrită de cetini, lângă drumul de pe malul stîng al apei Bughea, ce coboară de la Albești, îndreptîndu-se spre Cîmpulung. Facturată în dimensiuni reduse: 1,50 m × 0,70 m. × 0,20 m., are căciula în patru ape rezezi, rezemîndu-se în piuă; 0,60 m. × 0,60 m. Patru cercuri răsărite, inițialele răstignirii, cele ale sfinților apostoli și evangheliști și patru

«Astăzi, vinerea izvorul(ui) să puse zi de aprilie 1877 cînd au fost blagoveșteniile în vinearea paștelor, aprilie 1. P(reda) Popescu dascălu(l) sf(intei) biserici Birlogu», p. 8.

Minei, martie, ed. București 1852: «1866 martie 27 sfi(n)tele Paști s-a brodt la martie zi de 27 cu vînt mare: mai tîrziu mai am scris cu Costandin Niță Popescu cu mila lu(i) Dumnezeu 1866». fila ultimă de legătură.

Triod netrebnic: «Astăzi din mila lui Dumnezeu s-a adus piatra de pardoseala bisericii la 10 martie 1853 prin chibzuință popil Stoica, iar cumpărarea și cu așezarea m-a costat lei 800. Marin Dumitrașcu», fila ultimă de legătură.

Pe icona împărătească a Mîntuitorului: 0,80 m × 0,60 m. × 0,03 m. în factura tempera realistă, scrie: «Anton Serafim p(ictor) 1879».

59. Izvoarele vremii amintesc de un Matei logofătul (1641, 1642, 1658) și clucerul (1632, 1643) ca și de jupăneasa lui, Păuna, din Cotești-Muscel cărora voevozii Al. III-aș (1616, 1618; 1627—1629) și Matei Basarab (1632—1634) le dădeau hrisoave și boieri judecători în pricini de întăriri pe părți de moșii. Vezi: Arh. St. Buc., *Mitr. Țării Rom.*, doc. 9/1641; doc. 6,8/1643; ms. 137 f. 137, 399.

Între 16 martie 1672 — aug. 1673 același, sau un alt Matei Goleșcu era comis în Dinaul țării. *Comp. D. Mioe, C. Dălan, M. Dălan, II. Chirică, N. Stoicescu și St. Ștefănescu*. «Doieri în sfatul domnesc al țării Românești. Studii și materiale de istorie medie, 1960, f. 356.

59 bis. Pe lespede de gresie de 0,80 × 0,80 × 0,10 m., decorată marginal cu stilizări fine și ornate gemine, așezată deasupra ușii la intrare scrie: «Aciaștă slăntă și dumnezeiască biserică unde să cîstește hramul sfîntului Nicolae iaste zidită și înfrumusețată în zilele domnului nostru Io Costandin Racovi(ță) v(oe)v(od) de dumnealul jupan Toma Rădescu biv vel (sluger) sin jupan Ianache pentru a dumnealui și a niamului dum(nialul) pomenire, cînd au fost cursul anilor 7261 (1753) av(gust) 15».

60. Într-un zapis din 1 martie 1670, Ioana Jupăneasa, care a fost a Radului biv vel armaș dăruie mitropoliei din Tîrgoviște un loc de casă în București ce l-au fost cumpărat bărbatui ei în zilele lui Matei Voevod de la Toader feciorul lui Mareș biv vel armaș, iar Costantin paharnicul flul lor, a avut pînă în zilele lui Grigorie Ghfca cu Alexandru serdarul, feciorul Gheormei banul ce zice că l-au cumpărat acest loc dela Andrei căpitanul, Mihail cămărașul și Gheorghe feciorii agăi Neagului. Vezi: St. Greceanu, *Genealogii documentate*, București, 1913, vol. 1, p. 13.

Cu prilejul lecturii parțiale a inscripției se crede că Radu armașu și Ioana ar fi clitorii la 1653 biserica de la Vârzari, *Comp. Maria Goleșcu. Crucea de piatră din Vârzari*: «Bul. Com. mon. Ist.», 1942, p. 190.

butoni reliefați simbolic, angajează spațiul superior al crucii. În pisania așternută pe brațul vertical scrie: «Rădicatu-s-au aciastă sfântă cruce în hramu (U)spenii B(ogorodi)țe în zilele lui Io Neculae Caragea voivod. Și s-au ostenit rob(ul) lui Dumnezău, Stoica, Rada, Gheorghe, Ilina, Stana, Ilinca Maria, Ne(a)lgo(e); în continuare pe latura de mz. Rada, Cărstia, Bucura? Radu, Ioana, Stanciu, Ioan, Neagoe, Despa, Floria, Petria, Ioana, Stanca, Gheorghe Dima; latura de nord: Ioan, Ilinca cu tot niam(u), Sanda, Necula, Neacșa leat 7291 (1782—1783).

Crucile de la Cetățeni.

Primul exemplar este așezat mai jos de cetățuia Basarabului I (Negru-Vodă) (1315—1352) în malul drept al Dimboviței pe unde trecea vechiul drum de la Tîrgoviște către Dragoslavele și Cîmpulung, fiind ctitorit de către urmașii pribegilor coborîți de peste munți. Este dăltuit în lespede de gresie cu roduri dese: 2 m. \times 0,75 m. \times 0,24 m., așezat în piua masivă: 0,75 m. \times 0,60 m., decorat cu patru cercuri reliefate și motive florale simple ce completează spațiul, monogramele răstignirii și sfinților evangheliști. În inscripția săpată cu majuscule cirilice, dar așternută în rînduri eronate, făcînd lectura neînțeleasă și îndreptată în transcrierea de față, citim: «Cu vreaarea Tatălui și a Fiului și D(u)h(ukui) sfânt, rădicatu-s-au (a)ceastă sfântă cruce întru hramul lui s(ven)t Nicolae și a lui svetăi Teodor (Tiron). Și s-au nevoit robul lui D(u)mnezău Vilcu sîn Neagoe, Neacșa, Rad(u), Sora Neaga, Stoian, Cărstian, Ioan, Neculae, Stan, Dumitru, Paraschiva, Ana, Cărstian, Stanca, Tatomir, Vilcu, Dragomir, Stoican, Stanciu, Miria (în) zilele lui Costandin voevod, leatu 7245 (1736—1737)».

Al doilea stîlp se vede în vârful de pe muchia de apus a satului, din cadalcul Călineștilor aproape de vatra vechii biserici dispărute, fiind de factură mijlocie: 1,40 \times 0,60 m. \times 0,25 m., decorat cu cercuri și stele, iar inițialele biblice și cele imnografice slave: P. B., Ș. Z., M. L. R. B. sînt săpate cu îndemîinare și poate de aceeași mîna care a dăltuit exemplarul de la podul fierarilor din Cîmpulung. Inscripția: «Rădicatu-se-au ace(a)stă cinstită cruce întru slava părintelui nostru Nicolae. Și s-au nevoit robii lui Dumnezeu, Stan, Drağomira, Radul, Voica, Dragomir, Minea, Stoica, Gușiul, Radul. Pis. leat 7169 (1660—1661)».

Al treilea exemplar — Crucea din plai — prezentînd dimensiuni reduse: 1,10 m. \times 0,40 m. \times 0,18 m., și decorată simplu, se păstrează în grădina cooperativei locale, lângă drumul ce coboară spre Mesteacăn și Hobaia. Semnul unei cruci cu barele egale înlocuiește inițiala IS. de pe cîmpul pietrei, iar mai jos scrie: «Rădicatu-s-au aciastă sfântă cruce întru (h)ramu sfântului Neculae și s-au ostenit robul lui Dumnezău, Dragomir, Sora, Agapie, Maria, Stan, Rada, Ardaștea (sic), Dumitru, Floarea cu tot neamul lor, leat 7280 (1781—1782)».

Crucile de la Ciocanu.

Servind ca semn de rugă și popas în locuri neumbrate, cea dintîi se vede la poalele de răsărit ale Pietrei Craiului, nu departe de șoseaua ce urcă spre Brașov. Factură mijlocie din numulitic de Albești, de 1,50 \times 0,80 \times 0,25 m., este decorată naiv cu patru cercuri reliefate și patru butoni simpli. Inscripția: «Rădicatu-s-au aciastă sfântă cruce a robului (lui) Dumnezeu Radu, Voica, Neculae, Stan... Ion, T(eo)ldor, M(ar)ia Șafta, Radu, St(ă)nișă, Ion, Coșea, Maria și cu tot niamu l(o)ru, l(ea)t 7329 (1820—1821)».

Înfiptă în aval, pe cornișa dreaptă a vîlcei Ciocanu și în vecinătatea drumului abrupt ce coboară în valea Dimbovicioarei, *al doilea stîlp* amintește de străvechi proprietăți megieșești. Dimensionat din lespede de Albești, de 1,80 \times 0,75 m. \times 0,20 m., este decorat simplu — patru cercuri reliefate sub rotul în care se înscriu monogramele osindei și ale sfinților vestitori. Textul: «Întru numele Tatălui, al Fiului și al sf(ă)ntului D(u)hu. Rădicatu-s-au aciastă sfântă cruce întru hramu Uspenii Bogorodițe de robul lui Dumnezeu Radul, Stanca în zilele lui Costandin B. B. voevod; latura de apus: Necula, Aldea, Gheorghe, Ion Țintea, Stanca, Oană, Oprea, Radu, Ilinca, Sîma Stoian, Artemie, Neacșa, Radul, Stanca, Udrea?; latura de răsărit: Radul, Sora, Șerban, Neacșa, Simion, Radul, Stanca, Neagul, Rada, Stoica».

A treia cruce, restaurată cu grijă și de factură mijlocie: 1,70 m. \times 0,75 m. \times 0,20 m., purtînd piua mobilă: 0,50 m. \times 0,50 m., este așezată pe muchia de răsărit a satului și în stînga drumului mare ce ducea spre vama veche din munți. Din cercul cu motivul solar, răsăr simbolic trei semipalmete în care se înscriu monogramele

răstignirii. Grupul prescurtărilor sfinților evangheliști M. M. R. L. U. Io, precum și inițialele slave — M. L. R. B. completează spațiul superior al pietrei sub care se citește: «Rădicatu-s-a aciastă cruce întru cinste(a) precuciviosii Paraschivii, în zilele lui Ștefan vod(ă) cel tînăr Cantacuzino de Nicodim monah punicul, mai, dni 1 l(eat) 7222 (1714); latura de răsărit: ispravnic Mihail igum(en) Cozianu ot Dolgopol (Cîmpulung)»; pe verso, cu cifre adincite: 1938.

Crucea de la Clocdnești.

Se vede în fața bisericii Buna-Vestire din dreapta drumului național București-Pitești, fiind dimensionată din lespede de calcar în factură mijlocie — 1,10 m. × 0,60 m. × 0,20 m., — decorată cu cercuri întrelite și epigrafe biblice. În scopul economiei de spațiu, pietrarul a folosit, prescurtarea și îngustarea spațiilor dintre rînduri și cuvinte, scriind: «Aciastă sfântă crucei (sic) în hramu preapodoamna Paraschiva. Și s-a făcut în zilele l(ui) Ipsilant vo(i)vod; și s-au) strilit (sic) rob(ul) lui Dum(ne)zău Enache, Mariia, Ne(ac)sa, Stoica? Ilie, Sanda, Stan, Sultan(a) Necul(a), Voica, Mariia, Nestor, Petcu ierei, Mariia, Ra(da) ? Enai(ch)e, Vo(ici)u? Rad(a), Ne(agoe), Nea(c)șa, Ne... Stancu, Ristea, Zoita, Avram, Zura(ron)da, Costia, Diu, Tudora, Păuna, lun(a) noi(e)m-(vrie), l(ea)t 7267 (1758); ispis Stroe, am scris eu».

Crucile de la Cîndești.

Cea dintîi este înfiptă în marginea drumului oierilor la Dogării, pe malul stîng al apei Bratia mare, ce coboară pe lîngă subat, nu departe de siliștea veche, ai cărei viețuitori, nimicîți de holeră la începutul veacului al XVIII-lea, s-au refăcut prin urmași și vecinași în deceniile ce au urmat. Traversese obiectivului: 1,80 × 0,70 m. × 0,20 m., fără căciulă și sprijinite în piulă: 0,40 m. × 0,40 m. — sînt marcate cu patru cercuri convexe, unite în cruce, iar inițialele de pe rotul: I. N. Ț. I. U., cele ale Mintuitorului: IS. HS. NI. KA și ale sfinților evangheliști încadrate cu motive florale stilizate, completează spațiul superior al pietrei. Înscripția redactată în grai local de același meșter și-n aceeași vreme cu cea de pe stîlpul primar de la Albești-Muscel, sună: «Rădicatu-s-au această sfântă cruce în ramu (sic) văzvisenia (sic) B(ogorodi)te în zilele lui Neculae voe(vo)jd. Și s-au nevoit robul lui D(u)mnezău, Dumitru, Gheorghe, Parascheva, Radu, Voica, Stanca, Florea, Ion, Ioana, Stancu meș(ter), l(ea)t 7232 (1723—1724).».

Amintind procesul de industrializarea laptelui de vremuri, al doilea obiectiv a fost descoperit la cășărie, în plaiul Bănelui, de pe grindul stîng al Bratiei mici, afluent ce se varsă mai la vale în Bratia mare. Dăltuită cu îndemănare din numulitic de Albești, de: 1,25 m. × 0,40 m. × 0,15 m. și păstrată în bună stare, este decorată marginal cu motivul foi de acant, pe a cărei suprafață se înscriu inițialele îndăi nate, iar un semn al crucii, cu barele egale, precede pisania de pe fața principală și de miazăzi a brațului vertical: «Redicatu-s-au aciastă cinstită cruce întru slava Usnenii B(ogorodi)te Mariei în zilele l(ui) Io Costandin voivod. Și s-au ostenit robul lui Dumnezău Bada(a) Flore(a) sfa ego, Vlădușea, Iana, Dobre, Crăstina, sfa ego, Ivașco (sic), Costandin. Pis m(esi)ta, o(ctomvrie) 27 leat 7213 (1704), Iovana, Sima ire(u) ?»

Crucea de la Cornăeș.

Cioplită din lespede masivă de calcar, a fost mutată în perioada regulamentară (1831—1857) de pe cornișa dreaptă a Teleormanului în zona șoselei interjudețene Pitești-Alexandria, la Cotul Troianului pe unde trecea drumul Romanilor ce venea de la Nicopolea-mică (Turnu-Măgurele), îndreptîndu-se către Pătroaia din lunca Argeșului, drumul Basarabilor și apoi spre Tirgoviște. Măsoară 2,20 m. × 0,75 m. × 0,30 m., avînd brațul vertical deteriorat, ca și partea superioară din textul pisaniei, unde se citesc prescurtatele: IS. HS. NI. KA; M(a)ica, Matei, Mar(cu), Lu(ca), urmate de cuprins în care se spune: «Cu vrea(rea) Tat(ă)lui și cu (a) (Fiu)lui... s-(a)u ridicat s(făn)ta cruce întru hramuli s(ventei) m(a)ici B(ogorodi)te în zilele lui Io Costandin voevod. Și s-au ostenit robul lui Dumnezău Tu(d)oran? cl(u)ce(ri) și cu Mușat, S(t)an, An(a), Eca(terina), Sora, Badae, Tudora, Nea(ga) ?, (Du)mitru și popa Ioan cu Radu, Ion diac(onul), Stana ?, pop(a) Stanțiu, Marim, Păun, Matei, Ion... i Neacsa, Sora, Det(cu) Stăn; pe latura de nord: (vălea)t 7242 (1733—1734).».

Crucea de la Deagul de Sus.

Ctitorii de moșnenii satului, este așezată în colțul exterior de mz. al bisericii⁶⁰ bis Adormirea Precistii, zidită la 1765 sub domnia lui Ștefan Racoviță voevod (ianuarie 1764 — august 1765). Traversete dăltuite cu îndemnare, din piatră cenușie de Albești, măsoară 1,50 m. × 0,60 m. × 0,20 m., fiind acoperită cu căciulă mobilă în patru ape, sprijinite în piuă masivă: 0,40 m. × 0,40 m., iar din cercul solar de pe centrul brațului vertical în care se profilează monogramul HS., flancat de inițialele: NI. KA, înscrise în cercuri alveolate. Sub monogramele de sub rotul se deschid două semipalmete ce decorează onomasticul IS. Textul reliefat, fin și poate săpat de aceeași mină ce dăltuise crucea a doua de la Vrănești, sună: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnaria sf(ă)ntului D(u)h. Rădicatu-s-a această cinstită cruce în hramul sf(ă)ntului Nicolae în zilele lui Io Ștefană B. B. (sic) (Cantacuzino) voevod. Și s-au ostenit robii lui Dumnezău Rad(u) Stanca erei, Ivan, Voica erei, Badiul, Maria erei, Marcul, Cîrstea, Despa, Soare, Păuna, Frîncul, Ana, Maria erei Vlaicul, Stana, Brana, iobie dni 8 leat 7222 (1714)»⁶¹.

Crucile de la Dîmbovicioara.

Amintind porunca domniei pentru privegherea și dregerea drumurilor de prin locurile rele, *Iniția cruce* este înfiptă în stîncă muntelui pleșuv din nord-estul satului, la Oratia, unde romanii zidiseră cetate cu străji și săpaseră cale pentru pedestime și care cu poveri. Dimensionată monumental din lespede de Albești: 2 m. × 0,70 m. × 0,28 m., are brațul vertical cioplit în pană. Monogramele de pe rotul I.N. T. I., cele ale răstignirii și sfinților evangheliști, înscrise în cununi de semipalmete bîncovenești angajează spațiul superior al pietrei, iar mai jos, pe fețele principale și laterale s-a dăltuit în adîncime de 0,008 m. cu majuscule cirilice, reliefate, 0,08 m., — următorul text: «Întru numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt. S-au ridicat această cinstită și dumnezeiască cruce și întru pomeana măriei sale domnului nostru Io Costandin B. B. voevod; cînd au fost la 22 de ani de domnia măriei sale; înțelegînd măria sa cum iaste drumul Brașovului și întîmpîndu-se călătorilor multă primedie, fiind ispravnic la Cîmpulung Nic(ula) Cîmpulungian, Alexandru Sufarin din Vălsănești, i-au poruncit măria sa ca să rădice oamenii din Cîmpulung și din Rucăr și din Dragoslavel(e) și de prin prejur ca să dăragă (sic) calea la Posadă și la Oratie și printr-alte locuri reale, leat 7219 (1700—1701); dupre porunca măriei sale au ridicat oamenii și au mers de au dres pe unde au fost drumul stricat pînă la hotar și ispravnic Manta (sic) județul».

Așezată la poalele străvechei cetăți romane amintite, nu departe de valea Ghimbavului și cheile Dîmboviței, a doua cruce, cu brațul vertical deteriorat, este de factură bîncovenească mijlocie, săpată în gresie, decorată cu motive simple, monograme îndăntate și scrisoare de pomenire: «Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea D(u)hului sv(ă)nt. Rădicatu-s-au..., latura de sud: (Io Costandin) B(asarab), B(rîncoveanu) voevod, Voicul, Stan, Ene, Radul, Neagoe, Neguș (sic) B(ă)l(aș(a), Stanca, Vlad, S(t)an, Sărbul, Braț(ul), Dumitru, Șărbu, Stanca, Radul, Parascheva, Micul Sora Lupul, Neașcul, Șerbul, Do(b)re; latura de nord: Radul, Niacșa, Nedele, Costandin, Ald(ea), 7218 (1709—1710)».

Ctitorii în pomenirea a 23 de ani de domnie ai Bîncoveanului (28 oct. 1688 — 24 martie 1714 († 15 aug. 1714), la intersecția drumurilor către peștera Dîmbovicioarei și spre Brașov, a *treia cruce* a fost așezată inițial pe malul drept al Dîmboviței, cînd s-a așternut și pod de lemn cu privegheri de trecere și apărări de dări. Este un exemplar monumental de artă feudală rară, dăltuit din calcar gălbui de la Albești, 2,50 m. × 1 m. × 0,30 m., acoperit cu căciulă mobilă în patru ape. Din motivul solar de pe centrul pietrei, circumscris de zece stele, se desprind semipalmete duble în care se înscruie cu majuscule reliefate: 0,10 m., prescurtate de pe rotul, I. N. T. I.; cele ale sfinților binevestitori, cele ale răstignirii și cele din versuri slave: P. B. Ș. Z. M. L.

60 bis. Descriere sumară, inscripții, foto și însemnări la: Diaconescu Ilie, *Biserica de la Deagul de Sus-Argeș*, «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV, 11—12, p. 1210—1213.

61. Desenul obiectivului și textul inscripției, după preotul Cîrstea Radu, vezi la: V. Brătulescu, *Inscripții și monograme legate de semnul sîntel crucei*, «Mitropolia Olteniei» XVII, 7—8, p. 578—579.

R. B. În mijlocul textului redactat în graiul vremii și dăltuit cu îndemnare, de pe fața principală a obiectivului, se profilează cununa domnească în care se văd: soarele cu chipul craiului, semiluna și vulturul cu crucea în cioc, înscris într-un cerc stilizat, iar în scrisoare se spune: «Această sfântă cruce s-au ridicat în slava Domnului nostru IS. HS. de blagocestivul domn Io Costandin Brâncoveanu Basarab voevod la 23 ani al (sic) domniei lui când au făcut și podul acesta peste Dâmbovița, fiind ispravnic Alexandru Șufariu Vilsănescul și s-au săvârșit la luna lui octovrie 1 zi leatul dela zidirea lumii 7220 (1711)».

A patru cruce se vede la apus de satul Podul Dâmboviței, semnând locul de coborîre și poate cel de vamă al carelor cu mărfuri feudale ce se îndreptau spre Brașov. Facturată mijlociu, 1,30 m. × 0,60 m. × 0,15 m., este decorată marginal cu motivul torsadei. Inițialele de pe rotul, vocabula IS. circumscrisă de patru perle, patronimicul Precistei, patru cercuri reliefate în care se înscriu monogramele osindei, două rozete, ca și prescurtatele: M. L. R. B., grupate pe colțurile brațului orizontal, angajează spațiul superior al crucii, completat în cel de jos cu scrisoarea: «Cu vriaria Tatălui și cu ajutoriu Fiului și al sf(ă)ntului D(u)h, rădicatu-s-au această sfânt(ă) cruce leat 7276 (1767—1768) întru hramu sf(ă)ntului muceni(c) Gheorghie; pomilui g(ospo)di: Aldea, Parascheva, Mihailă cu tot neamu lor. Dumitra, Neacșa».

A cincea cruce, 1,50 m. × 0,60 m. × 0,18 m., înfiptă în stînga drumului vechi, pe locul Posadei, prezintă vârful brațului vertical deteriorat. Sub decorul simplu, patru cercuri reliefate și monogramele biblice, s-a așternut următorul text: «Ridicatu-s-au această sfântă cruce cu vrerea Tatălui și a Fiului și a D(u)h(ul)ui sf(ă)ntu, în(r)u hramu Uspenie B(ogo)r(odi)te; și s-au ostenit robul lui Dumnezeu Năstase, Dobra, Ion, Bucura? Neacșa, Stanca, Coman; latura de nord: Vilaia, Coman, Stana, Ruja, Vilaia, Com(an), Ion, Maria, Dumitru, Ion întru zilele (lui) Io Costandin voivod; me(și)a, leat 7205? (1696—1697)».

Crucea de la Domnești.

Ctitorită la sfîrșitul domniei fanariote (1716—1821) de către moșnenii străvechiului sat, a fost dreasă și așezată, nu de mult, la gura de miazăzi a drumului mare ce vine de la Pitești, pe valea Rîului Doamnei, viș-a-vis de spitalul de adulți. Traversele din calcar gălbui, de 1,60 m. × 0,60 m. × 0,20 m., dăltuite de vreun meșter local sau de prin satele vecine, poartă căciulă simplă în patru ape rezezi, iar în textul cirilic, reliefat cu majuscule îndesite se spune: «Această s((f)antă i slăvită cruce s-a ridicat întru hramu prepodobni(i) Pașarhivei de robii lui D(u)mnezeu Bucur erei, Bucur, Ion, Voicu? Dumitra, Paraschiva; latura de nord; 1821».

Crucile de la Dragoslavele.

Așezată pe grindul stîng al drumului ce coboară spre Tîrgoviște, prima cruce are înfățișare monumentală: 2 m. × 0,80 m. × 0,25 m. cu acoperemînt mobil, dispărut. Motivul semipalmetei și al celor patru cercuri, în relief, rotulul cu vina scrisă, monogramele Mîntuitorului, cele ale sfinților evangheliști, ca și prescurtările de versuri slavo din imnul crucii P. D. Ș. Z. M. L. R. B. — preced pisania măcinată de vreme: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutoriu Fiului și cu săvîrșirea sf(ă)ntului D(u)h, rădicatu-s-au aciastă sfântă și dumnezeiască cruce întru hramul Înălțării Domnului nostru Isu(s) HS. în zilele prea luminatului d(om)n Niculae voevod într-a dooa d(om)nie, întru anul a(1) cincilea de robul lui D(u)mnezeu Coman pă(r)c(ă)lab ot Dragoslave, Dima, Maria... Neacșa, Drăghia? Iar... (restul textului nimicit); 7232 (1724)»⁶².

Al doilea exemplar aflător pe dealul Gruului din stînga apei Văii Caselor este dimensionat monumental: 1,80 m. × 0,75 × 0,29, din lespede gălbuie de Albești, atînsă de vreme. Are piuă masivă: 0,60 m. × 0,60 m. × 1 m. și căciulă plană, mobilă, decorată cu cornișă dublă marcată cu meandre. Inițiala HS. se înscrie într-un cerc dublu reliefat de pe centrul pietrei într-a căruia zonă se citește de pe slavonește cuvintele începătoare ale troparului: «Înălțatu-te-ai întru slavă Hristoase Dumnezeul nostru, bucurie (făcînd ucenicilor)». Sub inițialele de pe rotul I. N. S. B. (Iisus Nazarineanul Fiul lui Dumnezeu) s-au săpat alte unciale; V. N. T. R. K., iar pe colțurile rupte ale

62. Comp. C. Rădulescu-Codin și I. Răuțescu, *Dragoslavele*, ed. Cîmpulung, 1928, p. 193.

barei orizontale, prescurtările Ș. Z. din imnul crucii, urmate de cele ale Mîntuitorului IS., NI. KA. și sfinților evangheliști, întregesc contextul temei. Doi butoni profilați sub intersecția brațelor par să așeze textul pisaniei unde se spune: «Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu îndeminarea svântului D(u)h, rădicatu-s-au această sventii și dumnezeiască cruce pe hramul văznesăi (înălțării) (lui) IS. HS., trudindu-se robul lui Dumnezeu ereul Voicu, Dobra, Stanca?, Ruja, Mariia, Vasilie; latura de sud: Ion, Coman, Ruja, Stan erei, Stan, Ruja, Chira, Voica, Radu i Mincă; latura de nord: Pis m(e)s (i)l(a) m(a)i 20 dni, văleat 7114 (1606)»⁶³.

A treia cruce, aflătoare în vecinătatea schitului Dragoslavele, va fi fost adusă din altă parte a satului și încastrată în zidul de bolovani împrejmuitor al casei Dima, de pe malul stîng al Dîmboviței. Este de factură mijlocie: 1,50 m. × 0,60 m. × 0,20 m., cioplită în gresie cenușie cu inițiale și decor leit exemplarelor amintite. Inscripția: «Întru numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului D(u)h. Rădicatu-s-au aciastă sfântă cruce întru hramu Uspenii, Bogorodite de robul lui Dumnezău Lupul vameșul din Dragoslave și Maria, în zilele lui Io Costandin voevod în luna mai 6 zile v(ă)l(e)l 7250 (1742); latura de nord: erei Radul, Neaga, Ana, Sanfira, Lupul, Vișa, Manea, Voica, Coman Petca, Stoica, Stan, Anghel, Preda, Vilcul, Radu»⁶⁴.

— Acoperită de bolovani prăvăliți din stinci, crucea a patra a fost descoperită nu de multă vreme pe malul stîng al Dîmboviței de către locuitorul D. Arsu, cu prilejul zidirii locuinței sale de pe dreapta vechiului drum — km. 38 — ce vine de la Tîrgoviște-Cîmpulung, îndreptîndu-se spre Bran. Este cioplită din gresie locală cu roduri slabe și decorată simplu de către vreun meșter ambulat. În cercul mare, reliefat, de pe centrul pietrei, se înscriu vocabilele Precistei și ale celor trei sfinți evangheliști — LKA, MR. IO. sub care se profilează alt cerc de proporții reduse cu monogramul HS., iar cel de pe cornul superior, leit ca dimensiuni și răsărit sub monogramele de pe rotul: I. N. T. S. vizează numele Mîntuitorului IS. și ale celuiilalt evanghelist, M(a)l(ei). Pe brațul orizontal s-au săpat, grupat, prescurtările NI. KA (în cercuri) și M. L. R. B. În continuare, de pe slavonește, se spune: «Rădicatu-s-au această cruce în molitvania hramului Înălțării lui Hristos; leatul lui Matei Voevod? i jupanu(l) Dima, Ilica o(Dr(a)g(oslove)ni, Ioan văleat 7... me(și)a O(ctomyrie) 4».

Amintind răscumpărarea din rumanie a megieșilor Dragoslaveni⁶⁵ a cincea cruce, de factură monumentală: 3 m. × 1 m. × 0,80 m, este așezată la loc de popas, mai sus de podul de peste apa Dîmboviței, în dreapta drumului mare ce urcă printre locuințele de dată nouă, spre așezările din munți. Dăltuită cu trudă, din calcar, cu roduri dese de Albești și poate de aceeași mînă ce săpase podoaba și scrisoarea exemplarului lui Socol clucerul de la Lăicăi, este sprijinită în piuă masivă: 1 m. × 0,80 m., avînd acoperămint plan, mobil, pe ale cărui margini se profilează cornișa dublă, simplă. Torsada marginală, opt butoni și patru stele, scrisoarea de pe rotul: I. N. T. I. U., prescurtările din imnul crucii: M. L. R. B., două cercuri concentrice într-a căror zonă se citesc, de pe slavonește, cuvintele începătoare ale troparului praznicului: «Înălțatu-te-ai întru slavă H(ri)s(toa)s(e) Dumnezeul nostru, bucurie făcînd ucenicilor prin făgăduința Sf. Duh, încredințîndu-se ei», preced textul pisaniei paleoslave, cu început decorat în motive de hrisoave, unde scrie: «Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșenia sfântului Duh amin. Înălțatu-s-a cinstita și de vieață făcătoare cruce întru lauda cinstitei Înălțări (la cer) a Domnului și Mîntuitorului nostru IS. HS. în zilele blagocestivului, dreptcredinciosului și prea înălțatului nostru domn și oblăduitor Io Matei Basarab voevod. S-au scris acestea (cu truda lui) Lup? jupanul, Elina s(in) ego, m(esi)l(a) av(gust) 18 văleat 71(50)?»

Crucile de la Golești-Badli.

Au fost descoperite de curînd în viile întreprinderii agricole de Stat de la Leurdeni. Cea dintîi, facturată mijlocie, de 1,70 m. × 0,70 m. × 0,28 m., fără acoperămint și piuă, este marcată cu patru cercuri convexe simple și o stea dăltuită în

63. *Ibidem*, p. 111.

64. *Ibidem*, p. 112.

65. «La 1642, sătenii dragoslaveni și-au răscumpărat cu 3000 galbeni întinsele proprietăți stăpînite din tată-n fiu» dați la mîna banului Teodosie și Negoită postelnicul, feciorii vornicului Vintilă, Dumitrașcu Filipescu și Drăghici marele stolnic, feciorul Papel logofătul; *Ibidem*, p. 25-26.

șase colțuri, iar în afara vocabulelor răstignirii și sfinților evangheliști se mai citesc prescurtările: L. R. B. S. Z. P. G., așternute din amintire de pe vechi izvoade. Inscripția: «Ridicatu-s-au această sfință și cinstită cruce în lauda preapodobnei Paraschive în zilele (lui) Io Grigorie Vod(ă) și s-au trudit? Șerban vistierul, Stanciu, Neața, Zaharia, Oantea (sic), Barbul, Slamna i Stan..., Kadul, Negri, Cristea, Maria, Ion, váleat 7170 (1661—1662)».

Intr-al doilea exemplar, de 1,80 m. \times 0,60 m. \times 0,24 m., decorat similar și cu grafie în bunăstare redactată, în grai local, se spune: «(Cu voia Tată)lui și cu puterea Duhului sf(ă)n(t), ridicatu-s-au această sf(ă)n(t)ă cruce în(tr)u slava preacuvioasei noastre Paraschivi și al sfinților voivoz(i) cu osteneala robului lui Dumnezeu Mihailă i fiu(l) să(u) O(a)ncea că să aibă pomenire ei și părinții lor. Bucur tatăl, A(n)ca, Stanca, Vișa i tot neamul lor în zilele (lui) Io Costandin Nicolae voivod sep. 25 d(n) v(ă)leat 7265 (1756)».

Crucile de la Gorganu.

Înălțată într-al doilea deceniu al domniei fanarioților (1716—1821) când va fi servit ca piatră de hotar între megieși și feudalul domeniului cu livezi de pomi și vii de la dealul Teenilor, prima cruce a fost împodobită cu scrisoare și mutată în anii de mai târziu pe dreapta drumului oierilor ce coboară în unquirea dealurilor spre lunca Argeșului. Dăltuiată cu îndemnare și în vreau atelier de țirg, din lespede cenușie, cu roduri dese de 2,70 m. \times 0,70 m. \times 0,24 m., obiectivul este decorat marginal cu motivul șuviței de frînghie ce se încheie în acoladă simplă, ca și-n exemplarele de pe Olteț. Foile de acant stilizate și fine de pe căciula mobilă, ne amintesc de capiteliile de prin ctitoriile brncovenesti. În inscripția așternută reliefat, cu majuscule chirilice, de 0,06 m. și săpată în adîncime de 0,02 m. în lespede, dar lipsită de formulele începătoare, consacrate, indicînd, poate, redactarea ei de către ctitor, se spune: «Această cinstită cruce s-au ridicat întru cinstea și lauda prea sfintei Troițe de răposatului jupan Nicola Petru, în zilele prea luminatului domn Io Nicolae Alexandru voivod leat 7234 (1726) mai 30; în continuare, pe latura brațului de miazăzi cu aceleași caractere: $\text{ОИЛОН КИ ТРОИЦОН КАТА ТЪ ДАВОВАЪ СЪРАТИС 1725}$, adică: armă și trofeu împotriva diavolului crucea (ta o ai dat nouă).

Pe traversele nimicite, în parte, de vreme, de: 0,70 m. \times 0,50 m. \times 0,20 m., ale unei alte cruci, de dată mai vechi și așezată mai jos de crucea jupanului Necula, decorată cu patru cercuri convexe ce completează spațiul epigrațelor răstignirii, scrie: «Cu vreața Tatălui și cu ajutoriul Fiiului și cu îndemnarea s(fint)ului Duh; latura de mz.: «Blestemu-te pre Tine, Du(m)nul, diavole cu sfânta și cinstita (și dumnezeiasca cruce întru slava și cinstea...»; latura de nord: «Dimitrie, popa Ion».

Crucile de la Lăicdi.

Înălțat în anii de domnie ai voevodului Nicolae Mavrocordat (1715—1716); (1719—1730), inițial stilp se vede pe malul drept al Dîmboviței, la răspîntia vechilor drumuri ce duc spre Brașov și Cîmpulung. Este dimensionat din vînă cenușie de calcar, redus ca factura, 1,90 m \times 0,75 m \times 0,20 m, sprijinit în puiă de 0,50 m \times 0,50 m și acoperit cu căciulă fixă în patru ape. Decorat marginal cu chenar concav în cele patru cercuri reliefate ce marchează brațele pietrei, se înscriu monogramele răstignirii augmentate cu cele ale sfinților evangheliști, patru rozete simple și scrisoare: «Ridicatu-s-au aciastă sf(ă)n(t)ă și d(umne)zeiască cruce întru slavă și cinstea mare(lui) mucenic (s)fetago(ra) în zilele măriei sale Io Nicolae voivod. Și s-au nevoit robu lui D(umne)zău Matei logofătul ca să fie de pomenire lui și părinților în veci».

Impresionantă prin dimensiuni, execuție și vechime, a doua cruce a fost ctitorită ca semn de rugă și popas la confluența apelor Dîmboviței și Văleanca, din lunca Lăicăilor, nu departe de vadul morii și urmele străvechiului pod, cu cheltuiala marelui clucer Socol de la Cornăjeni și a altor boieri divăniți de sub Matei Basarab voivod (1632—1654). Cioplită din calcar gălbui, traversele de 3,50 m \times 1,10 m \times 0,30 m, sînt susținute în puiă masivă de 0,75 \times 0,75 m \times 1 m, acoperite cu căciulă plană, mobilă, 0,80 m \times 0,50, innegrite de ploi și vreme. Decorată marginal cu meandre duble, pe brațul vertical se înscriu, reliefat, inițialele de pe rotul: I.N.Ț.I.U., complementate cu motive astrale, soarele, semiluna și opt stele. În centrul suprafeței principale,

Fig. 1. — Crucea megiesilor de la Dragul de Sus — Argeş.

Fig. 2. — Crucea domnească de la Dimbovicioara

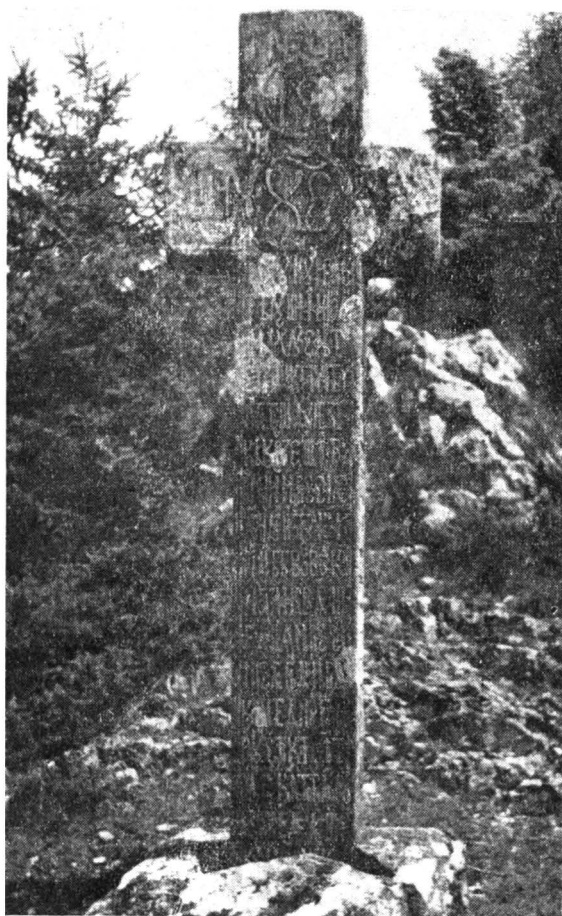

Fig. 3. — Crucea domnească de la
Oratia-Dimbovicioara

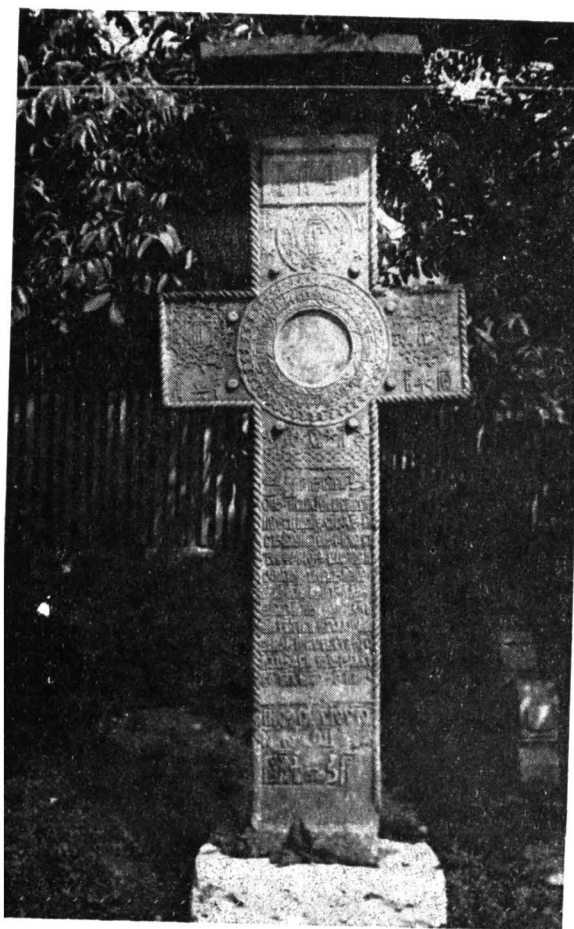

Fig. 4. — Crucea Domnească
de la Dragoslavele

Fig. 5. — Crucea jupanului Necula
de la Gorganu

Fig. 6. — Profilul crucii jupanului
Necula de la Gorganu

Fig. 7. — Crucea elucerului Socol
de la Lăicăi

Fig. 8. — Stîlpul căpitanului Ioniță
de la Popești

artistul a închipuit două cercuri concentrice, convexe, chipul bust al sfintei Fecioare și Fiul, purtând aureole de sfinți, iar în zona lor se citesc greoi, pe duct și liber, de pe slavonește, cuvintele: Tată(lui), Fiu(lui) și Duh(ului) sfânt, rugă Uspenii? B(ogorodi)te. Alte patru cercuri profilate pe cîmpul superior al barelor în care se înscriu monogramele Mîntuitorului, IS.HS.NI.KA., prescurtările sfinților evanghelști, cele slave iconografice — M.L.R.B. —, D. ce marchează colțurile crucii ca și inciziile în zig-zag, împletite de pe verso, angajează spațiul decorativ al temei. Textul chirilic reliefat al pisaniei, precedat de semnul crucii, așternut în continuare pe fața brațului vertical și pe cel lateral de miazăzi, are următorul cuprins: «În numele Tatălui și al Fiului și al sfântului Duh și întru lauda sfântului hram Uspeniea preapodobnii Marii, vă(dni) domnu(lui) Matei voevod. Această sfântă cruc(e) și acest pot, ridicatu-le-au robul lui Dumnezeu jupan Socol biv vel cluc(er)j⁶⁶ jupan.ța ego Maria i jupan Necul(a) vornicu i jupan(i)ța ego Irina i sn(o)v (copiii) Cr.ștea cluc(e)r i Ianache ot ta(m) (de acolo), Irina i Stanca, Marula i Costandin i Vintilă, Flore(a) clu(ce)r i Tudora, Milcoi i Matei i Tudosia i Ancă. Să fie de pomeană, amin. Pis m(e)s(i)ța ianuar 30 dni 7155 (1467); pis az Hrist(u)d(o)r zug(rav)».

Crucea lui Oancea Gogiul de la Leurdeni.

Tocmită cu soroc de plată în vremea trecerii oștilor roșii și ocupației Țărilor Române (1769—1774) a fost adusă de la «Moara mocanului» și viile Goleștilor în cimitirul de sub muchia de răsărit a satului de către urmașii băjenarilor coborîți de la Mățău. Este cioplită din gresie masivă de 2 m × 0,80 m × 0,25 m, decorată marginal cu brîu în șuvițe de frînghie, reliefat. În cele patru cercuri răsătite se înscriu inițialele răstignirii în jurul cărora s-au săpat, după izvod, prescurtările sfinților evangheliști și cele din înnul crucii: M.L.R.B. Monogramul IS. este umbrat de aripile unui heruvim, iar între majusculele H. și I., mesterul a profilat unelte de osîndă: ciocanul, buretele și trestia; apoi în scrisoarea așternută reliefat pe cele trei fețe ale traversei verticale se spune: «Cu vreața Tatălui și cu ajutoriu Fiului și D(u)h(ului) sfânt, rădicatu-s-a aciastă sfântă cruce. în hramu marelui m(uce)lnic G(he)o(r)g(h)e purtător de biruință în zilele prea lumnății prea înălțății i de HS iubitoare împărătesii noastre Ecaterina elesnii(sic) și fiul ei moștenitor și marile Ciz(ar) Pavel Petroviji(sic). Și s-au ostenit robul lui Dumnezeu Oancia Gogiul⁶⁷ ot Cîmpulung cu soția Păuna, Anea, Ion Mihai, Stanca, Manta (sic) Dobra cu sîn (fiul) ego (ei) Marin (cu) nemnicia ei: Ghincia diaconu cu nemnicia lui, Neculae cu nemnicia lui. Biri(u)l morții: Mihăi, Stanca, Gheorghe, Cesar, Fotea, An(a?). Într-acest hram: Maria, Maria, Bucur, Anca, Radu cu soția l(u)i, Vlaicu, Dobra, Lupu, Gheorghina, Paraschiva, Anca, Vlad, Stanca L(ea) 7280 (1771—1772).

Crucea căpitanului Ioniță de la Popești.

Atribuită prin tradiție unuia Ion (sîn Ion?) căpitanul⁶⁸ din oastea de panduri a domnitorului Tudor (martie 1821—14 mai 1821) se vede în zona de protecție a bise-

66. Între anii 1635—1636, din îndemnul lui Matei voevod, purta grija lucrărilor de prefacere a mînăstirii lui Negru Vodă din Cîmpulung, dărimată de cutremur în vara anului 1628; la 12 mai 1642 îl înfîlțim ca mărturie într-un zapis de vînzare al postelnicului Badea din Băleni, dat nepoților săi, Gheorghe clucerul și Pătru slugerul, iar la 30 martie 1649 schimbă moșie pe moște în Răzvad, cu Preda clucerul Brîncoveanu, prin hrîso. de la domnie. Vezi: N. Iorga, *Istoria Bisericii Române și a vieții religioase a Românilor*, București, 1929, vol. I, p. 282; St. Greceanu, *op. cit.*, p. 286, vol. II, p. 329.

67. Administrator de moară. Vezi: N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 285. Într-a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, patronimicul este semnalat și pe domeniul Vatra Mînăstirii Glavacioc, ca și pe valea Neajlovului — satul Uliești — de unde n-a dispărut. Comp. Arh. St. Buc., XXXI, doc. 112; informații orale locale, de la bătrîni.

68. Alăturat la răscoala slugerului Tudor, căpitanul Ion Ioniță, venind pe valea Teleormanului în fruntea unei cete de panduri, a fost ucis de gloanțele vrăjmașe în vecinătatea bisericii satului Popești unde a și fost îngropat. Între anii 1930—1932, rudele i-au strămutat oasele la Mozačenii de pe Dimbovnic, în locul de odihnă al băjenarilor de pe vremuri (note informative parțiale de la prof. Cucea-Popești Palanca).

ricii parohiale de la Popești din valea Teleormanului. Facturată simplu dii gresie de Micioșani (valea Largă — 0,80 m. \times 0,55 m. \times 0,12 m. de vreun artist amator local sau ambulant, are inițialele osindei, alte două închipuiri de cruci cu barele egale și textul inscripției săpate adîncit într-un chenar dublu, zimțat și șerpuit, unde se spune: «Aicia să o(di)hnește robul lu(i) D(u)mnez(eu) Ion. Po(milui) Go(spodii) Ion; pe latura de mz.: Simion? Mantu, iar pe cea de nord: M(i)cu?, 7330 (1821—1822), iar mai jos: «(lea)t 1830, Ioan (sîn) Ioan».

Crucea diaconului Coman de la Recea.

Adusă cu ani în urmă din cimitirul vechiului sat inundat de apa Teleormanului și unde va fi servit ca pisanie de pomenire, s-a îngropat în marginea de răsărit a drumului mare ce duce spre Alexandria peste deal de Izvorul de Negrași. Dăltuită local de vreun începător, din calcar gălbui, adus din munți, de 0,80 m. \times 0,20 m., are căciulă naivă fixă, decor simbolic (cercuri și stele) și monograme îndătinete. În textul așternut în chenar simplu, canelat, citim: «Pomenește D(oa)mne pe robii tăi, Sandu, G(h)erghina în Sandu i Ion, Miria, Ioan»: Coman diaconul 1828 Ion(ie) 1».

Crucile de la Retevoești.

Cea dintîi este înfiptă în livezile cu nuci bătrîni de pe malul drept al vîlcetii ce pornește de sub muchia de apus a vechiului sat, ai căror viețuitori pierind de ciură la sfîrșitul veacului al XVIII-lea s-au refăcut după 1720 cu numeroase familii de păstori olteni, veniți de la Paring. Dimensionată mijlociu, 1,20 m. \times 0,60 m. \times 0,15, are căciulă prismatică, piuă mobilă — 0,40 m. \times 0,40 m. și scrisoarea: «Ridicatu-s-au această sf(ă)ntă cruce întru hramul sfîntului Nicolae de Nicolae diaconu, Neacșa, Safta, Ionu, Bălașa, Marin, Bălașa, Maria, Ion Ilinca, Rizea, Tudosia, Soare, Tudora, Ene, Niacșa ierei Neașa? Stanca, Nicolae cu tot neamul lor. 7219?» (1710—1711). Umbrită de ștreășina troiței de lemn din dreapta drumului comunal ce vine de la Vărzăroaia — Gănești — de pe plaiul de apus al oii, a doua cruce este dăltuită într-un numulitic de Albești de 1,80 m. \times 0,60 m. \times 0,15 m., avînd căciulă mobilă în patru ape repezi. Pe fața principală se citesc inițialele osindei și textul mărginit de chenar simplu adîncit: «Rădicatu-s-au aciastă sf(ă)ntă cruce de robul lui Dumnezeu Nicolae diacon, Gheorghe eru, ereița Niacșa, Aralambie 7304 (1795—1796)».

Crucile de la Rîncăcirov.

Un obiectiv a fost descoperit între km. 3—4 al drumului mare ce se îndreaptă în unduirea dealurilor cu livezi de pomi și vii spre mănăstirea Rîncăcirov. Este cioplit în calcar cu roduri dese de 1,10 \times 0,60 \times 0,30 m. cu cheltuiala megieșilor, după cum se citește în pisanie: «Cu ajutor(ul) lui Dumnezeu ridicatu-s-au această sfîntă (cruce) întru hramu sfîntul(u) i ierarh Nicolae; Mihail, Gheorghe, Stoica, Nanu, Badae, Marchin (sic), Nedelcu, Stana, Radul, Țalapia; în continuare, pe cornul de nord: 1745. A doua cruce, descoperită se întîlnește pe grindul unei vîlcele de pe muchia de apus a satului și mai sus de vatra vechii biserici dispărute a clăcașilor din Rîncăcirov. Dimensionată din gresie, de 1,20 m. \times 0,70 \times 0,25 m. și susținută în piua, de 0,69 \times 0,60 m. pe rotul se citesc — IS.N.Ț.S.Ț.I.U., iar pe restul suprafeței și în zona celor patru cercuri convexe, monogramele osindei și binecunoscutele P.B.Ș.Z.H.H. — Inscripția așternută cu majuscule reliefae, similare grafiei veacului al XVIII-lea și în parte ascunsă în piua crucii, are următorul cuprins: «Rădicatu-s-au aciastă cinstită și de viață făcătoare cruce întru ruga și lauda sfîntului și făcătorului de minuni Nicolae în zilele... în continuare pe latura de mz.: monah Silvestru, Cîrstea, Neacșa, Cîrstea, Slamna? Stan, Dobra, Vlada, Drăghia, Dobra, Stan? Mihail, Stana, Dumitru».

Crucile de la Rucăr.

Măcinată de vreme, o cruce a fost clitorită în grădina flancată de cetini a C.A.P. Rucăr, de pe valea Rovinei. Ea măsoară 1,50 m. \times 0,60 \times 0,20 m., e sprijinită în piua — 0,60 \times 0,60 m. și poartă patru cercuri convexe unite și scrisoare cu început de doxologie mică: «Întru numele Tatălui (și) al Fiului și al sfîntului D(u)hu. Ridicatu-s-au această sfîntă cruce întru Uspenii Bogorovițe (sic) de robu lui Dumnezeu

Radul și Stanca în zilele Io Costandin B. voevod I(ea)t 7200 (1691—1692); latura de sud: Crăstea, Rada, Coman, Vlad, Rada, Andreie, Dealca, Vișa, Stoica, Badea, Șerb(an ?), Voicu, Neacșa, Radu, Anca, Sandu (sic), Maria».

Altă cruce ascunsă pe valea Rovinei, la punctul «Lancea» cu vedere spre plaiurile și stînile din munți, amintind vremuri de tănuire și băjenii ale celor de dincolo și de dincoace, este cioplită monumental, de 2 m. \times 0,80 m. \times 0,25 m., marcată cu patru cercuri reliefate în care se citeșc uncialele răstignirii și ale sfinților evangheliști. Jur-împrejurul cercului mare de pe centrul pietrei, din slavonește pe românește, scrie: «Întru naștere fecioria ai păzit. Rugă adormirii». Sub inițialele de pe rotul, I.N.Ț.I.U. s-a săpat prescurtările atribute din imnul crucii «P.B.Ș.Z., augmentate cu cele de pe colțurile barei orizontale, M.L.R.B.D.S. din dreapta și din stînga monogramului IS. Înscris în cerc, iar într-un alt cerc unit cu cele patru se citeșc o parte din monogramele Precistei — M.I.T.(I)R.

Inscripția: «Cu vreaea Tatălui și cu ajutoriul Fiului și că săvîrșirea svântului D(u)h(u) amin. Rădicatu-s-au această svântă cruce în slava și cinstea Uspeniei B(ogoro)dițe vă dni (în zilele) (lui) Ion Leon voivod văleat 7122; latura de m-z.: Pomeani g(ospo)di: Radul i Stana, Radu, Stanca, Aldea, Răducun, Șărbu, Jinga, Bran, Stan, Bratul, Rada, Stanca... Radu m(e)s(i)ța... dni 9; i(s)pis(az) Radu».

Altă cruce, de dată mai nouă este așezată peste drum de grădina liceului teoretic al noului oraș. Barele obiectivului, 1,80 m. \times 0,50 m. \times 0,20 m. dăltuite din numulitic de Albești cu roduri aspre, poartă căciulă prismatică fixă, decorate simbolic cu patru cercuri convexe și rozete săpate către vîrfurile crucii. Inscripția așternută cu unciale reliefate are următorul cuprins: «Rădicatu-s-au această svântă cruce de robul lui Dumnezeu Gheorghie Vorobenci în zilele pr(ia)luminatului domn Grigorie Dimitrie Ghica voevod și mitropolit Grigorie, Maria, în hramul Buna Vestire și sffintul Gheorghie, Dumitru, Cătălina, Ioan ereu, Bran, Gheorghie, Bana? Lițandru, leat 1828».

Pe *altă cruce* de gresie, de 1,60 m \times 0,60 m. \times 0,25 m. de la podul Rovinei cu decor dispărut și scrisoare nimerită de vreme se mai deslușesc greoi de pe slavonește cuvintele: «Înălțatu-s-au sfânta și cinstita cruce în lauda și podvala cinstitei Uspeniei Bogorodițe în zilele (lui) Io Radu voevod, latura de sud: iolie dni 22».

O *altă cruce* este înfiptă într-un zid de bolovani de pe malul drept al Dîmboviței, în vecinătatea fostei uzine electrice în dosul căreia se înalță noile construcții ale locuitorilor poșoși cu turme și unelte de industrializat lemnul, venit de peste munți. Măsoară 1,20 m. \times 0,50 m. \times 0,20 m., fiind cioplită în calcar și decorată simplu, într-a cărei inscripție scrie: «Rădicatu-s-au aciastă cruce în hramul Uspenii (sic) (Bogorodi)țe în zilele lii Neculae voevod. Și s-au nevoit robul lu(i) D(u)mnezeu Stoica, Ion, Stanca, Rada, Maria, Nedelea, Ana, Voicu? Ratea; latura de sud: Stroe, D(o)bra, Cărstea, Dumitru Stanciul, Nedelea, Ion, 7231 (1722—1723).

O *altă cruce, de factură monumentală, de 2,20 m. \times 0,50 m. \times 0,30 m. de la punctul «Baștea»^{68 bis}, de pe stînga Riușorului, ce străbate cartierul climatic al așezării, vârsîndu-și apa mai la vale în Dîmbovița, semnalează folosirea obiectivului ca semn de hotăr în *cumpărătoare, sfiorire de moșie și înfrățire* și poate locul de vamă al potecilor din plaiuri ce duc spre Făgăraș. În decorul obiectivului se înfîlnesc îndătinătele I.N.Ț.I.U., IS.HS.N.I.K., M.T.M.R.L.K.I.O.; D.S.; P.B.; Ș.Z.; M.L.R.B.; și similare celor de pe crucea de la Lancea, iar sub cercul cu inițiala HS. se citește începutul troparului Adormirii Precistii: Întru naștere fecioria (ai păzit), urmînd scrisoare cu unciale reliefate, de 0,08 m-: «Cu vreaea Tatăl(ui) și cu ajut(oru)lu Fiului și zăvîrșit(u)l (sic) svântul(ui) D(u)h, rād(i)cat(u)s-a aciastă cinstit(ă) cruce întru cinsti(a) Uspenii B(ogorodi)ța în zil(e)le lui Anton vo(ev)od. Și s-au trudit jipan(i)ța Rada, Sărbul, Vișa, Vladu, Stan, Aldea, Stan, Maria, Bran..., Dobra, Rād(u)ț...; Radul, Aldea; Stan, Stana, Dobra, Bran, leat 7179 (1670—1671). Ispis az Voinea R(u)çăr; latura de sud: Să s(ă) știe cum au cumpărat acești 6 frați moșie sfiorîndu-o. Radu ișind? (i) M(i)c(u) ce n-are țreabă, Ion».*

O *ultimă cruce, dimensionată mijlociu, de 1,70 m. \times 0,60 m. \times 0,20 m., este înfiptă în marginea străzii Păpușa de pe malul drept al Riușorului, sprijinîndu-se în*

68 bis). Redută de la polonezul «baszta»; comp. N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 192.

piua de dată nouă de 0,60 m. \times 0,35 m., cu decor rezumativ, (rotul, cercuri unite și rozete) într-a cărei pisanie scrie: «Rădicatu-s-au aciastă sf(ă)ntă cruce cu vreaa Tatălui și a Fiului și cu ajutoriu D(u)h(u)lui s(f)nt în zilele pria luminatului domn Io Gligo(rie) v(odă) Ghica volvod în hram(u)li s(v)etii Ioan predi(cătorul). Pomilui g(ospo)di: ierei Ion, Maria ie(reița), Ioan ier(eu). Partenie? mon(ab), Stanca ie(reița), Ion, Stanciul, Haralambie... Badaea, latura de nord: dni (zile) 14 mesița ion(ie) l(ea) 7240 (1732). Florea, Dumitr(u), Stancu ermonah(ul), Antim, Flore(a), Neacșa, Busiioț, Stan, Cod(î)n, Stan, Ion».

Crucea de la Sălătrucu de Sus.

Înălțată în prima jumătate a veacului al XVIII-lea pe dealul de la confluența apelor Văii Mari și Topolog, de unde poteci ascunse duceau în trecutul depărtat spre cheile Posadei și pasul Clocotici, din plaiul Loviștei a fost așezată lângă biserica nou zidită a satului, fiind dăltuită local din gresie masivă de 2 m. \times 1 m. \times 0,25 m., scoasă din albia apelor vecine. O nișă marginală simplă și un cerc dublu reliefat, cu discul zimțat în care se înscriu monogramele de pe rotul, cele ale răstignirii, inițialele Precistii, numele apostolilor evangheliști și epigrafele liturgice M.L.R.B., preced textul inscripției de pe fața principală unde săpătorul a folosit prescurtarea și etajarea: «Cu vreaa lui Dumnezeu, rădicatu-s-a această sfântă cruce în cinstea sîntei Parascheva în zi(ile) (lui) Costandin voivod din osteneala robilor lui D(umnezeu) Nicula, A(n)ca, Pătru, Mariia..., Soare, Stana? Dan, Ioana... Io... Floarea, Păun ereu, Toma, Gheorghie, B(r)at(u), Mărgărita, Anca, Ioana, Maria, Călina? Costandin, Brat(u), Tonea, Anca, Nea(ța)? Catrina, Călin, Mariia?»

Crucile de la Slănești.

Sînt de factură deosebite, dimensionate din piatră de Albești. Prima se observă pe malul stîng al rîului Doamnei, în marginea drumului ce duce spre satul Nucșoara, purtînd înfățișare monumentală, avînd 2,20 m. \times 0,60 m. \times 0,30 m., marcată cu trei cercuri reliefate și căciulă trapezoidală învelită cu mușchi. Pe fața traversei verticale sunt inițialele de pe rotul scrie: «S-au ridicat aci(astă) sf(ă)ntă cruce în hramu sf(ă)ntului Nicolae de robu lui D(u)mnezeu Marian (c)u Ana, Pavel (c)u Floarea, Ana, Stana, Toader, Gheorghita, Stan, Radu, Dumitra și cu tot neamu lor, leat 1802; în continuare pe latura de m.z.: Ace(a)stă cruță (sic) este făcută de Marian 1802 m(a)rtie 20».

În scrisoarea cu majuscule chirilice, nimicite de vreme de pe a doua cruce, avînd 1,80 \times 0,50 \times 0,20 m., aflătoare în partea stîngă a drumului spre Slănic, din cătunul Pîrliiești, avînd căciulă prismatică și piua nouă, marcată pe fața principală cu o stea în șapte colțuri se spune: «Ridicatu-s-au această sf(ă)ntă cruce de robii lui Dumnezeu Mihai, Nedelea, Luxandru..., Nedelia, Stancu... Ion, Enache, Ion... Ghinea, Stancu? Rizea, Minea, Floarea, Maria 7290 (1781) d(ecembrie)».

Pe a treia cruce de 1 m. \times 0,50 m. \times 0,20 m., înfiptă în malul drept al Pîrliieștilor, afluent ce se varsă mai la vale în apa Doamnei, semnalăm ca motiv decorativ, cununa de spini stilizată în mijlocul careia se înscrie inițiala HS. În inscripția de mai jos se citește: «Rădicatu-s-au aciastă sf(ă)ntă cruce de robul lui D(u)mnezeu Ghinea velico (cel mare), Coman, Enache, Stanca, Mihai, Nedelea, Maria, Stana; pe latura de nord: Matei; Floarea, Radu, Ilinca, Ion, Stana ereița, Radu, Ion, Dumitru, Radu, Stanciul, Coman, Opria, Bucura și cu tot neamul lor 7291 (1782—1783).

A patra cruce de 1,70 m. \times 0,70 m. \times 0,25 m. se vede în marginea dreaptă a drumului spre Corbi purtînd căciulă în patru ape, săpată cu scrisoare reliefată de vreun meșter începător în care se spune: «M... Stoe, D(u)m(itru) iereu, Ristea ere(u), Maria iereița, Samoilă Ra(d)a, Dumitra și cu tot neamul lor 1820».

A cincea cruce, avînd 1,20 m. \times 0,50 m. \times 0,20 m. se află mai sus pe același drum, decorată marginal cu chenar concav, purtînd căciulă în ape repezi și însemnarea: «Ridicatu-s-au aciastă sf(ă)ntă cruce în hramul sfinților marilor voivozi Mihailu și Gavrilu de Enache, Ion ereu»; latura de m.z.: «de robu lui D(u)mnezeu popa Ioan priot(easa)? Meletitița și cu toartu (sic) neamu lor 7310 (1801—1802)». Pe fragmentul superior al brațelor unei alte cruci de factură slavă, de 0,80 \times 0,60 \times 0,20 m. înfiptă alături și aparținînd veacului al XVII-lea se citesc monogramele

osîndei și cele ale versului liturgic medio-bulgar-M.L.R.B. și introducerea liberă a textului nimicite de vreme scrie: «Rădicatu-s-au crucea în lauda Blagoveșteniei Pre-cistei... S-a ostenit Hrizea? logofătul. P(omilui) Gos(po)di: Sotir, Neagoe sîn...»

A șasea cruce, de 1,10 m. \times 0,50 m. \times 0,30 m., purtând căciulă fixă și piuă 0,40 m. \times 0,40 m., se vede în plantația silvică din marginea drumului vechiului sat. La capătul monogramelor de pe rotul s-a săpat semnul crucii, motiv similar întâlnit în zapise și în porunci domnești. Monogramul HS. de pe fața traversei verticale este înscris într-o cunună de spini, stilizați, ca și în exemplarul de la Pîrlești, dăltuit local de aceeași mână și în aceeași vreme. Inscripția: «Rădicatu-s-au aciastă sf(ăn)ță cruce de robii lui D(u)mne(zeu) ereu Necula, Stanca, Stanciu, Maria, Neacșa, Bucur, Ion, Șarban, Oprea și cu tot neamul lor (1781—1782)».

A șaptea cruce de 1,30 m. \times 0,40 m. \times 0,20 m., avînd talpă și căciulă în două ape și amintind de vreun locaș de închinare dispărut, se vede la poalele piscurilor acoperite cu foioase și cetini ale cornișei de răsărit de pe avalul rîului vecin într-a cărei pisanie scrie: «Pomeniște Doamne: Costandin, Ioan, Costandin, Neculae 1831 iunie 30?»

A opta cruce se observă în marginea dreaptă a drumului vechi din cătunul Poduri de pe apa Doamnei, amintind trecerea oștilor roșii prin țările române cu prilejul deselor războaie ruso-otomane. Sprijinit în piuă, de 0,40 m. \times 0,40 m. și păstrat în bună stare, obiectivul decorat în calcar cenușiu, măsoară 1,10 m. \times 0,60 m. \times 0,15 m. avînd inițialele și numărul de cercuri profilate ca și în alte exemplare, precum și scrisoarea: «Rădicatu-s-au această sf(ăn)ță(c)r(uce) întru ci(n)ștea și slava sf(en)ț(ei)priap(o)dobna Paraschiva în zilele lui Ion (sic) Nicola(e) voivod; s-au nevoit robul lui Dumnezeu Calotă, Maria, Opr(e)a l(ea)t 7230 (1722), m(ar)t(ie) 8».

Crucea de la Șulcii de peste rîu.

Asemănătoare ca factură, exemplarului de la Sălătrucu de Sus și dăltuită în gresie măcinată de vreme este îngropată în apropiere de contrafortul de sud al străvechei biserici parohiale de pe dreapta Topologului. Un chenar marginal dințat la partea de jos, șapte rozete reliefate, motivul solar în al cărui disc se înscriu, o rozetă simplă, arcul și săgeata ca și inițialele răstignirii ce alcătuiesc decorul și prescurtările: L.B. Ele dovedesc că pietrarul își va fi amintit de vreun vechi izvod. Inscripția: «Cu vrieria Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu vrieria sf(ăn)țului D(u)h, rădicatu-s-au această sfântă (cruce) în cinstea... (rînduri și cuvinte nimicite)... leat 7245 (1736) oc(to)m(b)rie 8. Stan, Orantina, Dobre, Stan, Vasile erei, Alexă; în continuare pe cornul brațului de nord: «Stoian sîn Dumitru; lătura de mz.: Ancuța...».

Din mulțimea altor cruci de factură populară, ce angajează zona de protecție a străvechiului locaș⁶⁹ mai semnalăm stîlpul unuia *popa Radu* — 0,50 m. \times 0,20 m. \times 0,08 m. — avînd căciulă fixă în relief, și un epigraf ce spune: «Popa Ra(d)u ereu le(a)t 1782».

69. Pe o lespede de mormînt de 1,80 \times 0,60 \times 0,20 m., așternută în pronaos, pe a cărei față se reliefează semnul crucii și patru rozete, dintre care două elicoidale, se mai citesc, pe margini, cuvinte măcinate de vreme: «Preastavise (a răposat)rab(l)li (robul) Biji (lul) Dumnezeu) Jupan Drag(o)mlr portaru sint? Suiche. v(ă)leat 7050 (1541—1542)». Alte însemnări: Pe icoana Pantocrator, de 0,80 \times 0,60 \times 0,03 m., facturată în ulei: «Această sfântă icoană s-au făcut prin osîrdia și cheltuala dumnealui logofătul Barbu sîn Radu Șulcan la leat 1817»; icoana sîntului Nicolae în aceeași factură: «Această sfântă icoană s-au zugrăvit prin osîrdia și cheltuala dum(nealui) coconului Tomil spre veșnică pomenire, 1826». Icoana soborului sîntilor Ingeri: «1817, această sfântă icoană s-au zugrăvit prin osîrdia și cheltuala dum(neaei) coconli Saftia Brătiancii spre veșnică pomenire»; icoana sîntului Ierarh Nicolae: «Această sfântă icoană s-au zugrăvit prin osîrdia și cheltuala coconului Tomil (Vrabie spre veșnică pomenire 1826». Pe o evanghelie, ed. București, 1742, legată în piele și în argint: «Această sfântă și dumnezeiască evanghelle au cumpărat d(um-ne)alul Preda untar(ul), sîntei biserici p(e)ntru veșnică pomenire»; pe elzelură: «Costandin, Sofia monahia, Sultana, Toma, Maria, 1834».

Crucea jupînesii Anghelina de la Topoloveni.

Descoperită pe malul Cîrcinovului cu prilejul demolării unei case feudale, a fost mutată de către megieșii satului în zona drumului ce duce la Dobrești. Asemănătoare ca factură obiectivelor din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea este cioplită în cariera de Albești, măsurînd 1,10 m. \times 0,60 m. \times 0,20 m., decorată cu motive și inițiale îndătinat, iar pe fața brațului vertical se mai citesc cuvintele: «Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnarea Sf. Duh: rădicatu-s-au din temelie... jupanița Anghelina sîn Arghir, Ana, Sanda, Safta, Stanciu iereu, Voi(cu), Du(mitra)?».

Crucile de la Vrănești.

Sînt facturate mijlociu, cea veche fiind adusă cu pîua ei din hotarul vechiului sat și îngropată în zona drumului național București—Pitești, la km. 102. Dimensionată din calcar gălbui, avînd 1,20 m. \times 0,65 m. \times 0,20 m., este marcată cu cercuri simple, unite simbolic, purtînd monogramele răstîgnirii, sfinților evangheliști și pe cele din izvoade vechi. La săparea textului, artistul a folosit aceeași grafie semnalată în exemplarele de la Golești Badii, cu prescurtări și etajări unde se spune: «Rădicatu-s-au aciastă cinsti(ă) cruce întru slava i l(a)u(da) părintelui nostru Nicolae în zilele lui Grigorie Vod(ă). Și se-au cumpăra(t) cu rîvnă (de) robii lui Dumnezeu Stancul, Ivana, Stana, Flor, Călin, Voica. Pis, ghen(arie), 10 dni, leat 7170 (1662).

A doua cruce decorată în gresie cenușie și de dată mai tîrzie descoperită în ville I.S.S. Vrănești, are brațul orizontal deteriorat, iar în scrisoarea de pe cele două fețe ale traversei verticale — 1,50 m. \times 0,30 m. \times 0,30 m. asemănătoare cu cea de la Dealul de Sus, unde se pare că a lucrat același pietrar și în aceeași vreme, scrie: Rădicatu-s-au aciastă sfântă și dumnezeiască cruce, hramul sfântului Nicolae în zilele (lui) Io Costandin Vod(ă) și s-au ostenit robii lui Dumnezeu, Necula, Dumitrașco, Maria, Stanca, Sămion, Smaranda, Preda, Ștefan, Mihai, Arsenie, Ghiorghie, Sanda, Mihai, Neagoe, Ilina, Mirlița(sic) vă dni leat 7220 (1711—1712)».

Crucea meșterului Dobrotă de la Zărnești.

Cititorită de către moșneni, este cioplită cu tocmeală de către meșter local ori ambulant, poate fîntnar, folosind lespede de calcar adusă din munți și așezată în dreapta drumului ce suie în unduirea dealurilor Vîlsanului, către Brădet. În trecut, obiectivul va fi indicat locul de popas al păstorilor și cărăușilor cu mărfuri, ce urcau ori coborau către munte și cîmpie. Brațele crucii, avînd dimensiunile de 1,80 m. \times 0,65 m. \times 0,20 m., decorate cu motivul solar, acanta și semipalmeta, acoperit cu căciulă simplă, fixă, ale cărei fețe laterale sînt profilate cu ciubece, se sprijină în pîuă mobilă de 0,50 m. \times 0,50 m. În scrisoarea cirilică reliefată, încadrată în chenar stilizat și redactată în grai local, se spune: «Rădicatu-s-au aciastă sfă(n)tă cruce întru slav(a) și ci(n)stia sf(ă)ntului Nicolae în zilele lui Io voe(vo)do-(sic) și s-au ostenit robul l(u) D(u)mnezeu Tudor, S(a)lta; Tara, Da(m)anos, Stan, Talapia, Stana, Vladu, Zaharia, Mitrea, Stana, Matei, Ion, Voicu, Stan; Muza; Ana; Matei, Stoica, Stan, Ilie, Neacșa, Mihalcea, Ion, D(o)brotă meșterul, Dragotă, Preda; Neacșu, leat 7227 (1718—1719).

JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

Crucea de la Hobala.

Înălțată lîngă fîntîna de pe vatra hanului și ceairului poștal din dreapta drumului ce urcă de la Tîrgoviște prin Văleni și Mățău spre Cîmpulung, se păstrează în bună stare purtînd stigmatele obuzelor vrăjmașe din războiul primei reîntregiri. Brațele dimensionate în lespede de calcar gălbui, de 1,60 m. \times 0,75 m. \times 0,20 m., acoperite cu căciulă fixă în patru ape, sînt decorate după izvodul veacului, iar în pisanie reliefată de pe cîmpul pietrei scrie: «Rădicatu-se-au această sfântă și dumnezeiască cruce întru slava și cinstea Blagoveșteniei a prea sfint(ei) B(ogoro-

di)ții de Dumnezeu Născătoare Mariei în zilele lumnatului domn Io Mihail voevod. Și s-au nevoit robu lui Dumnezeu Stanciul, Neacșa, Voica, Bălea, Neacșa ca să fie pomeană în veac; av(gust) 20 leat 7166 (1658), pis popa Trandafir).

Crucea de la Meril Cojocarului.

Ridicată în hotarul luncii din vecinătatea drumului sării ce trecea vadul Argeșului, îndreptându-se spre «Iuntrea lui Varlaam» de pe apa Neajlovului⁷⁰ a fost mutată de curînd, în apropierea drumului de fier ce străbate marginea de răsărit a străvechii așezări. Traversarea cioplite în calcar, de 1,60 m. × 0,80 m. × 0,25 m. poartă motivul șuvițelor împletite de frînghie, iar pe fața laturei principale scrie: «Pomenește, Dămne, pe robii tăi: Petre erei, Marin, Stana presbitera, Ioan, Păuna, Gheorghe, Maria, Ilie, Radu, Stana, Ene ereu, Ștefana presbitera și cu tot neamul lor 1813 i(unie ?)».

Crucea de la Mesteacăn.

Adusă din altă parte și îngropată în fața bisericii de gard ruinate de pe povrnișul cu izvoare pline din cimitirul satului, este ctitorită de megieși, măsurînd 1,75 m. × 0,75 m. × 0,30 m., acoperită cu căciulă mobilă în patru ape, avînd podoabă simplă, cercuri convexe și epigrafe biblice: I.N.T.I.U., I.S.H.S.N.I.K.A.; M.T.M.R. L.K.I.O, precum și pisanie cu unciale chirilice de 0,10 m. unde se spune: «Cu vzeria Tatălui și cu ajutoriu Fiului, ridicatu-s-a această sfîntă cruce întru cinstea și slava Uspenii (Adormirii) b(ogorodii)te în zile(le) lui Nicolae voevod. Și s-a ostenit robu(l) lui Dumnezău Ion Mestecăneanu, Toader, Stana, Ion, Ioana, Dobri(a), Drăgoi, Zoia, Stan, Stanca, Șărbăn, Stoiana, Mihalcia, Voica, Mihalcia, ermonah Ștefan, Mariia, Preda, Pătru, Radu, Rada leat 7231 (1732—1734); Radu, Dobrotă, Ene, Cărstiana, Păuna, Ion, Boj, Ana, Badaea».

Crucile de la Văleni-Dîmbovița.

Primul exemplar este înfipt în malul stîng al văii Văleanca, fiind adus, după spusele bătrînilor, din vatra bisericii vechiului sat. Cioplite din piatră cu roduri dese, brațele crucii de 1,50 m. × 0,75 m. × 0,20 m., susținute în piuă — 0,50 m. × 0,50 m. — sînt marcate cu patru cercuri simple, iar în inscripția așternută pe fața brațului vertical de pe slavonește pe românește se spune: «Înălțatu-s-a cinstita cruce în vremea lui Matei voevod în cinstea Uspeniei B(ogoro)d(i)ții Mariei de robii lui Dumnezeu Dragomir, Cristiana, Vladul, Stanciul, Dumitru vă dni lui Io Matei voivod me(s)i)ța iulie? 17 văleat 7152 (1654)».

Al doilea exemplar se întîlnește mai jos, pe aceeași vale în grădina dascălului V. Marinescu, fiind dăltuită în gresie susținută în piuă de 0,40 m. × 0,40 m. și acoperită cu căciulă mobilă în patru ape, înegrită de vreme. Un brîu împletit în motivul șuviței de frînghie decorează travezele crucii de 1,60 m. × 0,75 m. × 0,20 m., pe care se înscriu elementele decorative și monogramele îndătinute, iar inscripția săpată reliefat pe cele trei fețe, cuprinzînd propoziții inversate și pe care le îndreptăm în transcriere, sună: «Rădicatu-s-au această cinstită și dumnezeiască cruce întru hramul Uspeniei B(ogorodii)te și s-au ostenit robu(l) lu(i) Dumnezeu Ion, Maria, Stancu, Ioana, Radu, Ion, Maria, Vlaicu, Stanca, Stancu erei; Cărstiana ierifa, Stana, Dragomir, Teodosie, Dumitra cu Iinca, Ene, Gheorghe? Păun, Mate(i), Chicu, Rad(a), Stan, Mirea, An(a)m Tudora, Pantea? Rad(a), Gheorghie, Rada, Costandin, Ioana i Maria, Maria, Ioana, Ioana, Stancu, meș(ter) leat 7265 (1756—1758)».

JUDEȚUL VÎLCEA

Crucea de la Alunu.

Ridicată pe cornișa stîngă a Oltețului, în vatra preastolului vechii biserici de lemn, nimicite de ape înainte de 1802, este de factură mijlocie, de 2 m. × 0,50 m. × 0,25 m., decorată în gresie de la Dealul Mare (Igoi), marcată cu chenar marginal brîncovenesc, capitele și acolade simple ce se întîlnesc în podoaba ctitoriilor și cîștelor de lemn. Sub inițialele de pe rotul și între monogramele I.S.H.S.N.I.K.A. se

70. Vezi: Arh. St. Buc. ms. 223, f. 43.

profilează binecunoscutul motiv simbolic — porumbelul —, a treia față a Sfintei Treimi. În textul reliefat cu unciale cirilice citim: «Cu ajutoriu sfintei Troițe (sic) s-au ridicat această sfântă cruce de robul lui D(u)mnezeu. Pom(ilui) G(ospo)di: Sandu ereu, Ilinca, er(e)ita, Radu, Nicolae ie(reu), Bălașa; latura de m.z.: Nedilia ereița, Teodosie ermonahu, Elisa(ve)ta monahia, Pîrvu, Barbu, Costandin, Maria, Păun, Ion, Măria, Ion, Pană, Gheorghe, Stana, Stanciul, Partenie mon(ah), Ilinca, Matei; Ilinca, în zilele măriei sale Mihai Suțu Vod(ă); latura de nord: Floarea diaconia, Ion, Ion diaconu, Ilinca deconiasa, Rafail ermonah, Sanda(er)ita, Pîrvu, Radu ereu 7310 (1801—1802) Gheorghe m(e)ș(te)r. Gheorghe, Gherghina, Ion, Anuța, verso: «Acestă sfântă cruce s-au ridicat în locul priastolului bisericii, care au fost făcut popa Mihai strămoșu, popei Radu Aluneanu».

Crucea de la Bărbulești (Valea Ursoaia).

Aflătoare în cimitirul bisericii Nașterea Maicii Domnului, este dimensionată din gresie adusă din văile locale, de 2,80 m. × 0,70 m. × 0,25 m., avînd căciulă plană mobilă și piuă masivă de 0,80 m. × 0,80 m., decorată cu motive similare obiectivului de la Mateești. Inițialele IS.HS. sînt încadrate într-un medalion stilizat sub care se reliefează chipul unui heruvim sprijinit pe cornul superior al altei cruci cu brațele egale înscrisă între două acolade simple. Pe suprafața de sus a traversei verticale se pare că meșterul a voit să sape vechiul motiv al săgeții daco-trace, iar în textul așternut mai jos și măcinat de vreme, scrie: «Cu ajutoriu lui D(u)mnezeu și Mă(n)tuitorului nostru IS.HS. s-au ridicat această sfântă cruce prin hram(ul) sfântului Costandin și Elena; pom(ilui) G(ospo)di: Costandin Codrianu, Măria, Dumitru, Amza, Gheorghe, Costandin, Ion, Ion, Ilie, Ilinca, Opria, Nicolae; Stanciu; Stana, Andrei, Ion, Ion, Ion, Bogoslova, Damaschia mo(nah)ia, Matei, Gherghina, Ion ero(monah?), Măria, Stancu, Drag(o)mir, Ilie, Vlădaia, Dragu, Mărica, Mihai, Costandin, Avram, Maria, Pătru er(eu), Florica erita și cu tot nihamul lor; Ion; pe latura de nord: 7313 (1804) s(e)p. dni 1. Ion Bărbulescu, Gherghina, Ion, Dumitru, Ion, Dumitru meșteriu».

Crucile de la Berbești (Slăvești).

Servind odinioară ca stlpi de proprietăți megieșești, cea dintîi se află în bunăstare și în locul inițial: piața și cartierul tîrgului Slăvești, din dreapta drumului mare ce vine de la Hurezu, îndreptîndu-se în unduirea dealurilor către cîmpie. Cioplită din gresie de bună calitate, de 2 m. × 0,50 m. × 0,25 m., și sprijinită în piuă — 0,60 m. — este decorată marginal cu nișă și semne de cruce concave, purtînd căciulă plană, mobilă, pe care se profilează ciubuce răsfrînte învelite de mușchi. Pe traverse se înscriu inițialele de pe rotul, I.N.Ț.I.O. — cele ale Precistei, M., ca și prescurtările sfinților apostoli și evangheliști. Monogramul IS.HS. se reliefează între două palmete marcate cu nervuri de perle, iar pe centrul pietrei s-a închipuit cocoșul, amintind lepădarea și plînsul apostolului Petru. Inscripția: «Cu voia Tatălui și cu a Fiului și cu ajutoriu Duh(u)lui sfânt, amin. S-a ridicat această sfântă cruce, hramul preacuvioasăi priapodobnei Parascheva. Pom(ilui) G(ospo)di: Vladu ereu, Ioana erita, Nicolae, Ilinca, Mihai, Matei, Ilinca, Maria; latura de m.z.: Hamza, Pătru ere(u), Ion, Asprița i Mihailă, Barbu, Stanca, Barbu, Sanfira, Barbu i Dita, Matei, Tudora, Pătru, Ilinca, Tănăsie ereu, Pătru ereu, Radu, Ion, Gheorghe i Dita, Dobre, Radu, Florica, Stancu, Sanfira, Ion; latura de nord: Barbu ereu, Florica erita Păuna, l(ea) 7273 (1764—1765) m(e)ș(te)r Gheorghe ot Igoi; Stan, Stoica, Catalina, Radu, Voichița, Maria, Opria, Vladu, Păun, Pătru; Irimia, Voichița, Daniel, Oprușa erei Radu, Stana, Gheorghe, erei Dumitru, Radu; verso: De aici să să știe că iaste moșia popei Vladului în jos stînjani 67».

A doua cruce se vede în lunca satului, pe malul drept al Tîrlei, fiind de factură mijlocie: 1,80 m. × 0,50 m. × 0,20 m. și poartă cioplită în aceeași vreme. Inscizia marginală simplă, cele patru acolade unite în care se înscriu inițialele IS.HS. alcătuiesc decorul pietrei, iar pe inscripția ștearsă, în parte, de vreme, se mai citește cuvîntele: «În numele Tatălui și al Fiului și al Duhului sfânt, amin... în (h)ram sfântului arhieru Nicolae... Pom(ilui) G(ospo)di Nicolae ereu, Ilinca erita, Ion, Gheorghe i Dița, Stoica, Florica, Vladu, Ion er(e)i, Mihai ereu, Matei ereu, Marina»; latura de nord: «Nicolae, Ion, Gheorghe, Stoica, Dumitru, Catalina, Păuna, Maria... Gheorghe... Barbu... Ilinca».

Crucea de la Bodești.

Are înfățișare monumentală, fiind înălțată în dreapta absidei de mz. a bisericii de lemn cu hramul Soborul sfinților voievozi Mihail și Gavril, sub culmea de răsărit a străvechiului sat. Dăltuită în gresie locală din cariera de peste apă Oltețului, traversele măsoară 2,30 m. \times 0,75 m. \times 0,20 m., purtând căciulă decorată cu cornișa simplă, sprijinită în puiă — 0,90 m. \times 0,90 m. Sub monogramele I.N.Ț.I.U., se profilează semnul crucii cu bare egale, mărginit de acolade simple și complementat de prescurtările: IS.HS.NI.KA. și ale sfinților binevestitori înscrise între segmente de cercuri reliefate. Inscripția: «Cu ajutorul și făcătorului deplin D(u)mnezeu s-au arădicat această sfântă și de viață făcătoare cruce, în zilele prea lumina-tului domn Io Costa(ndin) înții Nicolae voevod de robul lui D(u)mnezeu: Po(milui) G(ospo)di: Radu, Stana, Stanciu, Maria, Dumitru, Barbu, Tudor, Matei, Salom(e)ia, Stanca, Rada, Pătrașco, Iliana, Nedel(e)a, Safta, Ioana, Gherghina, Dobrița monah(ia), Visarion, Dumitra, G(he)orghe, Chirca, Pătru, Ilie, Hrizea, Nicolae, Anca, Oprita, Stanca, Ion, Vlaicu, Neașoe, Vătafu, Ion, Ion, Nicolae, Ilie, Preda, iereu Ancuța, Florica, Marin, Ilinca, Floarea, Parascheva, Ioana, Tudora, Stoe, Dumitra și co(sic)-neamo(sic); Dumitrașco; pe latura de m.z.: Popa Radu pro(topop?), popa Radu, Barbu vornicu, Radu iereu du(ho)vnicu, Stan (meșteru)? leat 7255 (1749) mai 16».

Crucea de la Colțești.

Înfiptă în marginea drumului din stînga Oltețului ce duce spre Craiova, este dimensionată monumental: 2,50 m. \times 0,80 m. \times 0,22 m., din gresie fără acoperă-mînt și sprijinită în puiă — 0,70 m. \times 0,70 m. Pe fața principală a pietrei, decorată marginal cu nișă dințată, se înscriu inițialele ostindei, cele ale Mîntuitorului și ale sfinților binevestitori, iar în mijloc se profilează semnul unei cruci treflate pe care s-au săpat chipuri de heruvimi și sfinți, inițiala Io(a)n (Botezătorul), decorată cu două perle și cunună, iar mai jos capul lui Adam. Calitatea inferioară a pietrei, relief insuficient pronunțat al uncialelor nimicite de vreme, îngreuiază lectura textului unde scrie: «Cu ajutoriu Sfintei Troite, ridicatu-s-au această sf(ă)ntă cruce în hramul sfintei preacuvioșăi Parascheva de robul lui Dumnezeu: Po(milui) G(ospo)di: Stan Moldovianu, Ilinca, Dumitru, Costandin... Petria, Stan, Filip, Ioana, Bratu, Maria, Chirc(a), Stana, Gheorghie, Ancuța, Costandin, Costandin, Dia, Florache, Costandin... Maria, Maria, Dumitrașcu, Măinea, Filip...; latura de m.z.: «Mihai, Niacaș? Radu, Dumitru, Mariia, Stana, Gheorghe, Ancuța, Ion, Părv(u), Saftia Dumitru, Du-mitrașcu, Ion; latura de nord: 7327 (1818—1819), Dumitru ereu, Stanca le(ri)ța, Lă-pădat, Măroca, Ancuța, Ion, Mariia... și cu tot niămu. Dumitru meșteru (ot Igoi)».

Crucea de la Greci.

Servind pe vremuri ca pisanie de pomenire la slujbe de hram cu sfinți mari, ca și altele de acest fel, se vede în dreapta absidei exterioare a altarului bisericii Sfintii împărați Constantin și Elena — rezidită și meremetisită în multe rînduri. Cioplită din gresie cu roduri dese în atelierile pietrarilor de la Igoi, este de factură mijlocie, înnegrită de ploii și vreme, de 2 m. \times 0,70 m. \times 0,25 m., fără căciulă, așezată în puiă mobilă — 0,70 m. \times 0,70 m. — decorată marginal cu incizia canelată și motive bine stilizate. Sub inițialele IS.HS. înscrise în palmete inversate și unite, se profilează monogramul Precistei — M.Θ., iar mai jos, semnul crucii cu bare egale, înțîlnit în zapise, tipărituri și prin hrsoave. Inscripția, redactată liber și așternută reliefat sună: «Cu ajutoriu sfintei Troite, s-au ridicat această sfântă cruce prin hramu sfinților voievozi Mihail și Gavril. Po(milui) G(ospo)di: Dracu, Preda, Dragu, Stoica, Dragu, Ion A(n)ghiel, Părvan diaconu, Costandin, Matei, Dumitrașcu, Stan? Daniel ieromonah, Ioana P(r)eda, Toma, Ion, Stan, Apimei monah(h), Costandin, Dumitru i sîn Floria, Pătru i sîn Gherghina, Anghel, Nicolae, Dima, Stan? Stana, Ion, Partenie monah(h), Stana, Anuța, Măria, Avram, Nicolae, Anca, Gheorghie, Dumitru, Toder, Dumitru ereu, Ion, Stana, Voica, Manda... Dumitru, Șărban, Ion... Voica... Stancu; latura de m.z.: Dragu ereu, Daniil monah(h), Pătru deacon, Călin deacon, Ion, Florica, Stana, Dumitrașcu, Ștefan, Pătru, Toma, Avram eromonah, Dumitru, Dumitru, Stanca, Călina, Vasălie, Nicolae, Pătru, Stanciu, Stana erei(ă), Miuță, Nedelia, A(n)cuța, Ion i Dima, Pătru, Maria, Ion, Toma... Com(an), Florica,

Maria, Dumitru, Tănăsă ie(reu), Barbu, Dumitru, Preda, Stan, Ion, Ion, Avram, Stanca, Vasălie, Nicolae, Stana, Stancu, Av(r)am, Filip, Gheorghe, Stanca, D(um)itru, Alivia, Damian?, Oprîta, Nicola, D(i)onesie mo(nah); latura de nord: Radu, Florica, Dionesie mona(h), Elioapta (sic)mona(h)ia, Stanca, Costandin, Nedelia, Avra(m), Am(za), Nica, Stantin, Pătru, Stanciu, Asprița, Radu, Dumitru, Paraschiva, Nicolae, A(n)ghel, Ilinca, Maria, Ana, Pătru, Iana, Stanciu, Mărin, Rada, Ioana, A(n)ghel, Nicolae, Costandin, Stana, Stanca, Stana, Mărica, Păuna, Nicolae, Ilinca, Stanca, Pătru, Oprîta, Ilie, Nicolae, Ancuța. Stana, Ion, Dumitru, Gheorghe, Ion, Măria, Filip, Gheorghe, A(n)ghel, Ion, Filip, Măria, er(ei)ța, Dumitrașcu (leat) 7311 (1802—1803).

Crucile de la Igoi.

Apreciabile ca număr, dimensionate monumental și stilizate cu migală de către meșteri locali, la ei acasă ori în cariera vecină de peste Olteț, se văd în unduirea dealurilor și de-alungul drumului mare ce urcă spre Tg. Jiu. Cea dintîi se află pe vatra vechii biserici de lemn, dispărute, a cadalcuului din Laz. Decorată marginal în stil brîncovenesc, pe brațele acoperite de mușchi (de 2,20 m. \times 0,70 a 0,20 m.) se profilează monogramele răstignirii și sfinților evangheliști. Patru segmente de cerc și frunze stilizate, între care se înscriu inițialele IS.HS., o cruce cu traverse egale pe centrul barei verticale, circumscrise de acolade simple, unite și cupa Legii noi, augmentată la partea superioară cu petale și linii similare vinieltelor din tiparnițe, de sub textul pisaniei, completează decorul pietrei. În scrisoarea reliefată de pe cîmpul celor trei fețe se citește: «Cu ajutoriu sfintei Troiț(e) s-au ridicat această sfântă cruce prin hram(ul) sfântului mucenic Dimitrie. Pom(ilui) G(ospo)di: Dumitru mazilu, Stana, Pătru, Barbu, Păuna, Ilinca, David, Ion, Paraschiv, Mărica, Pătru, Flor(i)ca, Gheorghe, Udria, Dumitra, Matei; latura de m.z.: Nicolae Buzatu titoru, Ilinca, Ion, Dumitra, Costandin, Andrei ereu, Ioan(a)iereița, Dumitru, Stanciu, Gheorghe, Dumitrașcu, Stanca, Stan, Ancuța, Stoica, Voichița, Smaranda, Ilinca, Radu, Pătru, Ion. Ion căpitanu Igo(i)anu zet (ginere), Gheorghe Pasăre titori⁷¹; Ion, Marin, Safta, Gheorghe, Ioan, Radu, Stanca, Pătru, Mărica, Nicolae; Preda, Gheorghe, Costandina, Nicolae, Preda, Stanca, Ilinca, Preda, Ion; latura de nord: Ioana, Niagoe, Ancuța, Radu, Măria, Stan, Ioana, Ioana, Gherasie mona(h), Preda, Costandin. Cu ajutoriu lui Dumnezeu s-au făcut această sfântă cruce de titorie a sfintei bisărici. David mazilu titoru⁷², Mihai, Ancuța, Pătru, Florica, Vladu; morți: D(um)itru, Barbu, Ilie, Ilinca, Mihai, Nicolae; Vlad titor; morți: Ion, Băti, Dumitru, Mihai, Stana, Avram, Radu, Maria, Mărică, popa Oprîta, Lupu, Sanda; în continuare pe cornul brațului de nord: Popa Nicolae, Ioana iereița, Dumitru 7317 (1807—1808)».

A doua cruce, de 2 m. \times 0,60 m. \times 0,20 m., sprijinită în piua de 0,80 m. \times 0,80 m. și măcinată de vreme, este înfiptă în piscul de la Cătăi, de pe muchia de răsărit a satului. Sub inițialele de pe rotul și între cele ale Mîntuitorului — IS.HS.NI.KA. — se profilează, ca și pe obiectivele amintite, semnul crucii, marcat cu suvițe împletite de frînghie, iar pe centrul feței brațului vertical se reliefează corola unei flori încadrate de semipalmete inversate. Grafia reliefată a textului, specifică epocii post-brîncovenești, are următorul cuprins: «Cu ajutoriu sfintei Troițe ridicatu-s-au această sfântă cruce prin hramul sfântului prooroc și înainte mergătoriu și botezătoriu Ion. Pom(ilui) G(ospo)di: Ioan ereu, Floarea erei(ța), Dumitru dia(con), Ioana, de (conița), Nicolae ero(monah?) Costandina... Stan...; latura de m.z.: «Mihai ereu, Stana, Gheorghe di(aconu), Stanca, Nicolae ereu, Dumitru ereu, Radu di(aconu), Sanda, Floria, Stanciu, Marica; latura de nord: Magdalina; pom(ilui) G(ospo)di: Păuna, Bălașa, Stan, Io(a)na, Mariia, Ioana, Ioana, Dumitru, Stan, Cesarie, Bălașa».

A treia cruce se vede în poteca din plai la punctul «Cireșei», fiind dimensionată în gresie, de 1,70 \times 0,40 \times 0,25 m., și decorată marginal cu suvițe de frînghie. Inscripția: Hramul sfîntului Ioan Botezătoriu: Popa Ioan Igolanu, protiasa(sic) Floaria, Dumitru, Nicolaie, Lăpădat, Ioan, Stana, Stanca, Ion, Ioana, Maria, Maria,

71. La 1792, ctitorise biserica de lemn cu hramul Sfîntul Dimitrie de la Igoi. Comp. Pr. I. Popescu-Cilleni, op. cit., p. 49.

72. *Ibidem*.

popa Stanciu, Oprița ere(i)ța, A(n)ghel, Dumitra, Dumitru i Bița; latura de m.z.: Teodor mo(n)ah), Măria, Dumitru, Bi(ța) Stanc(u), Des(pa?), Ion, Păuna, Gheorghe, Rada, Dumitru, Vlăduț, Marica, Lina, Nicolae, Bălaș(a), Stana, Sanda, Ion, Stan, Ștefan, Dumitru, Ion; latura de nord: Stanciu, Marica, Radu, popa Nicolae, Ioana ere(i)ța, popa Dumitru, Stanca ereița, Stan, Voicu, Opria, Floarea, Ion, Iliaca, Radu, Lisandru, popa Ion, Maria ereița, Andrei A(n)ghel, Stanca (cu tot) neamul lor; cornul de nord: aciaștă cruce este a popii Ion Boșniagu; cornul de m.z.: Dumitru, Petru, Ion, Ioana, 7337 (1808—1809).

A *patra cruce*, aflătoare în apropiere, și de aceeași mărime, are majusculele IS.HS. și crinul văilor, profilate, ca și scrisoarea așternută pe cele trei fețe: «Cu ajutoriu lui Dumnezeu s-au ridicat această sfântă cruce în hramul sfântului Ion Botezătoriu. Po(milui) G(ospo)di: Ion ireu, Flo(a)rea iri(ța), Nicolae diaconu), Costandin, A(n)d(r)eu i David, Dumitru diaconu, Ioana de(coneasa), Costandin, Șarban, Florin, Stana, Sanda irița... ireu, Stanca; latura de m.z.: 7336 (1827—1828), Dumitru meșter (ot) Igoi. Teodor mo(n)ah, Maria, Rada, Dumitru, Magdalena, Stana, Ioana; latura de nord: Dumitru diacon, Stanca diaconeasa, Lăpădat dia(con) A(n)d(r)ei, Gheorghe diaconu), Stanca de(coneasa), Marlia, Ioana, Ion, Ioana, Maria, Filoftei (sic)monah, Măria iri(ța).

A *cincea cruce* ce străjuiește biserica de lemn de la Leurda, în curs de restaurare, este dimensionată monumental, avînd 2,50 m. \times 0,60 m. \times 0,30 m., cu bara verticală tronconică, fără acoperămint și sprijinită în piuă de 0,80 \times 0,70 m. Pe fața principală s-a profilat motivul solar cu chipul craiului circumscris de palmete și perle reliefate, deasupra căruia se văd diadema împărătească și inițialele Precistei — M.Θ., Ca și în alte exemplare, monogramele IS.HS. se înscriu între ancore cu terminație trilobate, iar sub text se reliefează chipul unui heruvim decorat, ca și incizia marginală cu lujeri, frunze și flori. Inscripția: «Această cruce s-au ridicat de robii lui Dumn(e)zău, titorii sfintei biserici aceștia, ce să prăznuiește hramul sfântului mucenic Dimitrie i al cuvioasă Paraschiv(ei). Po(milui) G(ospo)di: Dumitru diaconu, Stanca deaconeasa, Radu diaconu, Paras(cheva) deaconeasa, Costandina, Costandin, Răduț, Floric(a) feciorii lui Lăpădat Văleanu Igoianu, Ion; latura de m.z.: ce au făcut sfânta biserică cu toată cheltuiala lor să le fie pomene în viac⁷³. Po(milui) G(ospo)di: Lăpădat, Măria, Ion za (de) Rece(a), Stan ie(reu), Costandina, Ion, Lăpădat, Păun, Anghel, Maria, Ion, Costandin, Magdalena mo(n)ahia), Dumitru, Iliana, Pătru, Aneta, Dumitru, Ilinca, Pătru, Opria, Iliana, Ion; latura de nord: 7327 (1808—1809), Dum(i)tru dia(con), Ioana de(coneasa), Costandin, F(l)ioaria iri(ța), Nicolae, Ion ireu, Dumitru dia(con), Stanca deco(neasa), Gheorghe, Rada, Stana, Dumitru meșter, Ioana, Costandin, Ioana».

A *șasea cruce*, amintind de locul tragerii în țeapă pentru neplată de bir și fugă, este înălțată mai jos la «Chiciura», pe poteca cea din plai, dimensionată în gresie, cu 1,80 \times 0,65 \times 0,20 m., fiind măcinată de vreme. Monogramele de pe rotul — I.N.Ț.I.O., semnul crucii cu barele treflate, uneltele de tortură: sulifa, buretele și trestia, inițialele sfîntului Ioan Botezătorul și cele ale sfinților evangheliști, angejează fața principală a pietrei. În pisană decorată marginal cu motivul suviței de frînghie, se spune: «Pomelnicul de cruce (al) diaconului Dumitru sîn Lăpădat Văliianu Igoianu Stănciulescu, Dumitru dia(conu), Stanca de(coneasa), Costandin, Ion, Costandin, Ion, Costandin, Răduț, Florica, Preda iereu, Maria, Ion diaconu... Măria, Costandin, Ion; latura de nord: 7328 (1819—1820)»⁷⁴.

A *șaptea cruce*, așezată în cartierul Laz din hotarul de jos al satului este de factură monumentală, de 2,50 m. \times 0,70 m. \times 0,30 m., sprijinită în piuă de 0,60 m. \times 0,60 m., purtînd căciulă în patru ape cu pervazuri, decorată cu motive vegetale, ca și nișa marginală, amintind de streășina dublu înfundată a caselor de lemn. Pe rotul s-au dăltuit motive zimțate și împletite, iar chipul unui heruvim plan de pe centrul barei verticale susține semnul crucii înscris în ocolade simple. Textul: «Cu ajutoriu lui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru IS.HS. s-au ridicat această sf(ă)ntă cruce

73. Biserica de lemn cu hramul Sfîntul Dimitrie și Sfînta Parashiva fusese clădită între 1808—1809, iar nu la 1810. Comp. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 50.

74. Vezi nota 26.

prin hramul sfântului mucenic Dimitrie. Po(milui) G(ospo)di: Dumitru, Stana, Pătru, Barbu, Pătru, Gheorghe, Costandin, Maria, Niagoe, Ancuț(a), Stana, Maria, Ion, Radu, Maria, Ion, Costandin, Dia, Păuna, Gheorghe iereu, Ion, Costandin, Pătru, Florica, Iosăf, Nicolae i David, Gheorghe, Ilinca, Costandin, Rafira; latura de m.z.: «Pop(a) Dumitru, Florica, Pătru, Ștefană, Gherasie... Ilie, Preda, Ilinca, Stana, Maria... Ion, Barbu, Ilinca(a), Costandin, Nicolae, Ilinca(a), Gheorghe, Rada, Florica, Dumitru, Ion m(e)șt(er), Dumitru, Pătru; Florica și cu tot niamul lor, ion(ie) l(ea)t + 7317 (1809)».

Pe alt obiectiv alăturat și din aceeași vreme se repetă același decor și aceleași motive.

A *opta cruce* se întâlnește mai la vale, pe cornișa stîngă a Oltețului. Traversele de 2 m. \times 0,65 m. \times 0,20 m., sînt susținute în piuă din gresie masivă 0,70 \times 0,70 m., iar pe spațiul liber al feței principale, decorată cu acolade, închindu-se sub text cu motive florale, s-au săpat două figuri rondoide, concave, în mijlocul cărora răsare cîte o rozetă elicoidală, delimitate pe pietre de morminte din cîtorii voevodale; mai sus, uncialele IS.HS. se înscriu într-o cruce cu brațele egale, decorată cu șuvițe împletite de frînghie. În pisania tocmilă de piatră sau grămătic, în grai local și cu formulă începătoare similară celor din alte exemplare, scrie: «Cu ajutoru sfintei Troițe, rădicatu-s-au această sfîntă cruce în hramu sfântului arhieru Nicolae și a preacuvioasăi Paraschivei. Po(milui) G(ospo)di: Bălașa deconeasa, Climent monah, Dumitru ereu, Florica (e)re(ș)ta, Stanca, Gheorghe, Dumitra, Nicolae, Lăpădat ero(monah), Iona ero(monah), Ion, Pătru, Ion, Iona, Dumitru Ion er(eu), Rada er(ei)ta, Radu, Badea, Gheorghe, Ion; latura de m.z.: Dumitru, Barbu ero(monah?), P(a)ntelemon mo(nah), Ion, Chesarie eromonac, Stancu, Pătru, Ioana, Hr(izea)? Vo(icu), Ba(dea)?, Pătru, Safta, Ion, Gheorghe, Iona, Ion, Dumitrașcu, Mărina, Nicolae, Ion; pe latura de nord: Dumitru, Pătru, Sandu, Costandin, A(n)ghel, Dumitru, Stana; pe cornul brațului orizontal de m.z.: 7324 (1815—1816)».

A *noua cruce* este înfiptă lîngă streășina de răsărit a bisericii de lemn, Cuvioasa Parascheva, fiind dimensionată din gresie de bună calitate și dăltuită cu îndemănare. Inițialele de pe rotul; monogramele Mîntuitorului și sfinților evanghești înscrise în cercuri reliefate, ca și pe obiectivul din zonele argeșene, muscelene și dîmbovitene, amintesc influențe tehnico-artistice continui ca și unitatea în grai și în meșteșug. Textul pomelnicului: «Cu voia Tatălui și cu (a) Fiului și cu a Duhului (sfînt), amin. Rădicatu-s-a această sfîntă și dumnezeiască cruce în hramul sfintei pria cuvioasă Paraschivei. Teodor monah, pietrari Gheorghe, Dumitru, Pătru, Ion, Ioana, Stana, Dumitru, Stanca, Sămion, Mărgărita, Maria, Ilinca, Pătru, Stanciu, Maria, Vișa, Măria, Bădița Ion; latura de m.z.: Badia, Stanca, Stan, Petrița, Mihailă, Pătru, Stana, Dumitru, Niacșa, Gheorghie, Preda, Negoție, Matei, Malia erei, Tudor Preda, Stanca, Preda, Ion, Radu, Maria, Ion, Stanca; pe cornul de m.z.: Zinca, Andrei, Stan, Pană, Lazăr, Ilinca, Sanda; latura de nord: Ion, Radu, Opria, Marica, Stanca, Ghiorghe, Radu, Ilinca, Ion, Ancuța, Păun, Maria, Pătru, Despa, Costandin, Stanca, Maria, Despa, Iosăf ermona(h)... Babru, Florea; cornul de nord: Maria, Ilinca, Ion, Preda, Lăpădat, Ianca, Stanca, Niaga, Dumitru, popa Dumitru, Salomia, Radu; cornul de m.z.: leat 7260 (1751—1752).

Crucea de la Mateești.

Așezată pe vatra unui hrai dispărut, din marginea de răsărit a drumului ce coboară de la Horezu spre Craiova — km. 5 —, are înfățișare decorativă monumentală, dăltuită în gresie, acoperită cu căciulă plană mobilă, susținută în piuă — 0,70 m. \times 0,70 m. Traversele de 2,30 m. \times 0,70 m. \times 0,20 m., sînt decorate marginal cu motive de acant, iar sub inițialele de pe rotul se profilează, între palmete stilizate cu nervuri de perle, prescurtările IS.HS.N.I.K.A. și M.Θ. Pe centrul feței principale s-au săpat monogramele sfinților evanghești și motivul solar între palmete reliefate și unduiri de perle. În cuprinsul pisaniei așternute cu unciale răsărite scrie: «Cu vriaria Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvrșiria D(u)hului sf(ă)ntă, amin. În hramul sfinților și mai marilor voievozi Mihailă și Gavril din zilele pria luminatului d(o)mn Io Alixandru Ipsilant Vodă. Po(milui) G(ospo)di: Drag ereu, Ilinca er(ei)(t)a, Costandin, Vasălie, Nicolae, Pătru, Anca, Mărica, Părvu, Ilinca, Mihai, Dumitra, Ion, Dumitru, Maria, Stana, Opria, Tudor, Vasălie, Costandin, Rasfelca

(sic)monahia, Misail mona(h), Antoana, Redu, Nidilia, Dragul, Ru(c)sand(r)a, Mihai, Iilina (fața principală); latura de m.z.: Ion, Costia, Zm(aran)da, Dragu, Oprița, Bogoslov mona(h), Damaschina monahia 7287 (1778—1779).

Crucea de la Măgura.

Dăltuită, poate, de același artist și în aceeași vreme cu obiectivul de la Mateești, este înfiptă lângă streșina de răsărit a bisericii⁷⁵ de lemn, refăcută pe vatra celei dispărute și așezată sub poalele străvechii așezări. Brațele de 2,30 m. X 0,70 X 0,24 m., decorate marginal cu motive de acant, poartă acoperământ mobil, sprijinindu-se în puiă de 0,70 m. X 0,70 m. Patru cercuri reliefate în care se inscriu monogramele sfinților binevestitori, cele de pe rotul, ale Mântuitorului, ca și textul pomelnicului, completează tema. Inscricția: «Cu vriaria Tatălui și cu ajutoriu Fiului și cu săvârșirea D(u)hului sfânt, amin. În (h)ramu cinstitului, slăvitului prooroc înainte mergătorului și botezătorului Ioan și al sfinților voievozi Mihail și Gavril. Po(milui) G(ospo)di: Ion, Stanca, Toma, Păuna, Măria, Ion ereu, Mărița, Gheorghe diaconu, Stanca deconiasa, Stanciu, Stanca, Ion, Gheorghe, Ilie ereu, Iilina; latura de nord: Avram, Magdalina monahia, Nicolae, Ioniț(ă), Anița, Mărica, Iilina; latura de m.z.: Mihai ereu, Stanciu e(r)eu, Maria er(e)ița, Mărica, Costandin, Pîrvu, Costandin, Dragu, ereu, Stanca er(e)it(a), Bălașa, Anița 1795, 7303 noem(brie) 20 d(ni). Gheorghe pietrar, Ion, Dumitra, Pătru, Iilina, Filip, Marta, Aspra».

Pr. ILIE GH. DIACONESCU

75. Pisania scrisă în culoare de vopsea, aflătoare deasupra ușii lăcașului de lemn așezat pe temelia de bolovani și nisip aspru, cu axul longitudinal de 1,50 m., iar fațada exterioară de 5 m., decorată interior cu sfinți și zugrăveală de dată târzie, are următorul cuprins: «În numele Tatălui și al Fiului și al sfântului Duh, amin. Acest sfânt locaș ce-l zice biserica Măgura cu hramul sfântul Gheorghe, aflat pe cureaua moștenească a lui Oprea Ciovinică Alberg care la 1600 n-au lăsat satul să cadă la robie, au fost ridicat din temelie între 1912—1918 prin stăruința enoriașilor măgureni, în frunte cu Gh. I. Greceanu și fiul său Carp, pe locul celei cu hramul sfinților voievozi, făcută de vătaful plaiului Horezu, Avram Greceanu în 1773 cu fratele său popa Pătru și acum s-au renovat în aprilie 23, anul 1943...».

MINĂSTIREA VĂLENI-ARGEȘ

I. AȘEZARE, CTITOR. DATA ZIDIRII

Pe valea Topologului, cum te abați 2 km de la șoseaua care leagă Tigvenii de Sălătruc, în mijlocul unei poieni despădurite de fagi și îmbrățișată de piraiele: Mlăcile și Surlile, călătorul întâlnește mănăstirea Văleni, azi încorporată administrativ comunei Sălătruc.

Minăstirea — în corpul lucrării, noi îi vom zice când minăstire când schit, potrivit felului de a o numi al feluritelor acte și documente ce ne-au stat la îndemână — a fost întemeiată de călugărul Zaharia Grădișteanu, vlăstar al unei vechi și mari familii cu acest nume, de fel de prin Vlașca¹.

Despre Zaharia se știu puține lucruri. Potrivit documentelor cunoscute, părinții săi au fost Vilcu și Maria Grădișteanu. La 1622, Vilcu Grădișteanu era vel-vornic, la 1670 vel-paharnic, sub Antonie Vodă din Popești (1669—1672) și vel-vistier la 1674. Iar fratele lui Zaharia, Bunea Grădișteanu, a fost logofăt în 1622, apoi vel-armaș, vel-sluger în 1648 și membru al divanului domnesc²; în cele din urmă îl întâlnim vistier și om de încredere al voievodului Constantin Șerban (1654—1658)³. Bunea vistierul a avut de fecior pe Grigorie logofătul⁴, care va avea legătură — precum se va vedea — cu unchiul său Zaharia. Acest Grigorie Grădișteanu, în calitate de vel-logofăt — începând de pe la 1622 — și de ispravnic al hrisoavelor domnești, a fost sfetnic de seamă al lui Matei Basarab (1632—1654)⁵.

Vilcu și Maria Grădișteanu se statorniciseră în Cîrstienești — sat dispărut azi — unde aveau proprietăți. De asemenea mai aveau proprietăți și în Vălenii de care ne ocupăm, nu departe de Cîrstienești.

Fiul Vilcului și Mariei Grădișteanu — cum se va fi numit în mirenie nu știm — s-a închinoviat la mănăstirea Cozia, unde mai avea un văr, călugărul Pavel⁶, pe numele de mirean Pîrvul Hirănescu din Cîrstienești⁷.

1. Amănunte despre această familie vezi la V. Bratuiescu, *Disertiu din Grădiștea-Vlașca*, în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, fasc. 42, p. 174—176; idem, *Comunicări — Schitul Bunea*, ibid. fasc. 175, act. 57; Pr. Emil Nedeleșcu, *Pomelnicul Sfintei Minăstiri Văleni-Argheș*, art. în «Mitropolia Olteniei», anul IX, nr. 11—12 (nov. dec.) 1957, p. 835—836.

2. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea II, p. 692.

3. Ilie Chiriță, *Documente brincovene și oltene*, în «Arhivele Olteniei», nr. 104—106, p. 457. A se vedea și Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea al III-lea*, în «Bul. Com. Ist. a Rom.», vol. XIV, p. 59 și 76.

4. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. III, București 1916, p. 300.

5. C. Moisil, *Carte de mărturie de la 1634*, în «Revista Arhivelor», vol. I, nr. 1—3, p. 379; I. Ionașcu, *Documentele moșilor schitului Șerbănești-Morunglavu*, în Arh. Olt., nr. 91—100, p. 301—304; Ion Marian, *Patru documente*, ibidem, nr. 89—91, p. 96; *Documente și bibliografie* la Pr. Emil Nedeleșcu, art. cit., p. 835, n. 25.

6. Arhivele Statului București, *Mitropolia Țării Românești*, CLVII/94.

7. *Ibidem*, CLVII/96.

La ce vîrstă s-a dus și cît va fi stat Zaharia la Cozia nu cunoaștem. Din acte aflăm numai că ivindu-se unele «*glicevi*» și nemai putînd «*obigni*»⁸, la Cozia și vrînd «*că să se odihnească în pace*»⁹, împreună cu alți «*călugărași*»¹⁰, între care și vărul său mai sus pomenit, Zaharia «*au ieșit de și-au făcut acest schișor*»¹¹ pe moșia ce avea de la părinții lui¹², la Văleni. Bisericii i s-a dat ca hram «*Sînta Treime*».

Se pare însă că n-a luat la timp învoirea mitropolitului Țării Românești, Ștefan (1648—1653; 1656—1668), pentru întemeierea schitului său, deoarece, la un moment dat, îl vedem în conflict cu înaltul ierarh. Întrebat de «*bolerii din Cristienestii și preoții din Șuici*» asupra acestei încordări, Zaharia a răspuns «*că el altă vină nu au avut*», «*numai că s-au călugărit fără de știrea Vlădicii*»¹³. Dar tratativele purtate precum și plata sumei de 20 ughi către mitropolie¹⁴, au dus însă la stingerea conflictului, mitropolitul Ștefan dîndu-i, în cele din urmă, lui Zaharia călugărul «*carte de pace și de odihnă, ca să se poată hrăni pe acel loc*»¹⁵, sau — cum grăiește alt document — «*să albă voie a-și face acest schit (Văleni) pe moșia lui*»¹⁶. Actul de întemeierea schitului a fost întărit de asemenea și prin «*cartea cuvîlosului părintelui Partenie, patriarhul Constantinopolului*»¹⁷. Mitropolitul Teodosie (1668—1672; 1679—1708), urmașul mitropolitului Ștefan, repetă și el învoirea de întemeiere și funcționare a schitului¹⁸, ceea ce denotă că ecoul conflictului pomenit nu se stinsese totuși definitiv.

Pe lângă discuțiile necesitate de obținerea învoirii canonice pentru întemeierea și funcționarea schitului, mai sînt și alte dovezi că mînăstirea Văleni este ctitorită de Zaharia și că mai înainte n-a existat aci așezare mînăstirească. Una dintre ele este însăși mărturia lui Zaharia că schitul e făcut de el «*din pajște*»¹⁹, adică în plină poiană, unde nu mai fusese nimic construit anterior.

Deși majoritatea documentelor îl prezintă pe Zaharia ca unic ctitor, alte cîteva acte lasă totuși a se înțelege că, la ridicarea mînăstirii, a fost ajutat în parte și de către rudele sale, în special de către verii săi de prin partea locului²⁰, dintre care unul, amintitul Pavel monahul, lăsînd ocină schitului Văleni, se declară el însuși părtaș la ctitoria așezămîntului, despre care zice că «*l-am făcut noi*». De altfel contribuția și a altor Grădișteni la întemeierea schitului e confirmată și de purtarea de grijă pe care întregul neam și urmașii au avut-o neînterupt față de schit, pînă

8. *Ibidem*, CLVII/57.

9. *Ibidem*.

10. Prin 1675, numai ieromonahi erau aci 4: Petronie, Ioanichie, Ioan și Dionisie. Dintre simplitii monahi e amintit Raiafîl.

11. Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, CLVII/57.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, CCXC/8 (doc. fără dată).

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*, CLVII/57.

16. *Ibidem*, CLVII/59.

17. *Ibidem*, CLVII/57. Este vorba de patriarhul Partenie Moghilașul sau Humhumul (care vorbește pe nas). Acesta a ocupat în cinci rînduri scaunul patriarhal de Constantinopol: 1 mai 1657 — sfîrșitul lui iunie 1662; 21 oct. 1665 — 9 sept. 1667; începutul lui martie 1671 — 7 sept. același an; ian. — 29 iulie 1676; 10 martie 1684—20 martie 1685. După înființarea mînăstirii, vine în Țara Românească. Voievodul Radu-Leon (1664—1669) l-a ajutat să-și redobîndească scaunul. După ce l-a pierdut din nou, a revenit aci, ca mitropolit al Proilavului (Brăillei). După ce a mai stat temporar pe scaunul de Constantinopol, apoi la Tirnova și Vidin, s-a reîntors în Țara Românească, unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții, sfîrșindu-se în București; unde și este înmormîntat. Mai pe larg și bibliografie despre Partenie IV vezi la Pr. M. Marin M. Braniște, *Patriarhi de Constantinopol prin Țările Române, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, art. în «*Mitropolia Olteniei*», Anul IX, nr. 1—2 (ian.-febr. 1958), p. 52—53.

18. Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, CLVII/57.

19. *Ibidem*, CLVII/101.

20. *Ibid.*, CLVII/57.

21. *Ibid.*, CLVII/96. La 10 dec. 1683, el lasă partea lui de moșie egumenului Ghenadie al mînăstirii Argeșului, care îi e nepot. *Ibid.*, CLVII/94.

către sfârșitul veacului al XIX²², fapt reflectat de însuși pomelnicul mănăstirii, în care se găsește înscrise numele multora dintre ei²³. În plus, colaborarea Grădiște-
nilor din veacul al XVII-lea la asemenea înfăptuiri o mai învederează și alte împre-
jurări și fapte. Astfel, însuși Zaharia călugărul dă de pomană nepoților săi Grigore
și Stana Grădișteanu toată partea sa de moșie din Văleni, cu excepția delniței pe
care e ridicat schitul său, ca să-și facă și ei o biserică²⁴.

În ceea ce privește data zidirii bisericii, ea nu rezultă direct și precis din nici
un act. Poate fi dedusă însă, cu aproximație, din analiza unor documente care tra-
tează alte probleme în legătură cu schitul. Așa d.p., zăpădul dat lui Zaharia, la
22 iunie 1665, de către trei veri ai săi: Dragomir, Mihai și Preda, care lasă pe seama
celui dintii o moșie, ca «*să fie stădătoare la schit la Văleni*»²⁵ indică anul 1665 ca
dată înainte de care schitul a putut fi întemeiat.

În afară de Văleni, ctitoria sa, Zaharia Grădișteanu a mai «ținut» și schitul
Voicești, numit și Bocănița, din raza comunei Sălătruc, făcut, după cit se pare,
tot de el. «*Un minei de la Matei Vodă, zice Zaharia când enumără obiectele de
inventar ale schitului Voicești, al meu iaste, cumpărat pe ban(i) mei, când am
făcut schitul*». Apoi continuă: «*Un penticostar iar cumpărat de mine, iar atunci*»²⁶.
Continuarea citatului de mai sus indică și alte cărți de cult cu care Zaharia monahul
a înzestrat schitul Voicești.

Ctitoria Bocănița a dispărut în a treia decadă a veacului nostru. Ea căzuse în
ruină și pînă la urmă a fost dărîmată complet, materialele rezultate fiind folosite
la construcția bisericii Ienculești, peste ruu de Șuici.

Spre sfârșitul vieții, monahul Zaharia Grădișteanu se schimnicește, luînd nu-
mele de Zosim shimonahul²⁷. Drept pregătiri pentru marea plecare pe care și-o
simțea apropiată²⁸, el mai ia și alte măsuri, dintre care sînt vrednice de amintit:

Cedarea către mînăstirea Cozia, în care-și începuse călugăria, a tuturor pete-
celor de vie pe care le avea în imediata apropiere cu proprietățile acelei mînăstiri²⁹;
închinarea către Ghenadie, egumenul mînăstirii Argeș și nepotul său, a schitu-
lui Văleni, ctitoria sa³⁰ și a schitului Voicești (Bocănița), pe care, cum s-a spus,
l-a făcut și l-a ținut asupra-i³¹.

II. BISERICA ȘI ANEXELE EI ÎN CURGEREA VREMII

1. *Vechea biserică*. — Călugărul Zaharia construisese din cărămidă biserica sa
din Văleni. De proporții modeste, ea a fost totuși, pe atunci, încăpătoare pentru
viețuitoarii schitului și pentru închinătorii din micul sat Văleni, care, neavînd altă
biserică, se înbisericeau tot aci.

În starea ei dintru început a rămas biserica Văleni pînă la începutul veacului
al XIX-lea, cînd în nou înființata episcopie a Argeșului, pe teritoriul căreia se găsea

22. Pr. Emil Nedelcescu, *art. cit.*, p. 834.

23. Iată pomelnici mic, cu neamul Grădiștenilor, transcris cu literă latină și păstrat la
proscumtaria: Zosim schim., Vlăcu, Grigorie, Matca, Plăvu, Grigorie, Galia, Maria, Maria, Scarlat,
Ioan, Barbu, Nicolae, Dimitrie, Scarlat, Șerban, Ghenadie arhim., Catinca, Maria, Catrina, Maria,
Maria, Maria, Rada, Stanca, Limber, Chiriac, Simache, Constantin, Sultana, Rada, Calia, Silvestru
arhim., Pană, Grigorie, Manole, Constantin, Grigorie, Dumitra, Bălașa, Chiajna, Elisabeta monahia,
Fevronia Schim., Bunea, Grăjdana, Nica, Matei, Maria, Iosif ierom., Petru Dimitrie, Constantin,
Zamfir, Pantazi, Ștefan, Ana, Maria, Adriana, Ecaterina, Ioan, Zoița, Ioan, Maria, Ioan, Gheorghe.

24. *Arhr. St. Buc.*, Mitrop. Țării Rom., CLVII/90.

25. *Ibidem*, CLVII/57.

26. *Ibidem*, CLVII/102.

27. Această schimbare de situație și de nume a avut loc înainte de 20 martie 1693, dată la
care semnînd ca martor un act de donație al călugărului Petronie către mînăstirea Cozia, sem-
nează Zosima, monah în Văleni. *Arhiv. Stat. București. Coudica Mînăstirii Cozia*, nr. 215, p. 416.

28. *Ibidem*, p. 425—426.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, Mitrop. Țării Românești, CLXXV/101.

31. *Ibidem*, CLVII/102.

acum ctitoria lui Zaharia, harnicul episcop Iosif I inaugurează o susținută acțiune de revizuire și îmbunătățire a lăcașurilor minăstirești. În cadrul acestei inițiative, bisericii schitului Văleni i «s-a lungit tinda și amvonul de Sf. Sa părintele Dorotei arhimandritul Sfintei Episcopii Argeș». Ambele au rămas însă nezugrăvite.

Lipsa aceasta a fost împlinită cu 16 ani mai târziu, când Vlasie, protosinghelul Episcopiei Argeș și purtătorul de grijă al schitului Văleni, pornește la lucru, în 1926, pentru ca peste trei ani, în 1929, cele două părți modificate ale bisericii să se găsească pictate. Aceste știri sînt date de pisania săpată, la sfîrșitul acestei lucrări, deasupra ușii la intrare, pisanie al cărei text era următorul: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sf. Duh, întru slava și cinstea Sfintei Troițe, al căreia și hramul se pomenește, s-a zidit această sîntă biserică din temelie de robul lui Dumnezeu Zosim shimonahul, cu ajutorul celor mai osîrdnici și fericiiți ctitori. S-a săvîrșit mică. Iar în anul 1810, s-a lungit tinda și amvonul de Sfînția Sa părintele Dorotei arhimandritul Sfintei Episcopii Argeșu, fiind purtătoriu de grija Sfîntului schit, prin ajutorul multora, însă nezugrăvită. Iar la leatul 1826, prin osîrdia maicii starîții Platonida shimonahia și prin ajutorul multora osîrditori și fericiiți ctitori, s-au început a le zugrăvi, iar la leatul 1829 s-a săvîrșit după cum se vede, fiind purtător de grija sfîntului schit Sfînția Sa Vlasie, protosinghelul Sfintei Episcopii Argeș, în zilele marelui împărat a toată Rusia Nicolae Pavlovici, de la Adam 7337 (1829), iulie 10, Șteian Zugravu»³².

Peste 30 de ani, în 1859, se simte nevoie de înlocuire a acoperișului la biserică și clopotniță, nevoie pe care episcopul Climent (1850—1862) o și împlinește³³.

În 1869 se face din nou tîmpla bisericii. Inițiativa, purtarea de grijă și o parte din cheltuieli aparțin stareței Fevronia Petrescu (1868—1903), care, cum spune pomelnicul bisericii, «a început acest lucru plăcut lui Dumnezeu». Au mai contribuit: cu o sumă însemnată (1600 lei) părintele Iosif Cotmeneanu și cu sume mai mici alți donatori din rîndul monahilor, monahiilor, preoților și mirenilor³⁴.

2. Rezidirea bisericii de la Văleni în timpul episcopului Ghenadie II (1875—1893). — O etapă nouă începe pentru schitul Văleni în 1883. În acest an, vechea biserică a shimonahului Zosima este dărîmată, iar în locu-i, ceva mai spre răsărit, episcopul Ghenadie II al Argeșului (1875—1893), la îndemnul și cu ajutorul nelimitat al stareței Fevronia Petrescu, începe zidirea unei biserici noi, mai încăpătoare. Lucrarea, la care au mai ajutat și alții³⁵, între care și arhimandritul Silvestru Petrescu, fratele episcopului Ghenadie II, s-a terminat în 1885. Noua biserică a fost pictată de pictorul Belizarie Paraschivescu și avea următoarea pisanie săpată în relief pe o piatră care acum se păstrează în amvonul paraclisului din cimitir: «Acest sînt lăcașiu purtătoriu de hramul Sfintei cei de o flință și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi, cu clopotnița și șapte odăi în față s-au ridicat din temelie în anul mîntuirii 1883, prin osîrdia și cheltuiala Prea Sfînției Sale Părintelui Episcop al Eparhiei Argeșu Domnului Domn Ghenadie al II și s-au terminat în anul 1885 și al zecelui de păstorie, în zilele Majestății Sale Regelui României Carol I. Ajutori la acest sînt lăcașiu au fost: arhimandritul Silvestru, Dimitrie Brătianu, Ioan Brătianu, Iosif protosinghelul, Fevronia shimonahia, Dimitrie Năsescu și alții. Pictor Belizarie. 1885, octombrie 20. Caligraf B. Cneșanu»³⁶.

32. După Pr. Emil Nedelescu, *art. cit.*, p. 831, n. 19.

33. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 2/1859.

34. *Pomelnicul cel mare al minăstirii* (păstrat la bibliotecă), p. 43—49.

35. Atunci s-au înscris ca donatori mulți preoți și monahi. Astfel, preotul Drăgănescu a dăruit 50 galbeni, monahia Irina Periețeanu, stareța de la Bascov, a venit în ajutor cu: 4 boi de jug, 2 junci și 2 vaci mari, un minzat și o junică. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 205/1879. Episcopul Ghenadie II a dăruit o serie de obiecte liturgice, dintre care se mai păstrează o cruce de argint pe sînta masă, cu următoarea inscripție în literă latină pe postamentul rotund: «Din argintăria și archiereticaua Prea Sfînției Sefle (sic) Episcopului de Argeș Ghenadie II» și 4 candelă mari de argint la iconostas, cu inscripția: «(Donate) de Ghenadie II episcopul Argeșului. 1.885».

36. Actele cu privire la rezidirea bisericii Văleni se găsesc în *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 205/1879.

De reținut, ceea ce și pisania a consemnat, că tot acum s-a făcut din nou clopotnița și un corp de case cu 7 încăperi³⁷.

Sfântirea noii biserici s-a făcut în ziua de 7 iulie 1888, de către arhimandritul Silvestru.

Noul lăcaș de închinare avea 3 turle: una mare și două mici, toate din lemn. În pridvorul deschis se intra printre doi stâlpi rotunzi, uniți în partea de sus printr-o arcadă sprijinită pe capitellurile cu care se terminau cei doi stâlpi. Pilaștri care alcătuiau în felul acesta intrarea erau flancați de alți doi stâlpi angajați și uniți cu cei principali prin arcade cu circonferință mai mică decât a celei din centru. Deasupra, pridvorul se încheia, în exterior, cu un frontispiciu triunghiular, în mijlocul căruia, în trei ornate, erau pictate icoanele hramului principal și ale celor secundare³⁸.

3. *Construirea turlei celei mari din zid.* — Faptul că biserica avea turlele de lemn s-a apreciat la un moment dat ca dăunător aspectului general al clădirii. Acest lucru a venit în discuție în mod mai acut cu ocazia dezbaterilor pe tema dacă pictura să fie spălată ori executată din nou. Chemat să-și spună cuvântul, pictorul D. Belizarie-fiul a informat că «spălarea picturii se poate face și în starea actuală a bisericii, însă e o lucrare provizorie, deoarece turla e putredă, că e de lemn și plouă pe ferestre în biserică, șipșile de sub tencuiei sînt toate putrede³⁹ și e păcat să punem o-pictură bună pe zid de lemn». În concluzie, Belizarie-fiul, care iubea în mod deosebit schitul Văleni, deoarece-și petrecuse aci câțiva ani ai copilăriei, pe cînd tatăl său picta biserica, propune, în 1937, ca, în prealabil executării unei noi picturi, să fie înlocuite turlele de lemn cu altele de zid, care să consume ca aspect și ca material de construcție, cu restul bisericii. Noua turlă de zid urma să fie sprijinită pe patru stâlpi de beton. O dată cu propunerea aceasta, Belizarie-fiul se mai oferea să execute pictura din nou, cu grija și rîvna la care îl îndatorau memoria părinților săi și timpul petrecut de el aci⁴⁰. Curînd după aceasta, adică la 11 ianuarie 1938, el înaintează un Deviz-Ofertă pentru pictarea integrală din nou a bisericii, la prețul total de 850.000 lei, sumă din care nu pretindea să i se achite decât 280.000 lei, costul materialelor, plata muncitorilor și lucrătorilor, a transporturilor, etc., restul înțelegînd să-l cedeze mînăstirii, în amintirea părinților săi. Oferta aceasta a și fost aprobată, la 29 ian. 1941.

Pînă la urmă, ideea înlocuirii turlelor de lemn cu altele de zid a biruit și s-a trecut la traducerea ei în fapt. Din nefericire însă nu s-a mers pe calea recomandărilor făcute și a planului aprobat. În ce privește cele două turle mici, acestea au fost înlăturate cu totul, renunțîndu-se la înlocuirea lor cu altele de zid; iar în ce privește turla cea mare, a avut parte de o soartă și mai tristă. Executantul, antreprenorul Antonio din Curtea de Argeș, desconsiderînd recomandarea făcută de Belizarie și de arhitectul însărcinat cu supravegherea lucrărilor, n-a mai sprijinit-o pe cei patru pilaștri proiectați, ci a așezat-o numai pe ziduri. Ori acestea fiind subțiri și netrainice, deci inapte să suporte greutatea cu care au fost însărcinate, curînd au început să cedeze, iar la 8 aprilie 1941, adică numai la o jumătate de an de la ridicarea turlei de zid, s-au dărîmat cu totul, în căderea lor antrenînd și turla grea de cărămidă recent construită. În picioare n-a mai rămas din biserică decît pronaosul și pridvorul⁴¹.

Mișcați de dezastrul abătut asupra bisericii Văleni, urmașii familiei Constantin Negreanu din București care aveau o deosebită prețuire și legătură sufletească strînsă cu acest lăcaș de închinare, s-au oferit să facă reparațiile necesare, pe socoteala lor⁴². Episcopia a găsit însă mai oportun să reconstruiască toată biserica. Dar după ce a studiat mai îndelung această variantă, a renunțat la ea, hotărînd să reconstruiască numai partea dărîmată, iar turla s-o facă tot din lemn, cum fusese construită de episcopul Ghenadie II. Lucrarea s-a început în 1948 și s-a terminat în 1955. Planul restaurării, făcut de un nespecialist în lucrări de biserică, a omis proscomidierul. În afară de aceasta, partea reconstruită diferă sensibil de restul sfîn-

37. Arhiva Episcopiei Argeș, dos. 205/1879.

38. *Ibidem*.

39. Acoperiș nou de țigla fusese făcut, în 1932, de episcopul Nichita (1923–1936), care mai întărise biserica și cu niște grinzi de fier.

40. O copie a scrisorii cuprinzînd această propunere, în arhiva mînăstirii.

41. Un exemplar al ofertei și unul al contractului se păstrează în arhiva mînăstirii, dosarul anului 1941.

42. Scrisoarea se păstrează în arhiva mînăstirii Văleni.

lului lăcaș ca stil și structură. Ușile de la intrare, în două canaturi, timpla și stră-nile — 59 la număr — sînt executate din lemn de stejar și sculptate de ieromonahul Antonie Ciobanu și monahul Varlaam, în 1933 (ușile) și în 1935 (iconostasul și strănile), precum au și însemnat, tu seris îngrijit, săpat pe piesele respective, cei doi sculptori⁴³. Pictura a fost executată de pictorul Răileanu, cum rezultă și din cuprinsul pisaniei în culoare de deasupra ușii de la intrare, pisanie care are următorul cuprins: «Cu vreața Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu purtarea de grijă a Sf. Duh, întru lauda Sf. Treimi, al căreia și hram este, întemelatu-s-a această sfințită mîndstire la anul de la Hristos 1662, de monahul Zosim de la Stănișoara⁴⁴. Biserica, din lemn⁴⁵, fiind prea mică, a fost construită mai mare, din zid, sub grija P.S.F. Ghenadie II al Argeșului și cu osteneala maicii Fevronia Petrescu, stareță și alți ostenitori, la anul 1884. Această biserică s-a dărîmat în anul 1941, aprilie. 8. Prin buna chibzuală și grijă a Prea Sfințitului Iosif Galton, episcop al eparhiei Argeșului, s-a început rezidirea din temelie a părții din altar și naos, în anul 1948 și s-a săvîrșit în 1955, împodobindu-se cu pictura nouă și înzestrîndu-se cu cele trebuitoare.

Au ajutat reconstruirea, au binecuvîntat munca și s-a săvîrșit lucrarea în zilele pasteriei Prea Fericirii Sale D.D. Justinian, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Prea Sfințitului Sale Iosif Galton, episcopul Rîmnîcului și Argeșului. Ostenitori la această lucrare au fost: P.C. Arhimandrit Ghermano Dineată, vicar al Sîntei Episcopii a Rîmnîcului și Argeșului, P.C. David Glăvan, exarh, P.C. Maică Anatolia Manu, stareța Sîntei mîndstiri Văleni, preoții: Vasile Chițu, Ioachim duhovnicul, tot soborul, precum și mulți binevoitori creștini. Pictura s-a executat de Andrei Răileanu. S-a sfințit la 13.XI.1955». Soborul slujitorilor la slujba de sfințire a avut în frunte pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului.

4. Biserica din cimitirul mîndstirii. — Modestă ca proporții, dar interesantă și valoroasă ca arhitectură și pictură, bisericuța din cimitirul mîndstirii Văleni a fost construită, în 1887, de stareța Fevronia și egumenul Iosif de la Cotmeana, rînduit purtător de grijă la mîndstirea Văleni⁴⁶. Deasupra ușii, în pridvor, e următoarea pisanie în vopsea: «Cu binecuvîntarea P.S.S.D.D. Ghenadie episcop Argeșu... (acoperit cu var și tencuială)... ostria și cheltuiala protosinghelului Iosif Cotmeneanul și a maich(i) starțe Fevronia Petrescu, pentru a se înmormînta maicile și alți creștini. Ear (sic) lucrarea s-au început în anul 1884 și s-au terminat în anul 1888, cu toată podoaba, precum să vede. Zugravi: Ilie Petrescu, C. Petrescu⁴⁷, Niță Poșoiu din orașul Pitești. Arhitect: Niță Popescu, 1888, mai 10».

Icoanele împărătești sînt lucrate în 1869 de pictorul Belizarie S. Paraschivescu, cu ocazia pictării timplei celei noi de la biserică cea mare, de unde au fost aduse aci, foarte probabil după ridicarea bisericii celei mari, în vremea lui Ghenadie II, dotată cu altă timplă și alte icoane.

Dedesuptul bisericii, în partea de la altar, s-a săpat gropniță pentru păstrarea osemintelor călugărilor. Aci se păstrează, într-o lăcriță, osemintele episcopului Clement, înmormîntat inițial la Curtea de Argeș, în curtea bisericii Bolnița, de unde au fost scoase și transportate aci. Deasupra lăcriței, pe o stofă neagră, e scris cu fir: «Aici odihnesc res(turile) mortale ale Prea (Sfințitului) episcop Climent Argeiu administrînd biserica... eparhia în cel (mai-înalt) grad de moralitate (și) milostenie, încetat la... în scaunul episcopial, 1904. Stanciu N.

5. Troița. — Pe drumul care duce la mîndstire, la vreo 20—30 m. înainte de intrarea pe poarta cea mare, întîlnești o troiță. Deasupra ușii înlăuntru, ea are următoarea pisanie în vopsea: «S-a îndălțat această sf. cruce din temelie cu bine-

43. A se vedea: *Memoriul și devizul din 25 ian. 1943 al Consiliului Central Bisericesc (Serviciul Arhitecturii) pentru zidirea bisericii sîntei mîndstiri Văleni-Argeș, în valoare de 7.499.750 lei.*

44. În realitate, de la Cozia. Vezi în urmă.

45. Documentele lasă a se înțelege că era de zid.

46. La 10 iunie 1874, în urma cererii stareței, Iosif, pe atunci îngrijitor al mîndstirii Cotmeana, este împuternicit să oficieze slujba tunderii în monahism a candidatelor aflate în mîndstirea Văleni. Arhiva mîndstirii Văleni, dos. anul 1874.

47. Ilie Zugravu și fiul său, marele pictor Costin Petrescu, din Pitești.

cuvîntarea Prea Sfinții Sale Părintele Episcop D.D. Ghenadie Argeș, prin osîrdia și toată cheltuiala... protosinger Iosif Cotmeneanu, la anul 1889, și s-au (împodobit) pã cum sã vede, în anul... aprilie 23».

6. Casa stărețească. — Monahul Zaharia înzestrase schitul său cu chilii și locuință egumenească. Pe la jumătatea veacului XIX, ele ajunseseră în stare de ruină, astfel că stăreța Maximila Brătianu, neavînd locuință, ședea în casele sale din Suici. Observînd că situația aceasta dăunează bunului mers al vieții gospodărești și spirituale a schitului, în 1865, episcopul Ghenadie I Țeposul (1865—1868) îi pune în vedere să se mute în mînăstire⁴⁸, lucru pe care ea-l încercase din proprie inițiativă încă de la venirea sa ca stăreță, dar fără succes, intervențiile sale pentru refacerea caselor egumenești rămînînd fără nici o urmare. Cu raportul nr. 4 din 17 martie 1867, ea intervine la Ministerul Cultelor pentru curmarea răului, scriind: «Chiar de la orînduirea subsemnatei în postul de superioară la acest sînt schit, am cerut în mai multe rînduri a se pune la cale repararea încăperilor stărețești din acest sînt schit, care din cauza vechimei au devenit în stare de nelocuit, după care am văzut numai că s-au format un deviz de cele ce sînt necesare a se face, iar altceva pînă astăzi, în curs de ani, n-am văzut». În continuare, ea cerea să se treacă cel puțin la măsuri fie chiar provizorii, dar urgente, pentru a stăvili progresul ruinei: «Dacă dar, din împrejurări, nu se poate face asemenea reparații — zicea stăreța — apoi cel puțin să se pue la cale învelirea acelor hodăi, spre a nu se dărima zidul, căci acum se găsește zidul cu acoperișul de tot putred, ploind întrînsele, din care pricină, peste puțin, lăsîndu-se astfel, apoi se vor putea ruina cu desăvîrșire și nu se vor mai putea repara»⁴⁹.

Ostenele Maximilei au rămas infructuoase. Reparația dorită a fost realizată abia în 1868, de către următoarea stăreță, Fevronia Petrescu, «învelindu-le din nou și alte reparații radicale, ... cu spesele sale»⁵⁰.

Casele acestea, reparate și după aceea, în mai multe rînduri dăinuiesc și astăzi, purtînd multe din caracteristicile arhitecturii caselor noastre vechi: ziduri groase, grinzi masive de stejar în tavanul pivniței și al încăperilor, ceardac și prispa țărănească, etc.⁵¹.

7. «Casa lui Topîrceanu». — Așa numesc localnicii și viețuitorii în preajma mînăstirii casa cu prispă țărănească și învelită azi cu olane, care te întîmpină la intrare în incinta mînăstirii, spre stînga. Ți se explică de cei mai mulți că într-una din chiliile acestei clădiri a locuit mama poietului Topîrceanu, îndrumătoare sericicultoare, și că aci a venit și a locuit și a lucrat ades poctul, împrumutînd astfel și casei numele și faima sa.

8. Cișmeaua. — În curtea mînăstirii se mai păstrează și azi cișmeaua făcută de episcopul Ghenadie II. Această cișmea, alimentată de izvorul Surla, captat într-un punct din imediata vecinătate a bisericii, e — bine înțeles — de mare folos în gospodăria mînăstirii.

Acum vreo 30 de ani în urmă, debitul ei scăzuse aproape complet, datorită astupării izvorului ce-o alimenta. În această situație, membrii familiei Pavel Negreanu din București — precum am spus deja, strîns legați de biserica din Văleni — s-au oferit să refacă cișmeaua, suportînd toată cheltuiala. Pășind la lucru, în iulie 1937, ei au captat apa izvorului din alt loc și anume din imediata apropiere a obîrșiei lui, dirijînd-o spre două mari rezervoare prevăzute, la intrarea și ieșirea apei, cu robinete cu site pentru filtrarea apei și pentru curățirea în fiecare an a rezervoarelor. Din rezervoare, apa era adusă la cișmea, în curtea mînăstirii, printr-o conductă alcătuită din 800 bucăți tuburi de fier galvanizat legate între ele prin mufe și îngropată în pămînt la 1 metru adîncime, pentru a o feri de căldura verii și înghețul ierai⁵².

48. Arhiva Episcopiei Argeș, dos. 1/1865.

49. Arhiva mînăstirii Văleni, dos. 1/1867.

50. *Pomelnicul cel mare al mînăstirii Văleni*, p. 50.

51. Cf. Cezar Radu, *Argeș. Ghid turistic al regiunii*, București, 1966, p. 151.

52. Planul amănunțit al restaurării cișmelei se poate vedea în scrisoarea din 12 august 1937 a firmei Paul Negreanu către conducerea mînăstirii. Actul în arhiva mînăstirii Văleni; la fel toată corespondența care a precedat lucrarea.

9. *Atelierul de țesătorie.* — Încă de pe la începutul veacului XIX, când în locul moahilor au fost aduse la Văleni maici, acestea s-au ocupat intens cu lucrul în special cu țesătoria. Observând înclinarea și rîvna lor spre această ocupație, în 1891 Ministerul trimite la Văleni războaie mari pentru țesut covoare. În același timp, rînduiește acolo ca instructoare în această materie pe maestra Emilia Șufu⁵³. În 1913 înzestrează atelierul și cu o mașină de tricotal, pe care maicile neștiind s-o mînuiesc, stăreța Fevronia Pelrescu a intervenit să i se trimită o persoană cunoscutoare care să învețe pe maici tricotalul cu mașina⁵⁴.

Activitatea atelierului de țesătorie al mînștirii Vălenilor a crescut repede în volum și calitate, mînștirea agonisindu-și o adevărată faimă în această privință.

Observînd că țesătoria poate constitui pentru o mînștire lipsită de mijloace ca Văleni o sursă de venituri, în 1934, episcopul Nichita Duma (1923—1936) a început aici construcția unui mare local propriu pentru acest atelier, o clădire cu etaj, cu patru săli mari, alte trei camere, bucatărie, magazie, etc. Lucrarea a fost terminată de episcopul Grigorie Leu (1936—). Tot el a mai înzestrat atelierul cu războaie sistematice, conduse de o maestră cu școală de economie casnică⁵⁵. Localul atelierelor e o construcție impunătoare și interesantă, arhitectura sa avînd caracteristice constructive locale, iar munca desfășurată aci a produs mohairuri și plînzeturi de o frumusețe deosebită, constituind în același timp și o adevărată școală de țesătorie pentru fetele de pe valea Topologului.

Pus cîtăva vreme în dependență față de ministerul de la care a primit ajutoare în materiale: scîndură pentru atelier, cîneță, lîină și borangic pentru războaie, din 1939 Ministerul s-a retras, lăsînd în proprietatea mînștirii toate instalațiile și dispunînd ca maestra Varvara Corfu să rămînă mai departe lingă războaie, pentru instruirea maicilor. Ea a și predat aci pînă în 1942. Activitatea atelierului desfășurată sub conducerea exclusivă a mînștirii a parcurs în continuare etape tot mai înfloritoare, o bună bucată de vreme produsele sale fiind desfăcute în București de firma C.Negreanu⁵⁷.

III. INZESTRARI

Sîmburele vetrei pe care Zaharia și-a ridicat schitul a fost, cum s-a spus deja, proprietatea lui personală, moștenită de la părinți⁵⁸. La aceasta s-au mai adăugat alte petice de moșie învecinate imediat sau mai din depărtare cu vatra mînștirii, dobîndite fie prin cumpărare, fie prin acte de danie către schit.

1. *Cumpărări.* — Cel dintîi dintre actele de cumpărare păstrate este cel redactat la 22 iunie 7173 (1665), prin care trei veri ai lui Zaharia: Dragomir, Mihai și Preda vindeau mînștirii o moșie a lor din Văleni, moșie pe care un alt văr al acestora, Stanciu logofătul, o tocmise dar n-o putuse plăti în întregime⁵⁹.

La 12 februarie 1670, Zaharia mai cumpără proprietate în Văleni de la Radul sin (fiul lui) Datco vornicul ot Crăstienesti⁶⁰.

La 22 aprilie același an, Preda logofăt din Stoilești vinde părintelui Zaharia ot Văleni și altor părinți loc fost de vie și alte două locuri⁶¹.

La 15 decembrie 1673, Oprea din Scaueni, împreună cu cumnată-sa Oprișa, vinde părintelui Zaharia de la Văleni loc de vie⁶².

La 13 august 1675, Zaharia cumpără o moară «cu toate sculele ei», la Crucea de piatră, de la Ivașco cu fii⁶³.

53. Arhiva Episcopiei Argeș, dos. 205/1879.

54. *Ibidem*, dos. 71/1013.

55. *Anuarul Eparhiei Argeșului*, Pitești, 1939, p. 304.

56. Episcopul Grigorie al Argeșului. *Comorile Argeșului*, Craiova, 1937, p. 46.

57. Acte în arhiva mînștirii.

58. Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Românești*, CLVII/59; *ibidem*, CLVII/101.

59. *Ibidem*, CLVII/57. 60. *Ibidem*, CLVII, 60, 70.

61. Arh. St. Craiova, *Condica mînștirii Cozia*, vol. I, exempl. 3, f. 133. Textul integral e tipărit de Pr. D. Bălașa, ca anexă la art. P. C. Sale: *Schitul Văleni*, tipărit în rev. «Mitropolia Olteniei», anul IX, nr. 7—8 (Iulie-august 1957), p. 518.

62. *Ibidem*, *Condica Mînștirii Cozia*, vol. I, exemplar 3, fila 135. Documentul publicat în întregime de același, *ibid.*, p. 520. 63. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CLVII/70.

La 13 mai 1685, Zaharia cumpără, pentru mînăstire, vie de la Sava și Anghel, martori la această cumpărătoare fiind: Daniil monah, egumen ot Văleni și Iosif și Gherasim ieromonah⁶⁴.

La 16 mai același an, Zaharia cumpără vie de la Ion ot Scăueni⁶⁵.

La 23 august 1698, Zaharia cumpără alte vie la Scăueni⁶⁶. Aceste vie, ca și altele din cele cumpărate de el și învecinate cu proprietățile Coziei, Zaharia-Zosima cum s-a numit el în shimnicie — «la vremea sa de moarte», la 12 august 1698, le-a dăruit mînăstirii Cozia⁶⁷. De altfel, danii din averea sa a mai făcut el și mai înainte. Astfel, în 1682, el dăruia nepotului său Grigore Grădișteanu o bună parte din pămîntul său de la Văleni, ca să-și facă și acela o biserică⁶⁸.

2. *Donații.* — Schitul Văleni și-a sporit proprietățile și prin donații. Astfel, la 5 mai 1683, Radul postelnicul Rudeanu dăruiește mînăstirii toată partea sa de moșie din Ciomăcești, sud (judetul) Argeș⁶⁹, iar la 10 decembrie 1683, Daniil Grecul din Turburea, împreună cu feciorul său Radu, dăruiesc moșia Turburea, împreună cu alte 60 locuri enumerate într-un tablou-anexă⁷⁰...

Prin 1800, Singlitichia Balotescu, viitoare stareță a Vălenilor (1844—1859), dăruiește mînăstirii o proprietate tot în Turburea⁷¹.

La 13 iulie 1893, mînăstirea Văleni avea la Dăiești 13 ha de pămînt⁷², iar în vremea mai nouă, în 1938, cu ocazia ultimei înzestrări mînăstirești, s-a dat și Vălenilor 150 ha de pădure⁷³.

3. *Scutiri.* — Trecerea pe care neamul Grădiștenilor a putut-o avea pe lină domnie, căreia i-au dat cîtiva înalți dregători din rîndul membrilor lui ca și starea de lipsă în care — datorită așezării sale în loc sărac — s-a aflat întotdeauna schitul, au făcut ca Vălenii să se bucure — ca multe alte mînăstiri de altfel — de scutiri domnești.

Cea dintîi «carte de iertăciune» o acordă mînăstirii Leon Vodă (1664—1669)⁷⁴.

Urmașul său la domnie, Antonie Vodă din Popești (1669—1672), văzînd, la rîndu-i, «că este acest schit la un loc anevoie și nu are de nicătreă nici un venit», hotărăște și el «ca să fie bucatele ce va avea acest sînt schit în pace de dijmă, de stupi, de goștină, de rîmători, de oierit, de vinărit și de toate dajdiile și mîncăturile cîte vor fi peste an în țara domniei mele, de la nimenia val sau bîntuială să nu aibă, pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat de acestea de toate, cum scriu mai sus»⁷⁵.

La 7 martie 1828, Grigorie Dimitrie Ghica acordă Vălenilor scutirea bucatelor de «dijmărit și vinăriclu»⁷⁶.

Alți domni au venit în ajutor schitului scutind de biruri un număr de oameni care slujeau în gospodăria bisericii; aceștia erau trecuți în rîndul scutelnicilor», al celor scutiți de biruri. Constantin Brîncoveanu (1688—1714) bunăoară, printr-o carte din 1698, întărește «mînăstirii Văleni din sud (judetul) Argeș ca să aibă a ține trei lude streine (trei oameni streini), fără bir»⁷⁷.

Tot așa domnitorul Ioan Gheorghe Caragea (1812—1818), prin cartea din 24 ianuarie 1815, au dat celor 30 maici ce trăiau atunci în mînăstire «să aibe lude zece scutelnici din oamenii streini ađuși acum din streinătate, oameni fără pricină de

64. *Ibidem*, *Condica mînăstirii Cozia nr. 215*, p. 416; Arh. St. Craiova, loc. cit., f. 131. Actul în întregime la Pr.-D. Bălașa, art. cit., p. 520.

65. Arh. St. Craiova, *Condica mînăstirii Cozia*, vol. I, exempl. 3, f. 136 și 137. În întregime la Pr.-D. Bălașa, art. cit., p. 520.

66. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, XVIII/9, 10, 11, 12.

67. *Ibidem*, *Mînăstirea Cozia*, XVIII/13; *Condica mînăstirii Cozia nr. 215*, p. 425—426.

68. *Ibidem*, *Mitropolia Țării Românești*, CLVII/90.

69. *Ibidem*, CLVII/70, 92.

70. *Ibidem*, CLVII/93.

71. *Insemnările stareței Leonida Stănescu de la Valeni*, într-o scrisoare adresată autorului.

72. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 205/1879.

73. *Anuarul Eparhiei Argeșului*, ed. cit., p. 304.

74. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CLVII/59.

75. *Ibidem*, CLVII/59.

76. *Ibidem*, *Episcopia Argeș*, XCVII/9.

77. *Ibidem*, *Mitropolia Țării Românești*, CXXVII/7.

dajdie, spre a le fi de ajutor»⁷⁸. Domnitorul preciza că minăstirea e «foarte strîmtoară de ale vieții, fiind loc de munte pietros»⁷⁹.

În sfîrșit, Grigorie IV Ghica (1822—1828), amintind scutirile făcute de pomeniții înaintași ai săi în scaunul domnesc, la 16 mai 1825, «întărește mila ce au avut (minăstirea), adică să fie aceste lude zece scutelnici, oameni fără pricină de dajdie»⁸⁰.

În urma plîngerii făcută de maicile de la Văleni, în frunte cu starea lor Platonida, la 28 februarie 1828, de a li se adăogi și mila ce au avut schitul Prosia — schit desființat ale cărei maici fuseseră aduse la Văleni — și în urma cercelării făcute de vel logofătul de Țara de Sus și potrivit recomandării biv vel sârdarului, tot Grigorie Dimitrie Ghica, la 7 martie 1828, «încredințat fiind și de părintele mitropolitul țării, chir Grigorie, înoi mila de cinci scutelnici ce i-a avut schitul Prosia, tot pã numele schitului Văleni din sud Argeș, de vreme ce toate maicile să află împreună la acel schit, lingă care mai adăugăm domnia mea, lude cinci scutelnici din oamenii fără pricină cu pecețlului domnești, dupe rînduiala visteriei, afară din ludex zece scutelnici ce i-au avut schitul Văleni cu sineturi domnești»⁸¹. Minăstirea căpăta în felul acesta douăzeci de scutelnici.

Pe lingă epărarea de bir a unui număr de oameni rînduiți în serviciul minăstirii Văleni, domnitorii Ioan Georgehe Caragea și Grigorie al IV-lea Ghica le-a mai îngăduit maiioilor de la Văleni să ia și cîte «una mie oca sare de la cămărașii ocniilor»⁸².

În ciuda acestor ajutoări sporadice care au înviorat simțitor activitatea gospodărească a minăstirii, situația materială a ei a rămas modestă⁸⁴ în general.

IV. INCHINAREA SCHITULUI VĂLENI

Spre sfîrșitul vieții, monahul Zaharia — Zosima cum se numea ca schimnic — simțindu-și puterile slăbite și sfîrșitul apropiat, a luat — cum am mai arătat deja — unele măsuri privilegiate la starea în viitor a ctitoriei sale de la Văleni. S-a văzut că o parte din terenuri — cele plantate cu vii în special — le-ă dăruit Coziei, pe lingă faptul că, încă în putere fiind, în 1682, altă bună parte o cedase nepotului său Grigorie Grădișteanu, pentru a-și face biserică.

În ce privește schitul Văleni cu tot inventarul lui, Zaharia, văzîndu-se ajuns la «vreme de bătrînețe și de slăbiciune și neputînd să caute de dînsul, i-a dăruit și i-a închinat Sfinției Sale Părintelui Ghenadie, egumenul ot sîntei minăstiri Argeșul, ca să caute de dînsul și să-l stăpînească.... în toată viața Sfinției Sale, să aibe grije de dînsul, să-l acopere și să fie preot să facă sînta liturghie...»⁸⁵.

Același lucru l-a făcut și cu schitul de la Voicesti, închinîndu-l aceluiași egumen⁸⁶.

La o dată care ne scapă, schitul a devenit însă metoh al Mitropoliei Țării Românești, care avea moșii prin aceste părți. Și în această situație rămîne chiar și după înființarea, în 1793 a episcopiei Argeșului, ca și alte schituri și minăstiri argeșene de altfel, care deși teritorial aparțineau nou înființatei eparhii, erau totuși metoace ale mitropoliei Țării Românești, desigur în temeiul unei înțelegeri între eparhiotii respectivi⁸⁷. Actele și documentele de care dispunem se exprimă limpede

78. *Ibidem*, Episcopia Argeșului, XCVII/6. Vezi și Ioan M. Neda, *Știri mărunte din trecutul bisericii Flămînda (București) și schiturilor Robaia și Valeni (Argeș)*, în «Rev. ist. rom.», vol. VIII, București, 1938, p. 248.

79. Arh. St. Buc., Eparhia Argeș, XCVII/6.

80. *Ibidem*, CXLVII/7.

81. *Ibidem*, XCVII/8.

82. *Ibidem*, XCVII/9. Documentul publicat în întregime de Ioan M. Neda, ca anexa II la art.: *Știri mărunte din trecutul bisericii Flămînda (București) și schiturile Robaia și Văleni (Argeș)*, loc. cit., p. 250—251.

83. Arh. St. Buc., Eparhia Argeș, CXLVII/7.

84. Un «Catastih de toate lucrurile cile are schitul de maici ot Văleni, acum la azăzarea stareții Macrinei, 1833, mai 16» ogîndește această situație. Arh. St. Buc., Eparhia Argeș, XCVII/11.

85. *Ibidem*, Mitropolia Țării Românești, CLVII/101.

86. *Ibidem*, CLVII/102.

87. De altfel, în această vreme găsim o mulțime de schituri destinate ca metoace ale altor episcopii decît celor în cuprînsul cărora se găseau teritorial. A se vedea în această privință «Tabla» publicată de Paharnicul Alexandru Geanoglu Lesviadaes, în a sa *Istoria Bisericească*, București, 1845, p. 453—466.

în această privință. Așa d.p., în Catagrafia din 1824, schitul Văleni este menționat ca «*metoh Sfintei Mitropolii*»⁸⁸. Iar într-o jalbă înaintată la 14 iulie 1826 către domn pentru trimiterea de hotarnic care să aleagă moșia schitului Văleni împresurată de Safta-Brătianca și postelnicul Toma Vrabie, se spune clar că «*Sf. mitropolie are în sud Argeș un schituleț anume Văleni, de maici*»⁸⁹.

V. CONDUCĂTORII SCHITULUI

În istoria schitului Văleni se pot distinge două mari perioade: prima se întinde de la întemeierea lui pînă la 1810. În tot acest timp, schitul a fost locuit de monași. În a doua perioadă, care se întinde de la 1810 încoace, au trăit aici maici, aducerea lor la Văleni petrecîndu-se în împrejurările ce vor fi arătate ceva mai departe.

Cîteva documente din cele păstrate⁹⁰ ne îngăduie să reconstituim lista provizorie a egumenilor și starețelor care au condus comunitatea monahală de la Văleni.

1. *Monahul Zaharia Grădișteanu* poate fi socotit primul egumen al schitului întemeiat de el. Cît va fi condus direct și personal schitul nu știm. Cert este că încă de timpuriu el a trecut această cinste și sarcină asupra altuia dintre viețuitorii schitului și anume asupra ieromonahului Mihail.

2. *Ieromonahul Mihail* apare ca egumen în actul din 5 mai 1683, prin care Rădu postelnicul Rudeanu dăruiește mînăstirii Văleni toată partea lui de moșie din Ciomăgești: «*Scris-am zăpisiul meu — zice donatorul — ca să fie de bună credință la mîna părintelui Mihail egumenul și la mîna tuturor călugărilor cari sînt lăcuitori la sfîntul schit de la Văleni, hramul Sfintei Troițe...*»⁹¹.

3. *Daniil monahul* (1685) seamănă în calitate de egumen actul prin care Zosima shimonahul — așa s-a numit Zaharia Grădișteanu în shimnicie — cumpără vie de la un oarecare Ioan⁹², în 1685. Cu doi ani mai înainte, la 10 dec. 1683, Daniil Grecu ot Turburea — acesta era numele lui complet, care indica și satul de obîrșie — împreună cu feciorul său Radu, dăruia mînăstirii Văleni, căreia peste puțin timp avea să-i fie egumen, moșia sa din Turburea⁹³. E de presupus că a fost rînduit în această răspundere tot cu încuviințarea ctitorului, shimonahul Zaharia, care era în viață.

4. *Ieromonahul Iosif* (1693) apare ca egumen al Vălenilor într-un document din 5 iulie 1693 (7201)⁹⁴.

5. *Nicodim monahul* (1706). În 1706 iunie 15, la «*alegerea moșiei Cristlenești*», unde avea parte și mînăstirea Văleni, aceasta e reprezentată de călugărul Nicodim, ceea ce sugerează că el era în acea vreme egumen aci⁹⁵. Ii mai întîlnim numele și la 1 iunie 1707, în cartea de judecată dată în această pricină⁹⁶.

6. *Ieromonahul Antonie* (1766). Apare în actul prin care dăruiește mitropolitului Grigorie din acea vreme un loc de vie ce are pe moșia mînăstirii Fedeleșcioiul. Felul în care e redactat textul, îngăduie presupunerea că era egumen la Văleni⁹⁷.

7. *Ieromonahul Onisilor de la Mitropolie* (1776 —). La 17 februarie 1776 lua în primire schitul, pentru zece ani, cu embatic, obligîndu-se «*să învelescă biserica schitului cu sfîndrîli, să facă o morișcă pî moșia schitului cu o roată, să facă și o circiumă la drumul cel mare, cu toată cheltulala, pentru pomenire, plătind și embaticul la Sfînta Mitropolie pî fieștecare an cîte taleri zece*»⁹⁸. Se mai obliga să dreagă și două chilioare stricate ale schitului. În plus, zicea el, dacă moartea l-ar surprinde înainte de expirarea termenului pînă la care i se dă în primire schitul și el nu va fi apucat să-și împlinească obligațiile luate, atunci acestea să fie împlinite din avutul său⁹⁹.

88. I. Ionașcu, *Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824*, București, 1942, p. 14.

89. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CLVII/14.

90. Multe s-au pierdut cu ocazia răzmerițelor, războaielor și prădăciunilor. Cf. Arh. St. București, *Episcopia Argeș*, XCVII/10. 91. *Ibidem*, *Mitropolia Țării Rom.*, CLVII/90.

92. *Ibidem*, *Condica Mînăstirii Cozia*, nr. 215, p. 416. 93. *Ibidem*, *Mitrop. Țării Rom.*, CLVII/93.

94. Arh. St. București, *Mitrop. Țării Rom.*, CLVII/101.

95. *Ibidem*, CVIII/35, CXIV/19, CLVII/109. 96. *Ibidem*, CLVII/110.

97. *Ibidem*, XCIX/100. 98. *Ibidem*, CCCXIII/24 (netrebnice). 99. *Ibidem*.

8. *Ieromonahul Serafim (1784—)*. La 17 aprilie 1784, în calitate de egumen el scria mitropolitului să intervină pe lângă domn pentru trimiterea de porunci către ispravnicii să «aleagă partea de moșie a schitului de pe apa Turburea»¹⁰⁰. La 21 ianuarie 1786, același egumen cere mitropolitului să intervină la domnie a da poruncă să se «ibrănească» moșia din Scăueni a mitropoliei cotropită de moșneni¹⁰¹.

9. *Ieromonahul Onisifor, a doua oară (1790—)*. La 16 dec. 1790, mitropolitul Cosma numește egumen, pentru a doua oară, pe Onisifor, însărcinând totodată pe protopopul plășii respective să-i dea în primire, întocmind și «doao catastifă: unul să-l lași aci — suna ordinul — și altul să-l trimită la mitropolie»¹⁰².

Murind Mitropolitul Cosma, urmașul acestuia, Filaret, îl recunoaște și el de egumen, la 16 dec. 1792, îndatorindu-l să chivernisească atent și rodnic schitul, «purtindu-să și pă sine cu cînste și cu toată orînduiala cea bună»¹⁰³.

10. *Ieromonahul Miron (1800 — c. 1810)*. Este ultimul egumen al Vălenilor, înainte de transformarea acestei mînăstiri în mînăstire de maici. La 17 aprilie 1800, mitropolitul Dositei (1793—1810, 15 ian.), dădea «pecefluit» pentru numirea lui Miron ca «egumenaș» la Văleni, puindu-i «datorile netăgăduită pentru toate slujbele bisericești a să săvârși la vreme și nepristan, fiind și sfînta biserică grijită și împodobită cu cele trebuincioase.... purtindu-se și pă sine cu viață îmbundătită, cu cucernicie, după podvigul ctinului, spre a fi plăcut și lui Dumnezeu și oamenilor»¹⁰⁴.

Egumenul Miron se obliga să chivernisească atent gospodăria și averea schitului și să plătească embatic zece taleri anual¹⁰⁵.

Cu aceasta, am ajuns la vremea cînd în mînăstirea Văleni au fost aduse maici, în locul călugărilor.

E necesar a se reaminti că războaiele ruso-turce și mai cu osebire cel din 1788—1793 au prilejuit pustiirea multor mînăstiri și schituri, între care și Vălenii. Venind la conducerea nou înființatei episcopii a Argeșului Iosif I, un erarh animat de sentimente înalte pentru rostul și rolul Bisericii și hotărît să îndrepte și să împlinească lipsurile spirituale și gospodărești care împiedicau împlinirea misiunii ei, în ce privește mînăstirea Văleni, găsim-o ruinată și dezorganizată, a procedat la o reformă totală a acestui așezămînt. A transferat la Robaia pe cei cîtiva călugări pe care îi mai avea Vălenii, apoi, prin stăruința harnicului și priceputului arhimandrit Dorotei de la Argeș, pe care l-a rînduit purtător de grijă la Văleni, a restaurat ctitoria lui Zaharia Grădișteanu, pe care, în 1811, o populează din nou, dar nu tot cu monahi, ci cu maici. Ele au fost aduse aci o parte de la schitul Costești de pe apa Vîlsanului, schit căzut pradă ruinei și care nu se mai putea reface, iar altă parte de la Ostrov. Ceva mai tîrziu, alte împrejurări au contribuit la sporirea numărului viețuitoarelor din Văleni.

Așa bunăoară, de la o vreme, terenul pe care erau ridicate biserica și clădirile anexe ale schitului Prosia de pe apa Vîlsanului a început să alunece, fără putință de remediere sau de oprire a fenomenului geologic dezlănțuit. În această situație, găsind imposibilă petrecerea pe mai departe în această așezare, maicile de acolo au dat jalbă la domn, cerînd să fie mutate în altă parte și anume la Văleni¹⁰⁶, ceea ce voievodul și aprobă, prin decretul din 7 martie 1828¹⁰⁷.

După trecere de ani și anume prin 1876 s-a desființat și schitul Voicești (Bocănița) — despre care am spus mai sus că din unele acte rezultă că ar fi tot ctitoria Zahariei călugărului —, maicile de aci fiind trecute tot la Văleni, din porunca episcopului Iosif I¹⁰⁸, iar proprietățile bisericii fiind vîndute la licitație, în 1872¹⁰⁹.

100. *Ibidem*, CCCXIII/28.

101. *Ibidem*, CCCXIII/30 (netrebnice).

102. *Ibidem*, ins. 143, f. 71 v.

103. *Ibidem*.

104. *Ibidem*, Copia ms. 158, f. 150 v.

105. *Ibidem*. În 7315 (1807), egumenul Miron vindea popii Ioniță din satul Copăcenii ot Loviște un Apostol, ce fusese dat de pomană mînăstirii Văleni de către voievodul Șerban Cantacuzino 1678—1688. Pr. Emil Nedelescu, *art. cit.*, p. 836, n. 40 și p. 737, n. 50. Miron a egumenit 10 ani. *Pomelnicul cel mare al mînăstirii Văleni*, p. 34. O dată cu el a mal slujit la Văleni și preotul de mlr Pîrvu. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 44.

106. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/8.

107. *Ibidem*, XCVII/9.

108. Arhiva Episcopiei Argeș, dos. 154/1876.

109. *Ibidem*, dos. 155/1878.

În slârșil, alte maici au venit la Văleni, în 1878, de la schitul Bădiceni, de asemenea căzut în ruină¹¹⁰.

S-au adunat astfel un număr apreciabil de maici, număr care cu mici variațiuni s-a menținut în jurul lui 50¹¹¹.

Astfel, încheată și reorganizată mănăstirea a rămas sub «epistasia» = administrația episcopiei Argeșului¹¹², care, pe lângă starea respectivă, a instituit și un purtător de grijă al mănăstirii. Primul dintre aceștia a fost Dorotei de la Argeș, despre care am amintit deja, și despre care Pomelnicul mănăstirii spune că a avut această însărcinare «de cînd s-a(u) așezat monahille, 1911, și pînă cînd s-a isprăvit biserica de învîlit și chiliile de făcut»¹¹³. Acest Dorotei, între alte mai mari binefaceri către mănăstire, a comandat la Sibiu, lui Stan Popovici, «un ceas deșteptător de perete, foarte trebuincios pentru călugărițele de la schitul Văleni»¹¹⁴.

Dar deși nominal schitul sta sub «epistasia» episcopiei de Argeș, practic el servea — cum s-a arătat mai sus, ca și alte schituri din Argeș de altfel — de metoc mitropoliei Țării Românești.

Acestea fiind precizate despre cele două centre bisericesti tutelare ale schitului Văleni și despre dubla conducere a lui prin purtătorul de grijă și prin stareță, să trecem la enumerarea acestora din urmă, așa cum putem face acest lucru, cu ajutorul documentelor ce avem la îndemînă pînă acum.

Primele starețe ale mănăstirii Văleni sînt cunoscute din pomelnicul mănăstirii, unde ele sînt trecute în rîndul «titurilor celor de al dollea».

1. *Marta shimonahia* (1812—1815) este prima stareță. Nu știm dacă tot așa s-a numit și ca monahie. A condus mănăstirea trei ani, potrivit indicației dată în Pomelnic¹¹⁵. În 1816, schimonahie fiind, a dăruit mănăstirii 60 de taleri¹¹⁶.

2. *Maruța monahia*, pomenită ca stareță și în pomelnicul mănăstirii¹¹⁷, e cunoscută și dintr-o scrisoare în care ea se plînge episcopului Iosif al Argeșului că niște săteni, vecini cu «livezile de fn» din Scăueni ale schitului Văleni au vîndut arhimandritului Teodosie Cozianul, o dată cu pămînturile lor și pe acela vecinaș al schitului Văleni. Cere a-i porunci egumenului să restituie acest pămînt, greșit comasat cu cele cumpărate de el de la săteni. Episcopul o ascultă și la 18 august 1815 scrie în acest sens egumenului Teodosie¹¹⁸.

3. *Iustina shimonahia* (1816—1820). Pomelnicul spune că a fost stareță timp de 3 ani și jumătate¹¹⁹ și că în 1820 a făcut mai multe reparații «în biserică și pe afară»¹²⁰.

4. *Platonida monahia* (1820—1833) reține în mod deosebit atenția întocmitorului pomelnicului, care amintește elogios contribuția acesteia la înzestrarea și înfrumusețarea bisericii: «Prin a sa sluguință s-a zăgrăvit biserica (1826—1829) — citim în pomelnic — s-a cumpărat 12 «Vieți ale sfinților», Tîlcul Evangheliei și Sfîntul Ioan Scărarul (Scara), s-a făcut sîinte vase, s-a îmbrăcat o Evanghelie cu argint, s-au făcut ușile împărătești și sfeșnicile, s-a pardosit biserica, s-a(u) făcut strănile și polican-dru(l), s-a(u) dres casele slărișești, s-a făcut trapezu(l), porțile curții, teascu(l) pentru uit, o inoară, o puia, precum și alte lucruri»¹²¹. Răvna cu care a condus Platonida schitul și i-a înmulțit avutul se vede și din «catastihul» întocmit cu prilejul predării inventarului, în 1833, către noua stareță¹²².

110. Arhiva mănăstirii Văleni, dos. pe 1872.

111. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/7; Arhiva mănăstirii Văleni, actul nr. 3843 din 12 sept. 1846 (la anul respectiv). Arh. St. Buc., *Ministerul Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1176/1865. Mai înspre vremea noastră numărul maicilor de la Văleni a tot crescut, astfel că în 1937, bunăoară, mănăstirea avea 150 de maici și surori. Episcopul Grigorie al Argeșului, *op. cit.*, p. 44.

112. Din corespondența inedită a unor fețe bisericesti: *din Țara Românească cu Transilvania, în veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXXIII, nr. 11—12 (nov. — dec.) 1965, p. 131.

113. Pomelnicul cel mare al mănăstirii Văleni, p. 33.

114. Arh. cit. la nota 112, aceeași pagină.

115. Pomelnicul..., p. 35.

116. *Ibidem*.

117. *Ibidem*, p. 6.

118. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, ms. 162, f. 140.

119. Pomelnicul..., p. 36.

120. *Ibidem*.

121. *Ibidem*, p. 38.

122. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/11.

5. *Macrina Monahia* (1833—). La 16 mai 1833, în locul Platonidei e rânduită stareță Macrina. Cu prilejul instalării ei se face și inventarul schitului¹²³.

Nu știm precis cât a purtat această răspundere. În orice caz, la 19 iulie 1834 o întîlnim făcînd «arătare de toată primirea de bani din venitu(l) schitului Văleni ce am primit de cînd m-am orînduit stariță, leat 1833, apr., pînă acum iulle 19, leat 834», precum și «arătare de toată cheltuiala de bani din venitu(l) schitului Văleni ce am cheltuit de cînd m-am orînduit stariță, leat 833, apr., pînă acum, iulie 19, leat 834»¹²⁴.

6. *Maruța monahia* a doua oară (1839 —). Dintr-un raport către episcopie al preotului Gheorghe de la Văleni, rezultă că, prin 1839, stareță la Văleni era, pentru a doua oară, tot Maruța. La această dată ea face niște icoane pentru biserica Văleni¹²⁵.

7. *Platonida* a doua oară (1840—). Dintr-o scrisoare adresată vistierului Gavrilă, reiese că la 22 februarie 1841, stareță era tot Platonida¹²⁶. Afirmarea făcută în Pomelnic despre egumenia pe timp de douăzeci de ani a Platonidei¹²⁷ trebuie primită cu rectificarea că a avut și întreruperi, în timpul cărora a fost înlocuită de Macrina și Maruța, precum se vede din cele de mai sus.

În timpul stăreției Maruței și al Platonidei a slujit la Văleni «preotește», timp de 20 ani¹²⁸, preotul Gheorghe, transilvănean de origine. Din puținele știri pe care le avem despre el reiese că era deosebit de sîrguincios și talentat. Între altele, în 1838 el a făcut un clopot pentru biserică și o sobă pentru încălzitul sîntului lăcaș, în sumă de 1290 lei. Raportînd Episcopiei, el spune că din acești bani 415 «i-au cîștigat din Transilvania, 845 au rămas datorie, purtîndu-i eu cu dobîndă. La leat 839, oct. 6, dîndu-mi-să o stăpînească carte de milă pe numele acestor odoară, am umblat 5 săptămîni și am cîștigat numai 300 lei, de atunci pînă acum. De pa (sic) cei de aproape s-au mai făcut 130 lei; mai fiind cîștigați 200 lei tot pentru biserică, din care 19 s-au dat zogra(tul) pentru niște icoane, de maica stareța Maruța, iară 181 s-au alăturat la suma celor mai de sus și s-au făcut 1026 lei, iară 264 sînt și acum datorie, purtîndu-i cu dobîndă, pentru care mă rog a se plăti de la schit, că nu sînt în stare de a-i răspunde de la mine. Iară eu hărăzesc Sîntei Troițe osteneala de 10 săptămîni la Sibii și aici în eparhie, precum și plata dobînzii care o am plătit de la mine, cum știu și maicile că nu am supărat schitul. De aceasta mă rog și cum Duhul Sînt va lumina»¹²⁹.

Același preot Gheorghe era și un bun versificator¹³⁰.

La 13 martie 1841, cerea și i s-a și aprobat să plece din mînăstire, averea lui — chilia și unele acareturi făcute pe cont propriu în incinta mînăstirii — fiind evaluate de o comisie ad-hoc, spre a fi plătite de mînăstire care le prelua. Printr-o declarație semnată personal, el adeverea că averea i-a fost prețuită la 1665 lei, bani pe care i-a și primit, prin sărdarul Gavrilă¹³¹.

De la Văleni s-a dus probabil la Hurezu, unde s-a călugărit¹³², luînd numele de ieromonahul Grigoșe¹³³.

La 22 febr. 1841 figurează în acte, ca slujitor la Văleni și popa Ioan¹³⁴.

8. *Monahia Măximila Brătianu* (circa 1842—1844). Născută la 1816, în comuna Suiçi, era sora lui Ioan C. Brătianu și nepoata lui Ene Brătianu, a cărui văduvă se retrăsese, încă de pe la 1794, la mînăstirea Văleni, unde călugărîndu-se a luat numele

123. *Ibidem*, XCVII/9. Ea funcționase încă din aprilie același an. *Ibidem*, XCVII/12.

124. *Ibidem*. Venitul schitului a fost, în acest interval de timp, 1878, 39 taleri, iar cheltuielile de 2.049,15 taleri (ibid.); balanță deficitară, deci

125. *Ibidem*, XCVII/13. 126. *Ibidem*, *Episcopia Argeșului*, XCVII/15.

127. *Pomelnicul...*, p. 38. 128. *Ibidem*, p. 41.

129. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/13.

130. Cf. C. N. Mateescu. *Din alcătuirile poetice ale lui popa Gheorghe ot Văleni*, în Arh. Olteniei, XIV (1935), p. 267. 131. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/14.

132. Cf. Ioan M. Neda, *art. cit.*, p. 249, n. 3. 133. *Pomelnicul...*, p. 41.

134. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/15. În general, în todeauna sînt cite doi preoți slujitori la Văleni.

de Sofia¹³⁵. Pe lângă aceasta din urmă și-a făcut ucenicia Maximila, nepoata ei, venită în mânăstire la vârsta de 6 ani, în 1821 și care, la vârsta de 25 de ani, s-a călugărit, luând numele de Maximila.

Episcopul Ilarion al Argeșului (1820—1823; 1828—1845) o numește stareță la Văleni. Tot sub conducerea ei pune și schitul Ostrov, prin această conducere unică — practică în cazul altor mânăstiri, în trecut: Cozia și Cotmeana, Bistrița și Neamț, d.p. — urmărind să asigure și aducerea la împlinire a dispoziției dată de el ca Vălenii, fiind săracă, să fie ajutată cu 2000 de taleri anual din venitul schitului Ostrov, care stătea cu mult mai bine¹³⁶.

9. *Singlitichia Balotescu* (sept. 1844—1859). În sept. 1844, episcopul Ilarion revine asupra conducerii celor două mânăstiri de către o singură stareță, numind cîte una pentru fiecare din cele două mânăstiri: pe Maximila, apreciată ca mai capabilă, a lăsat-o la Ostrov, unde, în afară de alte probleme mai dificile pe care le avea de rezolvat, conducea și o școală de corecție pentru tinerele și femeile decăzute și răătăcite, iar la Văleni a numit pe Singlitichia Balotescu¹³⁷, după cîte se pare dintr-o familie înrudită cu Grădiștenii. Anterior Singlitichia fusese stareță la schitul Voicești sau Bocănița, pe care părăsindu-l spre a veni la Văleni, l-a închinat acestei mânăstiri¹³⁸.

Pe la 100, Singlitichia dăruise Vălenilor o proprietate în Tulburea, cum s-a arătat ceva mai înainte. În 1841, face pentru mânăstirea Văleni «o sîltă, o boccea pentru sîntul prestol și a dăruirii 100 la facerea clopotului celui mare»¹³⁹. În sept. 1844 e numită stareță la Văleni¹⁴⁰. Documente ulterioare o menționează în această slujbă. Astfel o amintește unul din 21 iunie 1846¹⁴¹. Mai departe, la 21 iulie 1846, Singlitichia e înfîlinită dînd adevărîntă pentru primirea de la Episcopie a unui zapis al Vălenilor aflat în păstrare acolo și care acum îi trebuia într-o pricină de judecată, fiind valoroasă prin rezoluția pusă pe ea de către răposatul Grigorie Ghică Vodă¹⁴². La un moment dat o înfîlînim plîngîndu-se Mitropolitului și Departamentului Credinței că Episcopia de Argeș i-a cotropit moșia Turburea a schitului¹⁴³.

În 1859, Singlitichia se retrage de la stăreția Vălenilor și se reîntoarce la Voicești, pe care nu-l mai lasă metoc Vălenilor, ci-l trece metoc Episcopiei de Argeș¹⁴⁴. Prin 1872, prezentîndu-se, pe lângă stareță, și «proprietară» a schitului Voicești, cere de la episcopie preot slujitor pentru biserica ei¹⁴⁵.

În 1872, Singlitichia, stareța de la Voicești, își face testamentul, lăsînd toată averea ei, inclusiv schitul, strănepoatei sale Elena Bucur Nicolau, iar două poșoane «loc de hrană» copilului Nicolae Lorica, crescut de ea. Acestuia, testatoarea îi instituia și doi epitropi, care, între alte îngrijiri, trebuia «să-l dea la seminar, spre a învăța»¹⁴⁶.

10. *Ecaterina Tigveanca* (1859—1864). După plecarea Singlitichiei, conducerea mânăstirii Văleni a fost încredințată monahiei Ecaterina Balotescu din Tigveni, care-și avea metania tot la Văleni. O mulțime de lipsuri și greutăți materiale și împrejurări defavorabile au stînjinit-o și descurajat-o, fapt care au și determinat-o să demisioneze și — într-un glas cu soborul maicilor — să roage pe altcineva să ia cîrma.

11. *Maximila Brătianu*, a doua oară (1864—1868). Persoana socotită de maicile de la Văleni vrednică și destoinică a le scoate din impasul în care se găseau și mai ales a apăra proprietățile schitului de efectul legii cu privire la secularizarea averilor mânăstirești era Maximila Brătianu. Printr-o scrisoare semnată de tot soborul și de fosta stareță e rugată insistent să primească să le fie stareță. Maximila se învoiește

135. Acad. Republicii Socialiste România, *Documentele Episcopiei Argeș*, XLVI/13.

136. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 112/1846; *Arhiva mânăstirii Văleni*, actul nr. 405 din 13 nov. 1846 (la anul respectiv).

137. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 1846 (rap. din 15 nov.).

138. *Ibidem*, dos. 151/1872.

139. *Pomelnicul...*, p. 41.

140. *Arhiva mânăstirii Văleni*, actul nr. 405 din 13 nov. 1846 (la anul respectiv).

141. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XCVII/16.

142. *Ibidem*, XCVII/16.

143. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.* Invent., vol. I, p. 100 (netrebnice act. 40 și 41).

144. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 151/1872.

145. *Ibidem*.

146. *Ibidem*, dos. 119/1872.

și după ce primește confirmare de la Episcopie, la 31 dec. 1864¹⁴⁷, vine la Văleni, păstrînd provizoriu și conducerea schitului Ostrov, pînă la numirea unei titulare, fapt întîmplat la 9 aprilie 1865¹⁴⁸.

Maximila s-a străduit din răsuferință să dea împlinire speranțelor legate de persoana ei, dar, în ciuda rîvnei sale, precum și a poziției deținută pe atunci de fratele ei, Ioan C. Brătianu, n-a putut nici să aperse de secularizare puținele proprietăți ale schitului și nici să aducă la împlinire alte înfăptuiri mai mici chiar. Așa bunăoară casele stărețești și dependențele ei fiind ruinate, a încercat să le repare, făcînd în acest scop tot felul de demersuri¹⁴⁹, care au rămas fără nici un rezultat. Ea s-a văzut astfel silită să renunțe a le mai locui, adăpostindu-se în casele sale din Suici. Episcopia însă a dezaprobat-o, pofînd-o să locuiască în incinta mînăstirii, dispoziție căreia stăreța s-a văzut silită să-i dea ascultare.

În timpul stăreției Maximiliei s-a așezat la Văleni și sora acesteia, Ana Furduiescu, născută Brătianu, care s-a și călugărit și ea, păstrînd și în călugărie tot numele de Ana¹⁵⁰.

După ce a fost stăreță timp de 25 de ani neîntrerupt, la Ostrov și Văleni, cum singură spune într-un raport către Ministerul Cultelor¹⁵¹, Maximila s-a stins din viață la 3 febr. 1868, fiind înmormîntată în cimitirul schitului, unde a fost îngropată de asemenea și sora ei, Ana Furduiescu, decedată la 28 dec. 1884, numai la o lună și ceva după ce fusese călugărită.

Prin 1938, nepoții lor, le-au deslăsat osemintele și le-au transportat și depus în cripta familiei de la Florica-Ștefănești, lângă Pitești.

12. *Monahia Fevronia Petrescu* (1868—20 febr. 1903). Maximiliei i-a urmat, în 1868, la conducerea mînăstirii Văleni, monahia Fevronia Petrescu¹⁵², originară din Sălișteea Sibiului. Ea venea de la Ostrov, unde făcuse ucenicie și unde fusese și stăreță (1865—1868).

Priecută, energică și entuziastă, după intervenții și stăruințe repetate¹⁵³, ea a putut aduce la îndeplinire ceea ce nu putuse înfăptui Maximila: restaurarea caselor stărețești¹⁵⁴.

A trecut apoi la realizări mai de seamă. În 1869, în colaborare cu ieromonahul Iosif Cotmeneanul și ajutat de maicile din sobor — 34 la număr¹⁵⁵ — a făcut o nouă tîmplă la biserică¹⁵⁶. Pictura a fost executată de pictorul Belizarie S. Paraschivescu. O parte din icoanele acestei tîmple se păstrează și acum fixate în tîmpla bisericii celei mici din cimitirul mînăstirii, biserică despre care se va vorbi ceva mai departe.

Cea mai de seamă înfăptuire, căreia — împreună cu episcopul Ghenadie II — i-a fost ctitoră este zidirea, în 1883, a unei biserici noi și mai mari, în locul celei vechi, mică și ruinată¹⁵⁷. Fevronia a contribuit «atît cu numerariu, plus întreținerea cu nutrimenții tuturor lucrătorilor, suferind multe osteneli și supărări, pînă la terminarea ei»¹⁵⁸.

Împreună cu ieromonahul Iosif Cotmeneanul, ea a mai ridicat, 1887, biserica din cimitir cu grozniță sub altar, pe care au și pictat-o¹⁵⁹. Fevronia a contribuit aci cu sume în numerar, a donat lemnăria și a hrănit pe lucrători tot timpul cît a durat lucrarea¹⁶⁰. Transcriitorul pomelnicului o socotește, pe bună dreptate, «îndemn urmașilor Sfinției Sale de a o urma în asemenea fapte»¹⁶¹.

Spre sfîrșitul vîlleii, maica Fevronia și-a luat cea de pe urmă shimă monahală. S-a stins din viață la 20 febr. 1903. E înmormîntată în cimitirul mînăstirii.

În ce privește pe arhimandritul Iosif Cotmeneanul, colaboratorul maicii Fevronia de la Văleni, reamintim în treacăt că el și-a petrecut o bună parte din viața la mînăstirea Colmeana, de unde își are și numele de Cotmeneanul. Era îngrijitorul mînăstirii Colmeana: În 1855 a zugrăvit biserica, iar în 1857 a ridicat din temelie clopotnița mînăstirii. Tot el a reînființat vechea școală care, începînd de pe la 1800 funcționase la Colmeana sub îndrumarea egumenului Silvestru, transilvănean ca și

147. *Ibidem*, dos. 39/1865.

148. *Ibidem*, dos. 55/1864.

149. Arh. St. Buc., *Minist. Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1435/1665.

150. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 103/1884. Călugărită la 12 oct. 1884, ea a murit la 28 nov. același an.

151. *Ibidem*, dos. 30/1884.

152. *Ibidem*, dos. 18/1868.

153. Arh. St. Buc., *Minist. Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1435/1865.

154. *Pomelnicul...*, p. 50.

155. *Ibidem*.

156. *Ibidem*.

157. Vezi în urmă.

158. *Pomelnicul...*, p. 50.

159. *Ibidem*, p. 50.

160. *Ibidem*, p. 51.

161. *Ibidem*.

Iosif. Ca profesor, acesta adusese din Ardeal și-l pregătise: în mănăstire, apoi în Pitești și în cele din urmă la școala normală de învățători și institutori din București pe nepotul său Ion Toma Totan, care-și ținea cursurile în încăperile arhondaricului mănăstirii Cotmeana.

În 1870 Iosif este, pentru puțin timp, stareț la Robaia¹⁶², apoi, împreună cu fratele său Teodul monahul, viețuiesc la Turnu¹⁶³, la 10 iunie 1874 este încuviințat, la cererea stareței, să împlinescă nevoile suflatești ale candidatelor la călugărie în Văleni¹⁶⁴, iar la 1882 este mutat definitiv la Văleni, ca preot și duhovnic¹⁶⁵.

În răstimpul de care vorbim, au mai slujit ca preoți, la Văleni: preotul Ioan Vasile, decedat la 19 iunie 1879 și Nicolae Vălcescu, venit în locul celui/dintii¹⁶⁶.

13. *Fevronia II-a Petrescu* (1903—1915). Era nepoata Fevroniei Petrescu, de fel din Săliștea Sibiului. Ea a contribuit la sporirea și îmbunătățirea atelierului mănăstirii, cerând și obținând mașini de împletit¹⁶⁷.

14. *Evghenia Popovici* (1915—1919). În mirenie a fost profesoară de lucru în Cîmpulung-Muscel, ceea ce a prilejuit ca să aducă o meritorie contribuție la bunul mers al atelierului de țesut al mănăstirii.

15. *Leonida Stănescu* (1919—1948). Era originară tot din Săliștea Sibiului. Avea alese și bogate însușiri duhovnicești și îndemnări gospodărești. Episcopul Calist Ialomițeanu (1912—1917) o rânduiește mai întâi conducătoarea unei școli fröbeliene din Pitești, iar după moartea Eugeniei Popovici o readuce în mănăstire, ca stareță. În timpul ei s-au plantat grădinile mănăstirii cu pomi fructiferi și a luat ființă, în incinta mănăstirii, atelierul de țesătorie, condus mai întâi de Cicerone Gorgiu, imputernicit al Ministerului, iar mai apoi cedat mănăstirii¹⁶⁸. Tot în timpul ei, mănăstirea a fost înzestrată cu 150 ha pădure¹⁶⁹.

Maica Leonida Stănescu a făcut însemnate reparații la biserică și casa starețească. A fost părtașă la munca cerută de construirea turlelor de zid ale bisericii și a contribuit la refacerea acesteia după dărîmarea ei în 1941.¹⁷⁰

În timpul stareței maicii Leonida au funcționat ca duhovnici la Văleni, arhimandritul Gherontie Tomescu, iar după moartea lui arhimandritul Dionisie Alexe. Acesta a dăruit bisericii patru sfeșnice de metal cu câte 3 brațe pentru sfînta masă, toate purtînd inscripția: «*Donat de arhimandritul Dionisie Alexe, 1933*» (cele două sfeșnice galbene poartă anul 1935). Tot el a mai dăruit și o Evanghelie (ediția 1928), ferecată în argint, avînd gravată inscripția: «*Donată de arhimandritul Dionisie Alexe, 1933*».

16. *Iunia Leca* (1949—1951). Venită de la Hurez, Iunia Leca a fost instalată la 27 iunie 1949. În vremea ei s-a realizat introducerea vieții de obște în mănăstire, trecerea la acest stil de viață fiind făcută sub îndrumarea, supravegherea și cu ajutorul moral și material al Părintelui Grigorie Urișescu, pe atunci vicar și exarh al Episcopiei de Argeș¹⁷¹. Iunia Leca a condus pînă la 26 oct. 1951.

17. *Anatolia Manu* (1951—1956). În timpul ei, s-a terminat de reconstruit naosul și altarul bisericii, s-a pictat și s-a sfințit biserica.

18. *Gabriela Vizitului* (1956—) este ultima stareță a mănăstirii Văleni.

VI. ACTIVITATEA CULTURALĂ DESFAȘURATĂ ÎN MĂNĂȘTIREA VĂLENI

A. Școli. — 1. *Școala de grămătică a monahului Zaharia Grădișteanu* (De la 1665 înainte). Se știe că, în trecut, mănăstirea noastră au fost adevărate vetre și izvoare de cultură. Mănăstirea Văleni, deși modestă ca înzestrare materială și, pînă la un punct, chiar ca populație, a onorat totuși această tradiție.

Astfel, chiar de la primele ei începuturi, găsim funcționînd în incinta mănăstirii o școală de grămătică, cu durata cursurilor de 4 ani, școală condusă în acest timp chiar de părintele Zaharia Grădișteanu. Lucrul acesta ni-l aduce la cunoștință un angajament dat, la începutul cursurilor, de grămăticul Stan, venit să învețe carte,

162. *Arhiva Episcopiei Argeș*, dos. 5/1870

163. *Ibidem*.

164. *Ibidem*, 1/1874.

165. *Ibidem*, 3/1882.

166. *Ibidem*, dos. 23/1879.

167. Vezi în urmă!

168. Vezi în urmă!

169. Vezi în urmă!

170. Vezi capitolul respectiv. în urmă!

171. Cf. ordinele respective pe 1919 și 1950 date de episcopie în această problemă. Episcopul Neofil încercase acest lucru, dar fără rezultat, în 1871. *Arhiva Episcopiei Argeș*, 1/1871.

împreună cu alți grămăticici, în școala de la Văleni¹⁷². Înscrisul amintit e redactat în 1665¹⁷³ și are următorul cuprins: «*Adică eu, Stan grămătic, scris-am zăpislul meu la mîna părintelui Zaharia, cum să se știe că ne-am tocmit cu Știința lui să șăd 4 ani să mă învețe pentru pomană. Iară de voi lugi fără știrea Științii lui de la schit și de va peri ceva, atuncea să am ca să plătesc ce va peri. Și mărturie sînt: părintele Ilmie și părintele Ionichle pt Cozia și alți grămăticici de la schit. Și pentru credință pun și iscălitura mai jos. Eu Stan*»¹⁷⁴.

Sînt vrednice de subliniat cîteva date pe care documentul le dă cu privire la profilul acestei școli și prin aceasta cu privire la activitatea culturală întreținută de mînăstire. Mai întîi observăm că mînăstirea întreținea această școală «de pomană». Școlarii nu plăteau, adică nici un fel de «taxă», ci aveau gratuit, alît întreținerea, cît și învățătura. Școala era deci concepută ca o binefacere din partea mînăstirii. În al doilea rînd, cursurile durau patru ani, de vreme ce pe un asemenea interval de timp se locmește grămăticul nostru. În sfîrșit, școala era bine înfiripată și frecventată, de vreme ce înscrisul pomeneste și de «alți grămăticici» prezenți în schit.

Asemenea indicațiuni sînt destul de valoroase nu numai în ce privește cunoașterea activității culturale întreținute în incinta mînăstirii Văleni dar și ca lumini asupra începutului învățămîntului nostru public în mediul sătesc, învățămînt căruia i-au dat impulsul și sprijinul școli ca cea de aici de la Văleni¹⁷⁵.

2. Școala pentru maicile din mînăstire (1864). La 15 oct. 1864, ministrul N. Crețulescu adresează și maicilor de la Văleni circulara nr 49926 — adresată tuturor mînăstirilor din țară de altfel — privitoare la trebuința și dorința ca «*monahiilor cu învățatură, care-și întrebuințează timpul lor la scris și la citit*» să li se încredințeze «*mişunea binefăcătoare de a preda lecțiuni de învățaturile cele mai elementare celorlalte monahii care nu știu carte*»¹⁷⁶ bis.

La această propunere de înființare de școală în mînăstire, maicile răspund că ele «*cunosc cetirea veche și primesc să învețe și pe altele, pe cît știu și ele*»¹⁷⁶.

3. Școala pentru copii slab dezvoltăți mintal este găzduită astăzi în frumosul și încăpătorul local cu etaj în care au funcționat altădată atelierele de țesătorie și într-unele din celelalte chilii și dependințe mai încăpătoare.

B. Alte momente și aspecte ale activității culturale desfășurate în incinta mînăstirii Vălenii. — 1. Cărți dăruite mînăstirii Văleni ori ajunse aci pe alte căi. Grațul lor despre nevoile și preocupările spiritual-culturale pe care erau menite să le împlinească și să le ajute. Prezența cărții e determinată de nevoi și preocupări spirituale și intelectuale. Ea marchează vatra pe care oîndva a ars un foc și a plîpîit o lumină. Adevăr rostit împede și de cărțile intrate pe poarta și în chiliile mînăstirii Văleni, dintre care unele s-au păstrat pînă azi. Să amintim deci cîteva din ele:

a) Un Apostol tipărit în 1683 sub Șerban Vodă Cantacuzino (1678—1688) a fost dăruit mînăstirii de însuși domnitorul, precum mărturisește însemnarea făcută pe filele lui; «*Această carte ce se chiamă Apostol — citim acolo — iaste a schitului Văleani dat de pomană sf. biserici de mîria sa Io Șerban Cantacuzino voevod a toată țara Ungrovlahiei, în anii de la spăsenia lumii 1683*»¹⁷⁷.

b) În 1824, «*Sf. Sa Teofilact ierom., duhovnicul Sf. Episcopii de Argeș a dăruit 4 cărți și o Liturghie*»¹⁷⁸. Tot el a mai dat și manuscrisul «*Cuvînte puscnești ale prea cuviosului părinte Isac Sirul, episcop de Ninive, care se păstrează încă în biblioteca mînăstirii. Manuscrisul are 269 file scrise îngrijit pe ambele fețe (deci 538 pagini) și e copiat de însuși donatorul, după cum spune în însemnarea lăsată de el în*

172. Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, CLVII/54.

173. Luînd ca dată data actului pe verso căruia e redactat înscrisul.

174. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, CLVII/54.

175. Una asemănătoare va lua ființă mai tîrziu la Berislăvești. Vezi V. A. Urechia. *Istoria școalelor*.

176 bis. *Arhiva mînăstirii Văleni pe 1864*. Intocmirea unor tablouri de călugări tineri potri-viți pentru învățătura de carte a fost ordonată de Minister către stareții mînăstirilor, printr-o circulară publicată în Monitorul Oficial din 16 oct. 1864. 176. *Ibidem*.

177. Cartea se păstrează acum în biblioteca Sîntei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului. Pr. Emil. Nedelescu, *art. cit.*, p. 836, n. 40. 178. *Pomelnicul...*, p. 36.

josul paginilor, începând de la p. 11: «Această carte iaste a Sfinții Sale părintelui Teofilact ieromonah duhovnic și l-am (sic) dăruit sfințului schit Văleanii, să fie pentru veacinică pomenirea mea. Scris de Insuși mlăna mea, la leqți 1824, aprilie 7».

Între 1827—1828, monahul Emanuil dăruiește la Văleni cartea: «Țilcuirea Evangheliei», care acum se păstrează în biblioteca Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului, purtând însemnarea: «Această carte s-a dat la schitul Văleni de Manuil monah»¹⁷⁹.

Pomelnicul mănăstirii Văleni însemnează că în timpul stareței Platonida s-au cumpărat 12 «Viești ale sfinților», «Țilcul Evangheliei» — probabil că e vorba tot de «Țilcul Ivangheliei» mai sus arătată — și «Sf. Ioan Scărarul» (Scara)¹⁸⁰, iar, în 1835, Sf. Sa Toma Transilvănean a dăruit un ceaslov de Brașov»¹⁸¹.

Un Penticostar (ed. București, 1856) a fost dăruit de arhimandritul Ierotei Dascălul, care pe verso foii a doua nenumărată de la început, a lăsat următoarea însemnare: «Această carte s-a dăruit la schitul de maici călugărițe și care se numește Văleni, să fie spre sfințele slujbe ale Învierii care să săvârșesc de la Sfințele Paști până la Duminica tuturor Sfinților și spre pomenirea suplinseminatului și a părinților lui. 1861, aprilie 30, Ierotei, arhimandritul Sfintei Episcopii Argeș». Pe pagina următoare: «S-a încredințat această carte cuvioasei maicii Ecaterina, stărița schitului, prin Zamfira copila, nepoata numitului arhimandrit».

«Carte ce să numește puțul Sfințului Ioan Gură de Aur», Buzăul, 1833, poartă pe verso primei pagini însemnarea: «Această carte ce se numește puțul Sfințului Ioan Gură de Aur este a Sfinții Sale părintelui ieromonahul Cotmeneanu, leatu 1855».

Pe un al doilea exemplar a aceleiași lucrări, începând cu p. 1 jos, stă scris: «Această carte a sfințului Ioan Gură de Aur ce să numește Puțul, împreună cu alta tot acestuiași ce să numește Împărțirea de grău a Sfințului Ioan, s-au dăruit sfinței bisericii din mahal. Ceauș David ce-i zic și Icoana, unae să praznuiește hramul Aormirea Maicii Domnului. 834, marie (tăiat). La sfârșit, pe foaia de legătură: «Această sfință carte a lui Sîn(tu)lui Ioan Gură de Aur (este dăruită de Prea Sfinția Sa părintele Grigorie mitropolitul Sfintei bisericii Icoanei, spre pomenire în veci. S-au primit de mine robul lui Dumnezeu Stoian erei duhovnic, de la părintele Gheorghe proistosol de pomand. Erei Stoian duhovnic, 834, martie 16». La 21 sept. 1937, Dumitru și Maria Ionescu din Pitești, Str. Vasile Lupu 10, dăruia cartea la mănăstirea Văleni, în amintirea «iubitei noastre soră și cumnată Iustina Popescu, decedată la 21 sept. 1937».

«Cuvinte puține oarecare ale celor întru sfinți părinților noștri Vasilie celui Mare și Grigorie cuvântătorul de Dumnezeu», București, 1826, pe pagina-poartă, jos: «Dăruită schitului Văleni de Insuși Prea O Sfințit. Păr. mitropolit care o au și taimacit».

Pe o Țilcuire a Evangheliei (tipărită în vremea mitropolitului Dositei Filitti (1793—1810), pe fila 1 recto, stă scris: «Din ale mele, Vlasie protosinghelul». Și, mai departe, după Cuvîntul adresat mitropolitului Dositei: «S-au dat la schit Văleni, pentru răposat Manuil monah Tigveanu. 832, ghenar 10. Vlasie».

C. Mănăstirea Văleni păstrătoare a creațiilor și amintirii unor exponenți ai artei românești. — S-a amintit la timpul potrivit că la Văleni au petrecut și și-au afirmat puterea geniului lor creator pictorii Belizarie S. Paraschivescu-tatăl, Dumitru Belizarie-fiul, Ilie zugravul din Pitești și vestitul său fiu, pictorul Costin Petrescu, ale căror minunate lucrări se mai păstrează încă în paraclisul de la Văleni.

Tot acolo și-a compus încercările sale părintele Gheorghe, slujitorul bisericii despre care am amintit la vreme și tot în ambianța Vălenilor a petrecut unele din clipele sale creatoare poetul Topîrceanu, originar de prin partea locului.

Cele pe scurt arătate în această succintă expunere învederează că schitul Văleni-Argeș, împlinindu-și menirea sa de lăcaș de închinare, a fost totdeauna — în măsura în care mijloacele sale modeste și vremile i-au îngăduit — o mică vatră de cultură, meșteșug și artă românească.

179. Pr. Emil. Nedelescu, *art. cit.*, p. 840, n. 30.

180. *Pomelnicul...*, p. 38.

181. *Ibidem*, p. 40.

ANEXA 1

Act nedatat. Poate fi datat înaintea de 1665, în care se vorbește despre schitul Văleni ca despre o persoană juridică, deci definitiv constituit, organizat și recunoscut (Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, CLVII/57).

Adică noi boierii din Crestienești, anume: Ivașco i brat ego Dumitru i Popa Vasile ot Suici, popa Preda și diaconul Leontie și Radul izbașa și Preda logofătul, scris-am această scrisoare a noastră cum să se știe că a venit diaconul Ioan ot Argeș și cu Radul, sluga minăstirii și cu Ioan Fleciul, din zilele părintelui vlădicăi Ștefan, de au apucat cu strinsoare mare pe Zaharia călugărul și i-au cerșut ughi 20. Deci văzînd legătura și nevoea mare, ș-au băgat capul unde a putut, de au luat bani cu dobîndă ughi(i) 13, taleri 10. Iar de ughi(i) 6, costande 60 dat-au obroace de grîu 20 și l-au prețuit cîte costande 60, de au făcut ughi(i) 20. Și au pus diaconul Ioan pe popa Preda din Suici de au luat acest grîu de la schit de la Văleni, de l-a dus la casa lui, pînă a minat diaconul Ioan pe frate-său Dumitru cu un car de l-au luat de la popa Preda. Deci noi așa știm și mărturisim cu sufletele noastre. Și am întreat pentru ce-l pradă această pradă mare, iară el așa zice că altă vină nu au avut numai că s-a călugărit fără de știrea Vlădiciei. Și am cerșut și cartea Vlădicăi să vedem cu ce-l pradă, iar iel n-au vrut să ne arate cartea ca să vedem. Și pentru adevărata credință pusu-ne-am și pecețile mai jos. Ivașco, Dumitru, popa Vasile ot Suici, popa Preda, diaconul Leontie, Radu Izbașa și Preda logofătul.

Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom. CCXC/B.

ANEXA 2

1665 (7173), Iunie 22. Dragomir, Mihai și Preda vînd vărului lor Zaharia călugărul o moșie în Văleni.

Adică eu Dragomir i Mihai i Preda scris-am zăpisiul nostru la mîna vărului nostru Zaharia călugărul, cum să se știe că am fost tocmit o moșie din satul Văleni, parlea noastră, cu vărul nostru Stanciul logofăt ot Creștieni, ughi(i)8. Însă dumnealui nu ne-a fost dat bani(i) toți, ci ne-a dat ughi(i) 5 și pentru că a fost rămas dumnealui ughi(i) 2. deci acum a tot rămas acea moșie pre seama vărului nostru Zaharia călugărului. Deci să fie stătătoare la schit la Văleni, pentru că ne-am tocmit noi de bună voea noastră. Și au fost mulți boeri mărturie i Dumitru izbașa, i Iftimie Ceaușul, i Udrea Postelnicul, Ivașco ot Crestienești, Pavel călugărul, Mihail megieșu(l) și popa Vasile. Și pentru adevărită credință pusu-ne-am și pecețile mai jos, ca să se crează. Și am iscălit eu Stroe. 7173 (1665), iunie 22.

Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CLVII/57.

ANEXA 3

1668 (7176), iunie 22. Mitropolitul Teodosie (1668-1672 - 1679-1708) încuviințează funcționarea schitului Văleni.

Teodosie milostiu Bojiu arhiepiscop i mitropolit Ungro-Vlahiei dat-am cartea vlădiciei mele acestui călugăraș pre nume Zaharia, împreună cu călugărași(i) cari vor fi lăcuiitori la schit la Văleni, ca să fie volnici cu această carte a vlădiciei mele să-și obîlăduiască acest schitișor care iese pe moșia Zahariei călugărul, pentru că acești călugărași sînt postrigași de la mănăstire de la Cozia. Ci fiind acolo atîtea gilcevi, n-au putut obigni, ci au ieșit de și-au făcut acest schitișor, ca să se odihnească cu pace, precum am văzut și cartea răposatului părintelui nostru chir Ștefan de pace și de odihnă, ca să se poată hrăni pe acel loc. Drept aceea și vlădicia mea le-am dat această carte și blagoslovenie ca să șază pe acel loc și poruncim și feciorilor noștri cari vor fi ori cu ce slujbă pe acel loc să se ferească, nimic bîntuială sau val să n-aibă. Cari nu vor asculta și cartea vlădiciei mele vor călca, unii ca aceia mare scărbă vor petrece de către vlădicia mea. Aceasta am scris și-ntr-alt chip nu va fi. Iunie 22 leat 7176 (1668), Vlădica Teodosie.

Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CLVII/57.

ANEXA 4

1669 (7178), noiembrie 14. Domnitorul Antonie Vodă din Popești (1669–1672) acordă scutiri schitului Văleni.

Milostiuu Bojiu Io Antonie Voevod i gospodar Zemli Vlahscoie daval gospodstvami siemi povelani gospodstvami sffintului și dumnezeiescului schit de la Văleni, sud Argeș, unde iaste hramul Văvidenie Bogorodița vă țarcov Gospodina, care este făcută din truda și din osteneala Zahariei Călugărul și pe moșia ce are de la părinții lui. Ca să fie bucatele ce va avea acest sffint schit în pace de dijmă, de stupi, de goștină, de rîmători, de oerit, de vinărit și de toate dajdiile și mîncăturile cîte vor fi peste an în țara domniei mele de la nimenea val sau bintuială să nu aibă, pentru că m-am milostivit domnia mea de am ertat de acestea de toate cum scriu mai sus, că este acest schit la un loc anevoe și nu are de nicăirea nici un venit și l-au făcut el dintru osteneala lui și a venit înaintea domniei mele de au arătat și cartea cins-titului și prea cuviosului părintelui Pertenie, patriarhul Constantinopolios și cartea părintelui nostru chir vlădica Ștefan mitropolitul Ungrovlahiei, scriind cum să aibă voe a-ș face acest schit pre moșia lui, cu bună pace și cu mare blestem că cine ar strica acest schit, iar care ar adauge și ar înoi să fie al doilea ctitor. Și am văzut domnia mea și cartea Radului Vodă Leon de iertăciune. Dirept aceea, și domnia mea încă am întărit și am înoit cu această carte a domniei mele, ca să aibă pace și odihnă de toate cum scriu mai sus. Să fie sf. feri de întărire și călugărașilor cine va lăcui de hrană și de îmbrăcăminte, iar domniei mele și răposăților domniei mele de po-meană în veci. Deci și voi toate slugile domniei mele: dijmări, oeri, vinăriceri ori-care de ce slujbă veți umbla în acel județ, în vreme ce veți videa această carte a domnii mele, ear voi foarte căutați a vă feri de acest sffint schit de toate cum scriem mai sus, că cine le-ar face vreun val, mare certare și scîrbă va avea de către domnia mea. Acestea scriem domnia mea. Leat 7178, noem. 14. Io Antonie Voevod.

Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CLVII/59.

ANEXA 5

1670 (7178), februarie 12. Radu sin Datco împreună cu soția și feciorii lui vind mînăstirii Văleni o proprietate a lor.

Adică eu Radul sin Datco vornicul ot Crăstienești împreună cu jupîneasa mea Nasta și cu feciorii mei anume: Ivașco, Ionichie, scriem și mărturisim cu acest zapis ca să fie de bună credință la mîna părintelui Zaharia de la schit ot Văleni, cum să se știe că este vindută o delniță din moșia ot Văleni și de peste tot hotarul, cu pădurea, cu apa, cu tot ce va fi partea acestei delnițe. Și am vindut drept ughi 9, taleri 10, ca să fie Sfinției lui și altor părinți ce va fi lăcuitori la schit de acum înainte moșie stălătore și ohabnică, de nimeni neclintită, pentru că am vindut noi de a noastră bunăvoc, fără de nici o silă. Și la tocmeala noastră au fost mulți boeri mărturii și părinți anume ot Creștienesți: Ivașco i brat ego Dumitru i popa Vasilie, i Stanciul ot Suici, Radul iuz (bașa) sin ego Preda i popa Preda, i Lontie diaconul, i Gheorghie pîrcălabul. Și pentru mai adevărată credință ne-am pus și pecetea și iscăliturile mai jos, ca să se crează. 7178 (1670), febr. 12. Scriitor, Dionisie ieromonah ot Cozia. Rafail monah ot schit ot Văleni. Eu popa Vasilie. Eu popa Andrei. Eu popa Leqntie. Eu Radu ot Cîrstinesții. Eu Ivașco ot Cîrstinesții. Eu Radu ot Suici, mărl(urie).

Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CCXC/8 b

ANEXA 6

1675 (7183), august 13. Ivașco împreună cu soția și feciorii lui vind mînăstirii Văleni moara lor de la crucea de piatră.

Adică eu Ivașco și cu jupîneasa mea Ilina și cu feciorii mei anume Bratul i Radul scris-am acest al nostru zapis să fie de bună credință la mîna părintelui Zahariei și la toți călugării cari vor fi lăcuitori la mînăstire la Văleni, cum să se știe

că am vîndut moara de la crucea de piatră, cu pietrele și cu hiarăle și cu ciocanele și cu toate uneltele și cercurile. Și o am vîndut de a noastră bună voe în bani gata ughi 15, să le fie lor moșie ohobnică în veci și stătătoare. Și la această tocmeală fost-au mulți boeri și preoți, cari și-or pune iscăliturile mai jos, ca să-i cradă. Și am scris eu popa Anghel ot Argeș, în leat agost dni (ziua) 13 7183 (1675). Eu Ivașco. Eu Iliina. Eu Bratul, Eu Radul. Dumitrasco log(ofăt) din Argeș, mărturie. Preda log(ofăt) din Argeș, mărturie.

Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, CLVII/70

ANEXA 7

1682 (7190), iunie 8. Monahul Zaharia rînduiește vel logofătului Grigorie și jupînesel Stanca, soția acestuia, partea sa de moșie din Văleni, cu excepția delniței pe care e așezat schitul.

Adecă eu monah Zaharia de la schit de la Văleni ot sud Argeș scriu și mărturisesc cu acest al meu zăpis ca să fie de bună credință la mîna dumnealui Grigorie vel logofăt, împreună cu jupîneasă dumnealui Stanca, ca să se știe că le-am rînduit dumnealor toată partea mea de moșie ot Văleni, peste tot hotarul, din sat, din apă, din pădure, afar din delnița care este schitul meu pe dînsa. Aceasta o am oprit eu, să fie pe seama mea, pînă la moartea mea. Și făcînd dumnealor biserică pe această moșie care le orîndui eu de după moartea mea care să fie a bisericii dumnealor dat pentru sufletul meu de pomeană și moșie vîndui dumnealor care o am cumpărat de la oamenii mei ot Crestienești și de la Ivașco ot tam și de la Radu sin Deaco Vornicul ot tam și de la Dragonir ot Budeasa și de la Preda ot tam, precum cetesc și zăpisul de cumpărătoare de la acești boeri cari scriu mai sus. Și am vîndut dumnealor de a mea bună voe, fără de nici o silă, drept bani gata taleri 45, ca să fie dumnealor moșie ohobnică neclinit în veci, dumnealor și coconilor dumnealor și nepoților și strănepoților cîți Dumnezeu le va dăruî. Și la această tocmeală a noastră fost-au mulți boeri mărturie și iegumeni, cari vor iscăli mai jos. Și pentru credință am iscălit eu ei mai jos cu mîna mea, ca să crează. Luna iunie 8, leat 7190 (1682). Anania eromonah, egumen ot Cozia. Monah Zaharia. Partenie egumen ot Cotmeana. Iosif ieromonah, egumen ot Argeș, mărturie.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Românești*, CLVII/90.

ANEXA 8

1683 (7191), mai 15. Radu postelnicul Rudeanul dăruiește mîndștirii Văleni, moșia sa din Ciomăgești.

Adecă eu Radu post. Rudeanul scris-am zăpisul meu ca să fie de bună credință la mîna părintelui Mihail Egumenul și la mîna tuturor călugărilor care sint lăcuitori la sfîntul schit de la Văleni, hramul Sfîntei Troițe, cum să știe că am dat sfîntului schit toată partea mea de moșie din Ciomăgești ot sud Argeș, care să fie călugărilor de hrană și nouă de vecinică pomenire. Și ne-am scris noi și părinții noștri la pomelnic, ca să ne pomenească. Și l-am dat de a mea bună voie și fără de nici o silă, ca să fie sfîntului schit moșie stătătoare în veci. Iar care s-ar ridica din rudenile mele sau din feciorii mei ar strica această pomenire să fie... (rupt)... afurisiți de toți sfîntii și să lăcuiescă la un loc cu Arie și cu Iuda, ca să n-aibă unde veni... (rupt)... pentru că l-am dat de a mea bună voe, ca să ne fie de pomeană. Și cînd am făcut acest zăpis, fost-au mulți boeri mărturie, cari vor iscăli mai jos. Și pentru mai adevărată credință, pusu-me-am și eu pecetua și iscălitura, ca să se crează. Eu Radul Rudeanul Preda.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, CIV/122.

ANEXA 9

1683 (7192), dec. 10. Monahul Daniil Grecu ot Turburea dăruiește schitului Văleni moșia sa de la Turburea, arătînd locurile care o alcătuiesc.

Adică eu monah Daniil Grecul ot Turburea, împreună cu feciorul meu Radul, scriem și mărturisim cu acesta al nostru zăpis, ca să fie de bună credință, cum să știe

știe că la vremea mea de slăbiciune și de bătrînețe și nesilit de nimeni și de nici o nevoie, mi-am dat moșia mea ot Turburea la schit la Văleni, unde este hramul Sfînta Troiță, precum scrie locurile anume în foaia mea cea pecetluită. Și am dat această moșie, ca să fie la sfînta mînăstire părinților cari vor fi lăcuiitori acolea, de hrană și de întărire și nouă de vecinică pomenire. Iar cine s-ar scula din neamul meu au din feciorii mei, ver cine s-ar scula din neamul meu a lua această moșie de la sfînta mînăstire și să strice pomenirea mea, acela om să fie proclēt și anatema și afurisit de 318 oteți isje Vanischi (de la Niceea) și lăcașul lui să fie cu Iuda și cu Arie cari vindură trupul Domnului nostru Iis. Hs. și după moartea lor să fie neiertăți. Și cînd am făcut acest zapis, fost-au mulți boeri mărturie, cari vor iscăli mai jos. Și pentru credință me-am pus pecetea și iscălitura mai jos, ca să să crează. 1683 Dech, 10. Danil Grecul ot Turburea. Sin ego Radul, Brătianu logofăt, mărturie.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, CLVII/93.

ANEXA 10

1693 (7201), iunie 5. Zosima schimonahul (călugărul Zaharia schimnicul) închină schitul Văleni nepotului său Ghenadie egumenul de la Argeș.

Adecă eu Zosima schimonah, dat-am zapisul meu Sfîntii Sale părintelui Ghenadie, egumenul ot sfîntei mînăstiri Argeșul, ca să-i fie de credință și de bună mărturie, cum să să știe că avînd eu în Văleni un schit făcut de mine din pajiște și pe moșia mea, l-am ținut în viața mea cu părinți. Iar acum, ajungîndu-mă vreme de bătrînețe și de slăbiciune și neputînd să caut de dînsul, l-am dăruit și l-am închinat Sfîntiei Sale, ca să caute de dînsul și să-l stăpînească cum l-am stăpînit și eu în viața mea, așa să-l stăpînească și Sfîntia Sa în toată viața Sfîntiei Sale, să aibe grije de dînsul, să-l acopere și să-i fie preot să facă sfînta liturghie, ca să avem pomenire, noi și părinții noștri. Și să aibă a ținea și locurile schitului toate cîte sînt însemnate în jos, cu bună pace, pentru că noi le-am închinat, că-mi este nepot. Iar altul nimeni în urma mea să n-aibă a se amesteca acolea nici măcar din ai schitului logofătului Grigorie, pînă va fi aci părinți în viață. Și cînd am făcut acest zapis, fost-au mulți părinți și boeri, cari își vor pune mai jos iscăliturile. Și pentru mai alevărată credință am iscălit mai jos, ca să să creadă. Iunie 5, leat 7201 (1693). Zosima schimonah, Iosif eromonah. Rafail monah. Paisie arhimandrit ot Bistrița, martor. Partenie Cotmeneanul.

Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, CLVII/101.

ANEXA 11

1698 (7206), august 12. Zosima schimonahul vinde niște vie mînăstirii Cozia.

Adică eu Zosim schimonahul scriu și mărturisesc cu acest al meu zapis, ca să fie de bună credință la mîna părintelui Grigorie egumenului și la tot soborul sfîntei mînăstiri Cozia, de la mare pînă la mic, cum să să știe că am dat niște vie care le-am fost cumpărat pre lîngă viile mînăstirii Cozia, care vie le-am cumpărat de la acești 4 frați anume: Stanciul i Oprîș, Drăghici, Ivașco, derept bani gata lei 40. Și iar am mai dat sfîntei mînăstiri via care o am cumpărat de la Ivașco Iuzbașa și de la Dumitru Ceaușul și de la Stanciul și de la popa Vasii. De la acești 4 frați cumpăralu-o-am drept lei 40. Și iar am mai dat sfîntei mînăstiri Cozia via care o am cumpărat de la Oprea și de la cumnată-sa Oprîșa ot Scăueni, care o a ținut Vladul care s-a prisfăvit mai dînește. Și această vie am cumpărat derept taleri 64. Însă să să știe și semnele acestor vie ce scriu mai sus: din viile sfîntei mînăstiri în curmeziș pînă în Valea Negrilei, în hotarul Rădăcineștilor și în lung din livezile din sus, cu livezi cu tot pînă din jos de drum, pînă în sălcii. Să să știe că acest zapis s-au scris peste toate zapisele, ca să să crează. Iar cine s-ar ispiți alte zapise să nu să crează, veri din călugări, veri din rudeniile mele, veri cine ar fi, numai să nu să crează nici cum, de care lucru acest zapis l-am făcut la vremea mea de moarte. Să se știe că iar am mai dat sfîntei

mănăstiri... care vii le-am cumpărat de la Ioan Dulescul, însă viile din Runcușoare drept bani gata lei 14. Și iar am mai dat via care o am cumpărat de la Sava și de la fratele-său Anghel, cumpăratu-o am drept lei 12 ; Și când s-au făcut acest zăpis, fost-au mulți părinți și boeri mărturii, care își vor pune și iscăliturile mai jos. August 12 zile, leat 7206 (1698). Zosim schimonahul.

Arh. St. Buc., *Condica Min. Coziu*, nr. 215, p. 425-426.

ANEXA 12

1698 (7207), oct. 23. Constantin Brncoveanu, domnul Țării Românești (1688-1714), acordă scutiri mănăstirii Văleni.

...Io Costandin Voevod... acestor călugări ce sînt lăcuiitori la o mănăstioară ce să cheamă Văleni sud Argeș, ca să fie volnici cu această carte a domniei mele, să aibă a ținea pe lângă această mănăstioară oameni fără de bir și fără de gîlceavă liude 3, ca să le fie de poslușanie. Iar de către domnia mea vor fi în pace și iertați de bir slujitoresc, de bir mărunt de țară, de miere, de cereaș, de găleată și de fîn, de car, de oameni și de birul obștii și de birul lefilor și al oilor l al untului, de poclonul hanului și al sultanului, de haraciu și de lipsa haraciului, de întia samă și de sama a doua și a treia și de rumtorile (ruptorile) și sataralele ce să pun pre silște și de salaor, de boi, de bălarad, de podvoade, de mertice, de conacé și de cai, de olac (transport) și de alte dajdi(i) și orînduiale ori cîte ar ieși de la vistieria domniei mele preste an în țară, de nici unele nimic val și nici o bîntuială să aibă. Pentru că fiind această mănăstioară la loc foarte de nici o hrană și fără de nici un venit, domnia mea m-am milostivit de i-am dat acești oameni să fie de ajutorul mănăstirii și i-am iertat de toate de acestea cîte scriem mai sus. Așijderea vă poruncesc domnia mea și dumnevoastră boeri cari veți fi megieși într-acest județ și vouă altor sluci ai domniei mele care ori cu ce fel de dajdii orînduele veți umbla în acea parte de loc, dacă veți vedea această carte a domniei mele, iar voi toți să aveți a vă feri de acești oameni și de bucatele lor ce vor avea. Nimeni nici un val și nici o bîntueală să nu le faceti, ca să poată fi de poslușania mănăstirii, căci cine le-ar face vreun val peste cartea domniei mele, unii ca aceia bine să știe că vor petrece mare certare de către domnia mea. Că așa am poruncit domnia mea.

Io Costandin Voevod. 7207 (1698), oct. 23.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, CCCXIII/7 (netreb.).

ANEXA 13

1706 (7204), iunie 15. Călugărul Nicodim de la Văleni apără interesele mănăstirii în cearta cu Ion Căprioru.

Dat-am scrisoarea noastră la judecata lui Nicodim călugărul de la Văleni, pentru că avînd totdeauna gîlceavă cu Ion Căprioru Martaloqu pentru partea lui de moșie care are Ion în Cristineștia, precum am văzut un zăpis al stăpîne-său. Deci pentru gîlceava lor, am judecat să ia călugărul 3 oameni și Ion 3 oameni să-i aleacă moșia și tot deoparte a lui Ion, ca să nu mai aibe gîlceavă cu călugării de la Văleni. Iar mai zic că zăpisul lui Ion că nu este drept, ci iei să jure Ion cu doi oameni precum ieste zăpisul făcut de stăpînă-său tot înaintea acelor 6 oameni și isprăvind acești 6 oameni, să vie iar înaintea să facem scrisoare și călugărului și lui Ion, ca să nu mai aibă gîlceavă între ei. Aceasta am scris. Iunie 15, 1706. Balotă Căpitan.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, CVIII/36.

ANEXA 14

1776, febr. 12. Ieromonahul Onisișor primește mănăstirea Văleni, cu embatic, pe 10 ani de la Mitropolitul Grigorle (1760-1787).

Încredințez cu acest al meu adevărat zăpis la prea cinstită și blagoslovitoarea dreapta Prea Sfinții Sale părintelui mitropolitul Ungrovlahiei Chiriu Chir Grigorie,

precum să știe că m-au pus egumenaș la schitul sfintei mitropolii din sud Argeș ce să numește Vălenii, cu acest așezământ ca să fiu de acum pînă în zece ani nestrămutat, precum cu deosebită carte a Prea Sfinții Sale părintelui mitropolit mi se întărește acest așezământ, mîi dîndu-mi să am supt stăpînire și moșia a mitropoliei anume Ciomăgești. Pentru care și eu am dat făgăduială ca într-acești numiți ani să cheltuisc și dintr-al meu avut, să învălesc biserica cu șindrilă, să fac o morișcă pă moșia schitului cu o roată. Să fac și o circiumă la drumul cel mare, cu toată cheltuiala mea, pentru pomenire, plătind și embaticul la sfînta mitropolie pă fiestecare an cîte tlr. zece, fără nici un fel de pricină, mai puind silință în tot chipul ca ceea ce va prisoi dintr-ale schitului și cu dintr-al meu avut, să mai dreg și două chilioare ce sînt la schit stricate. Iar de mi să va întimpla cumvaș moarte pînă la numitul soroc, las acest așezământ al meu aici la sfînta mitropolie ca toate cele mai sus zise să se facă și să se împlinescă din avutul meu, fără nici o pricină, pentru că de a mea bună voe am vrut și am făcut acest așezământ, ca să mi să pomenească numele acolo la schit. Și pentru mai adevărată credință, am iscălit mai jos, ca să crează. 1776, fevr. 17. Eu Onesifor ermonah adeverez.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, CCCXIII/24.

ANEXA 15

1790, dec. 16. *Mitropolitul Teosma (1787—1792) orînduiește, pe ieromonahul Onisifor egumen la Văleni.*

Cosma milost. Boj. arhiepiscop și mitropolit Ungrovlahiei. Dăm acest pecetluit al smereniei noastre cucernicului chir Onisifor ermonah, carele s-au rînduit egumenaș la schitul mitropoliei Văleni, sud Argeș. Deci, după ce toate ale schitului lucruri le va primi în zaptul său (pe seama sa), să aibă a să sili ca toate cele stricate și cele lipsite să le înoiască și să le meremetisească cu bună sîrguință, aducînd schitul întru bună și laudată stare, urmînd întru toate după zăpisi ce-au dat la mitropolie. Poruncim și moliftei tale, protopop al plășii să mergi și să-i faci schitul cu toate lucrurile teslim (să-i dai în primire), încă făcînd doao catastișă, unul să-l lași aci și altul să-l trimiți la mitrop. Această scriem. 1790, dech. 16.

Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, ms. 143, f. 71 v.

ANEXA 16

1792, dec. 16. *Mitropolitul Filaret (1792—1793) întărește și el pe Onisifor egumen în continuare la Văleni.*

Filaret milost. Boj. arh. i mitrop. Ungr. După cuprinderea pecetluitului acestuia al răposat fratelui chir Cozanil mitropolitu, s-au orînduit și de smerența noastră egumenaș la schitul Văleni, metoh sfintei mitropolii, tot cuviosul chir Onisifor ieromonah, care după catastih de perilavi (de luare în primire) ce i s-au dat la mîna să aibă a să sili ca toate lucrurile ce să cîpînd într-acei catastih să le păstreze și să le sporască, înoid și meremetisind și cele stricate și îndărăpăcate, arătîndu-să către toate vrednic iconom și a-i chivernisi toate, purtîndu-să și pă sine ci cînste și cu toată orînduială cea bună. Această scriem 1792, dec. 16.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, ms. 143, f. 71 v.

ANEXA 17

1800, apr. 17. *Mitropolitul Dositei (1792—1810), rînduiește pe ieromonahul Miron egumen la Văleni.*

Dositei milostiu Bojiei arhiepiscop i mitropolit. Cu acest pecetluit al smereniei noastre, orînduim egumenaș și purtător de grijă la schitul Văleni din sud Argeș, metoh sf. mitropolii, pă cuviosul chir Miron ieromonah, carele mai întîi de toate să

aibă datorie netăgăduită pentru toate slujbele bisericești a să săvârși la vreme și nepristan, fiind și sl(ănta) biserică grijită și împodobită cu cele trebuincioase, hotărâle moșii schitului să privegheze a nu să călca de vecinii răzași, purtându-se și pă sene cu viață înbunățătită, cu cucernicie, după podvigul cinului, spre a fi plăcut și lui Dumnezeu și oamenilor.

Poruncim și voao lăcuiitorilor ai moșii schitului să știți pă numitul de egumen, supuinu-vă și dându-i cuviincioasă ascultare, datoria voastră la trebi și lucrurile casii, dându-vă dijmurile din sămănături și din toate ale moșii, după obiceiul și numitu egumenaș să aibă a răspunde la economia mitropolii, pă tot anul cîte t(a) zece emba-tichi schitului precum s-a urmat și pînă acum. Aceasta. 1800, apr. 17.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Țării Rom.*, Copta ms. 158, f. 150 v.

ANEXA 18

1825. *Grigorie Ghica voievod face mîndștiri Văleni scutiri și danii.*

Milostiiu Boj. Io Grigorie Dumitru Ghica Voevod i gospodar Zemli Vlahiscoie. Fiindcă facerile de bine ale oblăduitorilor domni sînt cele mai primite lui Dumnezeu și dobîndesc înalte fericiri și drepte laude, iar mai ales cînd să urmează către cuviin-cioase sfinte lăcașuri cum este și schitul Văleni din sud Argeș, unde pînă acum sînt adunate vreo cincizeci de maici călugărite, fiind pliroforisit domnia mea că acest sfînt schit este foarte strămtorat de ale vieții, fiind loc de munte pietros și plin de pădure, unde prea cu anevoie își aduc cele trebuincioasă, hrană și altele de ale schi-tului trebuințe, apoi fiind și cu nici un ajutor de a întimpina toate acestea, pătînesc maicile nesuferite strămtori. Care schit, cînd să afla maice numai treizeci, prin cartea ce o văzum, cu leat 815, ghenarie 24, a domnii sale Ioan Vodă Caragea, le-au dat ca să aibe lude zece oameni fără pricină de dajdie, spre a le fi de ajutor. Așijderea ne pliroforisim că și de la cămărașii ot Ocnilor li s-au dat totdeauna maicilor cîte una mie oca sare. Iar acum viind cu jalbă de rugăciune starea cu maicile de acolo, că neavînd alt venit de nicăiri, numai cu acești scutelnici i cu sarea au puțină mîncă-ere și nefiindu-le de ajuns, au cerut și alt ajutor de milă, care ajutor după ce va ve-ni țara în stare li se va mai face, iar acum, printr-această domnească a noastră carte ce le dăm, întărim mila ce au avul. Adecă să tie aceste lude zece scutelnici, oameni fără pricină de dajdie, cu pecetluri după orînduiala vîstleriei, cum și una mie oca sare de la Ocnele Mari să se dea pe tot anul, ca să fie sfîntului schit de ajutor și de întărire, iar domnii mele și părintilor domnii mele veșnică pomenire. Ruqăm dar și pe alți frați domni, cari în urma noastră să vor învrednici a fi oblăduitori acestii țări, ori din neamul nostru sau din alții, să binevoiască a înoi și a ajuta schitul acesta, ca să se poată ținea în stare bună. 1825, mai 16. Io Grigorie Dimitrie Ghica Voievod.

Arh. St. Buc., *Episcop. Argeș*, XCVII/7.

ANEXA 19

1828, martie 7. *Grigorie Dimitrie Ghica Voievod (1822-1828) întărește mîndștirii Văleni 5 scutelnici ai desființatului schit Prosia, ale cărei viețuitoare au fost aduse la Văleni.*

Milostiiu Bojiiu Io Grigorie Dimitrie Ghica Voevod i gospodar Zemli Vlahiscoie. Fiindcă schitul Prosia din sud Argeș, la care să află maici călugărite cu rînduială de chinovie, s-au surpat cu totul din slăbiciunea locul și nefiind mijloc a să mai face, s-au mutat și maicile de la acel schit la schitul Văleni tot dintr-acele județ, împreun-ându-să la un loc ca șizeci de maici, care schit Văleni să află la loc de munte pie-tros și neîndemănat de hrana vieții, după cum ne-am încredințat domnia mea de la Prea Sfinția Sa părintele mitropolitul țării chir Grigorie. Și pentru că în leat 825, mai 16, cînd s-au înoi de domnia mea sinetul schitului Văleni, mi s-au făcut cunos-cut aceasta ca să să fi adăogat și scutelnicii ce i-au avut schitul Prosia, de vreme ce

toate maicile să află lăcuind împreună la Văleni, întărindu-li-să numai mila ce au avut schitul Văleni de la alți frați domni de lude zece scutelnici și o mie oca sare a li să da peste tot anul. Acum, după jalba ce ne-au dat Cuvioșia Sa Plătonida stareța de la schitul Văleni cu toate maicile, rînduindu-să în cercetarea dumnealui vel logofăt de țara de sus, ne-a făcut anafora de la 3 ale următoarei, că au văzut la jeluitorae două sineturi domnești, unul al răposatului domn Alexandru Voevod Ipsilant, cu leat 797, martie 26, prin care înnoiește mila ce au avut schitul Prosia a ținea lude cinci oameni streini și altul cu leat 798, iulie 8, al răposatului domn Costandin Vodă Hangerli, tot pă numele schitului Prosia, întărind mila de cinci scutelnici. De aceea, milostivindu-ne domnia mea, înoinm mila de cinci scutelnici ce prin sineturi domnești au avut schitul Prosia, tot pă numele schitului Văleni din sud Argeș, de vreme ce toate maicile să află împreună la acel schit, lângă care mai odăogăm domnia mea alți lude cinci scutelnici, din oamenii fără pricină, cu pecetluiri domnești, după orînduială vistierii, afară din lude zece scutelnici ce i-au avut schitul Vălenii cu sineturi domnești, care s-au înnoit de domnia mea. Și deosebit să scuteaște schitul Văleni de drepte bucate ce va avea, de dijmărit și vinăriciu, după coprinderea ponturilor acestor slujbe. Ca să fie maicilor de la sfîntul schit de ajutor, iar domniile mele și părinților domniile mele vecinică pomenire. Pentru care poruncim la toți cîți să cuvinte întocmai să fiți următori. I i saam rekeh gydmi (gospodstvomi — domnia mea). (Și așa a poruncit domnia mea). Io Grigorie Dimitrie Ghica, Voievod. Milostiiu Bojiu, gospodin. Gheorghe, condicărul divanului.

Arh. St. Buc., *Episcop. Argeș*, XCVII/9.

Arhimandrit GRIGORIE URÎTESCU

UN ECUMENIST AL SECOLULUI AL XVI-LEA UMANISTUL NICOLAE OLAHUL

După căderea Constantinopolului sub turci, în noaptea de 29 mai 1453, lumea cultă a Bizanțului începe a se răspîndi în medii favorabile ducerii pe mai departe a înaltei culturi. Această cultură purta pecetea epocii de aur a împăratului Iustinian (527—565) care reușise să lege, pentru ultima dată de fapt, Apusul, Răsăritul și Orientul.

Transmițătorii culturii bizantine au cedat în favoarea unor noi orientări, care își aveau rădăcinile în vechea cultură elină și plămădite în focul dragostei pentru bine, adevăr și frumos. Valorile culturilor antice erau din nou apreciate «ca netrecătoare»¹, spiritul înfrînt de scolastică își găsește o ieșire prin *Renaștere*, adică acel vulcan sufletesc al manifestării omului spre eternitate.

Vaticanul aruncă în luptă forțe oarbe pentru a-și menține poziția, dar în zadar, porțile Curiei sînt zdruncinate de invincibilul deziderat al omului «de a se demonstra»². Aceste pîlpîiri nu prea au reușit să schimbe fața Romei, dar «suveranitatea rațiunii de a fi restabilit încrederea omului în sine și în puterea sa creatoare și de a fi restabilit natura umană, bună în esență și capabilă de progres», au fost scoase de sub tutela Bisericii Romano-Catolice, scrie Acad. Prof. Dr. Andrei Oțetea³.

Renașterea a dăinuit datorită umanismului, care a înlocuit «dogme papale»⁴, a scos în vileag falsă credință a «fiarei apocaliptice», în fruntea căreia se afla «cornul iezuit», care a pătat memoria catolicismului și a lăsat o dîră adîncă în istoria creștinismului apusean, mai ales spaniol⁵.

Umanistii rămîn nemuritori prin operele lor. «Ei studiază știința în marea carte a naturii», în filele căreia găsesc adevărul despre Dumnezeu și nemurirea sufletului, spunea Roger Bacon⁶.

1. Ioan Banu, *Sensuri universale și diferențe specifice în Filozofia Orientului Antic*, vol. I (*Mesopotamia, Egipt, China*), Editura științifică, București, 1967, p. 10—15.

2. P. P. Negulescu, *Pagini alese*, Editura științifică, București, 1967, p. 154—159.

3. *Renașterea și Reforma*, Editura științifică, București, 1968, p. 15.

4. *Ibidem*, p. 17.

5. Henry Kamen, *Histoire de l'Inquisition espagnole*, Paris, 1966, *recenzie* de Pr. Prof. Ioan Rămureanu, în «Ortodoxia», XXI (1969), nr. 1, p. 94—96.

6. Gheorghe Vlăduțescu, *Roger Bacon*, în vol. «Figuri ilustre din evul mediu», Editura tineretului, București, 1969, p. 369—375; A se vedea și Francis Bacon, *Eseuri sau sfaturi politice și morale*, trad. din l. engleză de Armand Roșu, Ed. științifică, București, 1969, p. 127—129 ș.a.

Renașterea, ca studiu, ca și Teologia fundamentală, a apărut abia în secolul al XIX-lea. Primul care a întrebuițat noțiunea de *Renaștere* a fost istoricul francez Jules Michelet. El a intitulat volumul al VII-lea din *Istoria Franței*, consacrat secolului al XVI-lea, *La Renaissance* (1855) și i-a definit conținutul prin formula celebră: «descoperirea lumii, descoperirea omului...»⁷.

Așa după cum cultura Bizanțului s-a răspândit prin Pontul Euxin pe malurile Danubiului (Istru) pînă în cele mai îndepărtate localități ale sud-estului Europei, la fel Renașterea a cuprins întreaga mișcare a eliberării omului de închistare și izolare⁸. Plămîinii acesteia au fost atît creștinismul curat, cît și vechea cultură, care pecelluise pentru eternitate monumentele civilizației. Cultura veche fusese umbrită și defăimată, încît revolta iluminiștilor, empiriștilor și apoi a enciclopediștilor era justificată.

A crede în civilizația veche însemna a recunoaște, după catolici, influența satanei, a fi convins de Dumnezeu însemna a recunoaște pe papă «vicarius Christi». Surogatele acestea au născut «banalul popism», în umbra căruia își duceau viața de huzur «sutanele țărcațe» și ascultătorii lor, care practica credința ca proxima formă a depășitei tradiții, iar indulgențele erau «bagatela călugărilor ignoraanți», îmbuibăți cu mîncăruri și băuturi, a căror viață era pregătită pentru ris și dispreț. Propovăduitorii «nemuririi sufletului» erau niște elemente docile, fără bun simț, niște soldați fără pregătire și instrucție, dar profitau de naivitatea poporului dreptcredincios.

Înțelegem cine a «zdruncinat» credința. Să dăm curs părerii lui Iacob Burckhardt, care constată plin de amărăciune: «Slăbirea credinței în nemurirea sufletului e în strînsă legătură cu superstițiile și cu idelle antichității... Una din sursele cele mai importante ale îndoielii în ceea ce privește nemurirea sufletului (și a credinței) a fost dorința de a nu mai datora sufletește nimic Bisericii (Romano-Catolice), devenită obiect al urii... În Italia, mai cu seamă în Florența, puteai să fii oricît de «necredincios» numai să nu ataci biserica...»⁹. Hristos era departe de slujitorii bisericii. Aceștia uitau și de viață și de suflet și de moarte, încît un credincios a zis: «Părinte nu mai pierde vremea cu altele, pentru înfruntarea morții mi-au dat filozofii destul curaj; dumneata ajută-mă să o pot suporta din dragoste pentru Hristos...»¹⁰.

Interesant că umaniștii Renașterii se apropiau de învățătura ortodoxă în ceea ce privește valoarea omului credincios în circuitul mîntuirii¹¹: «... lumea a fost creată de Dumnezeu din iubire că ea este chipul modelului ei... și că Dumnezeu rămîne motorul ei etern. Prin cunoașterea Ființei supreme, sufletul individual poate mai întîi s-o cuprindă, concentrînd o între hotarele sale strîmte și apoi, prin iubire față de ea, să se depășească pe sine înfinil; în aceasta rezidă fericirea pe pămînt...»¹².

7. Acad. Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 23—40.

8. P. P. Negulescu, *op. cit.*, p. 217—260.

9. *Cultura Renașterii în Italia*, Traducere de N. Balotă și Gh. Clorogaru... Editura pentru literatură, București, 1969, vol. II, p. 327—328.

10. *Ibidem*, «Spovedanla lui Bascoli»..., p. 328.

11. «Renașterea Italiană conținea virtual toate forțele pozitive cărora se datorește civilizația intelectuală modernă... iar cei dinții umaniști au aparținut Bisericii; chiar revendicările de ordin social, economic sau politic și-au căutat legitimarea mai întîi în preceptele Bibliei și în învățăturile (curate n.n.) ale Bisericii...» Mai mult, în 1524 «Erasm a publicat scrierea *De libero arbitrio*, în care susținea că omul dispune de puterea de a alege între bine și rău și, prin urmare, de funcțiunea de a săvîrși tot ce-l poate asigura mîntuirea de vecl. *Demnitatea omului*, spunea Erasm, stă în voința lui liberă...» (la Acad. Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 278).

12. Jacob Burckhardt, *op. cit.*, vol. II, p. 339.

Fericirea și căutarea ei sînt două căi destul de grele pentru omenire. Prin Renaștere s-a ajuns la un pas, dar n-a fost suficient, renaștere și reînnoire fără reformă spirituală încă n-a cunoscut omenirea.

În secolul al XVI-lea avalanșa spirituală s-a dezlănțuit în toate laturile¹³. Anghia începe a cultiva mai intens tradițiile culturale. Spania se cutremură, Germania izbucnește aruncînd peste bord rezidurile catolice prin *Tezele de la Wittenberg*. Italia răsufală, Roma papală ajunge ironia întregii lumi reinviind personaje ironizate de Marțial și Juvenal, cu un mileniu și jumătate înainte¹⁴. Aceste personaje nu mai sînt «tineri» din *Inalta Stoa*, ci «fețe» destul de rotunjite în lux și desfrîu «à la Borgia»¹⁵.

Toate sulțițele lui Zwingli, Luther, Calvin, Huss au lovit în plin și fără reproș. Toată Europa era într-o fierbere, dar cortina se trăsese. Apar noi Biserici, revoltele populare nu mai încetează văzînd că *Biblia*, pusă în mîna credincioșilor, le dă dreptate și că ei nu vîzuseră pînă acum *textul sînt*.

În Răsărit, credincioșii luau contact direct cu Hristos prin trăire, filozofia creștină¹⁶ era inhibare, Hristos cere viață și înțelegere, nu speculație și îngîmfare. Catolicii au căutat «aducerea la staul» a Răsăritului¹⁷, iar după eșecul de la Ferrara-Florența prăpastia s-a adîncit mai mult; ortodocșii au fost solicitați la o apropiere cu noile culte rupte de Roma¹⁸.

Aceste contacte, întruniri, informări dau ocazie umaniștilor să-și valorifice părerile, ei depășind cu mult «slujirea» lui Hristos față de «consacrați», demnitari ai Bisericii Romano-Catolice.

În acest torent, unii privesc de pe mal, dar ei sînt cei ce conduc destinele. Așa s-a întîmplat cu *Erasm din Rotterdam* și prietenul său devotat *Nicolae Clahul*. Aceștia au format o rețea comună de informare și luare de atitudine, așa cum făcuseră cu douăsprezece secole în urmă Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Grigore de Nazianz în «Atena cea de aur».

Erasm din Rotterdam și Nicolae Olahul au fost unele din cele mai reprezentative figuri ale umanismului, vrednici trăitori ai vieții creștine și distinși reprezentanți ai culturii universale. Ei au încununat opera de slujire a omului cu dragostea

13. P. P. Negulescu, *op. cit.*, în special capitolul «Filozofia Renașterii», p. 217—273. Eminentul filozof român făcea și precizarea că: «Nu trebuie să confundăm caracterele etnice care nu se pot doborînd decât o dată cu singele, și instituțiile — limbă, cultură, religie — care sînt bunuri transmisibile care se împrumută și se schimbă...» (p. 274); Al. Tănase, *Introducere în filozofia culturii, valoare, cultură, civilizație*, Editura științifică, București, 1969, p. 25—30.

14. *Persius, Juvenal, Marțial*, în *Românește de Tudor Măinescu și Alexandru Hodoș*, Editura pentru literatură, București, 1966, *passim*.

15. *Quo vadis*, recenzie în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 9—10, p. 814—818.

16. Filozofia creștină este un fel de a spune. În adevăratul creștinism nu există decât *înodătura curată și trăire autentică*. «Filozofia creștină» este o creație a intelectualismului, care în dese cazuri nu-și are explicația în Evanghelle, de care face uz. A se vedea Marin Ștefănescu, *Filozofia creștină, Contribuție la înțelegerea filozofiei*, București, 1943, p. 151—156.

17. Enciclica «Ecclesiam suam» a Papii Paul VI este un vechi ecou de la Ferrara-Florența. a se vedea împrejurările la Charles Diehl, *Figuri bizantine*, trad. de Liliana Zara, Editura pentru literatură, București, 1969, vol. II, p. 283—291; «Dictionnaire de la Foi chrétienne», Ed. du Cerf, Paris, 1968, vol. I, p. 91

18. Florica Lorent, *Oamenii Nordului*, traducere din l. germană, Editura științifică, București, 1965, p. 28—50; P. I. David, *Tendințe de unire între cultele apărute din anglicanism*, în «Ortodoxia», XVIII (1966) nr. 4, p. 515—523.

lor fierbinte față de valorile eterne ale sufletului omenesc: *dreptatea, cinstea, demnitatea, pacea, și respectul reciproc*. Aceste valori au fost cultivate de poporul român din moși-strămoși și datorită lor și-a putut menține unitatea spirituală și ființa neamului¹⁹.

Adevărații fii ai neamului n-au uitat glia lor străbună oriunde s-au aflat. Nicolae Olahul a fost unul dintre aceștia, trăitor în momente critice, deoarece otomanii încercau supunerea poporului și înlocuirea «legii» și obiceiurilor lor, care de veacuri fuseseră experimentate.

Nicolae Olahul a fost cinstit în mod deosebit de iubitorii tradițiilor umaniste și au fost scoase în evidență meritele și virtuțile sale morale și cardinale cu care a fost înzestrat: «Dumnezeu să aibă milă de sufletul lui... pentru binefacerile cu care ne-a încărcat...» zicea Benedek Zerchecky în *Procesul-verbal* întocmit cu ocazia morții marelui om de cultură. Faptele sale distinse vor aminti totdeauna de «un mare european, desprins din neamul și pământul românesc, care, de la Buda, Linz, Innsbruck, Augsburg, Bruxelles, Viena, Bratislava și Tyrnavia, a fost, vreme de peste patru decenii (1526—1568), un catalizator al problemelor politice, religioase și culturale, impuse de Reformă și de presiunea tot mai accentuată a puterii otomane...».

«În același timp, ele vor îndemna ca numele de Olahus să fie învecinat cu cel al rudelor sale *Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Matei Corvinul*, precum și cu cele ale lui *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*, care în fruntea oștilor pe care le-au condus pentru apărarea pământului strămoșesc, și-au câștigat admirația și recunoștința posterității»²⁰.

Poporul român, liber și independent, stăpîn pe destinele sale, a evocat cu emoție figura marelui umanist Nicolae Olahul (latinescul olahus = românul; olah în l. maghiară = român), cu prilejul împlinirii a 475 de ani de la naștere și a 400 ani de la moarte.

Biserica Ortodoxă Română, păstrătoare fidelă a tradițiilor străbune și cultivatoare a virtuților celor ce au ieșit din glia credincioșilor ei și totodată cinstitoare a memoriei celor ce și-au pus viața și faptele lor în serviciul binelui uman²¹, se roagă pentru cei ce au adormit cu nădejdea mai binelui. Și cum Nicolae Olahul a închis ochii cu nostalgia patriei în inimă²² și cu durerea dezbinării creștine²³, astăzi s-a realizat unitatea politică a națiunii române, aceeași în cele trei provincii românești: Transilvania, Muntenia și Moldova cum și un ecumenism practic²⁴, ecumenism dorit

19. Prea Fericitul Părinte Justinian, *Apostolat social*, vol. VI, p. 190.

20. *Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) (1493—1568). Texte alese*. Studiu introductiv și note de I. S. Flru, Corneliu Albu, Editura științifică, București, 1968, p. 67—68 (în continuare se va cita: *Umanistul Nicolaus Olahus...*).

21. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Umanismul Ortodoxiei românești*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXVI (1948), nr. 1—2, p. 37—47 ș.u.

22. «El prezintă țara sa (de origine) ca adevărat rat pentru toată lumea...», după *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 106.

23. Dezbinarea creștină înseamnă răstignirea lui Hristos, ura slujitorilor este socotită «Apostolle pentru Iuda-vinzătorul, neînțelegerea și neîncrederea sînt egale cu sinedriul nedrept, iar necredincioșii (otomanii) «ne extermină din cauza discordiei unor ducl și principii care se închină («chipurile» — precizarea noastră) în religia preasfîntă a lui Hristos...» *Ibidem*, p. 107.

24. Ecumenismul practic are efecte doctrinare dînd o responsabilitate creștină și distruge ura confesională realizînd unitatea de adevăr (*Viziia în țara noastră a pastorului Dr. Franklin Clark*

de credincioșii cultelor din Republica Socialistă România, credincioși atât români cât și maghiari, germani, sași, secui etc.

Nicolae Olahul s-a născut la 10 ianuarie 1493, la Sibiu²⁵, și a murit la Tyrnavia la 17 ianuarie 1568²⁶. Făcea parte din familia olteană a Basarabilor, și anume din partea lui Dan I (Dăneștilor), tatăl său se numea Stoiăn, iar bunicul său Mnzilă (Manzilla). Acesta se așezase la Argeș de frica Drăculeștilor. Mnzilă părăsește familia și soția, Marina — sora lui Iancu de Hunedoara²⁷ — și pleacă în Ardeal din cauza luptelor pentru domnie din Țara Românească²⁸. Tatăl său, Stoian (Ștefan) era văr cu regele Matei Corvin. Căsătorit cu Varvara Hunzăr el a avut doi fii: Nicolae și Matei²⁹ și două fiice Ursula și Elena, botezați în Biserica Romano-Catolică da-

Fry, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962) nr. 11—12; p. 1075—1091; Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Umanism evanghelic și responsabilitate creștină*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 2, p. 163—165; Prof. Const. C. Pavel, *Colaborarea Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte din țară*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 2, p. 265—275.

25. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Nicolae Olahul (Mnzulul) — 400 de ani de la moartea lui —*, în «Telegraful Român», 116 (1968), nr. 7—8, p. 3. George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Editura Științifică, București, 1969, vol. I, p. 62 ș.a.

26. La Tyrnavia, cu prilejul a 400 ani de la moarte, au avut loc manifestări culturale deosebite, evocându-se figura marelui umanist, care a fost om adevărat, slujitor al lui Hristos, cu alese calități și un evocator neîntrecut (la vremea sa) al platurilor strămoșilor săi de peste Carpați.

27. «Originea românească a lui Iancu era binecunoscută nu numai în Transilvania și Ungaria, dar și de către papă. Astfel, Pius al II-lea, în lucrarea sa *Historia de Europa*, la p. 391 afirmă: «Ioan Huniade — adică, Iancu de Hunedoara — al cărui nume umbrște pe celelalte, a mărît gloria nu atât a ungarilor cât a românilor, din mijlocul cărora era născut» (*Johannes Huniades, cuius nomen caeteros obnuilit, non tam Hungaris quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit*), după C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Editura Științifică București, 1967, p. 87, n. 2; A se vedea pe larg Camil Mureșeanu, *Iancu de Hunedoara*, Ediția II-a revăzută și adăugită, Editura Științifică, București, 1968, p. 139—168 + harta de la p. 166; Gh. Coțoșman, *De la Iancu Huniade Corvinul la Sfântul Iosif cel Nou*, în «Mitropolia Banatului», (1956), nr. 7—9, p. 1—17; T. Pompiliu, *Umanistul Nicolaus Olahus*, în «Rev. bibliotecilor» 1/968, p. 43. 46; A. Sacerdoțeanu, *Siema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*, în «Rev. muzeelor», nr. 1/1968, p. 5—18, în special «Tabla înrudirii neamurilor Huniade și Olah cu Basarabii», p. 14; Pavel Chihaiă, *Deux armoires sculptées appartenant aux voïvodes Vlad Dracul et Neagoe Basarab*, în «Revue romain d'Histoire de l'Art.», 1964, tom. 1, p. 151—167; Corneliu Albu, *Olahus și Erasmus*, în «Magazin Istoric», I (1967), nr. 4, p. 28—31; Flaminiu Miriu, *Un tezar al istoriei și culturii locale; biserica necunoscută din secolul al XV-lea, descoperită la Lerești-Muscel*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 3—4, p. 260—270.

28. «Dar tatăl meu, văzînd că tulburările ce se întîmplă acolo din pricina domniei sînt primejdioase, a socotit că e mai bine să se căsătorească în Transilvania cu mama mea, Barbara Hunzar, și să ducă o viață particulară decît să ajungă domn, să fie expus la mîi de primejdii și să fie ucis ca strămoșii săi...» (subl. n.) — după opera lui Nicolaus Olahus, *Hungaria et Atila* (1536), Vindobonae (Viena), 1763, trad. din l. latină de J. S. Firu, *Despre Muntenia*, Cartea I, cap. XII, III, în «Antologia gîndirii românești», Secolele al XV—XIX-lea, partea I, București, 1967, p. 20. A se consulta: *Istoria României*, Editura Academiei, vol. I, București, 1962, p. 617—658; *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, București (vol. I, de la începuturi — 1632), 1957, p. 378; *Istoria bisericească universală*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, vol. I, București, 1958, p. 280; Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, colecția «Pagini din istoria Patriei», Editura Științifică, București, 1965, p. 69—133.

29. Acest Matei a fost judecător de Orăștic și moare la 40 ani, Nicolae Olahul i-a făcut următorul epitaf:

Maiorum genuit me Transalpina genus

Stemmata praeclaro, hic velut hospes eram... (Țara de peste Carpați a străbunilor dintr-o

torită împrejurărilor politice, deși tatăl său a rămas în religia strămoșească — ortodoxă³⁰.

După o educație sănătoasă și națională în familie, Nicolae Olahul învață școala românească³¹ apoi cea capitulară din Oradea³², devenind, la vârsta de 17 ani, paj la curtea regelui Ladislau, apoi secretar al episcopului din Pécs.

vestită viță, / Viață-mi dădu; fost-am doar oaspe aici... trad. de Șt. Bezdéchi, *Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română*, Editura RAM, Arinoasa — Gorj, 1939, p. 104).

Alte versuri din elegia *La moartea fratelui meu Matei*, în care se subliniază dragostea de strămoși și originea pur românească :

O jumătate din sufletul meu de destin fu răpită
Cealaltă, care a rămas, zace-n cumplite dureri,
Spuneți de ce, Urstoare, voi a muritorilor inimi
tinere le sfîșiați, vai
Înainte de timp ?...

Soartă haină ce nu poți fi niciodată-mblînzită,
spune : De ce-mi împletești viața cu-atâtea restriști ?
Au nu ți-a fost de-ajuns să-mi uczi părinteștii tovarăși
Nenorocirea s-aduci ori în ce loc alor mei,
Să bîntuiești a mea țară cu atît de cumplite primejdii
și cu dușmanul tău braț să minuești ori și ce ?

Pînă și proflu-mi neam tu l-ai întinat prin o moarte
și din familia mea tu mi-ai luat ce-i mai scump...

(după *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 92 și 142—143).

30. Iată ce ne spune Nicolae Olahul despre originea familiei sale : «...În această provincie (Valachia), de pe timpul strămoșilor noștri pînă în zilele noastre au fost două familii, născute la început din aceeași casă (a Basarabilor din Oltenia) : una a Dăneștilor, de la Dan — voievod, cealaltă a Drăguleștilor, de la Dragula despre care amintește și Aeneas Sylvius, în *Europa*, cap. 11. Dintre aceștia se aleg voievozii legitimi...»

«II. În vremea lui Ioan Huniade — voievodul Transilvaniei, apoi guvernatorul Ungariei — voievodul Dragula, după ce a ucis o parte dintre urmașii lui Dan, iar pe alții l-a alungat, a pus mîna pe domnie, Manzila din Argyes a avut de la soția sa Marina, sora voievodului Ioan (Hunlade), printre alți copii doi : unul se numea Stanoiu — care a avut și el copii, pe Dan și pe Petru —, iar celălalt se numea Stoian, adică Ștefan. Acesta m-a născut pe mine și pe Matei, pe Ursula și pe Elena. Dragula, punind mîna pe putere, l-a prins în cursă pe unchiul meu Stanciu și l-a ucis cu securea. Dar Ștefan, copil, scăpînd de tirania acestuia, cu ajutorul lui Dumnezeu, a fugit la regele Matei (Corvinul) ; acesta — așa cum am auzit chiar de la tatăl meu, apoi de la Ioan Bornemisa și de la Ambrozie Sarkan — comiși în Ungaria, care, împreună cu tatăl meu luptau sub regele (Matei) —, hotărîse în mai multe rînduri să-l ducă cu oastea la domnie (în Muntenia)», în «Antologia gîndirii românești», p. 20, *Despre Muntenia*, cartea I, cap. XII, 11, 111.

Regele Ferdinand I, în *Scrisoarea* din 23 noiembrie 1548, îi scrie printre altele : «...Astfel sînt neamurile cele mai vestite, dintre care rudenile tale : românii nu sînt cei din urmă, care, cum se știe, sînt urmașii romașilor, stăpînitorii lumii și pentru aceea se numesc români. Națiunea ta în vitejle e excelentă, a dat naștere la beludci — conducători de războaie — n.n., ca Ioan Hunyadi și regele Matias...» (după George Ivașcu, *Umanism și umaniști în țările române*, în «Contemporanul» nr. 3/110/1968, p. 9).

31. «În anii copilăriei, petrecuți în casa părintească de la Sibiu sau Orăștie, a vorbit desigur românește. Mediul familial, cel de dincolo de pragul casei, ca și mulțimea satelor din preajma celor două orașe îl puteau face să se creadă în plină țară românească (subl. n.). Sibiu era locul de refugiu pentru mulți boieri din voievodatul situat la răsărit de Carpați. Ștefan Olahul găsisese el însuși ocotire între zidurile Sibiului. Copilul Nicolae a văzut, desigur, mulți pribegi, rude de-ale familiei, le-a ascultat tînguiriile...» și a înțeles, mai tîrziu, matur fiind, împrejurările și realitatea, (după *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 78).

32. Unul dintre cei mai reprezentanți episcopi de Oradea este *Andrei Scolari*, mare cărturar și recunoscut umanist italian. «Prelatul italian transformă orașul de pe Criș într-unul din cele

Datorită înclinațiilor lui religioase și temperamentului său meditativ, primește hirotonia. În această calitate, după ce studiază izvoarele creștinismului, curente și școlile apusene, face legături cu diferiți reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice din Ungaria și din întreaga Europă apuseană.

În martie 1526, Nicolae Olahul primește funcția de secretar al regelui Ludovic al II-lea, care după lupta de la Mohács este ucis, iar regina Maria, însoțită de Nicolae Olahul, pleacă în Europa și este numită regentă a Țărilor de Jos de către Carol al V-lea, în 1531. Aci Nicolae Olahul cunoaște în original scrierile lui Erasm³³, din care ia cunoștință și înțelege pe marii umanisti ai Europei.

Faima lui de cleric cult și abil diplomat crește continuu; în 1542 este numit secretar și consilier al regelui Ferdinand, în 1551, episcop de Zagreb și Egger, iar în 1553, arhiepiscop de Strigoniu (Esztergom).

Datorită marelui dar al diplomației, moștenit de la strămoșii săi Basarabi, devine în 1562 regent al Ungariei.

A desfășurat o activitate religioasă și umanist-literară, dând o atenție deosebită reorganizării Școlii superioare catolice din Tyrnavia, apoi în Slovacia (1554), unde se studiau nu numai materii religioase, ci și poezia³⁴, clasicii latini și greci, aritmetica, astronomia și geometria. Nicolae Olahul, înțelegând «adevăratul umanism» sub caracterul său universalist, dar și pe acei ce se ocupau cu *litterae humaniores* a creat toate condițiile posibile de studiu.

mai importante centre ale umanismului incipient din Europa de sud-est. Între 1409—1426, cît stă în fruntea eparhiei Oradiel, el se înconjoară de italmi pictori, arhitecți, meșteșugari, punînd bazele unei tradiții care se va menține și consolda.

Tot la Oradea întîlnim pe «primul umanist polonez», Grigore de Sanok, o vreme canonic de Zagreb, recomandat lui Iancu de Hunedoara ca «preceptor» al fiului său, Mathias. Tot aci petrece o vreme «astronomul polonez» Marcu din Bilișa, precursor al lui Copernik, pentru care episcopul construiește un observator astronomic (împotriva vederilor închinății și Curiei papale). O descriere a cercului de la Oradea, după relatările lui Grigore de Sanok, a lăsat Filippo Buonacorsi Calimachus, umanistul și istoricul polon de origine italiană, fondator al istoriografiei umaniste poloneze.

«Nepotul episcopului Vitez este trimis în Italia, la Ferrara, de unde, la întoarcere, după o scurtă perioadă cînd e canonic de Oradea, devine colaborator apropiat al regelui Mathias și cel mai mare poet neolatn al Renașterii ungare: Ianus Pannonicus.

Căile trasate de Iancu de Hunedoara sînt urmate cu vrednicie de urmașii săi, care își mută centrul politic la Buda și totodată și cercul umanistilor. Aci, la Buda, la filia celebră bibliotecă «Corvină», dar prelații de la Oradea, Strigoniu și Pécs rivalizează nu numai între ei, ci și cu principii sau prelați de peste hotare, în protejarea oamenilor de literă»; la George Ivașcu, *Umanism și umanisti...*, p. 9. Șt. Andreescu, *Une information negligée sur la participation de la Valachie a la Bataille de Kosovo* (1448), în «Revue des études sud-est européennes», tome VI, nr. 1/1968, p. 85—92.

33. Prof. T. G. Bulat, *Cinci sute de ani de la nașterea umanistului Desiderius Erasmus de Rotterdam*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), nr. 7—8, p. 732—751; Pr. V. C. Angheloa, *Cinci sute de ani de la nașterea lui Erasmus din Rotterdam*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 3, p. 452—460. Prof. univ. Ion Banu, *Erasmus*, în «Pentru apărarea păcii», nr. 11/1966, p. 18—20; George Ivașcu, *Umanism și umanisti...*, p. 9.

34. Nicolaus Olahus nu poate fi apreciat pe deplin ca poet, dacă nu se ține seama și de ce a făcut pentru poezii și pentru poezie (subl. n.). «Era — scria Iezuitul (luminat) Yoannes Kazy — foarte generos, cînd era vorba să ajute la promovarea tuturor disciplinelor, dar mai ales a poeziei. În ultimii ani ai vieții sale, atît de mult se delecta cu opera poezilor, încît sfătuia ca acestea să fie copiate cu multă atenție și deosebită grijă...», după *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 93. \

Nicolae Olahul era adept inflăcărat al principiului *docta pietas* și prin aceasta dușman fățiș al călugărilor iezuiți și alții³⁵, deși era episcop catolic³⁶. «De fapt te temi de călugări (iezuiții-catolici) — scria Nicolae Olahul prietenului său Erasm din Rotterdam — ca nu cumva să te calomnieze și să te jignească. *De asta nu poți scăpa oriunde vei fi și cât vei trăi, din pricina multelor tale SCRIERI pe care le-ai publicat și pe care le-ai scris cu cea mai mare dreptate* (subl. n.) împotriva monahilor fățarnici...»³⁷.

Nicolae Olahul face parte din largul cerc al umaniștilor cu vădite sentimente naționale; deși crescute în altă patrie nu-și uită glia strămoșească «și obiceiurile ei...». El nu făcea deosebire între națiuni, ci recomanda respectul reciproc, era însă împotriva Reformei religioase în Ungaria, și a fost chiar organizator al Contrareformei în calitate de arhiepiscop de Strigoniu. Nicolae Olahul, totuși, căuta a introduce un «ecumenism» înțeles de el prin «îngăduință și contacte frățești»³⁸.

35. În această situație înțelegea pe Erasm de Rotterdam, care scria lui Nicolae Olahul: «La Anvers s-a publicat o carte a unui măscăricel oarecare, incult, prost, nerușinat și rău, care mă împoașcă cu insulte îngrozitoare...» (Este vorba de călugărul franciscan Nicolae Terborn care învinovățește pe nedrept pe Erasm la p. 285 că: «în *Colloqui* am scris nu numai lucruri neevlavioase, ci și vădit mincinoase împotriva ordinelor (călugărești), pe care acesta le numește familii, cu toate că în toate scrierile mele nu există nimic care să acuze vreo familie sau ordin. La p. 322 mă pune în rîndul ereticilor care jignesc Biserica lui Dumnezeu (Romano-Catolică) și a atras o oarecare parte din Biserică, și Oecolampadius și Zwingli de asemenea o parte oarecare, dar cea mai mare parte și-a atras-o Erasm (...); eu n-am criticat nimic afară de superstițiile și de abuzurile oamenilor. Ce n-aș da să pot atrage *Biserica acolo unde m-am străduit, ca lepădându-se de superstiție, de ipocizie, de patimile lumești și de chestiunile frivole, să-l slujim cu toții pe Dumnezeu, cu cuget curat, fiecare după chemarea sa*» (subl.n.), după *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 186.

Insuși Nicolae Olahul răspunde lui Erasm plin de indignare: «Nu trebuie să te impresioneze ce scriu astfel de *proști avocați și oameni fără rușine*. Aceștia își fac rău mai mult lor decât ție prin aceste orăcăeli și își atrag ura tuturor celor buni asupra lor, nu asupra ta (...) *nu au în ei nimic virtuos*, afară de ostentația purei superstiții fariseice; murmură împotriva ta, nu te pot suferi și se enfurie. Dar aceștia, ce fac altceva decât să se biblie? Tu ești un om virtuos și cu suflet mare, încât poți să-i disprețuiești din toată inima. Oare se poate feri cineva de lătratul unor astfel de imbecili și temerari?» *Ibidem*, p. 100.

36. Nicolae Olahul a fost de acord cu criticile aduse papii în *Elogiul nebuniei*, al cărui autor era Erasm (*Ibidem*, p. 101).

Cu altă ocazie, el acuză pe papă de indolență și nepăsare față de creștinii oprimați, scriindu-i: «Dacă principiul creștin (catolic) ar fi avut vreo simțire, vreo milă pentru Dumnezeu și pentru aproapele lor, n-ar fi putut, prea fericite părinte, să-și stăpînească grozava tristețe și lacrimile (...) inimile tuturor atât mai degrabă datele luxului și nu mai puțin căror plăceri să se dede (...) Înțeleg că nu armatele creștine ne lipsesc, ci numai inima și voința. De aceea, prea fericite părinte, îndură-te de puterea creștină, măcinată de atita vreme de neînțelegeri interne! Fle-ți milă de robia atât de crudă și de mizerabilă a poporului lui Dumnezeu! Te roagă lacrimile văduvelor și ale fecioarelor, ale cinstitelor mame de care abuzează turcii; *aceasta este datorita ta*» (subl. n.) (*Ibidem*, p. 204—205).

Epistola este scrisă cu demnitate și respect personal «fără sărutul papucului», mai mult, scrisoarea se încheie astfel, papa fiind considerat egal: «Te implor, primește aceste rînduri cu bunăvoință. Cu bine» (Linz, 15 februarie 1530) (*Ibidem*, p. 206).

37. *Scrisoarea către Erasmus din Rotterdam* (26 iulie 1532) în «Antologia gândirii românești», Partea I, p. 22—23.

38. În acest sens dorea ca să fie precizată învățătura creștină, întrunind la Tyrnavia un *Sinod diecezan*, explicînd în 38 de puncte doctrina de bază a catolicismului, fără punctele deosebiri de Biserică Răsăritului. Trece apoi la problemele practice și la posibilitățile remedierii.

Într-adevăr, Nicolae Olahul a adus în țară pe iezuiți, considerîndu-i «slujitorii lui Hristos», dar cînd aceștia s-au vădit a fi lacomi, uricioși, mincinoși, perversi, ignoraanți, străini de Evanghelle și de trăirea primelor comunități creștine, luxoși și «sforari» (erau spionii papii și ai nobililor),

Ecumenismul în acea vreme era greu de înțeles, deoarece Anglia intrase în Reformă, Germania se izolase, Răsăritul gema sub musulmani, catolicismul era în derută, papalitatea primise palme nenumărate și era în cumpănă însăși existența Vaticanului. Prinții și regii catolici s-au unit sub binecuvîntarea Marelui pontif și au reușit oprimarea, dar n-a fost suficient.

Umanismul și Renașterea ciștigaseră adevăratele spirite libere și cinstate, spirite care priveau spre antichitate pentru satisfacerea sufletească a omului și spre Biserica primară pentru mîngîierea duhovnicească a creștinilor. Nicolae Olahul, în calitate de conducător sufleteș, a înțeles acest lucru și a căutat redeşeptarea spirituală a creștinilor, punînd ordine în bunurile bisericesti, înlăturînd clericii necorespunzători și corupți, refuzînd chiar sfaturile Marelui pontif și reprezentanților săi docili, călugării iezuiți.

Un merit deosebit al distinsului ierarh este acela că a studiat disciplina Bisericii Răsăritului și a căutat să-i urmeze pilda, în mod tacit, luînd ca exemplu pe Sfîntul Ioan Gură de Aur, neîntrecutul predicator al unității creștine³⁹, distinsul ecumenist⁴⁰, critic sever al clerului, dușman neîmpăcat al luxului, al desfrîului, al murdăriei, al exploatării și al robiei sub toate aspectele⁴¹.

Înșuși Nicolae Olahul l-a înlăturat, dîndu-și seama că aceștia și mai marii lor au dus la dezbtinarea Bisericii lui Hristos, la persecutarea oamenilor de știință, la distrugerea sentimentului umanitar și familiar, cu alte cuvinte au adus haosul în Biserica Apuseană. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 64, 97, 102-109; 209-211; 169; 186-189, 191, 233, ș.a.

39. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sensul ecumenic al Sfintei Euharistii la Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 4, p. 520-525; Ierom. Veniamin Micle, *Sfîntul Ioan Gură de Aur predicator al unității creștine*, în «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 3-4, p. 220-231; Constantin M. Iana, *Roadele înțelegerii între oameni după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 9-10, p. 722-731.

40. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Rolul Sfinților Părinți în elaborarea ecumenismului creștin*, în «Studii Teologice», XV (1963), nr. 9-10, p. 520-530.

41. *Patrologie*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, București, 1956, p. 78-95; Pr. Ilie Negoită, *Demnitatea muncii la Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XV (1963), nr. 3-4, p. 210-231.

În afară de cele subscrise în notele 39, 40 și 41, considerăm că Nicolae Olahul nu întîmplător și-a ales drept călăuză de interpretare, organizare, predică și reformare pe Sfîntul Ioan Gură de Aur. În general Părinții capadocieni și în special Sfîntul Ioan Gură de Aur a fost călăuză pentru ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români, iar în ultimul timp, viața, activitatea, scrierea și predica rămase de la Sfîntul Ioan Hrisostom, au făcut obiectul a numeroase studii și temeinice cercetări, ca de exemplu:

A. — în domeniul destul de disputat dogmatic: V. Hristov, *Noțiunea de Biserică după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XII (1960), nr. 1-2, p. 76-92; V. Prelipean, *Adaptarea divină la condițiile firii omenești, în lucrarea inspirației divine, după învoiaștarea Sfîntului Ioan Hrisostom*, în «Studii Teologice», XI (1959), nr. 7-8, p. 403-416; Prof. N. Chițescu, *Aspecte ale eczeziologiei la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», XIV (1962), nr. 7-8, p. 395-413; Mircea Nișcoveanu, *Doctrina Sfîntului Ioan Gură de Aur în «Comentariul său la Predica de pe Munte, (Matei V-VII)»*, în «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 9-10, p. 541-555; Const. Cornițescu, *Idei dogmatice în Cuvîntul Sfîntului Ioan Hrisostom la «Praznicele împărătești»*, în «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 7-8, p. 441-449; Pr. Ilie Moldovan, *Aspectul hristologic și cel pneumatologic al Bisericii după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 9-10, p. 706-721;

B. — în domeniul omiletic-catehetic; Tr. Sevciciu, *Problema de învoiaștură și viață creștină în Comentariul Sfîntului Ioan Gură de Aur la scrierea paulină către Filipeni*, în «Studii Teologice», XII (1960), nr. 7-8, p. 516; Gh. Nicolae, *Teorii morale în predicile despre pocăință ale Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XVIII (1966), nr. 1-2, p. 91-99; Simion Caplat, *Profilul*

Sfântul Ioan Gură de Aur era pentru Nicolae Olahul, conducătorul aspirațiilor sale în scaunul arhieresc, pentru aceasta și-a propus și a încercat să înlăture mai întâi practicile și abuzurile clerului, care au făcut catolicismul odios⁴². Numai așa a făcut față șuvoiului de culte protestante și reformate: «Combaterea și zăgăzuirea Reformei a încercat să le realizeze, folosindu-se, pe cât a fost posibil, de metode umanitare»⁴³.

Nicolae Olahul a căutat să facă față Reformei exagerate cu *umanismul*, dându-l exemplu pe Erasm, care a arătat lumina adevărată a Evangheliei Mântuitorului Hristos, apoi *Scrierile Părinților Răsăriteni* pentru a demonstra cugetarea creștină curată și viața sfinților adevărată și ireproșabilă.

Despre locuitorii țării lui de baștină, Nicolae Olahul scria: «... valahii sînt creștini, doar că, urmîndu-i pe greci, se deosebesc de biserica noastră (Romano-Catolică) cu privire la purcederea Sfîntului Duh și unele articole de mai mică importanță. Am vrut să amintesc acestea în treacăt...». Așadar, nu făcea deosebire prea mare între creștinismul ortodox și cel romano-catolic, ci «considera Bisericile Ortodoxă și Romano-Catolică împărțite de timp și despărțite de ambiții» și care ambiții erau hrănite în continuare de «ignoranța iezuiților». El își dă seama de noile schimbări aduse împotriva papalității prin declanșarea Reformei din 1517 și le tolerează, refuză însă altă organizare bisericească în sînul catolicismului roman.

În același timp țările române sînt cuprinse de o adevărată renaștere națională și culturală: *Epoca lui Ștefan cel Mare* (1457—1502)⁴⁴ și *Școala de la Colnari, Rolul Huniazilor în Transilvania, Opera lui Honterus* (1498—1549)⁴⁵ la Brașov; *Opera lui Neagoe Basarab* (1512—1521) reprezentată și prin complexul arhitectonic-universal al bisericii Mînăstirii Argeșului și alte monumente⁴⁶ precum și ale celebrelor sale *In-*

predicatorului creștin după Sfîntul Ioan Gură de Aur, în «Studii Teologice», XVIII (1966), nr. 7—8, p. 489—500;

C. — În domeniul social: Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 7—8, p. 403—422, tot numărul 9—10/1957 al rev. «Studii Teologice»...; Pr. Marin Branște, *Concepția Sfîntului Ioan Gură de Aur despre familie*, în «Studii Teologice», XI (1957), nr. 1—2, p. 125—135, cu referire specială la pace și prietenie. Pr. Marin Branște, *Elogiul prieteniei și al păcii la Sfinții Părinți Capadocieni*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 7—8, p. 453—478; Const. Iana, *Foloasele înțelegerii între oameni după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 9—10, p. 722—731 și alte lucrări.

42. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 63.

43. *Ibidem*.

44. *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, sub cond. lui M. Berza, Editura Academiei, București, 1958, p. 361—441. *Cultura în timpul lui Ștefan cel Mare*, în colaborare, Editura Academiei Române, București, 1964, (Al. Elian, Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea), p. 97—180; Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitrie Onciul — Scrieri alese*, Editura științifică, București, 1968 vol. I, p. 523 ș. u.; George Ivașcu, *Istoria literaturii române...*, vol. I, p. 50—98 ș.a.

45. *Ioan Honterus* (1498—1549), în «Antologia gândirii românești», partea I-a, p. 23—28; Adolf Armbruster, *Johannes Honterus, figură de seamă a mișcării culturale din Transilvania secolului XVI*, în «România liberă», XXVI, nr. 7451, 16 oct. 1968, p. 3; Alex. Porțeanu, *La aniversarea marului umanist transilvănean Ioan Honterus*, în «Scinteia», XXXVIII, nr. 7857, 16 oct. 1968, p. 2. A se vedea și «Comentariul» *Spicuirii din presă* în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 11—12, p. 1000—1003.

46. *Mînăstirea Curtea de Argeș, 1517—15 August—1967*, extras din «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 697—829; *La 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 505—614; «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, p. 715—830.

vădături către fiul său Teodosie (1521)⁴⁷; *Faima lui Petru Cercel (1583—1585)*, domnul Țării Românești, în Italia etc., sînt numai cîteva nume și fapte ce s-au scris în istoria umanismului românesc⁴⁸.

Nicolae Olahul a lăsat o operă plină de demnitate și prestanță științifică, în care el consacră ample capitole Țării Românești, Moldovei, Transilvaniei, Banatului; adică tuturor provinciilor vechii Dacii⁴⁹ locuite de români, a căror origine romană și unitate de limbă o afirmă pe baza principiilor observațiilor, a izvoarelor istorice și a urmelor arheologice (găsite pînă atunci).

Împletind informațiile geografice și istorice cu cele etnografice și politice despre țările române, el introduce aci date precise despre propria-i familie și despre sine însuși, opera lui căpătînd astfel și un caracter memorialistic⁵⁰.

De subliniat faptul că «pentru prima oară, pana unui român afirmă în același timp unitatea de neam și de origine a românilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania»⁵¹.

«... Transalpină (Valahia), despre care se spune că mai de mult se numea Flaccia, de la Flaccus, care a dus acolo o colonie de romani, se întindea începînd de la munți prin care se desparte de Transilvania pînă aproape de Marea Neagră...

II. — Principele acestei țări se numește voievod; în vremea noastră e Radul, cu scaunul la Targawystya, avînd mare putere și autoritate. Se spune că, la nevoie, poate să strîngă din țară și să pună în linie de bătaie o armată pînă la patruzeci de mii de oameni...»⁵².

«...Țara Moldovei se învecinează la răsărit (*sic!*) cu aceea a Munteniei, la nord-vest cu polonii iar la nord-est, prin Podolia, nu e departe de tătari, care sînt vecini cu Marea de Azov. Principele acestei țări se numește tot voievod, dar nu este expus la atîtea schimbări primejdioase ca cel al Munteniei... El posedă în Transilvania cîteva cetăți... În vremea noastră, în fruntea acestei țări stă voievodul Petru (Rareș)⁵³.

Moldovenii au aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie ca și muntenii; se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte. Ei se țin mai de neam și mai harnici (mai viteji, *magis strenuos*) decît muntenii. Căii lor sînt neîntrecuți. De mai multe

47. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (Edițiile lui Ioan Bogdan și P. P. Panaitescu) ..., partea I-a, p. 16—18; Ierom. Antonie Plămădeală, *Cuprinsul teologic al «Învățăturilor lui Neagoe»*, în «Studii Teologice», XX (1969), p. 245—262; George Ivașcu consideră «Învățăturile...» «o creație renașcentistă în coordonate bizantine...» în *Istoria literaturii...*, p. 78—83.

48. «Antologia gîndirii românești...», Partea I, p. 16—18.

49. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 104—105; Gh. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, Sibiu, 1890, p. 579—580; Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura științifică, București, 1966, în special capitolul, *Lupta pentru unirea Principatelor în decursul istoriei*, p. 27—45; Idem, *Transilvania în istoria poporului român...*, p. 126—127.

50. G. Mihăilă, *Primul umanist de origine română: Nicolaus Olahus — Cu prilejul împlinirii a 475 de ani de la naștere și a 400 de ani de la moarte* —, în «Gazeta literară», XIV (1966) nr. 3, p. 7.

51. George Ivașcu, *Umanism și umanități...*, p. 9; Acad. D. Prodan, *Suplex libellus Valachorum*, Ediție nouă, refăcută, Editura științifică, București, 1967, p. 13—24.

52. «Despre Muntenia», în «Antologia gîndirii românești...», p. 20.

53. Nicolaus Olahu a descris luptele lui Petru Rareș și pacea de la Oradea (1538) favorabilă principelui român, după înfrîngerea ungarilor la Feldioara. Soliman Magnificul răzbuună cetezanța lui Rareș, invadînd Moldova, Nicolaus Olahul a fost solicitat să intervină în treburile interne ale Moldovei, dar, spre cinstea lui, refuză, cunoscînd setea de respect și principiul păcii (*Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 83—84).

ori s-au lepădat de regele Ungariei, adesea au purtat războaie cu regele Poloniei. Se spune că pot să strângă o oaste de patruzeci de mii de oameni și mai mult. *Limba lor, ca și a celorlalți valahi a fost odinioară romană*, ca unii care sînt coloni romani; în vremea noastră se deosebește foarte mult de aceea (romană), dar multe din vorbele lor pot fi înțelese de latini...»⁵⁴.

În sfîrșit, despre românii transilvăneni, Nicolae Olahul scrie: «... II. Neamul acesta este viguros, războinic, are arme și cai robuști și buni. Întreaga regiune are cînd șes, cînd păduri, alternativ; fiind brăzdată de bifurcația și cotiturile apelor, așa cum vom arăta puțin mai jos, are un pămînt roditor: e bogată în vin, plină de aur, argint, fier și alte metale, precum și de sare; este foarte îmbelșugată în boi, fiare, urși și pești, încît nu poți învinui natura că n-a adunat în acest ținut tot ce ușurează traiul. În ea trăiesc patru popoare de neam deosebit: *ungurii, seculii, sașii și valahii...*

Valahii sînt încredințați (*traduntur*) că sînt colonii romane. Dovada acestui lucru este faptul că au multe în comun (*communia*) cu limba romană și se găsesc în acest loc multe monede ale acestui popor, fără îndoială indicii puternice ale vechimii stăpînirii romane pe aici...»⁵⁵.

Deosebit de interesante, în capitolul consacrat *Banatului și Olteniei*, sînt informațiile despre *Podul lui Tráian*⁵⁶ de la Turnu-Severin, pentru care învățatul umanist citează *Istoria romană* a lui Dio Casius, scrisă la începutul secolului al III-lea d. Hr., reproducînd, în același timp, textul inscripției ce ar fi fost săpată pe pod (dar care nu se găsește în opera istoricului antic): «PRIN PROVIDENȚA ÎMPĂRATULUI, MARE PREOT, PUTEREA ROMANĂ, PE CINE NU SUPUNE? IATĂ CĂ A BIRUIT ȘI DUNĂREA»⁵⁷.

Așadar, în această privință, Nicolae Olahul este un strălucit premergător al răspîndirii ideii originii latine și a unității poporului român⁵⁸. Totodată este creatorul stilului baroc în cultura superioară maghiară, așa cum va fi, cu un secol mai tîrziu, Petru Movilă în cultura poloneză, sau cum au fost Dionisie cel Mic, Ioan Casian în apus⁵⁹ apoi Dimitrie Cantemir ș.a.⁶⁰.

Nicolae Olahul își dădea seama că păstorește un popor care fusese altădată în «legea Răsăritului», dar împrejurările au creat situația în care se găsește astăzi⁶¹.

54. «Despre Moldova», *Ibidem*, p. 21.

55. «Despre Transilvania», *Ibidem*.

56. Prof. univ. D. Tudor, *Oltenia Romană*, Ediția III-a revizuită și adăugită, Editura Acad. R. S. România, București, 1968, p. 60—72.

57. Text original: PROVIDENTIA AUG. VERE. PONTIFICIS VIR. VIRTUS. ROMANA APUD NON, DOMET SUB. IUGUM. ECCE RAPIFUR. ET DANUVIUS (*Umanistul Nicolaus Olahus...* p. 130).

58. G. Mihăilă, *op. cit.*; N. Bălcescu, *Opere*, IV, «Corespondența», Editat de G. Zane, București, 1962, p. 278 ș. u.

59. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor-Dobrogea la patrimoniul ecumenismului creștin în secolele al IV-lea — al VI-lea*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 1, p. 3—25; Asist. Ștefan Alexe, *Sfîntul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică în secolele al IV-lea — V-lea*, în «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 7—8, p. 114—116; Ioan Alexandru, *Traducerile*, în «Lucașul» din 17 mai 1969, p. 3.

60. Aurelian Sacerdoleanu, *Dimitrie Onciul...*, vol. I, p. 554—555; Paul Simionescu, *Dimitrie Cantemir, domnitor și savant umanist*, Editura enciclopedică română, București, 1969, p. 30—95; George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Editura științifică, București, 1969, vol. I, p. 242—256.

61. Diac. Asist. I. Rămureanu, *Începuturile creștinării ungarilor în credința ortodoxă a Răsăritului*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 29—56.

Cel mai periculos dușman al creștinismului, către care se îndreptau privirile arhiepiscopului de Strigoniu, și vrednica mlădiță a episcopiei Oradiei⁶², era iureșul otoman, care prin dezastrul de la Mohács, a creat panică în aceste regiuni, dar și neorînduirea internă; sînt edificatoare în acest sens, *Scrisorile* lui Nicolae Olahul: «...Vai ce durere, cîte nenorociri s-au abătut asupra Ungariei! Cea mai mare parte și cea mai bogată a fost pustiită și nimicită de năvălirile de acum trei ani ale turcilor, spre marea nenorocire a creștinilor, acum și partea care a mai rămas e devastată și jefuită de soldații noștri, de la care ar trebui să așteptăm mai degrabă să o apere decît s-o ducă la ruină... În alte părți e atîta neînțelegere, atîta vrajbă și fiecare așa își slujește și își apără cu dinții partida, împins de ambiție și de cîștig chiar neînsemnat...»⁶³.

Se constată de aci, marea grijă a umanistului pentru poporul de jos; condamnă jaful, invazia⁶⁴, nu este de acord cu luptele interne și gruparea în partide, care distrug unitatea și descurajează pe oamenii de acțiune din toate domeniile.

Nicolae Olahul predica binefacerea sub toate aspectele ei și renunța la folosul personal⁶⁵. «...De unde izvorăsc aceste rele ale noastre și care este originea primejdiei pentru întreaga creștinătate, ascultă pe scurt — scrie arhiepiscopul —: *cît timp nu se respectă nimic bun, cît timp fiecare se preocupă de folosul său, iar pe cel obștesc îl neglijează, cît timp nimeni nu capătă dreptate, iar văduvele și orfanii sînt chinuți în chip înspăimîntător, în sfîrșit, cîtă vreme sînt disprețuite și cele divine, și cele umane fără nici o deosebire, dușmanul atotputernic năvălește în inima țării noastre, îndemnat de nu știu care principe creștin. Acest dușman a ocupat orașele, cinci biserici și Alba Regală, călduzele sînt acei care profită și nu muncesc. Aceștia, nemîndu-se nici de Dumnezeu și nici de onoarea lor, fac tot felul de lucruri în chip anarhic. Din îndemnul lor, bieții iobagi sînt aduși în sclavie veșnică, fecioarele sînt siluite, soțiile sînt oprimate, iar văduvele sînt constrînse la tot felul de depravări...»⁶⁶.*

62. Pentru meritele sale, Nicolae Olahul a primit «*Blazonul*» în 1548. Acest document este numit «Documentul cel vestit» de către cronicarul Gh. Șincai. «Prin el se confirmau calificativele date de *Universtatăa celor trei limbi* de la Louvain lui Nicolaus Olahus prin savantul Petrus Nannius, care-l numește *optimus et erudissimus omnium doctorum patronus*, ca și acela al elvețianului Johannes Cynglius, care-l considera *poeta orantissimus...*» la Corneliu Albu, *Inorogul de pe «blazonul» lui Nicolaus Olahus*, în «Magazin istoric», II (1968), nr. 1, p. 13.

63. *Către arhidiaconul Emeric* (25 mai 1529), în «Antologia gîndirii românești» ..., partea I, p. 22.

64. În *Scrisoarea către Pavel Géreb*, Nicolae Olahul ia atitudine categorică împotriva beligeranțelor și invadatorilor, scriind: «...Și ceea ce este mai crud, nemulțumindu-se în hotarele Ungariei (principii și nobilii hrăpăreți și aventurieri) și cu toate acele primejdii care se găsesc în această țară, pun la cale pîlirea și altor regate creștine și primejdii asemănătoare. După cum am aflat din indicii și documente foarte clare, ei plănuiesc să invadeze ținuturile din vecinătatea Ungariei, și de acolo să pătrundă și în alte țări creștine...» (*Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 196).

65. Renumitul arhiepiscop scria lui Ioan Antoniu Baron de Burgis, ambasadorul papii Clement al VII-lea pe lângă regele Angliei: «...nu dispun de atîtea mijloace cîte mi-ar trebui și cîte îmi cere rangul meu... *Însă eu n-am cunoscut obiceiurile oamenilor: ale lor sînt diferite de ale mele* (subl. n.), multe se promit din gură, puține se îndeplinesc prin faptă (...) toate planurile lor urmăresc obținerea profitului și al avantajului. Se îne seama mai degrabă de folosul personal decît de prietenii traicne și de mila față de aproapele. Pe lângă asta, nici el nu mă înțeleg pe mine, nici eu pe el, fiindcă îți poți da seama singur cîtă amărăciune aduce omului dezordinea...» (*Ibidem*, p. 214).

66. *Către Pavel Géreb*, în «Antologia gîndirii românești»..., partea I, p. 22.

De o deosebită faimă s-a bucurat și *Corespondența* erudită a umanistului român ⁶⁷ și nu mai puțin creația sa poetică, difuzată prin scrisori și în manuscrise ⁶⁸. Printre poeziile sale se numără: *rugăciuni* ⁶⁹, *epitafe*, *scrisori către prieten*, *felicitări*, *epigrame*, *o satiră* și altele, compuse într-o latină aleasă, sub influența lui Ovidiu ⁷⁰, și

67. *Corespondența* sa a fost editată după trei sute de ani, la Budapesta, în 1875, de A. Ipolyi.

68. Creația poetică a văzut lumina tiparului tot la sfârșitul secolului trecut sub St. Hegedüs, iar ulterior, sub titlul *Carmina*, în 1939, la Leipzig, sub îngrijirea lui I. Fogel și L. Yuhasz (G. Mihăilă, *op. cit.*).

69. Iată un exemplu de RUGĂCIUNE, în care Nicolae Olahul, pe lângă talentul poetic, se arată un credincios convins prin fapte și destoinic prin cuvinte:

*Sfânt Dumnezeu, ce-ai zidit pământul și marea și cerul,
Tu, ce cu-n semn pironеști astrii de foc în tărui;
Tu, dup-al cărui plac se-nvîrte-n orbita-i luctoasă
Luna și soarele aprins tras de jugharii cei iuși;
Tu, ce hrănești a pământului rodnic semințe gustoase,
Tu, ce cu dragostea ta pe muritorii ocrotești;
Tu, în a cărui mină se află a păcii zaloguri
Și a lui Marte cel crunt înstingerate săgeți;
Ce să-ți aduc ca prinos potrivit mulțumirea-mi s-arate
Și să slăvesc mai smerit numele-ți sfânt de trei ori?
Prea meritate pedepse ne-aduc ale noastre păcate;
Mina ta poartă pe drept biciul ce acum ne-a lovit.
Cum un părinte sever cu grele loviri pedepsește
Ale copiilor săi nesăbuite greșeli,
Astfel și tu ne mustrezi pe noi ce-nolăm în păcate
Și după vrerea-ți, acum grele pedepse ne-am luat.
Dat-ai ades după vesele timpuri și vremuri grozave,
Iar după vijor și ploi, zile senine dăduși.
Astfel divina putere deprinsă-i să-și schimbe purcesul
Iarăși și iar deschizînd îndurătorul ei sin.*

(*Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 147).

70. Ovidiu Drimba, *Ovidiu poetul Romei și al Tomisului*, Ediția a II-a, Editura tineretului, București, 1966, cu o *Prefață* de Tudor Vianu, care arată influența operelor lui Ovidiu pentru cultura mondială, p. 5-9...

Cîteva VERSURI din opera poetică a lui Nicolae Olahul:

Mare virtute-i să știi a-ți cunoaște a ta proprie viață!
Limba fiecărei ades a vătămat pe cei răi.
Asta-i credința cu care-ți plăcea să te lauzi atîta,
De ai putea divulga tot ce ți s-a-ncredințat?

(*Umanistul Nicolaus Olahus...*, «Impotriva unui blrfitor» p. 149)

Otrava stă ascunsă în inimile noastre,
Dogme nedrepte răspîndesc moravuri nemloase.
De aceea războiul, foamea și ura
Nimicesc, vaf, țările noastre.

versuri — parte — chiar în limba greacă. Cele mai prețioase, alți prin idei și adin-cimea sentimentului, cât și prin realizarea poetică sînt *Elogiile*, scrise în 1536⁷¹ la moartea bunului său prieten, Erasm⁷², căruia cu mult înainte îi scrisese «Admir cu bucurie sufletul tău, mărinimosule Olah; numele tău îl voi scrie printre cei mai de seamă prieteni ai mei, OLAHUS — ÎN ACEST NUME SÎNT CUPRINSE TOATE BINE-FACERILE PRIETENIEI», — scria Erasm către umanistul român —, pe care îl rugase Nicolae Olahul mai înainte (26 iulie 1532), să vină la el pentru a scăpa de ura papalității⁷³.

«...Acum îngăduie-mi prea învățate și de mine preaiubite Erasm, să scriu despre ale tale. Foarte îngrijorat de fama și tihna ta, ți-am scris înainte de întoarcere și, dorindu-ți din suflet binele și liniștea, te-am rugat să te gîndești și să-mi comunicî dacă ai de gînd să te întorci ca să știu să mijlocesc pe lângă regina mea în interesul situației și tihnei tale viitoare. În cele două scrisori ale tale ce mi le-ai trimis, tu, probabil fiind nehotărît, mi-ai dat un răspuns vag. În ambele scrisori, înșirînd motivele jale și starea rea a sănătății, n-ai precizat nimic sigur. Se părea că vrei și nu vrei să te întorci. Printre alte cauze spuneai că și din pricina vîrstei înaintate nu poți suporta oboselile Curții... Totuși, după părerea mea, aici vei avea un loc mult

Milă nu mai este,
Iar discordia, ce bîntuie toate țările.
Aduce primejdie celor buni.
Acest secol alît de crud.

(Umanistul Nicolaus Olahus... «Către secolul de acum...» p. 150)

71. Cîteva versuri din *Elegia la mormîntul lui Erasmus din Rotterdam*

Dărăpănatul său trup odihnește-n mormîntul acesta
Trist, însă spiritul său cu ambrozii hrănit.

Cînd înflorita etate tinăru trupu-i ajuns,
s-a arătat pe deplin geniul duhului său.
Harnica lui tinerete neîncetatului studiu
fu înclinată, cînd el *Biblia* tot cerceta.

Viața întreagă îl fusesc alît de neprihănită,
că îl poți lua tu însuși ca fericit îndreptat.
Despre aceasta ne dau mărturie credincioase ale sale
opere ce-au izvorît dintr-un cucernic talent.
Ele redau neclintita-i credință și firea-i curată.
Chipu-i, ce parcă e viu și trăsăturile lui:
Ele ne-arată și drumul cel drept înspre culmile înalte
Ale-nstelatului cer ce-i pregătit celor buni.

Plin de durerea pierderii celui mai apropiat prieten, Nicolae Olahul subliniază:

Sufletul nostru era înfrățit prin virtuți și credință
Ce ne-ndemnau a trăi și a muri la un loc...

(*Ibidem*, p. 140-141).

72. «Deși nu îți sînt cunoscut personal — îi scrisese Nicolae Olahul — totuși îmi ești așa de drag și de cunoscut din frecvența lectură a operelor tale, că nu mă socot mai prejos decît nici unul din aceia care zilnic trăiesc în societatea ta» (la Șt. Bezdechi, *op. cit.*, p. 75).

73. Prof. univ. Ion Banu, *op. cit.*, p. 19.

mai comod, din mai multe pricini și vei putea lucra, așa cum faci acum, și prin scrisorile tale să cultivi și să dezvolți problemele creștine cu grijă...»⁷⁴.

În afară de acestea, Nicolae Olahul a scris o operă intitulată *Atila*, în care vedea un umanist al timpurilor străvechi, zugrăvinduo-l în așa fel încît să semene cu regele Matei Corvin.

Tot lui Nicolae Olahul i se datorește un *Cronicon*⁷⁵, istorisind evenimentele de la încoronarea regelui Matias pînă la urcarea pe tron a lui Ferdinand I.

Bunătatea și blîndețea marelui ierarh își avea explicația ereditară din vechea spiță de domni români și în special Mircea cel Bătrîn (1386—1418), a cărui activitate este binecunoscută⁷⁶. Nicolae Olahul căuta să înlăture răutatea, indiferent de la cine provenea, pentru aceasta și-a atras critici ascuțite din partea nobililor, dar într-o mai mare măsură prețuirea de care se bucura în cercurile largi ale populației sincere și în special a iobagilor pentru care Nicolae Olahul era în stare să-și «dea toate veniturile și onorurile» și dacă va fi nevoie însăși viața... Iată ce concepție umană cuprindea nobilul său suflet și conștiința sa curată, care se manifesta: «Nu pot să nu mă mir de perfidia și caracterul tîlhăresc al oamenilor noștri care, mai mult decît «proteții», nu fac nici o deosebire între bine și rău, în nici un lucru. Orice s-ar întîmpla între oameni și oricum s-ar întîmpla, fie spre mai bine, fie spre mai rău, pe toate le schimbă la înfățișare și nu țin seama niciodată de ce este bine, ci toate și

74. *Către Erasm din Rotterdam*, în «Antologia gîndirii românești»..., vol. I, p. 22—23.

La moartea lui Erasmus, Nicolae Olahul a alcătuit și un *epitaf*:

«Fi-va notată cu o piatră cernită ziua de astăzi,
fiindcă a lumii întregi scumpă podoabă răpi.
Scrieți dar, ceată sfințită a barzilor, triste distihuri.
Plîngeți, o ! muze. Iar voi grații bocșiți pe cel dus,
Căci răposat-a bătrînul Erasmus de-a părinților noștri gură slăvit.
A pierit gloria lumii întregi.
Bun rămas eu pe vecl îi doresc,
o, ilustre Erasmus, de-acum al trecut printre bărbații cerești!...».

(text prescurtat după Prof. univ. Ion Banu, *op. cit.*, p. 20).

75. OPERA scrisă a umanistului român Nicolae Olahul, descoperită pînă acum, s-ar putea încadra astfel:

1. *Procesus Universalis* (tratat de alchimie, publicat sub pseudonimul Nicolaus Melchior), în «Muzeum Hermeticarum», Francofurt, 1525;

2. *Hungaria sive de originibus gentis, regni, situ, divisione, habitu atque opportunitatibus*, Bruxelles, 1536;

3. *Atila sive de rebus bello paceque ab suo gestis*, Bruxelles, 1536;

4. *Carmina; Epistolae*, 1527—1538;

5. *Ephemerides, quae in astronomicis Petri Pilati Veronensis a 1552 impressis manu sua adnotavit Olahus ab anno 1552, usque 1559*;

6. *Catholicae ac Christianae religionis praecipuae quaedam capita*, Viena, 1560;

7. *Genesis filiorum ser. regis Ferdinand I ex ser. Anna regina natorum a 1549 conscripta*;

8. *Breviarium secundum usum Almae et Metropolitanae ecclesiae Strigonensis*, Viena, 1563;

9. *Compendiarium suae aetatis Chronicon* (24 ianarie 1464—14 martie 1556), Viena, 1563;

10. *Instructio pastorales ad clerum*;

11. *Brevis descriptio cursus vitae Benedicti Zercheky*, 1568.

76. Pr. Nicolae Șerbănescu, *550 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrîn (1418 — 31 ianuarie — 1968)*..., p. 86—99. Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica Ortodoxă a țării sale*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 100—106; Idem, *Dimitrie Onciul*..., vol. II, p. 418—419.

tot ce vor le trag spre folosul lor, iubindu-se mai mult pe sine decît pe ceilalți. Nu există printre ei vreo prietenie adevărată, nici credință, nici vreun respect al binelui. Toate le pun la cale și uneltesc a nimici pe alții. Nici un lucru în care văd vreun folos nu le scapă fără să și-l însușească spre a profita și a se folosi ei, într-altfel se iubesc mai mult pe ei înșiși decît pe ceilalți...»⁷⁷.

Plecînd de la toate acestea, Nicolae Olahul a înțeles pe deplin și corect mișcarea din sînul creștinismului apusean, dar n-a acceptat «excesul» Reformei protestante.

Nicolae Olahul este aproape un predecesor al vechilor catolici, în sensul că nu admitea primatul papal și avea toată independența pastorală și lua atitudine și hotărîri fără avizul papii. Deși «indexul» și «nihil obstat» erau în floare, așa cum se înțelegeau în acea epocă, arhiepiscopul de Strigoniu, în loc să cultive teologia scolastică și tomistă, făcea traduceri din clasicii antichității, comenta Părinții Răsăriteni, iar regulile administrative și canonice le găsea la scaunul Constantinopolului, avînd deosebit cult pentru ierarhul-martir Sfîntul Ioan Gură de Aur, așa cum am arătat mai înainte.

Nu avea legături de prietenie cu ierarhi sau cardinali papali, ci cu umaniști ca Erasm etc. Considera «ordinele călugărești apusene proaste garnituri ale unui creștinism rău-înțeles», din reprezentanții cărora au ieșit mulți ignoranți, mincinoși, perversi, ambițioși etc.⁷⁸, dar mai ales ceata iezuită, care a dat monstrul persecuției științei, artei, creației și înăbușirea aspirațiilor progresiste⁷⁹.

Progresul, libertatea și pacea erau coordonate permanente ale ilustrului umanist. El înțelegea că toate popoarele, toți oamenii, indiferent de convingeri religioase, politice sau filozofice, sînt frați între ei⁸⁰. Creștinii mai ales trebuie să fie exemple vii și permanente-valabile pentru toate veacurile și straturile sociale.

În afara mîntuirii personale, creștinii trebuie să-și manifeste mărinimia sufletească prin însușirea culturii universale; Nicolae Olahul era dușmanul ignoranței, bigotismului, fanatismului religios și fariseismului slujitorilor... Adevărații creștini sînt cei ce știu să prețuiască trecutul și protejează «umanismul triumfător în toate ramurile de activitate umană»⁸¹. Toate acțiunile oamenilor trebuie orientate spre bine, adevăr, dreptate, care converg spre adevărata convingere. Prin acestea se demonstrează cultivarea aspirațiilor nobile ale Evangheliei.

Nicolae Olahul este inițiatorul Contrareformei⁸², dar metodele sale au fost dulci prin exemplu propriu, respectînd convingerile religioase, înlăturînd pe slujitorii ne-

77. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 233.

78. *Ibidem*, p. 97; 204, 211 ș.a.

79. Nu numai pe lezultii, umaniștii îi considerau inutilii societății și păgubitori adevăratei credințe, ci și pe călugării dominicani și franciscani..., *Ibidem*, p. 97, 164; 109, 186.

80. În sprîjinul acestor convingeri aducea texte scripturistice: «Cel ce aude și face, acela se mîntuiește...» (Luca VI, 49); «Nu cel ce zice Doamne, Doamne, va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce va face voia Celui ce M-a trimis...» (Matei VII, 21); «Dacă credința ar veni de la oameni ar fi pierit de mult...» (Fapte V, 28); «Dumnezeu nu este părintitor, de orice neam ar fi omul...» (X, 34-35); «Dragostea acopere mulțime de păcate...» (I Petru IV, 8); «Cine nu lubește este mort...» (I Ioan II, 14); «Pentru că credința fără fapte este moartă, precum trupul fără viață...» (Iacov V, 14).

81. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 60.

82. «N-a luptat prin constrîngere, ci a folosit arme din arsenalul spiritului și al moralei...» scrie în *Révai Nagy Lexikon*, vol. XIV, Budapeșt, 1916, p. 682.

demni, care provocau tulburare și neîncrederea credincioșilor, care credincioși vedeau în unii preoți niște «sarlatani și profitori».

Nicolae Olahul împarte veniturile uriașe ale Bisericii Romano-Catolice anumitor instituții de utilitate publică, iar pe cei lipsiți îi scutește de dări. Or această culezanță a făcut din ierarhul român un exemplu unic în lumea creștină apuseană a acelor veacuri⁸³. Cu alte cuvinte, din adept al tendințelor renașterii a devenit izvor de umanism, considerând poziția eclezială și funcția statală accesorii; el a trăit prin faptele lui mari și a trecut la nemurire prin pilda sa, căutând stingerea focului confesional⁸⁴, destul de dogoritor în prima jumătate a secolului al XVI-lea, demascând haosul produs de puzderia sectelor și cultelor⁸⁵, care aruncă noroi unele în obrazul celorlalte⁸⁶, deci tendința sa sinceră a fost anihilarea veninului confesional, recurgând chiar la înlăturarea iezuiților («canes papae») de pe lângă Arhiepiscopia de Strigonia.

Nicolae Olahul considera diferențele doctrinare, «cu excepția purcederii Sfintului Duh», de mică importanță (subl. n.)⁸⁷ căutând prin aceasta să fructifice rezultatele, oarecum optimiste, ale «unirii» de la Ferrara-Florența⁸⁸.

Fiind contemporan al frământărilor din teologia anglicană, Nicolae Olahul a fost simpatizant al Reformei din Anglia. El primea la reședință ierarhi și teologi anglicani, diplomați, trimiși, consuli, cu care discuta, fără a-i condamna pentru «ruptura de Roma». Întreaga Corespondență rămasă de la distinsul ecumenist ne arată simpatia pentru poziția nouă anglicană și tendințele înnoitoare din Marea Britanie. Am putea spune că prin inima lui Erasm, cărja lui Nicolae Olahul și sacrificiul lui Becket a triumfat Zwingli și Oecolampadiu⁸⁹. Prin această înțelegere a realităților din Marea Britanie și Irlanda, Nicolae Olahul s-a dovedit a avea un simț al adevărului destul de dezvoltat, lăsând la o parte pretențiile papii și simpatizând cu mișcarea de reformă. Este greu să dăm amănunte și dificil de pătruns acest suflet de român, care colindase apusul Europei și constatase putreziciunea din sfnul catolicismului.

Deși ierarh catolic, Nicolae Olahul a căutat ca eparhia sa să fie independentă, iar credincioșii să fie mulțumiți și la loc de cinste. Bogătașii și prinții erau cei ce împiedicau tendințele sale de a face din Biserică o instituție publică bazată pe dreptate, cinste, egalitate și frățietate. El considera pe marii feudali «frânele progresului», cărora le place numai lingușirea și lașitatea, pe când poporul obișnuit este plin de demnitate.

Ierarhul catolic are cuvinte aspre la adresa celor ce nu înțelegeau credința creștină ca un fenomen al iubirii și egalității: «...niciodată, sau rareori găsești la curte o adevărată societate, toate sînt minciună și prefăcătorie. Dacă nu știi să-i măgulești și să-i cîștigi astfel pe cei mai puternici și să denigrezi faima, onoarea și numele altuia, zadarnic te mai străduiești pentru ale tale; în sfîrșit, chiar dacă petreci în aceste condiții toți anii vieții tale, servind cu credință, e de ajuns o cît de mică minciună a unui trădător, ca toate serviciile tale de pînă aci să nu mai aibă valoare...» Și Nicolae Olahul scrie *Către un prieten*, cu amarăciune: «În vremea de azi urechile principilor sînt deschise numai spre a asculta lingușiri, deși ar trebui să fie închise

83. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 64. 84. *Ibidem* p. 68.

85. *Ibidem*, p. 99–100, 110. 86. *Ibidem*, p. 148, 180. 87. *Ibidem*, p. 80.

88. *Istoria bisericească universală...*, vol. II, p. 99–105.

89. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 160, 164, 174; 224–232.

cu totul. Toate acestea nu pot să nu impresioneze la curte un om cumsecade. Un astfel de om, dacă e bun, e socotit inutil și prost...»⁹⁰.

Prinții catolici și reprezentanții lor ideologici, iezuiții, făceau tot posibilul ca să nu pătrundă în cercul lor idei noi, ceea ce nu putea să fie pe placul lui Nicolae Olahul, adept convins al «modernismului antichizant promovat de Renaștere, care s-a transformat într-un modernism independent și național...»⁹¹, așa cum gădea mai târziu Comenius, a cărui operă a avut un mare ecou în masele românilor din Transilvania și asupra pedagogiei românești⁹².

Într-adevăr, influența lui Nicolae Olahul a fost deosebită și în împrejurimi. Scriitorul slovac Voitech Bucko (în lucrarea sa *Mikulas Olah ejeho dobo*, Bratislava, 1940) precizează că a recunoscut totdeauna rolul mare și important ce i-a revenit arhiepiscopului de Strigoniu într-una din cele mai zburcuate epoci din istoria Slovaciei. După el, «Nicolae Olahul era un umanist învățat, prieten și mecena al umanistilor, om politic, diplomat și, în același timp, un mare ierarh al Bisericii... A fost un caracter solid într-o vreme când această calitate nu era prielnică...» (subl. n.).

«Întreaga activitate de mitropolit primat s-a desfășurat pe teritoriul slovac. În secolul al XVI-lea, el a făcut din Tyrnavia Roma slovacă, adică un centru cultural și religios, pentru care poporul slovac trebuie să se gândească la el cu recunoștință...»⁹³, așa cum recunoștința slovacilor și moravilor este deosebită pentru *Sfinții Chiril și Metodiu* — «români și ei la origine» — așa cum afirmă Gheorghe Șincai⁹⁴.

În altă ordine de idei, influența și deosebita stimă pentru Nicolae Olahul se află în *Țările de Jos, Germania, Franța, Italia și la toți oamenii de literatură și iubitori de înalte sentimente umane*⁹⁵. Printre aceste sentimente, la loc de frunte stă pacea, pe care marele ierarh o considera sufletul dezvoltării progresului, al fericirii popoarelor și a împlinirii Evangheliei Mântuitorului Hristos⁹⁶.

Nicolae Olahul a fost un patriot conștient de înaltele virtuți ale înaintașilor săi din aceeași spiță, făcând cunoscut sufletul și aspirațiile strămoșilor peste graniță, peste opreliști inerente, depășind cu mult prezentul dificil și încărcat de oameni ai interesului. *El nu uită niciodată patria adevărată, frații și rudele*⁹⁷ cărora le lasă

90. *Ibidem*, p. 209—210.

91. OPERE I. *Hronica românilor, tom. I, Ediția îngrijită și studiu asupra limbii*, de Florica 191—231; A. D. Xenopol, *Scrieri sociale și filozofice*, Editura științifică, București, 1967, p. 77—145.

92. M. S. Știrbu și S. T. Știrbu, *Didactica estetic-intuitivă comeniană în România*, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, p. 212—236.

93. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 67 și 259.

94. OPERE I, *Hronica românilor*, tom. I, *Ediția îngrijită și studii asupra limbii*, de Florica Fugaru; *Prefață și note*, de Manole Neagoe, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 250 ș.a.

95. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 67.

96. *Ibidem*, p. 150, 158, 198.

97. Cu toate mărturiile interne și externe și însăși mărturisirea prin numele său de *Românul*, unii înclină să zică, trecând peste pana și memoria ilustrului umanist, că Nicolae Olahul este «scriitor străln...». Considerăm că este de prisos orice comentariu. A se vedea pe larg *Căldători străini despre țările române*, Editura științifică, București, 1968, vol. I, p. 484—500.

P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, «Popoare, culturi, civilizații», Editura științifică, București, 1969, demonstrează cum s-a păstrat etnosul și demnitatea românilor în *Transilvania și împrejurimi...*, p. 228—242; 258—263.

Istoricul Dimitrie Onciul a explicat, destul de clar, în prelegerile sale, situația nobililor români care păraseau ortodoxia, fiind forțați de împrejurări și treceau la catolicism. «Împărații ca-

parte din averea sa, iar parte o dăruiește prin testament instituțiilor de cultură create de el⁹⁸.

Mitropolitul primat rămâne un «bun universal», nu prin titlurile și funcțiile trecătoare, ci datorită sufletului său curat prin natură, prin dragostea sa nemărginită față de om, de omul de jos în suferință și în necazuri, arătându-se abil împăciuitoare al certurilor confesionale, distins împlinitor al unui gol în cultura națională și universală, un promotor autoritar al ideilor și frământărilor urmașilor dacilor și romanilor în apusul Europei. Acest lucru, face ca marele ierarh să fie păstrat cu cinste în sanctuarul marilor valori ale neamului. El a știut să-și păstreze virtuțile, tradițiile și obiceiurile, făcând cunoscute întregii lumi marile daruri ale naturii fărăi noastre și noblețea urmașilor dacilor și romanilor⁹⁹. Numai așa înțelegem de ce Erasm îi scria: «...de multă vreme ai meritat să fii respectat și cinstit de către toți, datorită umanității, virtuții și nobleței tale...».

«Nu este o mică mângiere pentru mine, Olahus al meu, faptul că în acest secol, care pretutindeni naște tot felul de monstruozițăți omenești, cînd credința, dragostea și umanitatea (subl. n.) nu numai că nu mai au trecere, dar se pare că sînt chiar cu totul stinse și îngropate, se găsesc totuși cîteva spirite sincere și cinstite, ceea ce ne dă speranța că se va forma o dată acea generație de aur a muritorilor... Am avut prieteni, dar m-au părăsit (pentru interese meschine) încît au încetat să mai fie chiar (numiți) oameni... Prietenia ta m-a convins prin fapte de multă vreme. Nu se dezmente vechiul proverb grecesc: *cei ce se aseamănă își sînt prieteni*; nu mă îndoiesc că ești foarte prețuit de ea, datorită purtării tale sincere și sufletului tău curat...»¹⁰⁰.

Sufletul curat și sinceritatea față de sine, prețuirea muncii și valorilor altora erau unele din mijloacele eficiente și totodată dovada de umanism și înțelegere a Renașterii.

Nicolae Olahul face parte din cultura latină a Renașterii și «...epoca Renașterii... — zicea Nicolae Iorga — sub nici un motiv n-a fost străină de noi... Cultura laică

tolci! aveau împuternicire de la papa să le ofere, pe lângă rang eclezial, și titluri nobiliare la modă în acele timpuri, așa s-a întîmplat cu Ioan de Huniade, care a devenit voievod al Ardealului și «gubernator» (regent) al Ungariei...; de asemenea Nicolae Olah (Românul) arhiepiscop primat al Ungariei...», Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitrie Onciul...*, vol. II, p. 348—349.

George Ivașcu chiar subliniază că *Nicolae Olahul este neaș român* și că nu este «călător străin» de neam. În *Istoria literaturii române...* consacră ample comentarii mitropolitului primat de Strigonia: *Un umanist român în corespondență cu Erasmus: Nicolaus Olahus*, p. 58—62, 64, 182, 189, 227, 310 ș.a.

98. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 67.

99. Acești urmași au păstrat cu fidelitate în tezaurul folcloric «mișcarea spiritului nostru etnic». S-ar vedea de grabă că poporul românesc nu s-a juruit motivelor sacrale, ci își merge drumul său interior, înscris în structura ce-l diferențiază de alte popoare. *Cultura biblică și bisericăscă sînt asimilate în spirit creator*. Surprindem în funcția creatoare, pe care cultura biblică și bisericăscă o dobîndesc cu prisosință în sufletul poporului nostru, o particularitate, care aparține, precum bănulm, și celorlalte popoare balcanice, dar care ne deosebește de popoarele apusene, mai ales germanice», care au dat naștere la revolte și schisme spirituale... «E adevărat că în ultimele decenii și poporul românesc a fost invadat de secte, dar toate sînt străine, nu un produs al pămîntului. Românul variază spontan motivele dogmatice și canonice, dar nu pînă la «shismă». El pune în spontaneitatea sa o visătoare cumpătare și o mare discreție...», după Lucian Blaga, *Triologia culturii: Orizont și stil, Spațiul mioritic, Geneza metaforei și Sensul culturii*, Cuvîntul înainte de Dumitru Ghișe, Editura pentru literatura universală, București, 1969, p. 187—188.

100. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 153—154.

exista totuși, cultura latină a Renașterii, dovadă Luca Stroici, dovadă Grigore Ureche și Miron Costin, care, desigur nu erau singurii...»¹⁰¹.

Continuarea acestor tradiții de renaștere a plămădit și cultura greacă-bizantină, mai ales în timpul lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714). «La un moment dat, Școala domnească din București a devenit centrul de cultură filozofică, umanistă, de gândire liberă pentru «toată lumea elenică din sud-estul european...»¹⁰².

Cultura, sub toate formele, umanismul, cultivat în toate ramurile, deosebeau pe oamenii mari ai acelor timpuri. Mitropolitul primat al Strigoniului, Nicolae Olahul, s-a impus prin viața sa împletită cu preceptele evanghelice și sfaturile Sfinților Apostoli, încît Roma nu putea lua măsuri, cu toate implicațiile iezuite. Nu s-a întîmplat același lucru peste două sute de ani, cînd alt ierarh român Micu Klain, «unit cu Roma», a suferit degradări și persecuții, apoi a fost supus unor amenințări morale de tristă amintire, în urma cărora a succumbat¹⁰³. Chiar uniaticismul era rezultatul unei întreitile silnicii¹⁰⁴.

Ecumenismul marelui dispărut a fost recunoscut de reprezentanții confesiunilor de pe teritoriul unde Nicolae Olahul și-a desfășurat prodigioasa activitate, făcînd din viața și faptele lui traducerea în viață a adevăratei credințe și izolarea celor ce practică credința din motive de a trăi o viață fără griji și huzur, așa cum făceau prinții și bogătașii, pe de o parte și îndrumătorii lor duhovnicești, călugării iezuïți, dominicani, franciscani, sau alte ordine la modă în acele timpuri, pe de altă parte.

Agonisita sa și moștenirea au fost ajutorul material cu care mitropolitul primat a întemeiat instituții culturale de un prestigiu deosebit pentru acele vremuri.

«Pentru asemenea merite personale, de familie și de neam, Nicolae Olahul și toți ai lui, cîți erau în viață, au fost înnobilați.

Toate acestea ne apar ca un serviciu de mare preț pe care nepotul lui Manzilla de la Argeș l-a adus, deliberat și deseori repetat, neamului din care se desprinsese și de care se simțea strîns-legat. Chiar și numai păstrarea numelui de «Olahus» (Românul), în tot cursul vieții sale (putea să ia titluri nobiliare maghiare etc.), este o dovadă că servind interesele patriei sale adoptive..., n-a uitat niciodată că este un fiu al poporului român»¹⁰⁵.

101. N. Iorga, *Pilda bunilor Domni din trecut față de Școala românească*, București, 1914, p. 3 ș.u.

102. Șt. Birsănescu, «*Schola latina*» de la Cotnari, biblioteca de curte și proiectul de Academie al lui Despot Vodă. *Zori de cultură umanistă în Moldova secolului al XVI-lea*, București, 1957 (după *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 40).

103. Pr. Prof. D. Stăntiloea, *Lupla și drama lui Inocențiu Micu Clain*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1137—1179; Acad. D. Prodan, *Suplex libellus Valachorum...*, p. 137—238.

104. *Uniaticismul din Transilvania, opera unei întreitile silnicii*, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, București, 1966, passim; A se vedea și Acad. D. Prodan, *Suplex libellus Valachorum...*, p. 114—133; Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, *A 20-a aniversare a unei Retîntregiri bisericesti*, în «*The Altar*» — Altarul, revista Parohiei ortodoxe din Londra, II (1968), nr. 2, p. 22—24.

105. *Umanistul Nicolaus Olahus...*, p. 86; Eugen Stănescu, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, în «*Studii*», XXII (1969), nr. 2, p. 190—205.

Apartinând deci culturii umaniste europene din secolul al XVI-lea, Nicolae Olahul ocupă un loc de cinste în galeria marilor cărturari ai secolelor trecute¹⁰⁶. El a dus faima numelui locuitorilor Daciei (daco-romanii) pînă în Apusul Europei și este primul dintre cărturarii români a căror activitate se va desfășura în parte sau în totalitate în alte țări, ducînd cu ei faima patriei, așa cum au făcut mai tîrziu, în vremuri de bejenie, mitropoliții Petru Movilă, Dosoftei, sau învățații Nicolae Milescu, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Udriște Năsturel, Dimitrie Cantemir, Antioh Cantemir ș.a.

Biserica Ortodoxă Română prețuiește marile figuri ale umanității românești, din țară și de peste hotare și este alături de aceia care-și iubesc neamul și respectă glia, din care strămoșii și-au agonisit traiul și au păstrat-o cu sfințenie, sau i-au dus faima în întreaga lume, așa cum a făcut și distinsul umanist de acum patru secole și jumătate, Nicolae Românul.

Iar astăzi, cînd Eminența Sa Arhiepiscopul catolic al Vienei se îmbrățișează cu Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române¹⁰⁷, se cuvine să aducem un pios omagiu marelui umanist român, Nicolae Olahul, care cunoștea în aceeași măsură și Viena și Țările Române.

Diac. P. I. DAVID

106. Profesorul de teologie ortodoxă Pr. I. Lupuș, *Dei umaniști români în secolul al XVI-lea*, București, 1928, a fost primul care scoate la iveală meritul lui Nicolae Olahul. A se vedea și *Nicolae Olahus*, în «Dicționarul Enciclopedic Român», vol. III, București, 1965, p. 512, col. II—III.

107. *Vizita Eminenței Sale Cardinalului Francisc König, Arhiepiscop al Vienei și Primate al Bisericii Romano-Catolice din Austria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1129—1142; *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Austria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 811—855.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La 2 august calendarul creștin ortodox consemnează pentru pomenire pe «binecredinciosul împărat Justinian» — nume pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh îl poartă de peste două decenii.

În această zi, prilej de nespusă bucurie, ierarhii, clerul și credincioșii au înălțat rugăciuni către Dumnezeu pentru îndelungată înziliră a Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române și dăruirea de noi puteri de muncă în eforturile depuse spre binele Bisericii și Patriei noastre, pentru triumful păcii în lume.

Solemnitatea onomastică a început cu Te-Deum-ul oficiat în paraclisul patriarhal de către P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

La slujbă, alături de Înaltul sărbătorit se aflau : I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu ; P. C. Pr. Ioan Gaگیu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române ; PP. CC. Consilieri și inspectori ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, funcționari superiori, patriarhali și mitropolitani, P. C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, protoiereii Capitalei, stareți, preoți și credincioși.

Mai erau prezenți : P.C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena și Rev. Derek Cordell, slujitor al Capelei anglicane din București.

După serviciul Te-Deum-ului, asistența a trecut apoi în Cabinetul patriarhal, unde, în numele celor prezenți, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a adresat Înaltului sărbătorit un cuvânt de omagiere:

«Prea Fericite Părinte Patriarh

Ca și în alte împrejurări ne aflăm adunați aici, la această sărbătoare membrii ai Sfintului Sinod, salariați ai Administrației Patriarhale și ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, reprezentanți ai Institutului teologic de grad universitar și ai Seminarului teologic din București, clerici și credincioși pentru a vă învedera, cu prilejul pomenirii binecredinciosului împărat Justinian, simțămintele noastre de adincă recunoștință, statornicie, devotament și caldă dragoste ce vă păstrăm. Vă simțem cu toții recunoscători pentru opera pe care o înfăptuiți pe calea cea dreaptă a Sfintei noastre Biserici. Vă simțem devotați în toate actele bune pe care le săvârșiți.

Prin rostul meu — a spus I. P. S. Mitropolit — clericii și credincioșii din Patriarhia Română vă încredințază de simțămintele lor cele mai alese. Ei vă urmăresc cu încredere și satisfacție tot mai deplină în lucrarea Prea Fericirii Voastre și nu încetează a ruga pe Bunul Dumnezeu de a vă ajuta să adăugați faptă bună după faptă bună în munca pe care o depuneți pentru binele Sfintei noastre Biserici și fericirea fiilor ei.

Cu acest prilej, îngăduiți-mi să vă fac urări de bine, sporire în roade.

Dumnezeu să vă ajute !

Întru mulți și fericiți ani !

Întreaga asistență cântă «Mulți ani trăiască».

În cuvântul de răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a început prin a aduce o îndoită mulțumire celor prezenți, slujitorilor și credincioșilor sfintei noastre biserici pentru inițiativa rugăciunilor de însănătoșire ce s-au săvârșit în ultimul timp pentru Prea Fericirea Sa și în al doilea rînd pentru dragostea și însuflețirea cu care au luat parte la reuniunea de sărbătorire a numelui Prea Fericirii Sale.

Cu acest prilej referindu-se la împrejurările ce l-au determinat să primească numele de Justinian în momentul tunderii sale în monahism, a spus: «binecredinciosul împărat Justinian mi-a fost în multe privințe într-ajutor». În continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh a evidențiat meritele multiple și realizările din domeniul vieții bisericești din trecut al binecredinciosului împărat bizantin al cărui nume îl poartă.

În încheiere, Prea Fericirea Sa a spus: «Vă mulțumesc, Înalt Prea Sfințite, pentru căldurosul cuvânt pe care mi l-ați adresat. Vă mulțumesc tuturor, din toată inima, pentru dragostea pe care o arătați întotdeauna ca și pentru aceea manifestată cu prilejul întîlnirii noastre de astăzi...

Vă mulțumesc pentru prezența la acest moment festiv și pentru felicitările pe care mi le-ați adresat și vă urez tuturor multă sănătate și izbîndă deplină în lucrarea de slujire a Bisericii și a Patriei noastre. Să ne întîlnim la anul și la mulți ani».

REDAȚIA

† PREOTUL VASILE BĂJENARU

În ziua de 4 iunie 1969, s-a stins din viață preotul pensionar Vasile Băjenaru.

Preotul Vasile Băjenaru, s-a născut la 27 august 1881 în comuna Grozești, Județul Bacău.

Primele cunoștințe le primește în satul natal de la tatăl său, învățătorul Emanoil Băjenaru.

În anul 1909 devine licențiat al Facultății de teologie din București, iar între anii 1908—1909 este profesor la un liceu din Capitală. În 1910 se căsătorește cu Maria Popescu, fiica preotului Dumitru Popescu, cu care avea să împartă bucuriile și greutățile vieții timp de aproape 60 de ani, pînă la cel din urmă ceas al vieții sale pămîntești.

Este hirotonit preot la 1 iunie 1910, închinîndu-și toate puterile ființei sale slujirii Bisericii lui Hristos ca preot al parohiei Cărămidarii de Jos de unde a și ieșit la pensie cu numai 5 ani înainte de a se fi stins din viață, cînd puterile fizice începuseră să-l părăsească.

În timpul războiului din 1916—1918 Preotul Vasile Băjenaru a fost mobilizat ca preot al Regimentului 1 Grăniceri, distingîndu-se printr-o activitate patriotică elogiată și calificată ca excepțională de către organele competente. A fost distins cu ordine și medalii pentru activitatea dusă în anul 1916, în luptele de la Gura Rîului și Boița.

Preotul Vasile Băjenaru a fost și un devotat și cinstit slujitor al Bisericii noastre, identificîndu-se de-a lungul întregii slujiri preoțești cu aspirațiile spre mai bine ale credincioșilor pe care i-a păstorit cu blîndețe, devotament și înțelepciune.

A fost alături de păstoriții săi în toate bucuriile și necazurile, de-a lungul a peste 50 de ani de slujire pastorală și, pentru modul cum și-a îndeplinit misiunea sa pastorală, s-a bucurat de un mare prestigiu și de o deosebită prețuire din partea acestora. De aceea, viața sa a fost plină de bucurii adevărate care încununează orice activitate pusă în slujba lui Dumnezeu și a credincioșilor.

A depus o bogată activitate și pe tărîm gospodăresc — administrativ biserica parohiei Cărămidarii de Jos fiind reconstruită după un incendiu pustietor pe care l-a suferit cu mulți ani în urmă. A îngrijit de buna administrare a cimitirului parohial.

A fost distins cu «briul albastru» în anul 1931, cu «briul roșu» și rangul de iconom stavrofor și Crucea patriarhală, în același an.

Simbătă 7 iunie 1969, un impunător sobor de preoți în frunte cu P.C. Preot Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și P.C. Preot Ioan Găgiu, Directorul Administrației Patriarhale, PP.CC. Preoți Constantin Pirvu, Teodor Cazan, consilieri patriarhali, și P.C. Preot Dinu Provian, protoieru al Protoieriei a III-a Capitală, în prezența unei mulțimi impresionante de credincioși care umpleau sfîntul locaș, a săvîrșit slujba înmormîntări, după tipicul tradițional ortodox.

Într-un cuvînt cald, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, a elogiât activitatea preotului Vasile Băjenaru, subliniind că acesta a știut să-și ciș-

tige prețuirea enoriașilor săi prin devotamentul, promptitudinea și dăruirea cu care le-a stat permanent în ajutor.

Preotul Eugen Bărbulescu de la parohia Silvestru a omagiat pe cel dispărut din partea colegilor de generație, iar Pr. Constantin Păunescu, parohul Bisericii Cărămidarii de Jos a vorbit în numele colegilor de slujire preoțească ai celui dispărut. Au mai vorbit reprezentanți ai Consiliului parohial și ai credincioșilor care au elogiât viața aleasă și ținuta preoțească ireproșabilă a celui ce a fost preotul Vasile Băjenaru.

Purtat pe umeri de preoți, sicriul cu trupul neînsuflețit al celui dispărut a înconjurat biserica unde acesta a slujit peste o jumătate de secol, după care convoiul funebru s-a îndreptat încet către cimitirul «Cărămidarii de Jos» unde a avut loc înhumarea. Mulți credincioși au însoțit cortegiul funebru pînă la cimitir și mulți alții au ieșit în stradă pentru a-și lua rămas bun de la cel ce-a fost părintele lor duhovnicesc.

Prin trecerea la cele veșnice a preotului Vasile Băjenaru, corpul preoțesc al Capitalei pierde pe unul dintre cei mai vrednici membrii ai săi, iar credincioșii parohiei Cărămidarii de Jos pe iubitul lor păstor sufletesc.

Dumnezeu să-l odihnească cu dreptii !

ASISTENT

EPISCOPIA BUZĂULUI

HRAMUL CATEDRALEI EPISCOPALE

Un eveniment de seamă în viața parohială îl constituie prăznuirea hramului bisericii.

Catedrala episcopală, ca cele mai multe biserici din țara noastră, a fost afierosită de către ctitorul ei, voievodul Radu cel Mare, Maicii Domnului. În 1650, *Măci Dasarab*, văzîndu-o «aisă și stricată de navalirile varvaricești», o reface devenind astfel al doilea ctitor. Mai tîrziu, Brîncoveanu Constantin, «bșier vechi și domn creștin» își face și el simțită aici larghețea ctitoricească, rămînd peste veacuri în pomelnicul ctitoricesc.

Anul acesta — la 15 august, cînd se prăznuiește Adormirea Maicii Domnului — slujba hramului a început prin oficierea Vecerniei mari și a Litiei de către clerul catedralei, în asistența P. S. Episcop Dr. Antim și a credincioșilor veniți și de prin satele vecine.

A doua zi, Sfînta liturghie a fost oficiată de P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu, înconjurat de clerul catedralei. A urmat apoi îndătinatul parastas pentru ctitori, care, prin pomenirea șirului de voievozi, s-a transformat într-o duiosă evocare istorică a vremurilor învolburate, cînd

aceștia, iubitori ai pământului strămoșesc, s-au luptat și au apărat «moșia și neamul». Radu cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, ca să cităm numai câteva din marile figuri ctitoricești, sînt adînc grăitori și pilduitori pentru noi — cei de azi — de a ne iubi țara și pe înțelepții ei conducători.

După rostirea veșniciei pomeniri, cu adaosul ca pomenirea lor să fie din neam în neam — și aceasta se face de aproape o jumătate de mileniu — P. S. Episcop Dr. Antim, luînd cuvîntul, rostește mai întîi un cald panegiric al Preacuratei Fecioarei Maria, Maica Dumnezeuului nostru, după care, referindu-se la prăznuirea hramului, face elogiul voievozilor ctitori, temeleitori de țară și sprijinitori ai credinței.

La agapa tradițională, care a avut loc în sufrageria palatului episcopal, zidire din epoca brîncovenească, părintele vicar subliniază, într-un scurt cuvînt, că, prin marile înnoiri, renovări, readuceri la stilul inițial, spălarea picturii din catedrală și paraclis, cît și alte înfăptuiri, P. S. Episcop Dr. Antim a intrat de mult în istoria acestei episcopii ca un însemnat ctitor.

Răspunzînd, P. S. Episcop Dr. Antim arată că, în cei 25 de ani de cînd păstorește această istorică episcopie, a căutat să-și facă numai datoria cerută de conștiința arhierescă și impusă de canoane. Dacă s-a realizat ceva la această episcopie, aceasta — spune P. S. Sa — se datorește și preoțimii care l-a înțeles, i-a ascultat sfaturile și i-a urmat îndemnul.

S-a străduit în toată vremea și în tot ceasul — afirmă P. S. Sa în continuare — ca această frumoasă episcopie — clasică așezare mînștirească — să fie bine întreținută constituind prin aceasta model viu de urmat de către preoțimea eparhiei.

În încheiere, P. S. Episcop Dr. Antim amintind că nu trebuie să rămînem numai în trecut, ci să subliniem și prezentul, amintește că în curînd vom sărbători cu toții, în «cuget și-n simțiri» glorioasa aniversare a 25 de ani de la eliberare. Se cuvine, celor ce au înfăptuit-o și celor ce o desăvîrșesc prin osîndă și recunoștință și devotament.

BUCURIA REVEDERII

Absolvenții Seminarului din Buzău de acum 40 de ani — seria P. C. Pr. Director al Casei de Pensii, Traian Ghica și cei de acum 25 de ani — seria P. C. Pr. Protopop de Buzău, N. Sburlan, s-au revăzut pentru prima oară de la absolvire în localul bătrînului seminar, primii în ziua de 26 iar ceilalți la 28 august a.c.

Revederile acestea, mai ales cînd au loc după un îndelungat timp, sînt întotdeauna străbătute de un fior al aducerilor aminte, determinînd pe participanți să trăiască din plin amintirile școlărității.

S-au făcut duioase evocări ale iubiților profesori dispăruți, s-au evocat chipurile colegilor plecați în veșnicie, s-au schimbat impresii, s-au împărtășit experiențe, s-a trăit din nou viața de internat din vremea școlărității. S-a subliniat — și realitatea nu dezmente afirmația — că la

seminarul din Buzău, care își continuă și azi existența de la 1836, s-a statornicit și s-a cultivat frumoasa tradiție a unei temeinice însușiri a disciplinelor învățate.

Invitat să cinstească cu prezența sa aceste revederi, profesorul de altădată — P. S. Episcop Dr. Antim — a participat cu bucurie la aceste evenimente, retrăind, la catedră, viața de profesor, timp de 15 ani la liceul N. Bălcescu din Brăila.

După cuvîntul de salut al organizatorilor, care au scos în relief meritele culturale și gospodărești ale Prea Sfințitului, dovadă modul exemplar cum se prezintă utilată această veche dar mereu tinără clădire, ia cuvîntul P. S. Episcop Antim.

Incepînd cu reflexii referitoare la aceste revederi colegiale, P. S. Sa arată că memoria este un fenomen psihic minunat și nu are în el nimic miraculos. «Faptele exteriore, spectacole, cuvinte, senzații fizice, idei, impresii morale se întipăresc în creier și contribuie la formarea ființei, care sîntem noi înșine. Ne simțim o ființă identică cu sine și ne aducem aminte de tot ceea ce am gîndit, simțit, voit și ce am făcut cu zeci de ani în urmă. Fără această identitate păstrată de memorie nu putem spune că există persoana umană, ci un simplu agregat trecător care intră în vârtejul etern al materiei. Memoria nu este totdeauna solidară cu slăbirea celorlalte facultăți sufletești. Bătrînii în declinul forțelor și al inteligenței, văd cum apar înaintea lor cu o uimitoare prospețime, amintirile copilăriei lor».

Apoi, P. S. Sa a mărturisit că vrea să fie pentru scurt timp martor emoțiilor și sentimentelor de care sînt stăpîniți cei ce după atîția ani se reîntîlnesc spre a chema în memorie anii de studiu, cu duioasele amintiri ale timpului petrecut între aceste bătrîne și evocatoare ziduri.

Adresîndu-se preoților, P. S. Sa le reamintește că în cursul seminarial li s-a manifestat și dezvoltat vocația preoțească. «Aceasta a fost și este o mare problemă care s-a pus și se pune mereu școalelor noastre teologice. De rezolvarea fericită a acestei probleme atîrnă realizarea misiunii și a destinului sacerdotal. Într-adevăr, concludă P. S. Sa — numai atunci s-ar putea spune că preotul este «un demonstrator Christi».

După ce adaugă că amintirile vieții de seminar sînt scumpe, și acum, la revederea de peste ani, căminul familial de aci apare și mai duios, P. S. Episcop Antim arată că «în seminar s-au orientat afecțiunile inimii nevinovate și s-au schițat inițial voința și dragostea de a sluji Biserica și Patria. Istoria vocațiilor sacerdotale coincidă într-un total cu istoria învățămîntului teologic. De aceea, noua organizare a acestui învățămînt dată de ctitorul învățămîntului nostru teologic, Prea Fericitul Patriarh Justinian, țintește în prima linie descoperirea și dezvoltarea vocației preoțești».

În *Apostolatul Social*, se subliniază în continuare, lucrarea de temelie a Prea Fericitului Patriarh, Biserica noastră își are orientarea ei în vreme. Ea ne-a dat posibilitatea de a ne aduce contribuția la temelierea vieții noi din patria noastră și Biserica noastră a făcut aceasta cu plă-

cere, după modelul Intemeietorului ei, care a venit să slujească lumii. Următoare acestui spirit, Biserica slujește lumea pentru că «morala evanghelică nu este o doctrină a indiferentismului civic». De aceea, preoțimea trebuie să se întrebe zilnic cu privire la incidentele și accidentele existenței. «Ce voiți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi asemenea», ne îndeamnă mereu Mîntuitorul nostru. «Să trăim deci în plinul realităților cotidiene. Predica să fie cît mai apropiată de real — să deschidem și marea carte a lumii și să evităm verbalismul predicatorial».

În încheiere, P. S. Sa roagă pe Bunul Dumnezeu să ne hărăzească tot Darul său și să ne învrednicească ca și de acum încolo să ne putem face datoria spre binele Bisericii și Patriei noastre scumpe.

Cuvintele sale, pline de adînci reflexiuni, care îndeamnă la o serioasă meditație, au fost ascultate cu viu interes și răsplătite cu călduroase aplauze.

LA BISERICA DIN COMUNA TĂTARU

Mult timp va rămîne adînc întipărită în memoria credincioșilor din parohia Tătaru, județul Brăila, ziua de 31 august, cînd biserica lor, zidită în 1907, a fost sfințită de P. S. Episcop Antim.

Situată în plin bărăgan — una din parohiile din apropiere se numește chiar Bărăganul — la marginea județului Brăila spre Ialomița, drumul pînă aici te poartă prin nesfîrșite lănuiri de porumb și floarea soarelui, care, în dogoarea soarelui din aceste zile, grăbesc umplerea hambarelor cu o recoltă deosebită, semn al buneii stări a satelor care lucrează în înfloritoare C.A.P.-uri.

Slujba a fost oficiată de un sobor de 19 preoți, în frunte cu cei veniți de la Centrul Eparhial. Alături de aceștia, au oficiat: Părintele Protopop de Brăila, Velescu și Preoții Ion Sirbu — Sfîntul Ilie-Brăila; Ion Toderiță, Radian Pricop și Vasile Popescu de la Bărăganu; Ilie Ciupercă-Dudești; Enache Mîrea — Florica; Hirjoabă — Ștefan Gheorghiu; N. Boboc — Scărlătești; C. Mardale — Mohreanu; Stan Popa — Ulmu; D. Vlășceanu — Cireșu; Mihai Alexandru — Urleasca, Nicolae Ichim — Spiru Haret și Ion Leonte — Scînteia — Ialomița.

Frumusețea slujbei, a fost sporită și de hirotonia în preot a diaconului N. Bivolaru, secretarul eparhial.

La sfîrșitul slujbei, preotul paroh Aurel Georgescu, face o succintă dare de seamă asupra mersului lucrărilor a dărniceii și jertfelniciei credincioșilor. P. C. Sa a mulțumit P. S. Episcop pentru participarea la această slujbă, cît și pentru ajutorul material, oferit.

Părintele protopop arată că în județul Brăila preoțimea își face datoria, atît în cele pastorale, cît și ca cetățeni, devotați păcii și progresului social și material.

Evocînd prima sa vizită în această parohie, făcută în anul 1947, părintele vicar subliniază că atunci ca și acum a constatat atașamentul credincioșilor din Tătaru față de biserica lor, cît și evlavia lor subliniată prin manifestarea de azi. Amintește apoi, că P. S. Episcop, pe vremuri, a trecut prin această parohie, în calitate de misionar al județului Brăila și mai tîrziu, ca episcop eparhial. P. S. Sa nu pregetă nici acum de a fi

în mijlocul păstoriților, pe care întotdeauna i-a îndemnat, cu pilda și fapta, să fie buni creștini și cetățeni, iubitori de patrie și neam.

Tuturor le răspunde P. S. Episcop, care dintru început ține să sublinieze caracterul sărbătoresc al slujbei de azi, când Casa Domnului primește atîția credincioși, uniți în comuniune de credință și de aspirații sociale și naționale. Pentru că adevărații creștini, urmînd îndemnul Mîntuitorului: «Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu» sînt și buni patrioți.

A urmărit îndeaproape lucrările ce s-au executat aici, și apreciază, în mod deosebit, rezultatul. De aceea, propune Sinodului mitropolitan acordarea rangului de iconom stavrofor, ca fost protopop, parohului și rangul de iconom, coslujitorului Orășeanu.

Cunoaște bine Eparhia, adaugă P. S. Sa, pentru că n-a pregetat un moment ca să nu vadă tot ce se lucrează, dovadă că și acum, a ținut să fie prezent în mijlocul lor. Îi îndeamnă apoi pe credincioși să asculte de poruncile Bisericii, să păstreze pe mai departe atît de frumos înveșmîntatul sfînt locaș și să-și facă datoria față de Biserică și Patrie.

Mulțimea aceasta de credincioși adaugă P. S. Sa, venită de prin satele din jur, de la distanțe mari, pledează pentru libertatea religioasă, întronată de înțelepții și iubiții noștri conducători. Se cuvine, dar, ca în acest an jubiliar, cînd încă nu s-a stins ecoul măreții sărbătoriri a eliberării și piatră de hotar în istoria noastră, să le aducem prinos de recunoștință și mărturisirea devotamentului nostru pentru proges și buna stare a poporului nostru, care se afirmă an de an, pe arena internațională.

În orientarea noastră bisericească din vremea acestui pătrar de veac de nouă viață, marele merit îl are Prea Fericitul Părinte Patriarh. Dumnezeu să-l aibă pururea în pază, ca să fie și pe mai departe mult înzilit, iar noi să-i aducem respectuoase mulțumiri pentru epocalele înfăptuiri.

P. S. Episcop mulțumește, apoi, tuturor pentru rîvna ce o au pentru buna podoabă a Casei Domnului, amintindu-le de cuvintele Sfintei Scripturi că «pe dătătorul de bună voie îl iubește Dumnezeu» și încheie cu binecuvîntarea arhierască.

Cuvintele P. S. Episcop au fost ascultate cu multă atenție și au fost răsplătite cu uraroa să trăiți, mulți ani, rostită din piepturile a sutelor de participanți.

La sfîrșit, a avut loc tradiționala agapă, care s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, prietenească.

În drum, la întoarcere, P. S. Episcop Antim a vizitat biserica din Rușetu, care în curs de nouă împodobire, rămînînd mulțumit de cele constatate.

CRONICAR

R E C E N Z I I

Alexandru Mareș, *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea?*, în rev. «Limba română», (XVIII), 3, 1969. Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 239—251.

Studiul a făcut obiectul unei comunicări ținute la sesiunea științifică a Institutului de lingvistică, în ziua de 12 februarie 1969.

Autorul reia problema datării și stabilirii apartenenței *Micului octoih* semnalat pentru prima dată, acum trei decenii, de Nicolae Sulică în lucrarea: *Cea mai veche școală românească din cuprinsul României întregite*, extras din «Omagiu lui Constantin Kirițescu», București, 1937.

Considerat ca cel mai vechi osmoglasnic românesc păstrat, *Octoihul* diacului Oprea a rămas cunoscut pe baza informațiilor date de Nicolae Sulică care avea manuscrisul în colecția sa de vechi tipărituri și manuscrise românești. Se știe că *Octoihul* era scris pe hirtie brașoveană și că, după cum arată epilogul, a fost copiat de diacul Oprea la Brașov, în 1570.

Comentînd epilogul *Octoihului*, Nicolae Sulică a emis ipoteza că, diacul Oprea, nepotul popii Dobre și meșter al școlii românești de pe lângă biserica din Schei ar fi fost originar din Țara Românească și a trăit mult timp acolo, fapt ce îl face să folosească terminologia munteană.

În urma cercetărilor întreprinse de autorul studiului de față s-a ajuns la concluzia că ipoteza originii muntenești a diacului Oprea este nefondată. Oprea însuși mărturisește că manuscrisul său era copiat după izvod local de unde și trăsăturile lingvistice prezentate.

Studierea atentă a filigranelor de pe manuscrisul *Micului octoih* dovedește apartenența hirtiei fabricii brașovene fără să existe însă o coincidență între acestea și cele ale *Liturghierului* din 1570.

Filigranele de pe hirtia *Micului octoih*, s-a stabilit că ar fi circulat între 1596—1600 fapt ce permite datarea copierii lui între anii 1596—1610.

Autorul discută în continuare problema apartenenței *Micului octoih* respingînd teza D-lui I. Roman a transcrierii *Micului octoih* de către diacul Oprea în 1570. Această ipoteză este întărită, în primul rînd, de neconcordanța dintre manuscris și epilogul său. Pentru clarificarea problemei autorul aduce în discuție cîteva elemente noi. Mai întîi se referă la conținutul epilogului bogat, în date referitoare la o perioadă puțin cunoscută (biserica Sfîntul Nicolae din Brașov a cărei construcție s-a făcut în 1597 și existența școlii românești la Brașov, prin 1570) și cu o lungime neobișnuită. În mod obișnuit un epilog nu cuprinde decît date referitoare la copist și anul transcrierii.

Autorul consideră curios faptul că acest epilog, cu atîtea informații nu s-a mai păstrat decît în reproduceri fotografice alături de el găsindu-se și un clișeu după o pagină din *Micul octoih* — ceea ce ar fi subliniaț legătura dintre epilog și manuscris.

Diferențele de limbă dintre epilog și manuscris îl determină pe autor să considere că epilogul este un fals. În sprijinul acestei ipoteze aduce un argument: *hirtia*

din ultimul text este hirtie neripsată. Această hirtie ar fi apărut în țara noastră la un secol după fabricarea ei, pentru întâia oară în Anglia, în secolul al XVI-lea. Hirtia Micului octoih este ripsată și deci, cu mult anterioară epilogului.

Se încearcă, în continuare, să elucideze problema autorului acestui fals și a motivului realizării lui. Autorul epilogului s-a dovedit, în primul rând un bun cunoscător al istoriei și limbii vechi fapt ce l-a ajutat să introducă în textul său sintagme și fraze specifice limbii vechi. Conștient de faptul că hirtia pe care a fost executat epilogul, ar putea dezvălui falsul, autorul său a fotocopiat textul — susține Dl. Alexandru Mareș — și apoi l-a distrus. Falsificatorul a săvârșit totuși câteva greșeli: necunoscând deosebirea dintre filigranele *„Liturghierului”* (1570) și cele ale *„Micului octoih”* nu a mai pus de acord, din punct de vedere cronologic, copierea manuscrisului cu datarea epilogului; autorul epilogului nu a reușit să se transpună deîntreg în graiul copistului autentic al *„Micului octoih”*; lungimea și bogăția de date din epilog sînt nespecifice unui epilog autentic.

În final, autorul a precizat că, potrivit particularităților de limbă, *„Micul octoih”* a fost copiat în Banat sau Transilvania la sfîrșitul ultimului deceniu al secolului al XVI-lea (probabil 1596) dar și la începutul secolului următor (probabil 1610).

I. L. Georgescu și Roman Stanciu, *Minăstirea Cernica*, Editura Meridiane, București, 1969, 60 p. + 16 ilustrații.

În apropierea Capitalei, acolo unde râul Colentina formează un lac ce-i poartă numele, se află biserica și Minăstirea Cernica, monument important de artă religioasă.

Aici, în cele două ostroave ale lacului, Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Nicolae, a fost construită, acum aproape patru veacuri, de vornicul Cernica Știrbei, biserica ce avea să adăpostească moaștele Sfîntului Ierarh Calinic.

Edificiul era înscris astfel în rîndul celorlalte ctitorii bisericești de pe cursul Colentinei: Minăstirile Plumbuita (1530) a lui Petru din Argeș sau Radu Paisie, Mărcuța (1587) a vistiernicului Dan, iar mai recente bisericile Fundenii Doamnei (1699) a spătarului Mihail Cantacuzino, Pantelimon (1750) ctitorie a lui Grigore Matei Ghica, Minăstirea vornicului Cheajna, Minăstirea Tinganu a lui Radu cel Frumos, biserica Tei sau Coletina (1833).

Minăstirea Cernica este singura dintre cele amintite care s-a păstrat de-a lungul vremurilor și și-a mărit înălțimea sa.

Privită de departe ea apare astăzi «ca o cetate înconjurată de ape».

În incinta minăstirii se pătrunde pe drumeagul ce leagă șoseaua de ostrovul Sfîntul Gheorghe. Aici, se găsește biserica cu același nume.

Pisania originară a vechii biserici a vornicului Cernica s-a pierdut. Știri despre această biserică se găsesc doar în hrisovul păstrat prin care voievodul Radu Șerban, la 29 mai 1608, întărea daniile făcute minăstirii Grădiștea Floreștilor de boierul Cernica Știrbei.

Minăstirea Grădiștea Floreștilor avea să primească ulterior numele de Minăstirea Cernica.

Inexistența datelor asupra construirii bisericii Sfîntul Nicolae și a întemeierii minăstirii, îngreuiază pronunțarea exactă. Se pare că cea mai plauzibilă ar fi perioada 1606—1610, perioadă de relativă pace din timpul lui Radu Șerban, urmaș la tron al marelui voievod Mihai Viteazu.

Începînd cu această perioadă minăstirea este pomenită în multe documente voievodale.

În 1685 minăstirea Cernica este închinată Mitropoliei din București pentru că, în 1719, să devină metoc al Patriarhiei din Alexandria. Reluat în 1751 printr-un hrisov al domnitorului Grigore Matei Ghica, minăstirea cunoaște o perioadă mai puțin prosperă, stare în care o găsește în 1781, starețul Gheorghe.

Perioada aceasta reprezintă «epoca de aur a Cernicâi».

Venit în timpul mitropolitului Grigorie și al domnitorului Alexandru Ipsilanti, de la Minăstirea Neâm, neîntrecutul stareț a transformat Minăstirea Cernica într-un

focar de cultură. În această perioadă se restaurează vechea biserică a lui Cernica Știrbei, care s-a păstrat pînă la cutremurul din 1802. Din 1809 pînă în 1815 are loc reînălțarea bisericii dărîmate de cutremur, prin stăruința starețului Timotei.

Avariată la cutremurul din 1838 bisericii lui Timotei i-au căzut turlele, bolta și acoperișul la cutremurul din 1940. Ea își va căpăta strălucirea de odinioară, grație purtării de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Lucrările de restaurare (1965—1967) au smuls de la distrugere, frescele originale.

Aspectul inițial al vechii minăstiri a vornicului Cernica Știrbei poate fi dedus din imaginea de pe chivotul de arginț din colecția minăstirii ce poartă data de 14 mai 1793. Biserica apare aici cu cinci turle una pe altar, alta pe naos și trei deasupra pronaosului. Săpăturile arheologice par să dovedească că biserica inițială a fost construită din cărămidă și că ar fi avut aceleași proporții cu ale actualei biserici.

Dacă starețul Timotei a folosit fundațiile vechii biserici, cercetările par să dovedească faptul că și Vornicul Cernica Știrbei ar fi continuat o operă mai veche, poate, ctitorie a lui Radu Captaru fost proprietar la Florești.

Privită la exterior din punct de vedere arhitectonic, biserica Sfîntul Nicolae nu prezintă nimic deosebit. Interiorul însă, prin proporțiile sale, impresionează. Pictura deosebită și ea prin proporții este opera a doi vestiți meșteri zugravii ai secolului: Fotache și Nicolae Polcovnicu.

Analiza atentă a acestora duce la concluzia că Nicolae Polcovnicu a realizat o parte din pictura catapetesmei (unele fragmente se află și astăzi în colecția minăstirii).

Autorul picturii interiorului pare să fi fost Fotache zugravul, care nu este exclus să fi avut vreun colaborator — dovadă diversitatea de stil. Prin valoarea sa pictura meșterului Fotache dovedește că sîntem «în fața unei personalități artistice care depășește cadrul strict al Cernicai și se proiectează asupra întregii evoluții a artei religioase de la noi».

Dintre scenele reprezentative sînt consemnate, în mod deosebit acelea în care, dînd frîu liber temperamentului său, pictorul încearcă să iasă din sistemele tradiționale: *Iisus pe corabie*, *Adormirea Maicii Domnului și Punerea în mormînt*.

Se prezintă apoi, cîteva date despre Nicolae Polcovnicu. Socotit «printre cei dintîi portrețiști laici români», Nicolae Polcovnicu a apărut în arta bisericească la începutul secolului al XIX-lea. La Minăstirea Cernica el a pictat tîmpla bisericii Sfîntul Nicolae, portretele stareților Gheorghe și Timotei și tîmpla bisericii Sfîntul Gheorghe.

Pe ostrovul din apropiere se află cea de a doua biserică a Minăstirii Cernica — Sfîntul Gheorghe. Ctitorie a arhimandritului Calinic, ea a fost construită între 1831—1832, distrusă de cutremurul din 1838 și refăcută de același ctitor în 1842. În 1936 a fost renovată și a suferit restaurări între 1964—1967. Aceasta prezintă o construcție specific muntenească: plan trilobat, trei turle, (două pe pronaos și una pe naos) tîndă închisă și un pridvor deschis. În interior nu vom întîlni proporțiile de la Sfîntul Nicolae și nici pictura impresionantă. Pictura, într-un stil apropiat de cel al Renașterii aparține meșterului zugrav Adam. Se detașează de aceasta tîmpla pictată de Nicolae Polcovnicu precum și o suită de scene din tîndă, care sînt probabil opera vreunui elev al zugravului Nicolae Polcovnicu sau al zugravului Fotache.

În cimitirul Minăstirii Cernica «elegantă, sveltă, o adevărată bijuterie» se află o a treia biserică, Sfîntul Lazăr. Construită în 1804 de arhimandritul Gheorghe, ea a fost restaurată și zugrăvită în 1936 de Keber. A fost folosită mereu drept capelă.

Din pictura originară s-a mai păstrat aceea de pe tîmplă, a lui Grigore Frujinescu.

Tot în complexul monastic de la Cernica se mai găsesc două paraclise: unul zidit în 1790 de Dan Brașoveanu care a suferit mai multe renovări și cel de al doilea, în casa starețului Gheorghe.

Din punct de vedere arhitectural, acestea nu prezintă importanță.

Este demn de reținut, pictura și mai ales cea a tîmplei.

Biserica Sfîntul Gheorghe este înconjurată astăzi, din trei părți de chilia care, în urma renovărilor prezintă la parter, un șir de coloane deasupra cărora corespunde, la etaj, un pridvor deschis.

În partea de vest a chiliilor se află clopotnița sub care există o inscripție în litere chirilice a starețului Calinic.

În continuare sînt prezentate aspecte ale vieții culturale și artistice inaugurată la Cernica de starețul Gheorghe.

Viața culturală ce a înflorit aci, a avut ca rod copieri și traduceri de manuscrise religioase și laice.

Mînăstirea Cernica a devenit treptat și un important focar de artă prin activitatea zugravilor veniți de la alte mînăstiri sau formați aici.

Dintre manuscrisele caligrafiate multe sînt intrate în fondul Academiei Republicii Socialiste România. La mînăstire se mai găsește astăzi un manuscris din secolul al XVII-lea, în limba română, «Antologhionul slujbelor biserecești», manuscrisul «Crinii țării», o carte manuscrisă de muzică din 1841, un manual de muzică religioasă, o istorie biblică în imagini, un manuscris ce cuprinde date despre începutul activității starețului Gheorghe și alte manuscrise neinventariate.

La biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, se păstrează și două pomelnice (pentru anii 1815—1872) și alte două intitulat: «Așezămîntul Mînăstirii Cernica» (1797), și «Pentru viața părintelui nostru, starețul Gheorghe» (începutul secolului al XIX-lea).

La Mînăstirea Cernica a existat o școală de zugravi, dovadă icoanele semnate de monahi ca: David, Adam, Ghenadie Monahul, Grigore Frujinescu «zugravul», aflate și astăzi, unele dintre ele, în colecția mînăstirii.

S-au mai găsit, de asemenea, portrete ca acelea ale starețului Gheorghe, ale lui Timotei și Calinic.

Dintre numeroasele manuscrise, copiate și decorate aici, biblioteca mînăstirii mai are un număr redus, în schimb, are un mare număr de hrisoave ale domnitorilor începînd cu Radu Șerban.

Se mai găsesc la Cernica multe obiecte de preț, icoane (Maica Domnului cu Iisus, din secolul al XVII-lea; Sfîntul Nicolae, datată din secolul al XVIII-lea), odoare și picturi, cele mai multe portrete ale unor zugravi și pictori renumiți (portretul lui Bonifache, egumenul Sărarindarului de N. Polcovnicul, portretul starețului Nicandru și al mitropolitului Nifon de Gheorghe Tattarescu, portretul starețului Visarion de Sava Henția). Dintre odoarele mînăstirii sînt semnalate un chivot de argint din 1793, un potir, un disc și o steluță de argint aurit din 1761, un alt potir de argint aurit din 1793, patru cruci de lemn sculptat cu filigrane de argint, două din 1783 și celelalte din 1815—1820. Prețioase sînt și cele două evanghelii ferecate în argint aurit, una din 1834 și cealaltă donată în 1869, precum și antimisul din (1692) din timpul lui Constantin Brîncoveanu.

Icoane, odoare prețioase se găsesc de asemenea la casa memorială a Sfîntului Calinic de la Mînăstirea Cernica.

Trapeza Mînăstirii este interesantă, mai ales, prin picturile anonime care se mai păstrează aici. Restul încăperii este opera pictorului Bîlțiu Dăncuș.

Cimitirul Mînăstirii aflat în ostrovul Sfîntul Nicolae cuprinde monumente remarcabile ca acelea ale domniței Alina Știrbei, boierilor Greceni, Filipești, Bălăceni, banului Tudor Văcărescu, cronicarului Naum Rîmniceanu și Grigore Pleșoianu.

Se mai găsește aici cavoul din marmură albă al mitropolitului Nifon, zugrăvit de Taltarescu, în 1875, al mitropoliților Conon, Atanasie Mironescu și scriitorului Gala Galaction, al pictorului I. Țuculescu și istoricului I. Lupas.

Textul lucrării este completat cu un număr de 36 ilustrații de o excepțională realizare fotografică și de o bibliografie, dintre cele mai complete.

N. STANULESCU

H. Marot, *La X-e Conférence de Lambeth et l'Unité*, în «Irénikon», tome XLII, nr. 2/1969, p. 177—198.

A zecea Conferință Lambeth, la care au luat parte 467 de episcopi din 19 Biserici autocefale din Comuniunea Anglicană, a dezbătut sub președinția Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, între 25 iulie și 25 august

1968, numeroase probleme interesind aspecte lăuntrice Comuniunii Anglicane și probleme interesind raporturile cu celelalte confesiuni creștine. Conferința a zecea Lambeth a luat hotărâri al căror caracter rămîne doar consultativ, urmînd ca fiecare dintre Bisericile Comuniunii Anglicane să decidă, în chip sinodal, acceptarea sau neacceptarea acestor hotărâri.

După ce autorul înfățișează pe scurt problemele care au fost discutate în diferite secții și comitate, anunță că se va opri îndeaproape asupra programului special ecumenic, consacrat «reînnoirii în unitate», care a caracterizat Conferința zecea Lambeth.

*

În paragraful întâi, intitulat: *Principiile de unire și aplicarea lor* (p. 178—186), autorul pornește de la faptul că «principiile unității continuă să fie cele ale «patrolaterului Lambeth», care a cunoscut mai multe formulări, iar în aplicarea lor la situația actuală Conferința zecea Lambeth a făcut un «comentar modest, ezitant», cu toate că — în raportul său — Dr. Michael Ramsey afirmă că «patrolaterul Lambeth rămîne baza ecumenismului anglican, care, fără a constitui o formulare statică de poziții în dosul căreia s-ar retrage anglicanii», se prezintă în forme noi în lumina formulei de unitate stabilită la New Delhi.

De aceea sînt recomandate sub formă de rezoluții, în loc de apendice la principiile de unitate, patru puncte vizînd «atitudini ecumenice fundamentale destinate să promoveze reînnoirea în unitate: 1. principiul de la Lund (1953) «să facem împreună ceea ce conștiința nu ne împiedică să facem separat» — ceea ce presupune încercarea unei «experiențe responsabile» în ecumenism, dincolo de ceea ce este oficial prevăzut, însă fără rupere de spiritul comun al Bisericii; 2. o atenție deosebită acordată ecumenismului local; 3. necesitatea de a ține seama de «cele mai largi baze ecumenice» în perspectivă; 4. încurajarea și ajutorarea regiunilor cu slabă activitate ecumenică.

Una din problemele principale discutate la Conferința zecea Lambeth a constituit-o «intercomuniunea (mai ales cu Bisericile neepiscopaliene) într-o Biserică divizată». Față de situația din timpul deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, cînd Bisericile Anglicane îngăduiau membrilor altor Biserici, ca, ocazional, să intre în comuniune cu ele, fără ca anglicanii să poată intra în comuniune cu Bisericile neepiscopaliene, în situația nouă de după 1966, avînd în vedere dezvoltarea ecumenismului, a fost oficializată posibilitatea comuniunii anglicanilor în afara Bisericii lor.

Comisia înființată în 1965 pentru a studia reforma dreptului canonic anglican în această privință a publicat, în mai 1968, un raport (intitulat «Intercommunion To-Day»), în care se precizează că în climatul nou — al voinței comune de unitate a Bisericii — sînt posibile: admiterea neanglicanilor la comuniunea anglicană; admiterea anglicanilor la alte Biserici și organizarea serviciilor reciproce de intercomuniune înainte de unirea Bisericilor.

Luat în dezbateri în limpur Conferinței a zecea Lambeth, raportul a influențat unele rezoluții ale acestei Conferințe, inspirîndu-se din recomandările raportului «Intercommunion To-Day», care adaugă un număr de cazuri în care intercomuniunea reciprocă poate avea loc și sugerează un acord prealabil asupra semnificării Euharistiei (raportul recomandă în legătură cu aceasta studierea unui *consensus* asupra Euharistiei publicat de Comisia pentru «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor).

În legătură cu aceasta, autorul semnalează că în dezbaterile din ședința de la 9 august 1968 Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a intervenit în favoarea unei anumite intercomuniuni cu Bisericile neepiscopaliene.

După aceasta autorul prezintă diferite aspecte ale dezbaterilor care au avut loc la Conferința zecea Lambeth în legătură cu raporturile între Biserica Angliei cu Biserica Metodistă, discuții care n-au putut fi concretizate în rezoluții.

*

În paragraful al doilea, intitulat: *Relațiile cu Biserica Romano-Catolică, cu Bisericile Ortodoxe și cu Bisericile Luterane* (p. 186—195), se expun mai întîi «Relațiile cu Biserica Romano-Catolică», în care esențialul îl constituie poziția pozitivă luată față de discuțiile Comisiei pregătitoare mixte instituite între cele două Biserici, ca

urmare a vizitei Arhiepiscopului de Canterbury la Roma (în martie 1966), vizită care într-adevăr a deschis o nouă etapă în raporturile cu romano-catolicismul. Această comisie a întocmit un raport, care — cu avizul Vaticanului — a fost distribuit membrilor Conferinței a zecea Lambeth, care (prin secția III-a) «a primit cu mulțumire raportul care a rezultat din cele trei întâlniri ale comisiei» (pregătitoare), în legătură cu care se precizează că: «Împreună cu Biserica Romano-Catolică, noi mărturisim credința noastră în Dumnezeu Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, așa cum mărturisesc Sfintele Scripturi, Simbolurile apostolic și de la Niceea și învățătura Sfinților Părinți ai Bisericii Vechi. Avem un singur Botez și mărturisim numeroase trăsături comune ale moștenirii noastre aceeași. Există, în același timp, divergențe substanțiale, dintre care multe au luat naștere după veacul al XVI-lea, atât în privința unității, infailibilității Bisericii, a autorității învățămîntului, a infailibilității, a învățăturii mariologice, cât și în diferite probleme morale».

Raportul acesta a sugerat un studiu întreprins în lumina situației prezente a Bisericii și a misiunii universale a ei.

În continuare sînt prezentate *atitudinile practice ce trebuie dezvoltate* — servicii liturgice comune, cooperare în educația teologică, schimb de predicatori, reuniuni în comisii, etc. —, în care de altfel se observă «semne de progres». La acestea trebuie adăugate: cooperarea în studiile biblice și cooperarea urgentă pentru reînnoirea liturgică, evitînd orice acțiuni unilaterale, ca și mărturia comună în problemele ce frămîntă lumea actuală. Ca semn al unei apropieri pot fi socotite și cele «cîteva semne practice de recunoaștere reciprocă a ministeriului».

Tot în cadrul aspectelor importante trebuie socotită recomandarea pe care o face «raportul de la Malta» (Intercommunio To-Day) pentru stabilirea unei *Comisii mixte permanente* între cele două Comuniuni, cu unele subcomisii pentru studierea problemei «intercomuniunii în contextul unei adevărate împărtășiri a credinței și a recunoașterii reciproce a ministeriului».

În legătură cu aceste discuții și pe baza raportului secției Conferința zecea Lambeth a adoptat în unanimitate rezoluția:

«Conferința își însușește propunerile făcute în raportul secției asupra reînnoirii Bisericii în unitate, privind relațiile anglicane cu Biserica Romano-Catolică. Conferința recomandă instituirea unei comisii mixte permanente, pentru care delegația anglicană va fi aleasă de către Comitetul consultativ Lambeth și va reprezenta întreaga Comuniune Anglicană. În legătură cu problemele pastorale urgente ridicate în cazul căsătoriilor mixte, Conferința își însușește munca Comisiei mixte asupra teologiei căsătoriei și a aplicării ei la căsătoriile mixte și insistă pentru împlinirea ei grabnică».

Problema cea mai dificilă din raportul asupra unității a constituit-o problema *episcopatului, a colegialității și a papalității* și de aceea discuțiile asupra ei în secția și în ședințe plenare s-au prelungit. În forma finală a raportului Conferinței se cuprinde un paragraf interesant asupra episcopatului în tradiția anglicană; după care urmează paragrafe speciale asupra papalității în romano-catolicism; asupra primatului de onoare în Biserica Anglicană; și supra colegialității, paragrafe pe care le reproducem pentru constatarea punctului de vedere anglican:

Paragraful cu privire la papalitate: «Papalitatea este o realitate istorică ale cărei revendicări trebuie să cîntărească greu în orice plan de reunire pentru întreaga creștinătate. Într-adevăr în sinul colegiului episcopilor și în concilii generale este nevoie de un președinte a cărui sarcină comportă interes personal pentru treburile fiecărei Biserici. Acest președinte ar putea fi episcopul care ocupă Scaunul istoric al Romei». În continuare, după ce este respinsă infailibilitatea și jurisdicția universală, se spune: «credem că majoritatea anglicanilor ar fi pregătiți să accepte pe papa ca avînd un primat de dragoste, implicînd totodată cinstea și slujirea într-o Biserică reînnoită și unită, atât pentru motive istorice cât și practice».

Paragraful cu privire la primatul în Biserica Anglicană reia ideea necesității unui președinte în colegiul episcopal din paragraful anterior pe care-l corectează:

«În colegiu trebuie să existe un președinte. În Comuniunea Anglicană această poziție o deține în prezent episcopul care ocupă Scaunul de Canterbury, care se bucură de un primat de onoare, nu de jurisdicție. Acest primat conține în chip special acea grijă pentru toate Bisericile, grijă care este împărtășită de toți episcopii».

Paragraful cu privire la colegialitatea episcopală insistă asupra rolului colegialității în Comuniunea Anglicană și în afara ei în vederea unității.

«Sensul reînnoit al colegialității episcopatului este cu deosebire important într-o perioadă în care planurile pentru unitate se dezvoltă la nivel național, pentru că colegialitatea episcopatului ajută sublinierea caracterului universal al Bisericii. Colegialitatea episcopală trebuie să fie principiul director în dezvoltarea relațiilor între Comuniunea Anglicană și Bisericile care sînt sau vor fi în deplină comuniune cu ea. În acest colegiu mai larg, primatul ar căpăta un nou caracter care ar putea fi pus la punct în acord cu Bisericile implicate».

Și referindu-se în special la raporturile dintre papă și episcopi, se precizează:

«Noi nu putem accepta acest învățămînt așa cum el este înțeles astăzi în privința relațiilor dintre papă și colegiul episcopal — al cărui membru este și papa — cu toate că aceste relații sînt în curs de clarificare și constituie subiect de dezvoltare». Raportul continuă: «Noi recunoaștem papalitatea ca pe o realitate istorică al cărei rol susceptibil de dezvoltare impune o profundă reflecție și un studiu comun din partea tuturor celor care sînt interesați de unitatea întregului corp al lui Hristos».

Această parte a raportului a fost însoțită de următoarea rezoluție asupra colegialității în materie ecumenică: «Conferința recomandă ca principiul colegialității să devină principiul director al dezvoltării relațiilor între Comuniunea Anglicană și Bisericile care sînt sau vor fi în comuniune deplină cu ea, și atrage în chip deosebit atenția asupra acestei părți a raportului secției a III-a, care subliniază acest principiu».

Autorul articolului precizează că neținînd seama de «reculul» probabil inevitabil asupra papalității înseși, această parte a raportului, «fruct al unei colaborări delicate, se pare unul din cele mai de seamă și mai pline de viitor elemente ale textelor asupra unității».

Trecînd la înfățișarea poziției Conferinței a X-a Lambeth în legătură cu «Relațiile Comuniunii Anglicane cu Bisericile Ortodoxe» (p. 192—194), autorul semnaleză că dialogul oficial a început încă din 1931, a fost afirmat ca de dorit de către Conferințele Lambeth din 1948 și 1958, iar din partea ortodoxă dialogul cu anglicanii a fost hotărît la Conferința Panortodoxă de la Rodos, din 1964. Însă raportul Conferinței a zecea Lambeth marchează un interes deosebit pentru lucrările Comisiei teologice interortodoxe de la Belgrad (septembrie 1966) și pentru lucrările Conferinței Panortodoxe de la Chambesy-Geneva (iunie 1968), care a examinat pregătirile pentru dialog, și a luat poziție față de «o apropiere care a trebuit întrucîtva să decepționeze».

«A fost adresată teologilor și specialiștilor ortodocși cererea destul de stăruitoare ca să abordeze problemele contemporane, integrînd cercetarea biblică în tradiția lor și reexaminînd credința în categoriile contemporane, rămînînd întru totul în continuitate cu Biserica Veche. În acest fel ar fi posibil un acord doctrinar suficient pentru a garanta unitatea sacramentală».

În legătură cu discuțiile doctrinare în perspectivă, Conferința a dat aprobarea pentru studierea «subiectelor teologice compilate la Belgrad», însă raportul se oprește îndeosebi la două puncte puse în relief la Belgrad. Așteptînd discuțiile asupra lui «Filioque» se poate lua în considerare cu bucurie suprimarea lui «Filioque», cu prilejul reformelor liturgice anglicane; de altfel raportul se exprimă despre «comprehensivenses» anglicană că ea constituie desigur o piatră de scandal pentru ortodocși și se străduiește mai ales să scoată în evidență aspectele ei pozitive: diferențierea lentă a adevărului în care elementele catolice și protestante vor afla o perfectă reconciliere și necondamnarea grăbită.

Se subliniază că intimitatea caldă a relațiilor între cele două grupe de Biserici (Ortodoxe și Anglicane) va ușura discutarea, pe care partea anglicană o dorește, asupra unor subiecte într-adevăr capitale: «episcopii și raportul lor cu celelalte trepte —

prezbiteratul, diaconatul, laicatul»; rolul «primatului» (papalitatea, patriarhatul), și aceștia «în cadrul unui examen general asupra autorității, disciplinei, libertății și conducerii Bisericii de către Duhul Sfânt»; după aceea discutarea asupra unor chestiuni de interes comun, între care problema spinoasă a «recunoașterii validității hirotoniilor anglicane». Iar «multiplicarea posibilităților de contact — cu respectarea disciplinei Bisericilor — va ușura o mai bună înțelegere a celor două tradiții și va ajuta la descoperirea caracterelor autentice ale Bisericii celei una, sfântă, sobornicească și apostolească». Autorul evidențiază de asemenea faptul că «chiar dacă Lambeth-ul luase poziție asupra relațiilor cu catolicii în legătură cu înfățișările pregătitoare a unei Comisii mixte permanente, Conferința a pus accentul pe hotărârile înfățișărilor pur panortodoxe».

Conferința zecea Lambeth și-a însușit cu căldură propunerea de reluare a «discuțiilor panortodoxe și pananglicane care au început în 1931» și de asemenea și-a însușit propunerile cu privire la relațiile cu Bisericile Ortodoxe și cu cele Vechi Orientale, subliniind urgența studiilor biblice comune cu teologii ortodocși și a dialogului la nivel local. Iar într-o altă rezoluție (a treia), care rezumă întreaga problemă din ultimii treizeci de ani, se spune: «Conferința recomandă să se facă să circule în toate Provinciile anglicane raportul delegației (anglicane) la București 1935» («socotită cea mai avansată poziție anglicană față de ortodocși» — menționează în notă autorul articolului), precum și termenii în care acest raport a fost acceptat de către Convocațiunile de Canterbury și de York ca «fiind în acord cu formularele anglicane și ca o formulare legitimă de credință a Bisericii, așa cum aceasta este primită în Comuniunea anglicană».

Autorul încheie prezentarea poziției Conferinței a zecea Lambeth asupra relațiilor anglicano-ortodoxe cu cuvintele «se pare că și de o parte și de alta nu se fac, deocamdată, prea mari iluzii asupra rezolvării dificultăților reluării concrete a acestor conversații și asupra rezultatelor pozitive la care ar putea duce, dar noi dorim în cel mai înalt grad o nouă apropiere între Bisericile Ortodoxe și Comuniunea Anglicană».

Despre *relațiile cu Bisericile Luterane* — «a căror politică ecumenică este foarte diferită de cea a anglicanilor și care în general nu intră în proiectele de unire» (după cum remarcă autorul în notă) — Conferința zecea Lambeth a hotărât de asemenea să intre în dialog cu Federația Luterană Mondială, în urma sugestiei făcute de aceasta la sesiunea de la Helsinki din 1963, socotind că aceste conversații vor avea o influență pozitivă asupra planurilor de uniune națională sau regională, cu atât mai mult cu cât conversații asemănătoare au loc și între luterani și romano-catolici.

Conferința a hotărât ca aceste conversații între anglicani și luterani să aibă loc de două ori pe an și să nu angajeze pe reformații continentali.

În paragraful al treilea, intitulat *Vizorul anglicanismului* (p. 105-107), autorul înfățișează succint situația nou-creată datorită următoarelor țeluri ale anglicanismului în materie ecumenică: să ajute formarea de Biserici unite — naționale sau regionale; să intre în comuniune cu ele, chiar dacă rămân anomalii; să ajute aceste noi Biserici ca și pe cele din Comuniunea Anglicană; să aibă în vedere contribuția anglicană pentru orice Biserică creștină din lume. La care s-ar adăuga dialogul cu luteranii, o misiune în America Latină, prezența unui centru anglican la Geneva, etc. «Întreagă această dezvoltare în vederea unității în deceniul al șaptelea al veacului nostru a creat o situație inedită care impune înființarea unui nou organ central de coeziune între diferitele Biserici autocefale». Acest centru, care trebuie să înlesnească întreprinderea unei politici comune și adoptarea de poziții similare, va avea forma unui «Anglican Consultative Council» și va înlocui actuale organisme insuficiente, fiind compus din 50 membri din 19 Biserici. Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey de Canterbury, președintele Conferinței a zecea Lambeth a precizat, în legătură cu funcțiunile acestui «Anglican Consultative Council», că, în cadrul colaborării ecumenice pentru dezvoltarea «politicii misionare» a Comuniunii Anglicane, el va trebui să înfățișeze Bisericiilor naționale și regionale importanța colaborării depline

cu celelalte Biserici creștine; să încurajeze participarea la activitatea cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor și cu familiile confessionale; să organizeze conversații pananglicane cu Biserica Romano-Catolică, cu Bisericile Ortodoxe și cu alte Biserici; să dea îndrumări în legătură cu unirile de Biserici și cu relațiile comuniunii cu Bisericile unite.

Rezoluțiile în legătură cu înființarea acestui «Anglican Consultative Council» vor fi supuse Bisericilor membre ale Comuniunii Anglicane pentru a fi aprobate, înainte de 31 octombrie 1969, cu majoritatea de două treimi din membrii Bisericilor.

În discuția dacă, odată înființat «Anglican Consultative Council», va mai putea fi convocată conferința Lambeth din zece în zece ani, «ar fi ridicol și prematur» să se afirme că ultima Conferință Lambeth a fost cea din 1968, a declarat Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, care — la recomandarea secției ce a ținut seama de importanța Conferințelor din secolul trecut și valoarea Conferinței din 1968 — a fost imputernicit să decidă în legătură cu Conciliul Consultativ anglican convocarea viitoarei Conferințe Lambeth, data, locul și ordinea ei de zi.

Având în vedere însă că «vor fi formate noi Biserici care nu se vor mai putea numi, în sens limitat, «anglicane», acestea vor aparține unei asociații episcopale mai largi, împărțind însă «integritatea credinței și episcopatul istoric». În rezoluții s-a adoptat ca: o *Consultație Episcopală Generală* (la nivel mondial) să întrunească în cel mai apropiat viitor, la invitația Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey de Canterbury, în primul rând Bisericile care sînt în comuniune deplină sau parțială cu Canterbury sau cu celelalte Provincii; iar *Consultațiile Episcopale Regionale* vor avea o reprezentare mult mai largă decît în Consultația Episcopală Generală și vor ține seama de condițiile proprii fiecărei regiuni. Aceste Consultații au fost puse la Conferința zecea Lambeth în raport cu colegialitatea episcopală, fiind socotite ca «o anticipație a viitoarei unități colegiale în Biserica unică universală».

Concluziile ce se impun după exprimarea făcută în cele trei paragrafe ale articolului evidențiază faptul că, în comparație cu Conferințele precedente, Conferința zecea Lambeth a luat în considerare în chip deosebit de serios problema unității așa cum ea se pune astăzi dovedind o nelă deschidere a Comuniunii Anglicane față de diferite Biserici creștine.

Fără a pierde contactul cu nimeni, Conferința a făcut mai suple pozițiile sale față de Bisericile neepiscopaliene — alegînd, spre exemplu, o cale medie în legătură cu «intercomuniunea» în raport cu căutarea hotărîtă a unității.

Pe de altă parte Conferința zecea Lambeth a accentuat și a valorificat pe larg «noțiunea de colegialitate episcopală», recent pusă în circulație între anglicani, noțiune care ar putea lărgi limitele lumii creștine și aceasta în momentul în care existența Comuniunii Anglicane începe să devină încet, încet o problemă.

La Conferința zecea Lambeth au fost discutate probleme variate de la rezolvarea cărora se așteaptă o contribuție mai eficace și mai concretă la dezvoltarea sobornicității Bisericilor și a unității, la care Comuniunea Anglicană înțelege să participe din poziția de «Biserică-punte», ajutînd Bisericile ieșite, ca și ea, din Reformă să recupereze ceea ce au uitat: acele tradiții doctrinare ale Bisericii din primele veacuri de care rămîn legate Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică.

PARASCHIV V. ION

Ioan Karmiris, Αἱ ἀρχαῖαι Ἀντιχάλκηδόνειοι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ βάσις τῆς ἐπανενώσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. (*Vechile Biserici Anticalcedoniene și baza reunirii lor cu Biserica Ortodoxă Catolică*), Atena, 1965, 190 p. (Retipărire din revista „Θεολογία“).

Autorul împarte tratatul de față în două părți dintre care, prima parte poartă titlul: «Vechile Biserici Anticalcedoniene și relațiile lor cu Biserica Ortodoxă Catolică» (p. 3—92), iar, a doua: «Baza dogmatică a reunirii Bisericilor Anticalcedoniene

cu Biserica Ortodoxă Catholică» (p. 93—183). Prima parte prezintă mai întâi câteva chestiuni introductive asupra vechilor Biserici Anticalcedoniene, iar apoi, după ce expune separat a) Biserica Armeană, b) Biserica Syro-Iacobită, c) Biserica Malabarică, d) Biserica Coptă și e) Biserica Etiopiană, descrie relațiile dintre Biserica Ortodoxă și cele anticalcedoniene, în prezent. În partea a doua se prezintă, de asemenea, mai întâi câteva chestiuni introductive, în care autorul între altele scrie că «discuțiile și eforturile de unire trebuie să se concentreze și să se îndrepte mai ales spre considerarea, cercetarea și rectificarea singurei discordanțe dogmatice serioase dintre ele, care se referă la formula Sinodului IV Ecumenic despre unirea ipostatică a celor două naturi în Hristos, întrucât, odată îndreptată aceasta, va fi ușoară și îndreptarea celorlalte deosebiri mai mici dintre ele. În ce privește această deosebire principală credem că, în ipoteza că va rămâne intactă definiția de la Calcedon, va putea să se dea o nouă interpretare și să se caute o nouă formulă de concordie (formula Concordiæ) între Biserica Ortodoxă și Bisericile Anticalcedoniene desidente, care să satisfacă și pe acestea formal, fiindcă în ființa dogmei se pare că nu există nici o deosebire reală. Întreaga discordanță, dintre Bisericile Răsăritene Anticalcedoniene se limitează la formularea monofizită, în acord cu tradiția lor, a dogmei unirii celor două firi în Hristos, prin folosirea de cuvinte și expresii nesigure și echivoce, în timp ce, în esență, și ei înțeleg aceasta în chip ortodox, crezând în două firi, dumnezeiască și omenească, unite în chip neamestecat, neschimbat și imuabil în Hristos... Se acceptă acestea în chip ființial și anume unite «neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit», respingând mai ales expresia calcedoniană «în două firi» și păstrând numai «din două firi» înainte de unire, ceea ce inițial formulase și Eutihie. Dar deosebirea lor față de învățătura ortodoxă pare limitată aproape la deosebirea între cele două expresii «în două naturi» și «din două naturi» sau mai degrabă la cele două prefixe «în-» și «din-». De aceia socotim că se va putea pune ca bază dogmatică a acordului dorit între ele expresia și învățătura Sfintului Chiril al Alexandriei, folosită mai ales de Bisericile monofizite și care le satisface, «o singură natură întrupată a Cuvîntului lui Dumnezeu» sau pe ceea ce e mai ortodox «întrupat», însă înțelegă și interpretată ortodox și în general învățătura chiriliană despre unirea ipostatică a celor două naturi în Hristos, care formează baza învățăturii hristologice a Sinodului IV ecumenic și în general a Bisericilor Ortodoxe Catolice pînă astăzi» (p. 95—96). De aceea, în continuare cercetează sensul expresiei «o singură fire întrupată a Cuvîntului lui Dumnezeu» după Chiril al Alexandriei (p. 99—124) prin compararea și interpretarea locurilor respective din Sfîntul Chiril. Pe baza acestora autorul demonstrează că Sfîntul Chiril, Părinții și teologii ortodocși după el au înțeles expresia «o singură fire întrupată a Cuvîntului lui Dumnezeu» ca semnificînd un singur ipostas, o singură persoană a Cuvîntului lui Dumnezeu întrupat și care a unit în sine în chip neîmpărțit și nedespărțit împreună cu dumnezeirea și omenitatea desăvîrșită. Au considerat adică expresia aceasta ca identică cu cea a Evanghelistului Ioan «Cuvîntul trup s-a făcut» (Ioan 1, 14), schimbînd cuvîntul «fire» prin cuvîntul mai corect «ipostas» (p. 19). Într-adevăr, din interpretarea locurilor respective din Chiril al Alexandriei se vede că el prin «o singură fire întrupată a Cuvîntului lui Dumnezeu» a înțeles un singur ipostas, o singură persoană a Cuvîntului lui Dumnezeu întrupat, în sens ortodox și nu monofizit; a înțeles adică un singur Cuvînt al lui Dumnezeu înomenit și întrupat și care e închinat împreună cu trupul lui într-o singură închinare, sau, după Sinodul V Ecumenic, «pe Dumnezeu Cuvîntul întrupat cu propriu lui trup» (p. 120). În continuare se cercetează înțelesul adevărat al expresiei «o singură fire întrupată a Cuvîntului lui Dumnezeu» după Părinții și Teologii ortodocși prin citate din patriarhul Flavian al Constantinopolului, Părinții Sinodului IV. și V Ecumenic, împăratul Justinian, Leontiu de Bizanț, Efrem al Teopolisului, Evloghie al Alexandriei, Maxim Mărturisitorul, preotul Raïthos Teodor, Anastasie Sinaitul, Ioan Damaschin și Theodorios (p. 124—136). Toți aceștia au atribuit un înțeles și cuprîns ortodox acestei expresii controversate, exact cum a înțeles-o și Sfîntul Chiril al Alexandriei.

Urmează cuvîntul de încheiere, în care se expune în general învățătura hristologică a Sfîntului Chiril ca bază a acordului și reunirii Ortodocșilor și Anticalcedonienilor (p. 137—166). În concluzie autorul scrie: «prin toate cele spuse mai înainte ne-am silit să descoperim și interpretăm sensul mai adînc al celebrei formule dog-

matice a Sfântului Chiril al Alexandriei «o singură fire întrupată a Cuvîntului lui Dumnezeu», pe care o invocă adepții contemporani ai Bisericilor Răsăritene Anticalcedoniene, considerînd-o ca exprimînd mai mult sau mai puțin credința lor în dogma unirii celor două firi în Hristos. Dar noi știm că expresia hristologică de mai sus a fost înțeleasă și interpretată în chip ortodox de însuși Sfîntul Chiril al Alexandriei și teologii reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe și Armene, ba mai mult, am descoperit o învățătură asemănătoare și în liturgia Bisericii Copte și Etiopiene. Deci dacă interpretarea noastră de mai sus ar fi judecată de anticalcedonieni ca justă, și dacă, în realitate, frații creștini amintiți acceptă întreaga învățătură hristologică a Sfîntului Chiril și îl cinstesc, ca și Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon și întreagă Biserică lui Hristos, Răsăriteană și Apuseană, atunci, înțelegerea și în fine reunirea lor cu ortodocșii va putea să se sprijine tocmai pe formula amintită așa cum a fost ea interpretată mai sus și pe baza învățăturii hristologice generale a Sfîntului Chiril al Alexandriei, înțeleasă în chip ortodox sau pe așa numitul «Simbol hristologic al lui Chiril». Îndeosebi anticalcedonienii nu trebuie să se scandalizeze de formula «în două firi» a ortodocșilor, fiindcă numai «prin unirea ipostatică», «rațiunea și speculația» cunoaște deosebirea «celor două firi», care sînt neîmpărțite și nedespărțite și în același timp sînt unite neschimbat și imuabil în singurul ipostas al Cuvîntului lui Dumnezeu. Dar e evident, părintele nostru comun al tuturor Chiril al Alexandriei accentuează că a nu cunoaște deosebirea firilor înseamnă a tăia în două pe Hristos cel unul, cum se tem anticalcedonienii. La rîndul lor nici ortodocșii nu trebuie să se scandalizeze de formula «o singură fire» a anticalcedonienilor, fiindcă ea înseamnă «un singur ipostas» și a fost folosită pentru destrămarea oricărei suspiciuni de împărțire, a celor două firi, precum și pentru exaltarea unității persoanei și a unității neîmpărțite a dumnezeirii și omenității, înțeleasă astfel ortodox» (p. 155—156). Ortodocșii împreună cu Sfîntul Chiril disting cele două firi una de alta, acceptînd o deosebire ființială a lor, însă nu le separă, în chipul cum a făcut-o Nestorie, care, respingînd unitatea lor, învață împărțirea naturală a celor două firi în Hristos. Ortodocșii în general cei vechi și de acum, dar mai ales cei de atunci zic împreună cu Patriarhul Alexandriei, «frații din Antiohia, acceptînd în idei simple și unice, cele din care se înțelege Hristos, au afirmat o anumită deosebire a firilor (că adică nu e același lucru în calitatea naturală a dumnezeirii și omenității) și desigur un singur Fiu, Hristos și Domn, și fiind unul într-adevăr, una zic că este și persoana Lui, dar în nici un chip nu împarte cele unite, nici nu acceptă împărțirea ca naturală». Sau cum a formulat mai tîrziu această dogmă Sfîntul Ioan Damaschin: «Se unesc deci firile Domnului în chip neamestecat după ipostaz, dar se împart în chip neîmpărțit din cauza și modul deosebirii». Socolim că anticalcedonienii pot să accepte în general, în înțelesul de mai sus, expresia «în două firi», unite în persoana unică a Cuvîntului lui Dumnezeu în chip neamestecat, neschimbat și imuabil, că fiecare din ele «și-a păstrat însușirea lor, dumnezeirea rămînd simplă și imposibilă, iar firea omenească neschimbîndu-se în cea dumnezeiască, încît să se formeze «o singură fire compusă» (p. 159). În fine autorul își exprimă convingerea sa că «dacă într-adevăr creștinii răsăriteni acceptă învățătura hristologică a patriarhului Alexandriei, pe care de asemenea o acceptă și ortodocșii, atunci pe această învățătură se poate, cum am zis mai sus, să se realizeze înțelegerea dorită din ambele părți și, cu ajutorul Domnului, reunirea, compunîndu-se un text hristologic analog, asemenea cu «Reconcilierile» din 433, care să exprime învățătura ortodoxă a Sfîntului Chiril, desigur fără schimbarea dogmei de la Calcedon, și a următoarelor două Sinoade Ecumenice, al cincilea și al șaselea», p. 161).

La sfîrșit se adaugă, ca anexă, referatul profesorului Karmiris la Conferința teologilor ortodocși și anticalcedonieni întrunită în 1964 la Aarhus, în Danemarca, care poartă titlul: «The problem of the unification of the non-Chalcedonian Churches of the East with the Orthodox on the basis of Cyril's formula: «mia physis tou Theou Logou sesarkomnene». (p. 167—183).

IOAN I. ICA

Studii și cercetări de istoria artei, seria arta plastică, tomul 16, nr. 1,
 Editura Academiei Republicii Socialiste România, 160 p.

Primul număr din acest an al periodicului de față înserează în paginile sale studii, unele din ele, prezentînd interes și pentru noi, de aceea în cele ce urmează ne vom opri asupra următoarelor:

1. Virgil Vătășianu, *Datarea Mînăstirii Cozia*, p. 31—34;

2. Sorin Ulea, *Prima biserică a Mînăstirii Putna (Contribuție la studiul fazelor de dezvoltare a arhitecturii medievale moldovenești)*, p. 35—63;

3. Pavel Chihaia, *Considerații despre fațada bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș*, p. 65—84;

4. Elena Mateescu, *Sculptorul Dimitrie Demetrescu Mirea (1864—1942)*, p. 113—122.

1. *Datarea Mînăstirii Cozia*. — Autorul readuce în discuție problema «datării exacte» a Mînăstirii Cozia, și mai ales a bisericii principale.

Respingînd ipoteza emisă de Dl. Emil Lăzărescu potrivit căreia biserica principală a Mînăstirii Cozia a fost zidită între primăvara anului 1386 și 18 mai 1388, dr. Virgil Vătășianu, aduce în discuție datele legate de construirea bisericii mînăstirii de pe valea Oltului: 6809 (=1300/1301) găsită în Cronologia tabelară. Această dată — precizează autorul — nu poate fi admisă ca an al întemeierii Mînăstirii Cozia de către Mircea cel Bătrîn, deoarece prin stilul său, biserica mînăstirii aparține ultimului sfert al secolului al XIV-lea.

Tot în această lucrare apare anul 1301—1302, dată ce ar fi fost scrisă pe un clopot dispărut, dar care este considerată eronată.

Data 6891 (=1382/1383) apare în Letopisețul Cantacuzinesc ca an de întemeiere a Mînăstirii Cozia. Dl. Emil Lăzărescu argumentînd că această dată coincide cu începutul domniei lui Mircea cel Bătrîn, o consideră eronată.

Aceleași considerații se fac asupra datei 6894 (=1385) care se păstrează în pronaos și ar fi fost refăcută de zugravii lui Brîncoveanu în mod eronat, cu ocazia refacerii picturii.

Mai există încă o dată — 23 mai 6896 (=1388) specificată în două documente: primul document arată că Mircea V. V. ar fi întemeiat Mînăstirea Cozia pe un loc dăruit de Nan Udobă și i-ar fi făcut daniile necesare.

Un alt document menționează hotărîrea domnitorului de a ridica din temelii o mînăstire pe locul numit Nucet și de a dăruii mînăstirii cele necesare pentru viața călugărilor. În aceste documente se pune accent deci pe înzestrarea mînăstirii, dar nu se pomeneste de executarea vreunei clădiri, de unde și concluzia autorului că mînăstirea și biserica erau terminate la acea dată. Această concluzie contrazice însă părerea lui Emil Lăzărescu, după care aceste documente ar fi fost emise la sfințirea bisericii, moment în care se mai făceau lucrări de finisare.

Cel mai plauzibil document — se spune în continuare — pare să fie hrisovul lui Mihail Voievod emis la 22 iunie 6926 (=1418), din care s ar putea înțelege că Mînăstirea Cozia ar fi fost întemeiată din timpul lui Radu I. Emil Lăzărescu consideră că în documentul amintit există confuzii de scriere produse de scrib.

Făcînd legătura între documentul din 20 mai 1388, cu inscripția din pronaos, unde apare anul 1385/1386 și cu data 1382/1383 din Letopisețul Cantacuzinesc, autorul acordă cea mai mare încredere hrisovului lui Mihail. În concluzie, se consideră că, ctitoria poate fi atribuită lui Mircea, că a fost întemeiată în timpul lui Radu I, în anul 1382/1383, iar clădirea și zugrăvirea bisericii au fost executate în 1385/1386. La 20 mai 1388 mînăstirea a fost înzestrată cu noi danii.

O altă concluzie a autorului este și aceea că Mînăstirea Cozia, «o ctitorie de seamă» ar fi putut fi realizată de Mircea încă din tinerețe, — cunoscut fiind faptul că fiii de suverani, care, avînd frați mai mari, nu puteau să urmeze la tron, trebuiau să intre în ierarhia bisericească (p. 34). «Mircea fusese, în orice caz, un ambițios, și cum era mai tînăr decît fratele său Dan și nu avea perspective să mostenească tronul, era firesc ca el să fi încercat să-și creeze o situație morală predominantă cel puțin în cadrul ierarhiei bisericești», lucru posibil de realizat printr-o ctitorie.

2. *Prima biserică a Mănăstirii Putna (Contribuție la studiul fazelor de dezvoltare a arhitecturii medievale moldovenești)*. — Cercetările istorice asupra bisericii Mănăstirii Putna au început încă de la sfârșitul secolului trecut. Ca punct de plecare al acestor cercetări a fost pisania de piatră aflată deasupra intrării din pridvor în pronaos, în care se arată că biserica a fost înnoită de Gheorghe Ștefan Voievod și terminată de Istrati Dabija Voievod, în 1662.

Potrivit cronicii lui Ion Neculce biserica Mănăstirii Putna, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, a fost dărâmată în secolul al XVII-lea și, în locul ei, ridicată o altă zidire de Gheorghe Ștefan Voievod.

O primă întrebare la care încearcă să răspundă Sorin Ulea este aceea dacă în structura monumentului păstrat astăzi mai există ceva din vechea biserică a lui Ștefan cel Mare. În legătură cu această problemă s-a emis ipoteza că s-au păstrat cel puțin temeliele actualei construcții de la zidirea veche.

În studiul: *Bisericiile lui Ștefan cel Mare*, de Gheorghe Balș, apărut în București, în 1926, se arată că, vechea biserică a fost dărâmată în întregime și că Mănăstirea Putna, de astăzi, nu mai are nimic asemănător, ca plin, cu ctitoria lui Ștefan cel Mare.

Sorin Ulea consideră că, atunci, nu exista nici o bază pentru a se lămuri, cel puțin, aspectul, cit de cit, al bisericii inițiale.

De-a lungul timpului cercetările arheologice în mod special cele din 1955 și 1956 au scos la iveală elemente noi, cu privire la mănăstire, dar, «observațiile înregistrate nu au nici de data aceasta un caracter absolut concludent din cauza remanierilor importante pe care le-a suferit fundația bisericii însăși, în veacul al XVII-lea».

Discuțiile pe marginea problemei, l-au determinat pe Sorin Ulea să întreprindă o serie de cercetări pe la monumentele arhitectonice moldovenești pentru ca, pe baza unor comparații, să deducă forma și planul bisericii lui Ștefan cel Mare. Studiile asupra evoluției arhitecturii moldovenești de la primele începuturi din secolul al XIV-lea pînă la sfârșitul secolului al XVI-lea întăresc următoarea convingere a autorului: «Necropola ridicată de Ștefan cel Mare la Putna între anii 1466—1470 a fost o construcție de plan drept, cu o singură navă, cu înalte arcade oarbe de-a lungul peretilor laterali și cu boltire semicilindrică sprijinită pe dublouri pierdute, la nașteri, în zidăria pilăștrilor dintre arcade. Încăperile construcției: altar, naos și pronaos». Deci, biserica se aseamănă mult cu aceea de la Dolhești și Volovăț.

Îată argumentele aduse de autor în susținerea afirmației sale:

1. Toate bisericile ctitorite de demnitari ai domnitorului Ștefan, pînă la Petru Rares, sînt biserici de plan drept. Acestea sînt: Dolhești, ctitoria portarului de Suceava Șendrea, din 1481, Bălinești, ctitoria logofătului Ioan Tăutul din 1492, Arbure și Șipote, ctitoriile portarului de Suceava, Luca Arbore, din 1503 și 1508, Văleni, a postelnicului Cosma Șarpe din 1518 și Părhăuți, ctitorită de marele logofăt Gavriil Troțușanu în 1522.

2. La venirea lui Petru Rares (1527—1538) bisericile demnitarilor lui au început să aibă plan triconc. Așa sînt: biserica Mănăstirii Humor și biserica Mănăstirii Coșula.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare, ca urmare a tendinței de centralizare a statului, demnitarii urmau, în toate, inclusiv în construcția bisericilor, exemplul domnitorului. Deci planul bisericii Mănăstirii Putna a fost, mai mult ca sigur, copiat de mulți boieri ctitori. Cum unele dintre bisericile acestora s-au păstrat, din planul lor se poate deduce planul Putnei. Că așa au fost lucrurile, o dovedește și faptul că la venirea lui Rares la tron și construirea de către acesta a necropolei de la Probota în plan triconc, boierii au adoptat planul domnitorului. Între monumentele boierești de la Ștefan cel Mare la Petru Rares, există deosebiri din punct de vedere al structurii interioare, dar ca tip și formă ele sînt asemănătoare. Analiza lor îl duce pe autor la concluzia că Putna, a fost «o construcție de plan drept, cu o singură navă, cu arcade oarbe laterale și boltă cilindrică pe dublouri».

Ajuns aici, autorul își pune o altă întrebare: «Dece și-a făcut Ștefan cel Mare necropola sa așa cum și-a făcut-o, și nu altfel, de alt tip, cu alte caracteristici constructive?»

În urma unei analize atente, a bisericii de la Dolbești, «replică fidelă a Putnei», s-a ajuns să se dovedească faptul că biserica Mănăstirii Putna este făcută, mai simplificată, după tipul de edificiu de bazilică de la Rădăuți, ctitorie a lui Bogdan I (1359—1365).

Ctitoria lui Bogdan I a rămas totuși «un caz unic în istoria arhitecturii moldovenești», întrucât necropola lui Ștefan cel Mare nu a fost construită totuși cu trei nave, chiar dacă a folosit-o ca model.

Concluzia autorului este aceea că Ștefan cel Mare, primul ctitor moldovean care folosește Rădăuții drept model, a realizat acest lucru cu scopul de a crea la necropola sa analogii, evidente pentru supușii săi, cu necropola întemeietorului Bogdan I. Tot pentru obținerea unor efecte psihologice s-a creat la Putna și o ambianță spațială asemănătoare celeia de la Rădăuți: nu s-a renunțat la stlpii triconci specifici Rădăuților, dar, pentru a nu strica aspectul, i-a lipit de pereții laterali formând niște arcade oarbe, care să adăpostească mormintele familiei ctitorului și amintesc de cele de la Rădăuți.

Treptat, la mănăstirile ulterioare Putnei elementele s-au simplificat.

Explicația faptului că la Putna construcția are o singură navă și nu trei ca la Rădăuți ar consta, după autor, în faptul că meșterii au fost influențați de sistemul de construire al caselor țărănești. Biserica de zid cu o singură navă a apărut totodată și ca expresie a «trăsăturii specifice spiritului românesc: tendința spre simplificare, spre stilizare, spre ocultarea elementelor de încărcare sau complicare». Dacă au mai apărut totuși construcții cu plan triconc acestea sînt considerate excepții datorate influențelor externe.

Tipul de bazilică mononavă cu boltă cilindrică și arcade oarbe, care a luat naștere deci în timpul lui Ștefan cel Mare în arhitectura moldovenească, se întâlnește totuși «din Armenia și Mesopotamia veacurilor V—X, pînă la Mediterana bizantină și Dalmația sîrbească a veacurilor IX—XII, pînă în Spania veacurilor IX și Franța epocii romantice». Acest «fenomen interesant» este explicat de autor în felul următor: ca și la biserica Mănăstirii Putna tipul de construcție menționat a apărut, în cele mai multe din regiunile amintite «ca urmare a unui efort creator local, fără legătură cu ceea ce se făcuse cîndva în alte regiuni». Motivul care i-a făcut pe oamenii evului mediu creștin să construiască mononave cu arcade pe pereții laterali l-a constituit întotdeauna respectul pentru bazilica cu trei nave. În unele medii bazilica cu trei nave era simbolul victoriei creștinismului în alte medii, ca în occidentul romanic, ea venea cu un impunător trecut. În Moldova era respectată că în ea odihneau rămășițele pămîntești ale întemeietorului de țară.

În studierea procesului evolutiv al arhitecturii moldovenești, o importanță deosebită o prezintă clarificarea unei alte probleme: biserica Mănăstirii Putna în afară de altar, naos și pronaos să fi avut oare gropniță și pridvor? Respingînd ideea existenței acestora, idee susținută de alți cercetători, Sorin Ulea consideră că «nu putem atribui inovația gropniței și pridvorului unui monument anterior Neamțului», cunoscut fiind faptul că la biserica de la Neamț, cea mai mare, de pînă atunci din Moldova, au apărut pentru prima dată, gropnița și pridvorul.

Afirmația din cronică domnească că Bogdan cel Orb fiul lui Ștefan cel Mare a fost îngropat în 1517 la Mănăstirea Putna în «marele pronaos» ar putea duce la concluzia că, exista, atunci și un «pronaos mic» (pridvor). Acest pridvor, consideră autorul, ar fi putut fi adăugat în cei 20 de ani ce trecuseră de la construirea Neamțului pînă la moartea urmașului lui Ștefan.

Existența în pridvorul bisericii Mănăstirii Putna a mormîntului mitropolitului Teoctist, mort în 1478, ar fi încă un argument ce sprijină această ipoteză: mitropolitul Teoctist I — cel care îl unse pe Ștefan cel Mare ca domn și sfințise necropola acestuia — are mormîntul în partea stîngă a pridvorului, iar în partea dreaptă, la locul considerat de cînte, se află mormîntul mitropolitului Iacob cel care fusese numai restaurator al mănăstirii, în secolul al XVIII-lea.

Această ordine a mormintelor nu poate să fie aceeași din timpul lui Ștefan cel Mare, ci se datorește, probabil, lucrărilor de reconstruire a Putnei, în secolul al

XVII-lea și de restaurare din secolul al XVIII-lea. Un ultim argument îl constituie faptul că, dacă, la construirea Putnei în arhitectura moldovenească ar fi fost cunoscut pridvorul — element ce dă bisericilor prestanță și în același timp, le apără de viscol și ploa, el ar fi fost aplicat, desigur, și la biserica monumentală construită de Ștefan cel Mare în 1492 la palatul domnesc din Hirliu.

Aceste contribuții aduse la elucidarea problemelor legate de dezvoltarea arhitecturii medievale românești, rămân, în ultimă instanță să fie confirmate sau infirmate de eventuale săpături arheologice la biserica Mînăstirii Putna. Autorul nu exclude posibilitatea ca săpăturile să dovedească că «prima biserică a Mînăstirii Putna a fost, totuși, un triconc...».

3. *Considerații despre fațada bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș.* — Autorul expune în cadrul studiului unele teze în legătură cu fațada principală (de vest) a ctitoriei lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș. Caracteristica principală a acestei fațade o constituie construirea ei în raport de portalul care, ieșind din planul zidului adăpostește icoana de hram și se află în același ax cu aghiasmatarul. Între portal și aghiasmatar există o continuitate subliniată, după părerea autorului, de următoarele elemente :

a) În amîndouă sînt prezenți fleuroni ferăstruiți ce împodobesc intradosurile arcurilor; b) biserica, tinda, altarul și «acel cerdăcel» au fost pardosite cu aceeași marmoră albă; c) chipurile ce se găsesc zugrăvite în luneta icoanei de hram a portalului corespund cu cele de pe intradosul cupolei aghiasmatarului (și într-un loc și în celălalt este zugrăvită Maica Domnului «orantă» cu Iisus în brațe). Toate acestea dovedesc că aghiasmatarul, deși aflat la o oarecare distanță de biserică, este integrat în construcția acesteia.

Autorul analizează cu minuțiozitate chipurile zugrăvite, al Maicii Domnului cu Iisus din cupola aghiasmatarului și din luneta portalului. Se ajunge la concluzia că aceste chipuri, care unesc aghiasmatarul de portal, se despart în pronaos, se reintegrează apoi, dînd o distribuție ritmică pînă în conca altarului, conform cu canonul iconografic pentru axul longitudinal al bisericii.

În continuare, se fac cîteva considerații asupra registrelor fațadei. Registrul superior, prin arcaturile și rozetele sale, se aseamănă cu celelalte laturi. Elemente specifice se găsesc însă, în registrul superior : «un șir de patru pisanii la dreapta și stînga intrării, două încadrînd fereastra sudică și alte două cea nordică».

Se prezintă, mai întii, cele două pisanii din sud dăltuite probabil la 15 august 1517, cînd s-a sfințit biserica. Textul este scris în slavonește. O pisanie din cele două cuprinde invocția lui Neagoe legată de eforturile meșterilor bisericii. Cealaltă, exprimă motivele construirii acestui locaș de către Voievod, daniile și planurile de viitor în legătură cu acest edificiu monastic. Specifică acestor două pisanii o constituie alternanța scrierii cu porțiuni zugrăvite. Prima pisanie are reprezentată «Mîna dumnezeiască», considerată de autor ca «cea mai veche reprezentare a lui Dumnezeu într-o triplă lumină». Cea de a doua pisanie, prezintă imaginea Maicii Domnului care binecuvîntează avînd pe Iisus, care de asemenea binecuvîntează și primesc închinarea făcută de ctitorii zugrăviți în partea inferioară, îngenunchiați cu brațele îndoite.

Pisania a treia, cea din nordul intrării, a fost așezată de Șerban Cantacuzino cu ocazia restaurării monumentului la 25 august 1682. În ea sînt expuse motivele restaurării.

Cea de a patra pisanie datează de la 1886 cînd a avut loc o nouă restaurare.

Autorul încearcă să dea un răspuns problemei ce a existat inițial pe locurile în care astăzi se găsesc pisanii din 1682 și din 1886. Inexistența oricărei mărturii în legătură cu aspectul inițial al locului unde a fost așezată pisania lui Șerban Cantacuzino face imposibilă aflarea vreunui răspuns.

Despre aspectul inițial al porțiunii în care se află pisania din 1886 s-au păstrat cîteva mărturii : tabloul votiv al marilor ctitori, Neagoe și doamna Despina poartă «modelul bisericii». O analiză atentă a acestuia duce la concluzia că fresca de pe placa unde se află acum pisania lui Șerban Cantacuzino ar fi reprezentat un sfînt militar identificat cu Sfîntul Gheorghe. Pe baza unor asocieri de imagini de pe alte biserici se ajunge la ipoteza că «la biserica din Curtea de Argeș, pe panoul din sudul

ferestrei care avea în nord reprezentarea Sfântului Gheorghe, a fost reprezentat Sfântul Dimitrie.

Aceste imagini, ctitorii din tabloul votiv oferind dania lor Maicii Domnului și sfinții militari, apar și în pronaos deși în altă așezare.

Concluzia care se desprinde din studierea fațadei bisericii lui Neagoe este următoarea: trăsăturile arhitecturale exterioare sînt strîns legate de cele interioare așa cum zugrăveala fațadei este realizată după o concepție unitară cu aceea care a stat la baza zugrăvelii din pronaos. Din exterior și pînă în altar iconografia bisericii exprimă «o unitate de concepție pe care nu o găsim decît la bisericile cu pictură exterioară din Moldova».

Referitor la cei doi sfinți militari de pe fațada bisericii de la Curtea de Argeș, autorul articolului emite ipoteza rolului programatic, militant al acestor reprezentări. Considerați, prin locul în care au fost reprezentați, «avangardă a celor ce se aflau zugrăviți pe marile icoane din pronaos, făcînd pandantivi vovoezilor ctitorii», cei doi sfinți îndeplinesc desigur rolul de a mobiliza, rol îndeplinit de Sfîntul Gheorghe pe steagul lui Ștefan cel Mare. S-ar putea spune deci că «începînd cu turnul clopotniță și pînă în pronaos, apar de o parte reprezentări cu caracter religios și de alta, reprezentări cu caracter mobilizator (Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dimitrie simbolizau victoria Ortodoxiei, iar ctitorii pe cei hotărîți să ducă mai departe steagul). Aceste reprezentări exprimă dezvoltarea conștiinței ortodoxe și a curajului din Țările Române pe care le mărturisește la începutul secolului al XVI-lea, pentru înția oară, biserica lui Neagoe din Curtea de Argeș».

În continuarea articolului sînt prezentate cîteva monumente la care se observă influențe ale ornamenticii bisericii de la Argeș. Dintre aceste monumente pe primul loc se situează biserica mînăstirii Căluș. Meșterii zugravi au preluat aci, ornamente sculpturale și elemente din portretele votive. La o comparație atentă între inscripțiile și reprezentările de la Căluș și *Învățăturile* lui Neagoe se dezlăuie faptul că, frații Radu, Preda și Stroe Buzescu ce desăvîrșiseră biserica, se inspiraseră nu numai din aspectul bisericii lui Neagoe de la Argeș, ci și din *Învățăturile* acestuia. Această influență exercitată asupra bisericii de la Căluș ar fi avut drept scop, consideră autorul, de a releva drepturile familiale date de vestitul vovevod Neagoe Basarab, familiei Buzesților.

Influența exercitată de *Învățăturile* lui Neagoe asupra ansamblului iconografic și portretelor votive de la biserica Mînăstirii Căluș ar putea constitui un nou argument pentru a dovedi că ele aparțin lui Neagoe.

4. *Sculptorul Dimitrie Demetrescu Mirea* (1864—1942). — Născut la 10 octombrie 1864 la Cîmpulung Muscel, Dimitrie Mirea este fiul lui Dimitrie Ionescu Mirea, preot la Mînăstirea Negru Vodă și protopop al județului și al Elenei Pandelescu. După clasele primare de la Cîmpulung și liceul de la București, urmează școala de arte frumoase din Capitală. Ajutat de familie, este trimis la Paris. În 1890 obține premiul unic pentru sculptură la Academia Julian din Paris, pentru ca în anul următor tot aici, să primească medalia de argint a Academiei Naționale de Belle-Arte. Mirea lucrează aici sub influența sculpturilor lui Chapu (autor de camee, busturi, statui mitologice, alegorice, religioase), și a picturii lui Millet și Courbet.

Reîntors în țară în 1891 i se încredințează realizarea bustului lui Anton Pann. Inițiativa ridicării bustului aparține lui I. Toncescu, care, înființează și un comitet alături de Gr. Tocilescu, Dr. Chabudianu, G. Lascu, W. Macedonski (probabil fratele poetului, căpitanul I. Creangă (probabil fiul povestitorului) și I. Penculescu.

Programat să fie așezat într-o piață a Bucureștiului, bustul lui Anton Pann a fost expus la Ateneu în noiembrie 1892 și așezat apoi, definitiv, în curtea bisericii Lucaci, unde se află și mormîntul scriitorului. La această biserică cîntase Anton Pann, în strană și îi dăduse cărți bisericești, ceea ce a făcut să fie trecut printre ctitorii ei.

Așezarea bustului în curtea bisericii s-a făcut probabil în 1929, așa după cum arată inscripția: «Admirație și recunoștință, Asociația cîntăreților bisericești din România, 1929».

În 1895 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice ceruse să cumpere bustul lui Negru Vodă. Realizat la comanda primăriei din Cîmpulung-Muscel acesta a fost așezat în 1899, unde se află și astăzi, în fața Sfatului Popular din Cîmpulung-Muscel.

În 1895 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice ceruse să cumpere bustul lui Radu Negru, pentru Pinacoteca Statului. Din moment ce originalul se află astăzi la Cîmpulung înseamnă că Pinacoteca Statului a cumpărat replica acestui bust ce se găsește astăzi în depozitul Muzeului Militar.

Dacă la bustul lui Radu Negru, în comparație cu cel al lui Anton Pann apare accentuată viziunea naturalistă, la alt monument, acela al bustului maiorului Giurescu, apare o notă de romantism.

Dimitrie Mirea realizează, în afară de monumente publice un mare număr de sculpturi prezentate în expoziții colective.

O cotitură importantă în sculptura sa are loc o dată cu înființarea, în 1901 a societății «Tinerimea artistică» printre ai cărei fondatori se numără și el, alături de St. Luchian, G. Petrașcu, Fr. Stork, N. Vermond etc.

Dintre lucrările din această perioadă «și poate din întreaga creație a lui Mirea», cel mai realizat este un cap de băiat, turnat în bronz, în 1908.

Sculpturile prezentate de Mirea la expozițiile societății «Tinerimea artistică», se înscriu pe linia mediocră deși unele portrete trezesc interesul prin tratarea plastică. Reține atenția prin monumentalitatea, firescul și noblețea sa, lucrarea *Evanghelistul* — un studiu de bătrîn, expus în 1902.

Din 1908 Dimitrie Mirea prezintă statuete «care constituie aspectul cel mai caracteristic al creației sale» prin pitorescul și caracterul anecdotic. Cele mai multe reprezintă țărani și țărănci din regiunea natală. Mult apreciată în presa vremii a fost lucrarea *Mocan călare* intitulată și *În drum spre Padina*. Deși se numără printre fondatorii asociației «Salonul artiștilor sculptori români», Mirea nu a expus la prima expoziție a asociației.

La expoziția internațională de la Barcelona din 1929, juriul îi acordă o diplomă de onoare. Aceasta a fost probabil ultima manifestare din străinătate la care a participat Dimitrie Mirea. Din 1933 catalogele de expoziții nu mai cuprind numele lui.

Sculptorul Dimitrie Mirea a desfășurat și o îndelungată activitate pedagogică începută la Școala normală din Cîmpulung.

A încetat din viață la 24 octombrie 1942, în locuința din Parcul Călărași.

Deși ocupă un loc modest în sculptura noastră, Dimitrie Mirea a contribuit «la promovarea unei arte izvorite dintr-o autentică viață românească».

IOAN F. STANCULESCU

Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brîncoveanu*, Editura Științifică, București, 1969, 464 p. + 2 hărți.

Autorii dedică un volum masiv, personalității ilustrului voievod Constantin Brîncoveanu care a dominat istoria românilor mai bine de un sfert de veac.

Personalitate energetică și abil diplomat Brîncoveanu a transformat Țara Românească într-un centru de luptă împotriva jugului otoman așa cum rezultă din cronică sau din unele din cele 13.000 de documente lăsate posterității de acea epocă.

Pentru a ilustra cât mai fidel personalitatea voievodului muntean ca om politic, ctitor și «sprijinitor al ortodoxiei atât în Transilvania cât și în cadrul Imperiului otoman, autorii au parcurs un «lot cit mai numeros și mai variat de izvoare scrise».

Epoca brîncovenească — precizează autorii — nu poate fi înțeleasă decît după o amplă analiză a structurii economice a societății muntene din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Aceasta este perioada în care Transilvania, Moldova și Țara Românească erau antrenate, din ce în ce mai mult, în politica europeană ca urmare a slăbirii treptate a puterii Imperiului otoman.

În politica externă, Constantin Vodă Brîncoveanu va urmări aceleași obiective ca predecesorul său, Șerban Vodă Cantacuzino: lupta pentru independență și autonomie. Șerban Cantacuzino, împins și de puternice interese personale consideră că Țara Românească va avea o existență asigurată numai dacă se va închina Imperiului habsburgic. Țara Românească însă trebuia ferită de o altă primejdie — catolicizarea.

În acest scop, la București se discută din ce în ce mai mult, despre «necesitatea unei acțiuni diplomatice a ortodoxiei». La sfârșitul anului 1687 arhimandritul mănăstirii Sfântul Petru și Pavel, de la Athos, pe nume, Isaia, este trimis la Moscova cu scrisori din partea fostului patriarh Dionisie și a mitropolitului Teodosie al Țării Românești în vederea încheierii unei alianțe. Răspunsul dat de patriarhul Ioachim al Rusiei asigură pe români «că se vor depune toate eforturile pentru eliberarea popoarelor balcanice supuse turcilor».

Negocierile nu se terminaseră când Șerban Vodă Cantacuzino a murit. Noul domn, Constantin Vodă Brîncoveanu avea să întâmpine noi și dificile situații.

Pe plan intern în timpul domniei lui Constantin Vodă Brîncoveanu, Țara Românească, cu multiplele sale bogății naturale, era considerată «unul din cele mai fertile pământuri ale sud-estului Europei». În domeniul relațiilor agrare au loc transformări adânci, crește producția meșteșugărească și extracția minieră, se înviorează viața orășenească și ca rezultat implicit, se amplifică activitatea culturală. Aceste transformări au atras dezvoltarea orașelor de reședință domnească, București și Țirgoviște, și apariția unor noi târguri. Cele mai multe dintre acestea au devenit centre producătoare a unor mărfuri variate. La sfârșitul secolului al XVII-lea numărul meșteșugurilor ajunsesse la 80, majoritatea fiind grupate în orașe sau pe domeniile boierești și mănăstirești.

Orașele și târgurile muntene devin, în această perioadă, și centre de realizare a schimburilor de obiecte produse în țară sau aduse de peste hotare. Aceasta îi determină pe mulți boieri să-și părăsească cămărașii de moșie și să se stabilească în orașe. Astfel, orașe ca Țirgoviște, Cîmpulung, Pitești, Craiova și mai ales București, cunosc nu numai o dezvoltare comercială dar și teritorială.

În afara hanului lui Șerban Vodă dăruit Mănăstirii Cotroceni, Constantin Vodă va clădi la București alte două mari stabilimente comerciale. Astfel, între 1695—1698, în jurul Mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou a clădit unul din cele mai mari hanuri ale Bucureștiului de altă dată și tot lui se pare că i se poate atribui și hanul Constantin Vodă de pe locul Palatului Poștei de astăzi.

La Craiova egumenul Mănăstirii Hurezi, va construi, după 1708, un mare han format din bolți, depozite de vinuri și mărfuri, loc de găzduire pentru care și chervane.

În toate aceste transformări Constantin Vodă Brîncoveanu s-a dovedit un bun cunoscător al fenomenelor economice, condiție de seamă în promovarea sistemului său politic, financiar și cultural. Este un prim fapt căruia i se datorează îndelungata rămânere în scaunul țării, neobișnuită pînă atunci.

Incepuț de domnie, cel de al IV-lea capitol al cărții, prezintă date biografice: Constantin Brîncoveanu este fiul lui Papa Brîncoveanu ucis în timpul răscoalei seimenilor și a dorobașilor la 15 februarie 1655. După înfringerea răscoalei bunicul viitorului domnitor, Preda Brîncoveanu, a ridicat o cruce de lemn la poarta caselor unde fusese ucis fiul său Papa.

Constantin Brîncoveanu a fost crescut de mama sa, Stanca, fiica postelnicului Constantin Cantacuzino. În ceea ce privește origina înaintașilor paterni, Constantin Brîncoveanu se considera corobor din Basarabi. Bunicul său, Preda Brîncoveanu avea să fie și el ucis la cumplitul ospăț de la Curtea din Țirgoviște dat de Mihnea Vodă, cel ce se ridicase împotriva turcilor. Astfel viitorul domn a avut o tinerețe foarte agitată datorită sfîngeroaselor lupte boierești.

După Mihnea Vodă, domnia a fost luată pentru scurt timp de Gheorghe Vodă Ghica întemnițat de turci. Datorită intervenției postelnicului C. Cantacuzino, la tronul țării a venit fiul fostului domn, Grigore Ghica. Intrigile celorlalți boieri au făcut ca bătrînul postelnic să fie în curînd și el ucis, în trapeza mănăstirii Snagov.

Fugind de frica turcilor, Grigore Ghica este înlocuit cu Radu Leon, prieten cu Stroe Leurdeanu cel ce uneltise omorîrea postelnicului Constantin Cantacuzino.

Este perioada în care se adîncește și mai mult conflictul dintre facțiunile boierești.

Pentru a fi mai în siguranță, Cantacuzinii holărăsc să-l trimeată pe tînărul Constantin, viitorul stolnic, la studii mai întîi la Constantinopol apoi la Padova. Cînd vine domnitor al Țării Românești, Antonie Vodă din Popești (1669—1672) Constantin

Cantacuzino se reîntoarce după ce mai întâi se oprește la Veneția, la Grigore Ghica — fostul domn — de la care ia scrisorile ce denunțau pe Stroe Leurdeanu ca ucigaș al tatălui său. În fața judecății Divanului vinovatul își va primi pedeapsa.

În locul lui Antonie Vodă este adus Grigore Ghica silit curînd să plece și să lase în București o căimăcănie formată din Stroe Leurdeanu, Gh. Băleanu și Hrizea Vistierul. Este perioada în care Cantacuzinii, închiși, suportă pedepse groaznice.

În 1674 a venit pe scaunul domnesc Gheorghe Duca, sprijinitor al Cantacuzinilor. Constantin Brîncoveanu care avea acum 20 de ani, este introdus în viața politică. Prima sa misiune, aceea de a-i determina pe boierii fugiți la Brașov să se reîntoarcă în țară, și-a îndeplinit-o cu succes.

În 1678 Șerban Cantacuzino va reuși să fie numit domn al Țării Românești în locul lui Gheorghe Duca ceea ce va atrage pedepse mari împotriva adversarilor Cantacuzinilor.

Constantin Brîncoveanu, căsătorit în 1674 cu Marica, fiica lui Neagoe din Popești și nepoata lui Antonie Vodă, este preocupat acum de redobîndirea moșilor strămoșești. Răscumpărarea se face repede. În același timp, Brîncoveanu adaugă, pămînturilor bătrînești noi moșii ca aceea de la Scărișoara, devenind, treptat «unul din cei mai mari proprietari feudali din Țara Românească».

În timpul lui Șerban Vodă, unchiul său, Constantin Brîncoveanu va îndeplini o serie de misiuni, printre care și aceea de a determina pe turci să fie înlocuit Mihai Apafi, și să ia contact cu ambasadorul imperial pentru pregătirea ridicării popoarelor creștine balcanice împotriva turcilor dar și pentru apărarea intereselor religioase ale românilor din Transilvania. În solia sa, Constantin Brîncoveanu cerea ca românii din Transilvania să-și păstreze credința ortodoxă iar mitropolitul Sava Brancovici să fie eliberat din temniță. Toate aceste misiuni au fost îndeplinite iar Brîncoveanu ajunge în 1681 biv-vel-postelnic, apoi vel-spătar iar în 1683 din nou ispravnic al reședinței domnești. După 4 ani ajunge vel logofăt — cea mai înaltă treaptă din dregăriturile statului — și ispravnic pentru a treia oară al reședinței București.

În 1688 moare pe neașteptate Șerban Vodă, care lăsase cuvînt ca în locul lui să fie ales Gheorghe, fiul său. Doamna Maria și boierul Constantin Bălăceanu, ginelele lui Șerban Vodă, sprijinitorii ai ideii închinării țării Imperiului habsburgic cereau să fie ales tot Gheorghe, deși era nevîrstnic.

Pentru că boierii nu erau de acord se crease pericolul numirii unui domn străin, de către turci sau ocuparea țării de către imperiali. Așa se face că marii boieri în frunte cu stolnicul și marele spătar Mihai Cantacuzino întruniți la Mitropolie, de față fiind patriarhul Dionisie al Constantinopolului, mitropolitul Teodosie al Țării Românești și capugiul Ahmed Aga, au hotărît să fie ales domn Constantin Brîncoveanu. Noul domn își alesese numele de Brîncoveanu încă din timpul lui Șerban Vodă de la moșia Brîncoveni. Acum ca domn, va adăuga și numele Basarabilor, nume bine cunoscut la Constantinopol, în țările vecine și chiar în Europa de apus. Pe sigiliul său și pe medaliiile bătute în 1714 numele domnitorului era «Constantin Voievod Basarab de Brancovan».

La Mitropolie, «mitropolitul țării îi citi rugăciunile și, în mare liniște, cuprinși cu toții de emoția clipei trăite, îi sărutară mîna, așa cum se obișnuie din bătrîni la alegerea de domn nou...». A doua zi, Șerban Vodă va fi îngropat cu fastul cuvenit la Mînaștirea Cotroceni.

Prima grijă a noului domn a fost de a obține recunoașterea alegerii sale la Constantinopol și Viena. La Viena unde Brîncoveanu era cunoscut ca apărător al românilor din Transilvania, vestea alegerii sale ca domn nu a fost bine primită. La Constantinopol însă, lucrurile au fost aranjate mai repede ca cele 300 de pungi de aur trimise.

Pe plan extern, Constantin Vodă Brîncoveanu a continuat, în general, politica lui Șerban Vodă. Spre deosebire de acesta însă Constantin Vodă Brîncoveanu se ferea de inițiative, avînd «aproape o atitudine pasivă». Pe plan intern, în urma victoriilor turcești, în războiul cu Rusia, din anul 1690, profitînd de liniște, domnitorul muntean a început zidirea Mînaștirii Hurezi, «în lumea huhurezilor, în apropierea altor ctitorii ale familiei lui, Bistrița Craioveștilor și Arnota lui Matei Basarab».

În același an, țara a căzut pradă pustiirii turco-lătare. Abia la intervenția domnitorului la Poartă aceștia s-au retras, multe sate muntene fiind jefuite, de data aceasta de curuții lui Emerik Tököly.

Una din problemele ce trebuia rezolvate era aceea a relațiilor cu Imperiul austriac. Domnitorul, conștient de unitatea de origină a poporului român din Moldova, Transilvania și Țara Românească, nu concepea să închine țara imperialilor cît timp turcii mai erau în Balcani iar Austria și Vaticanul nu dădeau garanții că nu se vor amesteca în treburile interne ale Țării Românești și respectiv în viața religioasă a românilor.

Constantin Brîncoveanu trebuia, în același timp, să facă față cererilor din ce în ce mai mari ale turcilor, ce se pregăteau din nou pentru război împotriva imperiilor. Mai exista încă o problemă, aceea a relațiilor cu Constantin Cantemir, domnitorul Moldovei, la curtea căruia se aflau boieri adversari ai lui Constantin Vodă Brîncoveanu. Această problemă părea să se rezolve în urma morții lui Constantin Vodă Cantemir și înlocuirii lui, (după trei săptămîni de domnie a lui Dimitrie Cantemir) cu Constantin Duca, logofătul Mariei fiica lui Brîncoveanu. În 1695 Constantin Duca a fost înlocuit cu Antioh Cantemir care va trimite la București pe hatmanul Bogdan pentru stabilirea unor relații de prietenie cu domnitorul muntean.

La 26 ianuarie 1699 a fost semnat tratatul de la Karlowitz în urma căruia Transilvania era anexată Imperiului habsburgic, iar Țara Românească și Moldova, reînțelegrate Imperiului otoman. Pentru Brîncoveanu aceasta a însemnat deschiderea unor noi aspirații pentru tron. Primul care dorea să-i ia locul era Alexandru Mavrocordat pentru fiul său Nicolae. Mare dragoman al Porții, Mavrocordat a determinat pe mulți boieri români să pîrască pe Constantin Brîncoveanu în scopul mazăririi lui. În același timp, Brîncoveanu trebuia să facă față unei alte situații: în 1700 Curtea de la Viena «reușise să impună unirea românilor cu biserica romană...». Ca urmare, pentru a apăra credința românilor din Transilvania domnitorul muntean a început să acorde sprijin bănesc concretizat în ctitorii de biserici (la Făgăraș, Sîmbăta de Sus, Ocna Sibiului, Poiana Mărului), cărți și odoare.

Aceasta era situația în Țara Românească la începutul secolului al XVIII-lea cînd, ca urmare a consolidării Rusiei, apărea din ce în ce mai evidentă o confruntare ruso-turcă. Speranțele lui Brîncoveanu că în urma acestui război, Țara Românească va fi eliberată de stăpînirea turcească, s-au dovedit nefîntemeiate. Ca urmare, Brîncoveanu era silit să ducă o politică diplomatică deosebit de prudentă, nu numai cu Rusia și Imperiul habsburgic, ci și cu celelalte țări europene interesate de situația din Balcani.

În aprilie 1703, Constantin Vodă Brîncoveanu a fost invitat la Poartă, lucru ce a stîrnit mare panică în Țara Românească. Motivul aducerii voievodului la Adrianopol erau noile cereri de bani din partea vizirului. Tot cu acest prilej, vizirul, pentru a scoate și mai mulți bani, propuse pe Brîncoveanu și la tronul Moldovei. Dar acesta a refuzat și la îndemnul lui, în Moldova a fost numit Mihail Racoviță. Numirea pentru a doua oară ca domnitor, pe viață, a lui Constantin Brîncoveanu în Țara Românească, și numirea lui Mihail Racoviță pe scaunul Moldovei au costat 600.000 de taleri.

La numai doi ani după aceasta, tot Brîncoveanu, avea să accepte și să cheltuiască 220 pungi de aur pentru a se înțelege cu Antioh Cantemir și a-l ajuta pe acesta să fie numit, a doua oară, domnitor în Moldova.

Înlocuirea vizirului cu altul, «om lacom și neubiutor de creștini», avea să însemne pentru Țara Românească noi și noi cereri de bani.

Aceasta era situația domniei lui Constantin Brîncoveanu cînd, puternica înfrîngere a rudelor domnitorului, Cantacuzinii, avea să cadă. De acum, din anul 1707, Brîncoveanu «va căuta să imprime mersului treburilor interne și diplomației interne un impuls personal». În același timp se va dezlănțui și adînci, din ce în ce mai mult, conflictul cu unele grupări boieresti și mai ales, cu familia Cantacuzino. În iunie 1707 Mihail Cantacuzino, mare spătar, a fost înlocuit cu Toma Cantacuzino, înșură pe care domnitorul nu a anulat-o cu toate intervențiile demnitarilor de la Curtea țarului Petru I.

Constantin Vodă Brîncoveanu lipsit de sfaturile înțeleptului său unchi rezolvă treburile țării cu aceeași abilitate de pînă atunci. Domnitorul era preocupat, din ce în ce mai mult, de întreținerea unor legături de prietenie cu Imperiul habsburgic necesare în cazul retragerii sale la o eventuală mazilire. Împăratul Austriei, în ianuarie 1707 a reînnoit diploma de protecție a voievodului muntean necesară unui eventual refugiu în Transilvania. În anul următor, pretențiile Porții au cîștigat din ce în ce mai mult. Pe lângă aurul cerut în mod curent, domnitorul era obligat să trimită 1500 de salahori, 220 de care și 60 de toporași, iar apoi, încă 500 de salahori, 100 de care și 40 de lemnari la întărirea cetății Bender (Tighina).

În această perioadă rezolvînd conflictul cu Suedia, Petru I a început pregătirile pentru lupta împotriva turcilor. În urma unor înțelegeri secrete Constantin Vodă Brîncoveanu se obliga ca, alături de sîrbi și bulgari, să ajute trupele rusești cu 30.000 de oameni și alimentele necesare.

Pentru domnitorul muntean se impunea acum să rezolve problema relațiilor cu Moldova unde domnea Mihail Racoviță. Poarta, informată de înclinarea spre ruși a domnitorului moldovean îl înlocui cu Nicolae Mavrocordat ce avea ca misiune supravegherea cetăților de la Dunăre și mai ales a relațiilor lui Constantin Brîncoveanu cu Rusia. Pentru că nici acesta nu a convenit turcilor a fost curînd înlocuit cu Dimitrie Cantemir, deocamdată «agentul Porții».

La 25 februarie 1711 țarul Petru I «a dat proclamația sa în limba latină, anunțînd Europei ridicarea spadei împotriva Turciei». Vestea a adus bucurie atît la Iași cît și la București. Cu toate dispozițiunile primite la Vizir, o dată cu intrarea ostilor rusești în Moldova Dimitrie Cantemir a anunțat țării întoarcerea armelor împotriva turcilor. Înconjurat de-a lungul Dunării de turci și tătari, Constantin Vodă Brîncoveanu nu poate face acest lucru. El era convins că oastea română era prea mică pentru a ajuta oastea rusească și aceasta nu era destul de puternică pentru a înfrunța forțele turco-lătare. În această situație, cu toate insistențele unor boieri, în fața Mitropolitului Antim de a trece de partea rușilor, domnitorul a rămas într-o poziție de expectativă. Situația lui Brîncoveanu s-a agravat mai mult în urma trecerii de partea rușilor a comandantului armatelor sale, Toma Cantacuzino.

Bătălia hotărîtoare ruso-turcă s-a dat la 18 iulie, la Vadul Hușilor, pe Prut. Înfrîngerea rușilor și încheierea păcii însemna sfîrșitul domniei lui Dimitrie Cantemir în Moldova și începerea domniilor fanariote.

În Țara Românească pentru a se reabilita în fața turcilor, Brîncoveanu dezlîntă și Țara de pedepsă pentru toți cei ce trecuseră în tabăra țarului Petru I. Cu toate acestea de pe acum apăreau perspectivele sfîrșitului dramatic al domniei lui Constantin Vodă Brîncoveanu. La Constantinopol se știa deja că domnitorul muntean obținuse pentru a treia oară reconfirmarea autorizației de a se retrage în Transilvania în caz de primejdie, și că își adună acolo mare parte din averea lui. Și sultanul și vizirul pîndeau momentul să-l prindă. Pentru că îl știau abil s-au folosit de un vicleșug: în 1712 au dat un firman prin care era pedepsit oricine ar fi considerat *ghiaur*, adică necredincios împărăției, pe domnitorul muntean. Acesta a indus în eroare nu numai pe Brîncoveanu ci și pe prietenii lui. Avertismentul unui doctor grec, Anton Corai, care aflase întîmplător de cele urzite, nu a fost crezut de Brîncoveanu. Vizita capugiului Mustafa Aga, la București, la 24 martie 1714 a fost primită cu liniște. Cînd acesta îi prezentă domnitorului năframa de mătase neagră și i-o puse pe umăr, Constantin Brîncoveanu a fost uluit.

Domnitorul mazilii, puțin timp după aceasta, alături de doamna lui, copiii, ginerii și Ianache Văcărescu, urmați de 40 de care, cu averile confiscate, au luat drumul Constantinopolului. Chiar înainte de a pleca imbrohorul a numit ca domnitor pe Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului Cantacuzino.

În continuare se caută o explicație a inactivității boierilor și oștenilor în fața acestor fapte. O primă explicație ar constitui-o lipsa de participare a maselor la viața statului feudal centralizat. Apoi, sentimentul de teamă de invazia turcească. În afară de aceasta se știa că în Moldova, turcii neîncrezători în domnitorii pămînteni aduseră domnitor fanariot.

Muntenii nu doreau acest lucru în țara lor și de aceea l-au acceptat repede pe Ștefan Cantacuzino.

Dus la Constantinopol, Brîncoveanu pîrît de mulți boieri și mai ales de Cantacuzini, a suportat numeroase torturi. Sultanul și vizirul doreau să scoată de la acest Altîn Bei, prinț al aurului, cît mai multe bogății. Cînd Brîncoveanu le spuse că nu mai are nimic, la 15 august 1714, cînd împlinea 60 de ani, a fost scos din temniță, cu toți fiii și cu Ianache Văcărescu. În unica piață Ialichiosc, în prezența solilor «curților împărătești ale Europei, sultanul și marele vizir porunciră să fie uciși. Mai întîi căzu capul lui Ianache Văcărescu, apoi al lui Constantin, fiul mai mare, urmat de Ștefan și Radu. Un mărtor contemporan scrie că atunci cînd călăul se îndreptă spre Matei, fiul de 11 ani, acesta imploră pe sultan să-l ierte că se va face musulman. Bătrînul Brîncoveanu, intervenind, spuse lui Matei că «e mai bine să moară de o mie de ori, dacă ar fi cu puțință, decît să-și renege credința strămoșească pentru a trăi cîțiva ani mai mulți pe pămînt...».

Decapitat și bătrînul domn, trupurile au fost aruncate în Bosfor, iar capetele infipte la prima poartă a seraiului.

Nu se știe cum și nici cine a pescuit cadavrele brîncovenilor și le-a îngropat în taină în Mînăstirea de pe insula Halke din grupul de insule Il Prinkipo din mijlocul Mării Marmara. Doamna Maria după un an de închisoare a fost exilată la Kutai pe malul Mării Negre pentru ca, în 1716, turcii să îi permită să însoțească în țară pe Nicolae Mavrocordat noul domn al Țării Românești. În timpul celei de a doua domnii a acestuia, în 1720, osemintele Brîncovenilor au fost aduse în țară și îngropate în biserica Sfîntul Gheorghe Nou, ctitorie brîncovenească. Pe lespede de marmură de deasupra mormîntului nu era scris nimic. Doar la capătul mormîntului străjuia o candelă de argint pe care abia în 1914, a fost descoperit un text care amintea că aici se află înhumat «Io Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod» alături de care, se subînțelege, Maria, «...nădăjduiește în Domnul, iarăș aici... să-și odihnească oasele».

Despre mormîntul voievodului mai aminteste și orația funebră rostită în 1832 de episcopul Argeșului la înmormîntarea în biserica Sfîntul Gheorghe Nou, alături de osemintele brîncovenilor aduse în taină de doamna Marica, a ultimului descendent al voievodului — marele ban Grigore Brîncoveanu.

Drama familiei Brîncoveanu a produs ecouri puternice în rîndurile poporului român. Chiar dacă domnia sa a adus biruri mari, poporul l-a iubit pentru că ea asigurase, în primul rînd, liniște în Țara Românească, timp de un sfert de veac. Aceasta este explicația faptului că, Constantin Brîncoveanu a intrat în universul eroilor legendari din creația populară a românilor.

Ștefan Cantacuzino, urmaș al lui Brîncoveanu la tron, numai pentru doi ani, a avut aceeași soartă ca bătrînul voievod. Apoi, și în Țara Românească, a fost instaurat regimul fanariot.

În ceea ce privește viața culturală și artistică din timpul domniei lui Constantin Vodă Brîncoveanu, aceasta corespunde pe deplin dezvoltării economice a Țării Românești. Liniștea adusă în țară de urmașul la tron al lui Șerban Vodă Cantacuzino, a creat un climat favorabil renașterii culturale și artistice. Încă din timpul lui Șerban Vodă se dezvoltă procesul «de naționalizare a serviciului divin început în timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu cu cilirea cazaniei în limba română».

Renașterea culturală și artistică din timpul lui Brîncoveanu a fost posibilă — se spune în continuare —, ca urmare a două condiții obiective: prosperitatea economică și avuțiile voievodului pe o parte, și pregătirea intelectuală superioară, educația artistică deosebită, pe de altă parte.

Acestea au permis aducerea în țară a unor personalități artistice și culturale cu renume.

Așa a venit la noi, din Constantinopol, Andrei din Iviria, viitorul mitropolit Antim Ivireanu pentru a organiza tipografia; au venit meșteri pietrari sau zugravi care au pus bazele unei școli de pregătire a unor elemente autohtone; au venit cărturari de la Constantinopol pentru transformarea școlii de la Sfîntul Sava într-o Academie domnească, după modelul universităților italiene. Dintre personalitățile venite cu acest

prilej, cea mai de seamă a fost aceea a lui Anton Maria Del Chiaro, secretar florentin, de limbi occidentale, al voievodului.

Domnitorul a trimis chiar o serie de elevi ai Academiei de la Sfântul Sava (Răducanu Cantacuzino, Gheorghe Damian, Palade Damian Românul etc.) pe cheltuiala sa, la universitățile din Italia.

O atenție deosebită a acordat-o domnitorul învățămîntului românesc care, în 1688 se reducea la existența unor preceptori străini pentru instruirea fiilor de boieri și a unor școli elementare pe lângă biserici pentru fiii de meșteșugari și negustori (p. 312). Singura școală de slovenie din Balcani și cea mai veche din Țara Românească era aceea de la biserica Sfântul Gheorghe Vechi, deschisă prin anul 1576, transformată de Șerban Vodă Cantacuzino în Școală slavonească și românească. La începutul secolului al XVIII-lea apar alte școli impunându-se mai ales școala de la mînăstirea Colțea organizată de spătarul Mihai Cantacuzino.

Dar, școala care a însemnat un salt calitativ privind nivelul învățămîntului în Țara Românească a fost aceea organizată în 1694 «de către Șerban Vodă în chiliile de la Sfântul Sava», reorganizată apoi de Constantin Vodă Brîncoveanu. Domnitorul «pentru a contribui la apărarea ortodoxiei grav amenințată fie de tendințele expansioniste ale catolicismului, la adăpostul puterii politice a Habsburgilor, fie de propaganda reformistă și calvină», a introdus greaca, ca limbă de predare. Activitatea de la Academia domnească avea să fie susținută de tipografia domnească care, tipărea în 1690 cărți în limba greacă. Acestea erau condițiile cînd, în 1694 voievodul muntean organizînd «în incinta mînăstirii Sf. Sava» o școală cu limba de predare greacă, sub numele «Academia domnească», a pus bazele învățămîntului superior din Țara Românească la îndemnul vestitului cărturar, stolnicul Constantin Cantacuzino.

Printre dascălii aduși de voievod la această înaltă școală se numără Dr. Ion Comnen, pentru fizică și matematică, Gherman de Nyssa din Etolia, scriitorul Ion Cariofil sau Sevastos Kimenitul.

Academia domnească de la București a corespuns realităților existente: a îndeplinit rolul său «în legătură cu combaterea Catolicismului și a reformismului» și-n același timp a fost «un centru de luptă antiotomană în sud-estul Europei».

Constantin Brîncoveanu, «voievod al culturii românești», prin cărturarii de la Curte ca: Mitropolitul Antim, stolnicul Cantacuzino, frații Radu și Șerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu, predictorii Ion Abramios și Gheorghe Maiota, înalții prelați răsăriteni, patriarhii Dosoftei și Hrisant Nottara, a făcut să creeze la Academia domnească un înalt nivel spiritual.

Cultura românească va face un salt deosebit o dată cu începerea activității tipografiei Mitropoliei în anul 1678 cu tipărirea lucrării *Cheia înțelesului* traducere din limba rusă a mitropolitului Varlaam. Activitatea tipografiei avea să culmineze cu tipărirea în 1688 a Bibliei lui Șerban, prin care «se puneau bazele unei epoci culturale, a cărei strălucire în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu avea să rămîna neîntrecută în istoria veche a tiparului românesc».

Activitatea tipografică din epoca Brîncovenească este strîns legată de nume ca acelea ale lui Antim, Mitrofan Damaschin, Gheorghe Rădovici, Mihai Istvanovici, Chiriță etc.

Figura proeminentă a mitropolitului cărturar Antim Ivireanu, prin a cărui osteneală se readuce problema introducerii limbii române în biserică și cancelaria domnească, ocupă pagini de o necontestată valoare științifică. Acestui cărturar i se datorește tipărirea unor cărți ca *Apostolul* (1704), *Evanghelia* (1705) și dezvoltarea artei tipografice românești.

Preocupat de dezvoltarea culturii românești și mai ales de apărarea ființei poporului român, Constantin Vodă Brîncoveanu, nu a lăsat nici o cititorie sau biserică restaurată de el fără a le înzestra cu cărți și odăjdii.

Încă înainte de a ajunge domn, Constantin Brîncoveanu, vel spătar, dăruia Mînăstirii Bistrița o Evanghelie ferecată. Ajuns ispravnic, în 1687, la porunca lui Șerban Vodă a condus activitatea de tipărire a Bibliei. Tipărirea a fost realizată într-un timp extrem de scurt de frații Șerban și Radu Greceanu. «Tăietura caractere-

lor literelor, calitatea hîrtiei, cernelurile precum și ferecătura, fac din Biblia lui Șerban și un monument al artei grafice românești», nu numai «un monument al limbii literare».

Tiparnița de la Mitropolie va fi mult mărită pentru a scoate un număr mai mare de cărți menite să circule pe întreg teritoriul ocupat de români și să apere astfel credința ortodoxă. Tot în acest scop voievodul muntean a înlesnit instaurarea primei tipografii arabe la Alep și organizarea unei tipografii în Iveria unde ajunsese faima lui Brîncoveanu «de sprijinitor al ortodoxiei».

Cărțile tipărite în Țara Românească au cunoscut o largă circulație și în Transilvania. Pe la bisericile ortodoxe și instituțiile de cultură românească transilvănene, în 1903, Nicolae Iorga a descoperit peste 300 de tipărituri bucureștene și a afirmat că nu a văzut decît 10% din cărțile transilvănene tipărite în românește.

În timpul lui Brîncoveanu o largă circulație a cunoscut și literatura laică și profană: în 1691 la Tipografia Mitropoliei au apărut *Mărgăritarele*, ale Sfîntului Ioan Gură de Aur sub traducerea fraților Radu și Șerban Greceanu, în 1697 Antim tipărea la Snagov, *Gramatica slavo-românească*; în 1700 apare tot la Snagov, *Floarea darurilor*, tradusă la Mînaștirea Hurezi de Filotei.

La formarea limbii literare române, alături de Biblia lui Șerban Vodă, un rol hotărîtor l-au avut *Didahiile* lui Antim Ivireanu și *Cronicile muntene* (a lui Radu Greceanu, a lui Radu Popescu) și *Anonimul brîncovenesc*.

În activitatea culturală desfășurată la curtea voievodului muntean în afară de stolnicul Cantacuzino, Mitropolitul Antim, Radu Popescu, frații Radu și Șerban Greceanu, sînt menționați ca avînd un rol de seamă frații Teodor, David și Matei, fiii preotului Ion Corbea de la biserica Sfîntul Nicolae Schei din Brașov.

O mărturie grăitoare a interesului permanent manifestat de Brîncoveanu pentru cultură o constituie valoroasa bibliotecă descoperită la Mînaștirea Hurezi unde fusese adusă în aprilie 1714. Printre volumele de aici sînt amintite *Dicționarul cel mare eflinesc* al lui Vario Favonius, episcopul Mucariei și *Evanghelia românească* tipărită în 1682 la București, amîndouă purtînd semnătura autografă a voievodului. Se mai găsesc aici operele părinților bisericii creștine, manuscrise românești, grecești, calendare etc. Tot așa de valoroasă este biblioteca stolnicului Cantacuzino formată din 2000 de volume — lucrări de istorie, geografie, filozofie, lingvistică, medicină, științele naturii, teologie, matematică, astronomie etc.

Patriarhul Hrisant Nottara îl îndeamnă pe Constantin Brîncoveanu să clădească la Mînaștirea Sfîntul Sava o casă pentru bibliotecă și tipografie — fapt ce nu s-a putut realiza din cauza vremurilor tulburi.

Toate cărțile din limba română prin circulația lor, au constituit «un puternic instrument de apărare a Ortodoxiei» multe din ele ajungînd pînă în Orientul creștin.

Domnia liniștită a lui Constantin Vodă Brîncoveanu a permis o puternică dezvoltare a artelor. În arhitectură, pictură, sculptură, arte decorative, mobilier, s-a ajuns la crearea așa numitului stil brîncovenesc. Domnitorul a creat posibilitatea construirii a numeroase biserici, palate și case boierești, ca cele de la Mogoșoaia, Potlogi, Brîncoveni, Sîmbăta de Sus, Doicești etc.

Prin specificul lor arhitectonic construcțiile din timpul lui Constantin Brîncoveanu au constituit o continuare a vechilor tradiții românești amplificate într-o accepțiune arhitectonică modernă.

Formele arhitectonice care începuseră să se afirme încă din timpul lui Șerban Vodă, ating în timpul lui Brîncoveanu cea mai înaltă formă în monumente religioase ca biserica Mînaștirii Hurez (1693), biserica Mînaștirii Rîmnicu Sărat (1697) și Mînaștirea Colțea (1699). Prin influența fraților Cantacuzino și mai ales prin aducerea unor meșteri zidari pietrari și zugravi de pe coasta Adriaticei, în arhitectură elementele tradiționale se împletesc cu cele din arhitectura Venețiană. Astfel de elemente apar la pridvorul Mînaștirii Cotroceni (1679), al Mînaștirii Colțea, al mînaștirilor brîncovenesti sau al bisericilor Antim (1715), Crețulescu (1723), Stavropoleos (1724). Specific acestor construcții este și insistența pentru pictură și sculptură în piatră, cu motive florale și animale ce dau posibilitatea să se vorbească de un stil deosebit, stilul brîncovenesc. Meșterii pietrari au început să înlocuiască motivele vegetale

sau zoomorfe străine naturii românești: în locul florii de acant apare bujorul; apare zămbila, lăleaua, vița de vie și chiar știuletele de porumb la Sfântul Gheorghe Nou. În concluzie, stilul brîncovenesc cuprinde pe un fond tradițional ornamente variate sub influența barocă.

În ceea ce privește pictura, în timpul lui Constantin Brîncoveanu aceasta este «dominată de stilul lui Pirvu Mutu care laicizează complet pictura bisericească, introducînd here și grupuri de lăutari în frescele cu sfinți».

Obiectele de cult, cruci sculptate în lemn prețios, lîmple, strane, uși de minăstiri capătă un specific aparte în epoca brîncovenească.

«Dintre toate monumentele brîncovenești, desigur că Minăstirea Hurez este cea mai de seamă, atît prin proporții, cît și ca realizare artistică, înscriindu-se, alături de minăstirile din nordul Moldovei, ca o capodoperă a genului». După modelul ei, dar de dimensiuni mai mari a fost făcută biserica Sfîntul Gheorghe Nou din București între 1705—1706 de Manea Vătaful de zugrăvi care au fost probabil meșterii bisericii de la Hurez.

Argintăria poartă și ea pecetea noului stil brîncovenesc: apar stînjelul și macul, lucrate cu mișcă și deosebită măiestrie artistică. La ferecăturile de cărți apare totuși influența iconografică bizantină.

Aceeași transformare au suferit-o și artele decorative. Se disting epitrahilul cu portretele voievodului și doamnei Marica, dăruit minăstirii Hurez și alte epitafe, bernițe, țesături etc.

Stilul brîncovenesc își lasă amprenta și asupra tiparului: cele mai multe documente sînt împodobite cu miniatuiri și au o caligrafie cu litere bogat ornamentate. Așa sînt hrisovul de dănie al Minăstirii Antim, *Așezămîntul Minăstirii Antim* etc.

Toate aceste transformări cultural-artistice din epoca brîncovenească sînt expresia prosperității economice din această perioadă. Ele au transformat Țara Românească într-un important centru spiritual și politic din sud-estul Europei și Orientul creștin.

În partea finală a monografiei Constantin Vodă Brîncoveanu, sînt enumerate cîteva aspecte ale complexe personalități a voievodului, «mare feudal..., om cu un dezvoltat spirit gospodăresc și de ordine... om politic și diplomat... omul renașterii a cărui operă culturală și artistică a contribuit, deopotrivă, la afirmarea Țării Românești, dar și la satisfacerea sentimentului lui de mîndrie, concretizat prin fastul și luxul de la Curtea domnească».

Politica sa externă ca și aceea a lui Șerban Vodă a fost «o politică națională ce slujea interesele permanente ale Țării Românești...».

Prin legăturile culturale și religioase, Constantin Brîncoveanu avea, ca și predecesorul său, același obiectiv: apărarea Ortodoxiei, apărarea poporului român.

Opera culturală și artistică din epoca brîncovenească, prin varietatea și complexitatea ei, vine să dezvăluie alte aspecte ale voievodului muntean: legătura cu tradițiile artistice ale poporului român și totodată receptivitatea față de cultura și arta occidentală. Spre deosebire de arhitectură, sculptură, pictură și artele decorative, cartea tipărită sau manuscrisul «au în mare măsură, prin conținut, o finalitate ce se înscrie în orizontul spiritual al lumii răsăritene».

Toate acestea relevă «un deschizător de drumuri în personalitatea lui Constantin Brîncoveanu».

Constantin Vodă Brîncoveanu se situează «în galeria marilor domnitori ai Țărilor Române, alături de Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș și Mihai Viteazul, care, în fruntea poporului au luptat împotriva Imperiului otoman».

Voievodul muntean a fost, în același timp «un voievod al culturii» prin activitatea sa cultural-religioasă.

Lucrarea prezintă în continuare un rezumat în limba franceză (417—423), un indice general și două hărți, reprezentînd, prima, dezvoltarea economică a Țării Românești în secolele XVII—XVIII, și a doua, monumentele civile și religioase, ridicate sau refăcute în timpul domniei lui Constantin Vodă Brîncoveanu.

Reținem cu elogii cele 52 de ilustrații alb-negru, înserate în interiorul textului, de o înaltă ținută artistică și valoare documentară.

Volumul captivează prin stil și prin bogăția de informații. El este rezultatul unei munci îndelungate, citind un aparat critic bine informat.

Cele zece capitole ale cărții sînt unitare și reușesc să realizeze și să încadreze în timp și spațiu personalitatea ilustrului voievod muntean.

Paginile dedicate tragicului sfîrșit al voievodului sînt impresionante, zguduitoare însă, în același timp, pline de un suflu viu al dragostei voievodului față de neam și de credința strămoșească.

Pr. ION ST. CRISTACHE

ECTENIA ÎNTRAITĂ *)

① Lento

mf

S. Doam-ne mi-lu - e - ŝte, Doam-ne mi-lu -

A. Doam-ne mi-lu - e - ŝte Doam-ne mi-lu -

T. Doam-ne mi-lu - e - ŝte Doam-ne mi-lu -

B. Doam-ne mi-lu - e - ŝte Doam-ne mi-lu -

e - ŝte, Doam-ne mi-lu - e — ste.

e - ŝte, Doam-ne mi-lu - e — ste.

e - ŝte, Doam-ne mi-lu - e — ste.

e ŝte, Doam-ne mi-lu - e — ste.

*) Continuare «Glasul Bisericii», nr. 5-6, 1969

② *p*

Doam-ne mi - lu - e - ște, Doam-ne mi - lu -
 Doam-ne mi - lu - e - ște, Doam - ne mi - lu -
 Doam-ne mi - lu - e - ște, Doam - ne mi - lu -
 Doam - ne mi - lu - e - ște, Doam - ne mi - lu -

e - ște, Doam-ne mi - lu - e -
 e - ște, Doam-ne mi - lu - e -
 e - ște, Doam-ne mi - lu - e -
 e - ște, Doam-ne mi - lu - e -

③ *p*

ște. Doam - ne mi - lu - e -
 ște. Doam - ne mi - lu - e -
 ște. Doam - ne mi - lu - e -
 ște. Doam - ne mi - lu - e -

- ște, Doam - ne mi - lu - e -
 - ște, Doam - ne mi - lu - e -
 - ște, Doam - ne mi - lu - e -
 - ște, Doam - ne mi - lu - e -

- ște, Doam - ne mi - lu - e -
 - ște, Doam - ne mi - lu - e -
 - ște, Doam - ne mi - lu - e -
 - ște, Doam - ne mi - lu - e -

ște.
 ște.
 ște.
 ște.

ne, Doam-ne mi-lu - e ³ ște.

ște.

Doam-ne, Doam-ne

ște.

Doam-ne, Doam-ne

ște.

Doam-ne, Doam-ne

ște.

Doam-ne, Doam-ne

f Doam-ne mi-lu - e ³ ște.

mi - lu - e ³ ște.

mi - lu - e ³ ște.

mi - lu - e ³ ște.

mi - lu - e ³ ște.

HERVIC I

Largo

Tenor I
Bariton

Bas

Ca - rii pre He - ru - vimi

S. Ca - rii pre He - ru - vimi

A. Ca - rii pre He - ru - vimi

T. Ca - rii pre He - ru - vimi

S. Ca - rii pre He - ru - vimi Cu tai - nă, cu

A. Ca - rii pre He - ru - vimi Cu tai - nă, cu

T. Ca - rii pre He - ru - vimi Cu tai - nă, cu

tai — nă în - chi - pu - im.
 tai — nă în - chi - pu - im.
 tai — nă în - chi - pu - im. *p* Și fă - că - toa - rei de
 Și fă - că - toa - rei de

mf
 via - ță Tre - imi
 Și fă - că - toa - rei de
 Și fă - că - toa - rei de
 via - ță Tre - imi
 Și fă - că - toa - rei de
 via - ță Tre - imi

via - ță Tre - imi. Sfîn - tă - n - tre -
 via - ță Tre - imi. Sfîn - tă - n - tre -
 via - ță Tre - imi. Sfîn - tă - n - tre -
 Sfîn - tă - n - tre -

it cîn-ta - re, cîn-ta re a-
 it cîn-ta - re, cîn-ta re a-
 it cîn-ta - re, cîn-ta re a-
 it cîn-ta - re, cîn-ta re a-

du - cem Toa-tă gri
 du - cem Toa-tă gri
 du - cem Toa-tă gri
 du - cem Toa-tă gri-ja lu-mea-scă

ja lu-mea-scă Toa-tă gri-ja lu-
 ja lu-mea-scă Toa-tă gri-ja lu-
 ja lu-mea-scă Toa-tă gri-ja lu-
 ja lu-mea-scă Toa-tă gri-ja lu-mea-scă

mea - scă gri-ja lu-mea - scă, s-o le-pă-dăm. *f*

mea - scă gri-ja lu-mea - scă, s-o le-pă-dăm.

Toa - tă gri - ja, gri-ja lu-mea - scă, s-o le-pă-dăm.

Toa - tă gri - ja, gri-ja lu-mea - scă, s-o le-pă-dăm. —

mf Toa - tă gri - ja, gri - ja lu - mea - scă

mf Toa - tă gri - ja, gri - ja lu - mea - scă

p gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *pp*

p gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *pp*

p gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *pp*

p gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *pp*

p gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *pp*

p gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *pp*

HERVIC II

S. *p*
Ca - rii pre He - ru - vimi

A. *p*
Ca - rii pre He - ru - vimi

T. *p*
Ca - rii pre He - ru - vimi

B. *p*
Ca - rii pre He - ru - vimi

pre He - ru - vimi

pre He - ru - vimi

pre He - ru - vimi

pre He - ru - vimi

Cu tai nă, cu tai-nă în-
 Cu tai nă, cu tai-nă în-
 Cu tai nă, cu tai-nă în-
 Cu tai nă, cu tai-nă în-

pp *mp*
 chi pu im. Și
 chi pu im. Și
 chi pu im. Și
 chi pu im. Și

mf
 Și fă-că-toa-rei de vi-
 Și fă-că-toa-rei de vi-
 Și fă-că-toa-rei de vi-
 Și fă-că-toa-rei de vi-

a - tă Tre - imi Cîn - ta
 a - tă Tre - imi Cîn - ta - re - n - tre - it *sfin -*
 a - tă Tre - imi Cîn - ta - re - n - tre - it *sfin -*
 a - tă Tre - imi Cîn - ta

re, cîn - ta - re a - du cern.
 tă, cîn - ta - re a - du cern.
 tă, cîn - ta - re a - du cern.
 re, cîn - ta - re a - du cern.

mf Toa - tă gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm. *rit.*
mf Toa - tă gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm.
mf Toa - tă gri - ja lu - mea - scă s-o le - pă - dăm.

sempre cresc.

gri - ja lu - mea - scă gri

gri - ja lu - mea - scă gri

gri - ja lu - mea - scă gri

gri

ja lu - mea - scă a - cum *f* cum

ja lu - mea - scă a - cum cum

ja lu - mea - scă a - cum cum

ja lu - mea - scă a - cum

să o le - pă - dăm, s-o le - pă - dăm. *p*

să o le - pă - dăm, s-o le - pă - dăm.

să o le - pă - dăm, s-o le - pă - dăm.

să o le - pă - dăm, s-o le - pă - dăm.

CA PRE ÎMPĂRATUL

Marciale

f

S. *f* Ca pre-m-pă-ra - tul tu-tu-

A. *f* Ca pre-m-pă-ra - tul tu-tu-

T. *f* Ca pre-m-pă-ra - tul tu-tu-ror

B. *f* Ca pre-m-pă-ra - tul tu-tu-ror

pp

ror pri - mim să-L pri - mim Pre *pp*

ror pri - mim să-L pri - mim Pre cel ne-vă- *pp*

să-L pri - mim să-L pri - mim Pre *pp*

să-L pri - mim să-L pri - mim Pre

più vivo

Cel ne-vă-zut, Pre Cel ne-vă-zut în-con-ju-rat

zut, Pre Cel ne-vă-zut în-con-ju-rat

Cel ne-vă-zut, *mf* Pre Cel ne-vă-zut în-con-ju-rat

Cel ne-vă-zut, Pre Cel ne-vă-zut în-con-ju-rat Pre

rat În-con-ju-rat de ce-te-le în-ge-

rat în-con-ju-rat de ce-te, de

rat în-con-ju-rat de ce-te, de

Cel ne-vă-zut în-con-ju-rat de ce-te-le în-ge-

cresc.

rești În-con-ju-rat de

cresc.

ce-te în-ge-rești În-con-ju-rat de

cresc.

ce-te în-ge-rești Pre cel ne-vă-zut în-con-ju-rat de

rești Pre cel ne-vă-zut în-con-ju-rat de

a tempo (Marciale)

ce - te - le în - ge - rești. Pri - mim pre - m - pă - ra - tul —

ce - te - le în - ge - rești. Pri - mim pre - m - pă - ra - tul —

ce - te - le în - ge - rești. A - li - lu - ia! A - li -

ce - te - le în - ge - rești. A - li - lu - ia! A - li -

tu - tu - rar Îm - pă - ra - tul —

tu - tu - rar Îm - pă - ra - tul —

lu - ia! A - li - lu - ia! Îm - pă - ra - tul —

lu - ia! A - li - lu - ia! Îm - pă - ra - tul

tu - tu - rar. A - li - lu - ia! *f*

tu - tu - rar. A - li - lu - ia! *f*

tu - tu - rar. A - li - lu - ia! *f*

tu - tu - rar. A - li - lu - ia! *f*

ECTENIA DE CERERE

S. *p* ① ————— ② ————— 3

Dă Doam - ne, Dă Doam - ne,

A. *p* Dă Doam - ne, Dă Doam - ne,

T. *p* Dă Doam - ne, Dă Doam - ne,

B. *p* Dă Doam - ne, Dă Doam - ne,

③ ————— ④

Dă Doam ne, Dă Doam

Dă Doam ne, Dă Doam

Dă Doam ne, Dă Doam

Dă Doam ne, Dă Doam

ne. Ți - e Doam ne.

ne. Ți - e Doam ne.

ne. Ți - e Doam ne.

ne. Ți - e Doam ne.

RĂSPUNSURILE MARI

PRE TATĂL

Moderato

S. *mf* Pre Ta - tăl, pre

A. *mf* Pre Ta - tăl, pre

T. *mf* Pre Ta - tăl, pre

B. *mf* Pre Ta - tăl, pre

Detailed description: This block contains the vocal parts for Soprano (S.), Alto (A.), Tenor (T.), and Bass (B.). The music is in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked 'Moderato' and the dynamic is 'mf'. Each part has four measures of music. The lyrics are 'Pre Ta - tăl, pre'. The Soprano, Alto, and Tenor parts use a treble clef, while the Bass part uses a bass clef. The notes are: S. (G4, A4, G4, F#4), A. (G4, A4, G4, F#4), T. (G4, A4, G4, F#4), B. (G2, A2, G2, F#2).

Fi - ul și pre Sfin - tul

Fi - ul și pre Sfin - tul

Fi - ul și pre Sfin - tul

Fi - ul și pre Sfin - tul

Detailed description: This block contains the vocal parts for Soprano (S.), Alto (A.), Tenor (T.), and Bass (B.). The music is in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). Each part has four measures of music. The lyrics are 'Fi - ul și pre Sfin - tul'. The Soprano, Alto, and Tenor parts use a treble clef, while the Bass part uses a bass clef. The notes are: S. (G4, A4, G4, F#4), A. (G4, A4, G4, F#4), T. (G4, A4, G4, F#4), B. (G2, A2, G2, F#2).

Duh
Duh
Duh
Duh

Duh Tre - i - mea cea de o fi -

in - tă Şi ne - des - păr -
Şi ne - des - păr -
Şi ne - des - păr -
Şi ne - des - păr -

rall.
ti - tă.
ti - tă.
ti - tă.
ti - tă.

MILA PĂCII

Moderato

mf

S. Mi - la pă - cii jert - fa

A. Mi - la pă - cii jert - fa

T. Mi - la pă - cii jert - fa

B. Mi - la pă - cii jert - fa

la - u - dei. Și cu Du - hul tău.

la - u - dei. Și cu Du - hul tău.

la - u - dei. Și cu Du - hul tău.

la - u - dei. Și cu Du - hul tău.

f
A - vem că - tre Dom - nul.
A - vem că - tre Dom - nul.
A - vem că - tre Dom - nul.
A - vem că - tre Dom - nul.

mf
Cu vred-ni-ci e și cu drep-ta - te
Cu vred-ni-ci e și cu drep-ta - te
Cu vred-ni-ci e și cu drep-ta - te
Cu vred-ni-ci e și cu drep-ta - te

e - ste a ne-n-chi - na Ta - tă - lui și
e - ste a ne-n-chi - na Ta - tă - lui și
e - ste a ne-n-chi - na Ta - tă - lui și
e - ste a ne-n-chi - na Ta - tă -

Fi - u - lui și Du - hu - lui Sfint Tre -
 Fi - u - lui și Du - hu - lui Sfint Tre -
 Fi - u - lui și Du - hu - lui Sfint Tre -
 lui și Fi - u - lui și Du - hu - lui Sfint Tre -

i - mei sfin - tei cei de o fi - in - ță
 i - mei sfin - tei cei de o fi - in - ță
 i - mei sfin - tei cei de o fi - in - ță
 i - mei sfin - tei cei de o fi - in - ță

și ne - des - păr - țî tă.
 și ne - des - păr - țî tă.
 și ne - des - păr - țî tă.
 și ne - des - păr - țî tă.

SFÎNT DOMNUL SAVAOT

Marciale

S. *f* Sfînt, Sfînt, Sfînt, Dom - nul, Dom - nul

A. *f* Sfînt, Sfînt, Sfînt, Dom # nul, Dom - nul

T. *f* Sfînt, Sfînt, Sfînt, Dom - nul, Dom - nul

B. *f* Sfînt, Sfînt, Sfînt, Dom - nul

Detailed description: This block contains the vocal staves for Soprano (S.), Alto (A.), Tenor (T.), and Bass (B.). The music is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). Each part begins with a dynamic marking of *f* (forte). The lyrics are: 'Sfînt, Sfînt, Sfînt, Dom - nul, Dom - nul'. The Soprano and Tenor parts have identical lyrics, while the Alto part has a sharp sign before 'nul' in the second 'Dom - nul'. The Bass part has the same lyrics as the other parts.

f Sa - va - ot, Sa - va - ot!

f Sa - va - ot, Sa - va - ot!

f Sa - va - ot, Sa - va - ot!

f Dom - nul, Dom - nul Sa³ - va - ot, Sa - va - ot!

Detailed description: This block contains the chorus of the piece. It features four vocal staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass) and a basso continuo line. The music is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: 'Sa - va - ot, Sa - va - ot!'. The Soprano, Alto, and Tenor parts have identical lyrics. The Bass part has the lyrics 'Dom - nul, Dom - nul Sa³ - va - ot, Sa - va - ot!'. The basso continuo line has the lyrics 'Dom - nul, Dom - nul Sa³ - va - ot, Sa - va - ot!'. The music is marked with a dynamic of *f* (forte).

Cantabile

Plin e - ste ce - rul, pă - mîn - tul e

Plin e - ste ce - rul, pă - mîn - tul e

Plin e - ste ce - rul, pă - mîn - tul e

Plin e - ste ce - rul, pă - mîn - tul e

plin, - e plin tot pă - mîn - tul de

plin, - e plin tot pă - mîn - tul de

plin, - e plin tot pă - mîn - tul de

plin, - e plin tot pă - mîn - tul de

sla - va Ta. Plin e - ste ce - rul

sla - va Ta. Plin e - ste ce - rul

sla - va Ta. Plin e - ste ce - rul

sla - va Ta. Plin e - ste ce - rul

— rul Pă-mîn-tu-i plin, e plin de
 — rul Pă-mîn-tu-i plin e plin de
 ce - rul Pă-mîn-tu-i plin e plin de
 plin, Plin e pă- mîn - tul plin, e plin de

mf sla - va Ta. O - sa - na! O - sa - na! O - *sempre cresc.*
mf sla - va Ta. O - sa - na! O - sa - na! O
mf sla - va Ta. O - sa - na! O - sa - na! O
mf sla - va Ta. O - sa - na! O - sa - na! O

f sa - na! *mf* sa - na în-tru cei din
f sa - na! *mf* sa - na în-tru cei din
f sa - na! O - sa - na în-tru cei din
 sa - na! O - sa - na în-tru cei din

*) Lento

în-năl-ți me. Bi — ne cu — vîn-
 în-năl-ți me. M (cu gura închisă) —
 în-năl-ți me. Bi — ne — cu — vîn-
 în-năl-ți me M (cu gura închisă) —

tat — a — ce — la ce vi — ne-n-tru nu-me-le
 tat — a — ce — la ce vi — ne-n-tru nu-me-le
 tat — a — ce — la ce vi — ne-n-tru nu-me-le

Tutti-a tempo

Dom — nu — lui, A — cel ce vi — nen — tru
 A — cel ce vi — ne-n — tru
 Dom — nu — lui, A — cel ce vi — ne-n-tru
 vi — ne-n-tru

*) (Eventual duo-sopran-tenor) Alto și Basii acompaniază cu gura închisă

nu - me - le Dom - nu - lui A - cel ce

nu - me - le Dom - nu - lui A - cel ce

nu - me - le Dom - nu - lui A - cel ce

nu - me - le Dom - nu - lui A - cel ce

vi - ne *f* O - sa - na

vi - ne *f* O - sa - na

vi - ne *f* O - sa - na

vi - ne *f* O - sa - na

pp

în - tru cei de sus.

în - tru cei de sus.

în - tru cei de sus.

în - tru cei de sus.

PRE TIME TE LĂUDAM I

Largo

S. *p* Pre Ti - ne Te lă - u - dăm, Pre

A. *p* Pre Ti - ne Te lă - u - dăm, Pre

T. *p* Pre Ti - ne Te lă - u - dăm, Pre

B. *p* Pre Ti - ne Te lă - u - dăm, Pre

Ti - ne Doam-ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm.

Ti - ne Doam-ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm.

Ti - ne Doam-ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm.

Ti - ne Doam-ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm.

cresc.

Ți e ȋți mul-țu - mim și ne ru-
 Ți e ȋți mul-țu - mim și ne ru-
 Ți e ȋți mul-țu - mim și ne ru-
 Ți e ȋți mul-țu - mim și ne ru-

p

găm Dum ne- ze - u - lui nos
 găm, ne ru- găm Dum- ne - ze - u - lui nos
 găm, ne ru- găm Dum- ne - ze - u - lui nos
 găm, ne ru- găm Dum- ne - ze - u - lui nos

tru.
 tru.
 tru.
 tru.

PRE TIME TE LAUDĂM II.

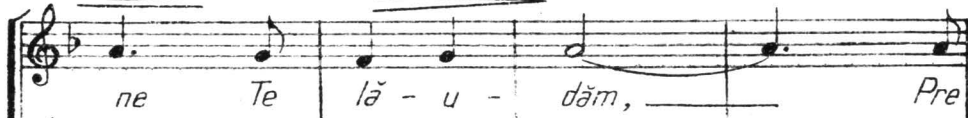
Largo

S. *Pre Ti -*

A. *Pre Ti -*

T. *Te lă -*

B. *Pre Ti - ne Te lă -*

 ne Te lă - u - dăm, Pre

 ne Te lă - u - dăm, Pre

 u dăm, Pre Ti

 u dăm, Pre Ti

Ti - ne bi - ne Te cu - vîn -
 Ti - ne bi - ne Te cu - vîn -
 ne li - ne Te cu - vîn -
 - ne bi - ne Te cu - vîn -

tãm Ți - e, îți mul-țu- mim -
 tãm Ți - e, îți mul-țu- mim -
 tãm, Și-ți mul-țu - mim, îți mul-țu - mim -
 tãm, Și-ți mul-țu - mim, îți mul-țu - mim -

Doam ne și ne ru - găm,
 Doam ne și ne ru - găm,
 și ne ru - găm,
 și ne ru -

ne ru-găm Ți

ne ru-găm Ți

ne ru-găm Ți

găm ne ru-găm Ți

poco accel.

e Dum-ne-ze u-lui nos

e Dum-ne-ze u-lui nos

e Dum-ne-ze u-lui nos

e Dum-ne-ze u-lui nos

rall.

tru.

tru.

tru.

tru.

AXION

Moderato

mf mf

S. *mf* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă -

A. *mf* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă -

T. *mf* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă -

B. *mf* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă -

rat Să te fe - ri - cim Năs - că -

rat Să te fe - ri - cim Năs - că -

rat Să te fe - ri - cim Năs - că -

rat Să te fe - ri - cim Năs - că -

toa - re de Dum - ne - zeu. Cea pu - ru - rea fe - ri -

toa - re de Dum - ne - zeu. Cea pu - ru - rea fe - ri -

toa - re de Dum - ne - zeu. Cea pu - ru - rea fe - ri -

toa - re de Dum - ne - zeu.

ci - - - - - tă Și prea ne - vi - no - va - tă și

ci - - - - - tă Și prea ne - vi - no - va - tă și

ci - - - - - tă Și prea ne - vi - no - va - tă și

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui no - - - - - stru

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui no - - - - - stru

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui no - - - - - stru

mf rit.

Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cît He - ru -

Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cît He - ru -

Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cît He - ru -

Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cît He - ru -

vi - mii și mai mă - ri - tă făr - de - a - se - mă -

vi - mii și mai mă - ri - tă făr - de - a - se - mă -

vi - mii și mai mă - ri - tă făr - de - a - se - mă -

vi - mii și mai mă - ri - tă făr - de - a - se - mă -

na - re de - cît Se - ra - ri -

na - re de - cît Se - ra - fi -

na - re de - cît Se - ra - fi -

na - re de - cît Se - ra - fi -

dolce p

mii. Ca - rea fă - ră stri - că - ciu -
 mii. Ca - rea fă - ră stri - că - ciu -
 mii. Ca - rea fă - ră stri - că - ciu -
 mii. Ca - rea fă - ră stri - că - ciu -

ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul.
 ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul
 ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul
 ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul

ai năș - cut *f* Pre Ti - ne cea *mf*
 ai năș - cut *mf* Pre Ti - ne cea *mf*
 ai năș - cut *mf* Pre Ti - ne cea *mf*
 ai năș - cut *mf* Pre Ti - ne cea *mf*

cu a - de - vă - rat Năs - că -

cu a - de - vă - rat Năs - că -

cu a - de - vă - rat Năs - că -

cu a - de - vă - rat Năs - că -

toa - re de Dum - ne - zeu Te mă - rim,

toa - re de Dum - ne - zeu Te mă - rim,

toa - re de Dum - ne - zeu Te mă - rim,

toa - re de Dum - ne - zeu Te mă - rim,

Te mă - rim.

Te mă - rim, Te mă - rim.

Te mă - rim, Te mă - rim.

Te mă - rim, Te mă - rim.

RĂSPUNSURI DOPĂ AXIOM

S. *f* Pre totți și pre toa

A. *f* Pre totți și pre toa

T. *f* Pre totți și pre toa

B. *f* Pre totți și pre toa

Pre totți și pre toa

te. A - min. Și cu Du-hul tău.

te. A - min. Și cu Du-hul tău.

te. A - min. Și cu Du-hul tău.

te. A - min. Și cu Du-hul tău.

